

Представлено дослідження актуальних проблем економічної теорії, страхування, управління ризиками, перестрахування, державного управління, міжнародної економіки, економіки підприємства, менеджменту, маркетингу, управління інвестиціями, теорії фінансів, банківської справи, статистики та шляхи й засоби розв'язання зазначених проблем.

Для наукових працівників, практиків, викладачів, аспірантів, студентів.

The research results on current problems of economic theory, insurance, risk management, reinsurance, public administration, international economics, business economics, management, marketing, investment management, theory of finance, banking, statistics, the ways and means of solving these problems are released in the issue.

For researchers, practitioners, teachers and students.

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ РЕДАКТОР	В. Д. Базилевич, д-р екон. наук, проф., чл.-кор. НАН України
РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ	Г. О. Харламова, канд. екон. наук, доц. (відп. секр.) (Україна); С. Х. Аггелопулос, д-р наук, проф. (Греція); Х. Алпас, д-р екон. наук, проф. (Туреччина); Х. Батзіос, д-р наук, проф. (Греція); Х. Я. Башев, д-р екон. наук, проф. (Болгарія); М. ван Рооїджен, д-р наук, проф. (Велика Британія); Г. Друтейкіне, д-р наук, проф. (Литва); К. Віталє, д-р наук, проф. (Хорватія); М. Зінельдін, д-р наук, проф. (Швеція); А. Савватєєв, канд. наук, проф. (РФ); Г. Заротіадіс, канд. наук, доц. (Греція); Р. С. Сербу, канд. наук, проф. (Румунія); Е. Стойка, канд. наук, доц. (Румунія); А. Москардіні, д-р наук, проф. (Велика Британія); С. Нате, канд. наук, проф. (Румунія); О. Погорлицький, д-р екон. наук, проф. (РФ); В. Поліменіс, д-р екон. наук, проф. (Греція); Н. І. Гражевська, д-р екон. наук, проф. (Україна); А. І. Ігнатюк, д-р екон. наук, проф. (Україна); Г. І. Купалова, д-р екон. наук, проф. (Україна); І. О. Лютий, д-р екон. наук, проф. (Україна); С. В. Науменкова, д-р екон. наук, проф. (Україна); Р. В. Пікус, канд. екон. наук, проф. (Україна); А. О. Старостіна, д-р екон. наук, проф. (Україна); О. І. Черняк, д-р екон. наук, проф. (Україна)
Адреса редколегії	03022, Київ-22, вул. Васильківська, 90-а, економічний факультет ☎ (38044) 521 32 27; http://bulletin-econom.univ.kiev.ua
Затверджено	Вченою радою економічного факультету 06.11.18 (протокол № 4)
Атестовано	Атестовано Вищою атестаційною комісією України. Постанова Президії ВАК України № 241 від 09.03.16
Зареєстровано	Державною реєстраційною службою України. Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 19866-9666ПР від 29.04.13
Засновник та видавець	Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет". Свідоцтво внесено до Державного реєстру ДК № 1103 від 31.10.02
Адреса видавця	01601, Київ-601, 6-р Т. Шевченка, 14, кімн. 43 ☎ (38044) 239 31 72, 239 32 22; факс 239 31 28
Журнал входить до наукометричних баз / Abstracted and Indexed:	РИНЦ (E-Library), Science Index, Ulrich's Periodicals Directory, Google Scholar, RepEc, Socionet, Index Copernicus (ICV 2017 = 100), CyberLeninka, OCLC WorldCat, CrossRef, J-Gate, Microsoft Academic Search, Bielefeld Academic Search Engine (BASE), Registry of Open Access Repositories (ROAR), The Directory of Open Access Repositories (OpenDOAR), IDEAS, EconPapers, CiteFactor (indexed), Maksymovych Scientific Library of Taras Shevchenko National University of Kyiv, National Library of Ukraine Vernadsky, DOAJ, ProQuest, CitEc, RedLink, Infobase (India), Researchbib (Japan), MIAR (Spain) (ICDS = 6,5), Directory of Research Journals Indexing (DRJI), Social Science Research Network, Scientific Indexing Services, Open Academic Journals IndexGIGA Information Centre, Thomson Reuters ESCI (under evaluation), Cabell's (pending), Scopus (under evaluation) etc.

BULLETIN

OF TARAS SHEVCHENKO NATIONAL UNIVERSITY OF KYIV

ISSN1728-2667

ECONOMICS

5(200)/2018

Established in 1958

The research results on current problems of economic theory, insurance, risk management, reinsurance, public administration, international economics, business economics, management, marketing, investment management, theory of finance, banking, statistics, the ways and means of solving these problems are released in the issue.

For researchers, practitioners, teachers and students.

Представлено дослідження актуальних проблем економічної теорії, страхування, управління ризиками, перестрахування, державного управління, міжнародної економіки, економіки підприємства, менеджменту, маркетингу, управління інвестиціями, теорії фінансів, банківської справи, статистики та шляхи й засоби розв'язання зазначених проблем.

Для наукових працівників, практиків, викладачів, аспірантів, студентів.

CHIEF EDITOR	Prof. Viktor Bazylevych (Ukraine)
EDITORIAL BOARD	Dr. Kharlamova Ganna (Executive Editor) (Ukraine); Prof. Aggelopoulos Stamatis Ch. (Greece); Prof. Alpas Hami (Turkey); Prof. Bachev Hrabrin (Bulgaria); Prof. Batzios Christos (Greece); Prof. Chernyak Oleksandr (Ukraine); Prof. Druteikiene Greta (Lithuania); Prof. Grazhevskaya Nadezhda (Ukraine); Prof. Ignatyuk Angela (Ukraine); Prof. Kupalova Galyna (Ukraine); Prof. Lyutyy Igor (Ukraine); Prof. Moscardini Alfredo (UK); Prof. Nate Silviu (Romania); Prof. Naumenkova Svitlana (Ukraine); Prof. Pogorletskiy Alexandr (Russia); Prof. Polimenis Vassilis (Greece); Prof. Pikus Ruslana (Ukraine); Prof. Savaateev Alexey (Russia); Dr. Serbu Razvan Sorin (Romania); Dr. Stoica Eduard (Romania); Prof. Starostina Alla (Ukraine); Prof. Vitale Ksenia (Croatia); Prof. Van Rooijen Maurits (UK); Dr. Zarotiadis Grigoris (Greece); Prof. Zineldin Mosad (Sweden)
Editorial address	90-A, Vasyl'kivska str., room. 701, 808; Faculty of Economics, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, 03022, Kyiv, phone: +38 044 521-32-27; E-mail: visnuk.econom@gmail.com Web: http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/index.php/en/
Approved by	The Academic Council of the Faculty of Economics, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine (Protocol #4 of 6th November 2018)
Accreditation	The journal is in the List of specialized scientific publications, which are to publish the main results of dissertations in Economic Sciences (Resolution of the Presidium of HAC of Ukraine # 241 of 09.03.2016)
Registration	SRSU. Registration certificate KV No. 19866-9666PR dated 29.04.13
Publisher	Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine Publishing center "Kyiv University". DK №1103 of 31.10.02
Address of publisher	01601, Kyiv-601, Boulevard Shevchenko, 14, room. 43 ☎: +38 044 239-31-72, +38 044 239-32-22; fax: +38 044 239-31-28

ЗМІСТ

Вахович І., Кондіус І. Теоретико-методологічні засади прогнозування трудових ресурсів регіону	6
Гражевська Н., Шемахіна І. Пріоритетність інституційних чинників забезпечення ефективного функціонування банківської системи України.....	13
Калюга Є., Герасименко О. Вартісна оцінка музейних предметів	19
Ковбатюк М., Шевчук В. Механізм взаємодії транспортних підприємств та освітніх установ у процесі функціонування транспортно-логістичного кластера.....	26
Нагачевська Т., Пригара О. Модель інноваційного розвитку сучасного підприємства	33
Сардак С., Радзієвська С. Перспективи України в процесах регіоналізації та глобалізації	41
Соколовська А. Фінансування науки в Україні: напрями змін.....	50
Цюцяк І., Цюцяк А. Стратегічний контроль ефективності використання власного капіталу на основі оцінювання показників похідного балансового звіту.....	57
Аді А. Н., Баридван З., Мардиаті Е. Кореляція у формі проміжної змінної між рентабельністю, ліквідністю, кредитним плечем, корпоративним управлінням та тяжким фінансовим станом або шахрайством із фінансовими звітами	66
Рецензія на книгу: Храбрін Башев. <i>Сталий розвиток сільськогосподарських підприємств у Болгарії</i> (Hrabrin Bachev. Sustainability of Farming Enterprises in Bulgaria)	75
Додаток 1 Анотація та література (латинізація)	77
Додаток 2 Інформація про авторів	87

СОДЕРЖАНИЕ

Вахович И., Кондиус И. Теоретико-методологические основы прогнозирования трудоресурсного потенциала региона.....	6
Гражевская Н., Шемахина И. Приоритетность институциональных факторов обеспечения эффективного функционирования банковской системы Украины.....	13
Ковбатюк М., Шевчук В. Механизм взаимодействия транспортных предприятий и образовательных учреждений в процессе функционирования транспортно-логистического кластера.....	19
Калюга Є., Герасименко О. Стоимостная оценка музейных предметов.....	26
Нагачевская Т., Пригара О. Модель инновационного развития современного предприятия	33
Сардак С., Радзиевская С. Перспективы Украины в процессах регионализации и глобализации.....	41
Соколовская А. Финансирование науки в Украине: направления изменений.....	50
Цюцяк И., Цюцяк А. Стратегический контроль эффективности использования собственного капитала на основе оценки показателей производного балансового отчета.....	57
Ади А.Н., Баридван З., Мардиати Е. Корреляция в форме промежуточной переменной между рентабельностью, ликвидностью, кредитным плечом, корпоративным управлением и тяжелым финансовым положением или мошенничеством с финансовыми отчетами	66
Рецензия на книгу: Храбрин Башев. <i>Устойчивое развитие сельскохозяйственных предприятий в Болгарии</i> (Hrabrin Bachev. Sustainability of Farming Enterprises in Bulgaria)	75
Приложение 1 Аннотация и литература (латинизация).....	77
Приложение 2 Сведения об авторах.....	87

CONTENTS

Vakhovych I., Kondius I. Theoretical and Methodological Principles to Forecast Labor Potential of a Region	6
Grazhevskaya N., Shemahina I. Priority of Institutional Factors Ensuring Efficient Performance of the Ukrainian Banking System	13
Kaliuha Y., Gerasymenko O. Assessment of Museum Items	19
Kovbatyuk M., Shevchuk V. Interoperability Mechanism between Transport Enterprises and Educational Institutions in Operation of a Vehicle-Logistic Cluster	26
Prygara O., Nagachevskaya T. Model of Innovative Development of a Modern Enterprise	33
Sardak S., Radziyevskaya S. Prospects for Ukraine in Regionalization and Globalization Processes	41
Sokolovskaya A. Funding Science in Ukraine: Directions for Change	50
Tsyutsyuk I., Tsyutsyuk A. Strategic Control over Effective Use of Equity Capital Based on Indicators of the Derivative Balance Sheet	57
Adi A. N., Baridwan Z., Mardiaty E. Profitability, Liquidity, Leverage and Corporate Governance Impact on Financial Statement Fraud and Financial Distress as Intervening Variable	66
Book Review: Sustainability of Farming Enterprises in Bulgaria by Hrabrin Bachev	75
Annex 1 Extended abstract in English and References (in Latin): Translation / Transliteration / Transcription	77
Annex 2 Journal Authors	87

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОГНОЗУВАННЯ ТРУДОРЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

Статтю присвячено теоретико-методологічним засадам прогнозування трудоворесурсного потенціалу регіону в сучасних умовах господарювання. Виявлено окремі фактори, що впливають на рівень трудового потенціалу. Визначено кореляційний зв'язок між трудовим потенціалом території та факторами, що на нього впливають. Побудовано моделі первинних показників та інтегральних оцінок рівня трудового потенціалу Львівської області та його прогно-зні значення до 2021 р.

Ключові слова: трудові ресурси, потенціал, прогнозування, модель.

Постановка проблеми. Інноваційні процеси, пов'язані з переходом до постіндустріального суспільства і якісною зміною ролі людського фактора в економіці, зумовили підвищений інтерес до питань розвитку трудоворесурсного потенціалу. Однією з найактуальніших проблем сьогодення є упровадження такого підходу в систему управління процесом відтворення, формування і використання трудового потенціалу території, за якого міг би забезпечуватися достатньо високий рівень економічного розвитку. Саме оцінка та прогнозування може стати тим інструментом, який дозволить визначити, чи існує можливість збільшити обсяги ВВП за рахунок більш ефективного використання трудових ресурсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Під час дослідження теоретико-методологічних засад економічної оцінки трудового потенціалу території було проаналізовано наукові результати, що викладені у працях Д. Рікардо [1], К. Маркса [2], К. Макконела і С. Брю [3], С. Г. Струмиліна [5], Г. Костакова [6], Г. Сергєєва і Л. Чижова [7], В. Врублевського [9], С. Бектурова [10], Р. Колосова [11], І. Лукінова [12], М. Пітюлича, М. Бібена, В. Мікловда [13], М. Долішнього [14], С. Пирожкова [15], Б. Генкіна [16], С. Пасека [17], Л. Шевчука [18], А. Пакуліна [21] тощо. Проте наукові засади прогнозування як інструмента забезпечення зростання трудоворесурсного потенціалу регіону досліджені недостатньо. Залишаються відкритими питання подальшого вдосконалення науково-методичних підходів до економічної оцінки та прогнозування рівня трудового потенціалу території, зменшення регіональних асиметрій регіонів країни.

Методологія. У процесі підготовки вхідної інформації використано методи теоретичної й математичної статистики. Для прогнозування трудоворесурсного потенціалу регіону застосовано метод узагальнення, статистичного аналізу, табличний, графічний, регресійний аналізи, метод екстраполяції трендів, що дозволив визначити тенденцію зміни показників у часі та описати фактичну усереднену тенденцію зміни аналітичних показників заданих часових рядів. Прогнозне значення показників трудоворесурсного потенціалу можна одержати за допомогою трендової моделі.

Мета статті – наукове обґрунтування теоретико-методологічних підходів, що застосовуються для вибору первинних показників та оцінки трудового потенціалу регіонів. А також установлення можливості застосування моделей, побудованих на основі кумулятивних теорій для прогнозування на середньострокову

перспективу трудоворесурсного потенціалу в реальних умовах функціонування регіонів України.

Результати. Дослідження категорії "трудооресурсний потенціал" передбачає дослідження особистості як носія здібності до праці на певних періодах розвитку суспільства та задач, що стояли перед нею на кожному етапі соціально-економічного розвитку. На сьогодні в економічній теорії налічується більше десятка категорій, що мають безпосереднє відношення до характеристик трудових можливостей людини. Кожне з них має свої відмінні ознаки, розглядає можливості участі людини або групи осіб в економічному житті суспільства з різних позицій, характеризує здатність до праці в певних формах і виявах.

У науковій літературі для дослідження сфери праці використовуються різні економічні категорії, зокрема "робоча сила", "трудооресурси", "трудооресурсний потенціал", "людський фактор", "людський капітал", "інтелектуальний капітал".

Для встановлення змісту категорії "трудооресурсний потенціал" розглянемо загальний підхід до еволюції усвідомлення світовою спільнотою необхідності врахування здібностей людини до праці (табл. 1).

Початок вивчення економічно активного населення було покладено такими представниками класичної школи англійської політичної економії, як: Д. Рікардо, А. Сміт, Дж. Міль, Дж. Р. Мак-Куллох, Н. У. Сениор. Для врахування найманих працівників як чинника виробництва у XIX ст. у своїх роботах Д. Рікардо [1] вводить термін "робоча сила". На вищий щабель розуміння дане поняття піднімається у роботі К. Маркса "Капітал", де автор трактував категорію "робоча сила" та розглядав її як "сукупність фізичних і духовних здібностей, якими володіє людина і які використовуються нею при виробництві будь-якої споживчої вартості" [2]. Американські вчені К. Макконела і С. Брю вводять категорію "робоча сила" працюючих громадян різного віку і безробітних, що активно шукають роботу [3].

На початку 20-х рр. XX ст. радянський учений С. Г. Струмилін вводить поняття "трудооресурси", визначивши вікові рамки робітників з метою їх централізованого управління та встановлення трудового потенціалу країни [5].

В економічній літературі можна виділити два основні підходи до визначення поняття "трудооресурси": планово-облікове, що виражає населення працездатного віку, зайняте і незайняте в суспільному виробництві, та економічне, яке вивчає сукупність людей, здатних до праці.

Таблиця 1. Еволюція підходів до формування змісту категорії "трудоресурсний потенціал"

Автор	Термін	Підхід	Сутність категорії	Недоліки (-) / Переваги (+)
Д. Рікардо	Робоча сила	Обліковий	Здібності найманих працівників, економічно активне населення	- не визначені структурні елементи - не враховано якості ТР
К. Маркс	Робоча сила	Обліковий	Сукупність фізичних і духовних здібностей, якими володіє людина і які використовуються нею при виробництві будь-якої споживчої вартості	- не визначені структурні елементи - адинамічна
К. Макконел, С. Брю	Робоча сила	Обліковий	Особи, які можуть і хочуть працювати, громадяни різного віку й безробітні, які активно шукають роботу	- не враховувалась якісна складова
Економічна енциклопедія	Робоча сила	Обліковий	Сукупність фізичних і духовних здібностей людини, що використовується нею у процесі виробництва матеріальних благ, здатність до праці	- невизначеність економічної сутності
С. Г. Струмлінін	Трудові ресурси	Обліковий	Ресурси робочої сили у віці 16–59 років, які характеризують трудовий потенціал країни	- не враховувалась якісна складова
В. Г. Костаков	Трудовий потенціал	Обліковий	Запаси праці, що залежать від загальної чисельності трудових ресурсів та їх структури, рівня зайнятості за віком і статтю, накопичених знань, ступеня відповідності демографічної структури працюючих умовам підвищення ефективності праці, соціальній мобільності населення тощо	+враховано кількісний та якісний склад - не визначена структура
Г. Сергєєва, Л. Чижова	Трудовий потенціал	Ресурсний	Ресурси праці, якими володіє суспільство	- не визначені структурні елементи
В. Костаков, А. Попов	Трудовий потенціал	Ресурсний	Трудові ресурси території (країни, регіону), які розглядаються в єдності їх кількісного та якісного аспектів	- невизначеність економічної сутності
В. Онікієнко	Трудовий потенціал	Ресурсний	Сукупність працездатного населення, яке має відповідну професійно-кваліфікаційну підготовку, застосовує працю у народному господарстві з урахуванням її технологічної та технічної оснащеності	- не враховувалась якісна складова - адинамічна
В. Врублевський	Трудовий потенціал	Політекономічний	Сукупність працівників у їхньому поєднанні із продуктивними силами	не визначені структурні елементи
С. Бектуров	Трудовий потенціал	Політекономічний	Міра і якість сукупної здатності до праці, якими визначаються потенційні можливості працездатного населення за участю в суспільно корисній діяльності при даному розвитку продуктивних сил і ступені зрілості суспільних відносин	+ враховано кількісний та якісний склад - не врахована економічна складова
Р. Колосова	Трудовий потенціал	Політекономічний	Кількісно та якісно визначені ресурси живої праці, якими володіє суспільство, це – єдність вікової, часової, кваліфікаційної та вартісної форми вияву	+враховано кількісний та якісний склад
І. Лукінов	Трудовий потенціал	Демографічний	Зв'язок між відтворенням і використанням трудового потенціалу, основна ланка якого – роль і місце окремих поколінь у функціонуванні трудового потенціалу	- невизначеність економічної сутності + установлення балансу
М. Пітюлич, М. Бібен, В. Мікловда	Трудоресурсний потенціал	Системний	Складна, динамічна, відкрита, ієрархічна система, усі елементи якої можуть бути виявлені за низки відповідних методів. Розрізняють: природно-біологічну, освітньо-професійну та соціально-мотиваційну компоненти	+ визначені структурні компоненти
М. Долішній	Трудовий потенціал	Системний	Основні структурні складові (його компоненти): інтелектуальний, професійний, морально-психологічний потенціали	+ визначені структурні елементи
С. Пирожков	Трудовий потенціал	Системний	Сукупність трьох його підсистем: демографічної, соціально-економічної, соціально-психологічної, що відтворюють кількісні та якісні параметри його динамічного розвитку	+ визначені структурні підсистеми
Б. Генкін, У. Садова, Д. Богиня	Трудовий потенціал	Системний	Виділяє складові: здоров'я; моральність і вміння працювати в колективі; творчий потенціал та активність; організованість та асертивність; освіти, професіоналізм; ресурси робочого часу	+ визначені структурні складові
Л. Шевчук	Трудовий потенціал	Системний	Основними компонентами виступають біологічна, демографічна, економічна, інтелектуальна, сакральна, історична, культурна, освітня, соціальна, мотиваційна	+ визначені структурні компоненти

Джерело: [1] – [18], [21]

На початку 1970-х років В. Г. Костаков розмежував поняття "трудові ресурси" та "трудовий потенціал", і визначив трудовий потенціал як запаси праці, що залежать від загальної чисельності трудових ресурсів та їх структури, рівня зайнятості за віком і статтю, накопичених знань, ступеня відповідності демографічної структури працюючих умовам підвищення ефективності праці, соціальній мобільності населення тощо [6].

На початку 1980-х років у роботах представників ресурсного підходу Г. Сергєєва і Л. Чижова домінуючими основами трудового потенціалу стали трудоресурсний, демографічний та політекономічний [7]. В. Костаков і А. Попов уважали, що це трудові ресурси території (країни, регіону), які розглядаються в єдності їх кількісного та якісного аспектів [6]. В. Онікієнко під трудовим потенціалом розумів сукупність працездатного населення, яке має відповідну професійно-кваліфікаційну підготовку,

застосовує працю у народному господарстві з урахуванням її технологічної та технічної оснащеності [6].

Прихильники політекономічних поглядів на трудовий потенціал В. Врублевський [9], С. Бектуров [10], Р. Колосова [11] розглядали трудовий потенціал як одну із форм вияву людського фактора і складову економічного потенціалу, зокрема як частину виробничого потенціалу.

Представник демографічного підходу І. Лукинов суть трудового потенціалу вбачав у зв'язку між відтворенням і використанням трудового потенціалу, основна ланка якого – роль і місце окремих поколінь у функціонуванні трудового потенціалу [12].

Прихильники системного підходу М. Пітюлич, М. Бібен, В. Міклова [13], М. Долішній [14], С. Пирожков [15], Б. Генкін [16], С. Пасека стверджують, що під трудовим потенціалом слід розуміти сукупність трьох його підсистем: демографічної, соціально-економічної, соціально-психологічної, що відтворюють кількісні та якісні параметри його динамічного розвитку. Л. Шевчук виділяє такі компоненти: біологічну, демографічну, економічну, інтелектуальну, сакральну, історичну, культурну, освітню, соціальну, мотиваційну [18].

Вивчення наукових праць дало можливість із функціональної позиції виділити низку підходів до формулювання змісту трудових ресурсного потенціалу, що характеризує можливу кількість і якість праці та включає сукупність якостей, які визначають працездатність індивідів, у тому числі їх фізичний, психологічний і моральний потенціал, обсяг загальних та спеціальних знань і навичок.

Відповідно до вивчення напрацювань вітчизняних і зарубіжних учених пропонуємо виокремлювати такі компоненти трудового потенціалу регіону: демографічна, стан здоров'я, освітньо-кваліфікаційна, техніко-економічна, економічна, законодавча. Кожна компонента є своєрідною підсистемою, змінні процеси в якій характеризуються конкретними показниками та просторовою специфікою використання. Перелік таких показників може бути доволі громіздким унаслідок наявної статистичної інформації та відрізнятися у різних авторських методиках комплексної оцінки розвитку трудового потенціалу. Разом із тим, важливо розуміти основні детермінанти компонент трудового потенціалу.

Відповідно до запропонованої компонентної структури трудового потенціалу нами виділено ключові фактори як причинно-рушійні сили, які визначають стан та тенденції формування трудового потенціалу регіону, відтак дають кількісно-якісну основу можливостей його використання для їх розвитку: демографічна динаміка відтворення народонаселення; рівень соціально-економічного розвитку; інтелектуально-культурний розвиток; міграційна політика та трудова мобільність населення; раціональність міжрегіонального й міжгалузевого поділу праці; стан соціально-правової захищеності; життєвий рівень населення; рівень розвитку та доступність освітніх послуг; місткість і динамізм ринку праці; соціально-політична стабільність; житлово-комунальне забезпечення; мотиваційні механізми та система оплати праці; санітарно-гігієнічні норми і стандарти праці; прогресивність та інноваційний розвиток; рівень розвитку культури трудових відносин тощо.

Даний перелік факторів впливу на формування і використання трудового потенціалу окреслює головні дієві сили, що впливають на його кількісно-якісні параметри, а отже, прямо чи опосередковано акумулюють резерви його зростання.

Серед методів дослідження структурної комплексної категорії трудового потенціалу широкого використання набули: математичні та статистичні методи, серед яких

виділяють факторний і компаративний аналіз; прогнозування, моделювання, каузальний метод; групування, метод аналітичних таблиць; балансовий метод; метод коефіцієнтів (вагові коефіцієнти); методи оптимізації. Один із перспективних методів дослідження трудового потенціалу – прогнозування, що передбачає використання величезної кількості методів, зокрема інтуїтивне або експертне (методи експертних оцінок, (індивідуальні й колективні), сценарні); та формалізоване прогнозування (методи прогнозу екстраполяції, методи моделювання, економіко-математичні методи). А методи екстраполяції тенденцій – найбільш поширені й розроблені серед усієї сукупності методів прогнозування. Екстраполяційні методи прогнозування зосереджені на виділенні найкращого опису тренда і на визначенні прогнозних значень шляхом його екстраполяції. При збереженні минулих і справжніх тенденцій розвитку майбутнього говорять про метод формальної екстраполяції. Від адекватності прогнозу значною мірою залежать економічні, соціальні й екологічні наслідки регіонального розвитку, повнота використання трудових, природних і матеріально-речовинних ресурсів.

Тому є актуальною розробка ефективної системи підтримки прийняття рішень, основою якої є: моделюючий обчислювальний комплекс, інформаційно-математичне забезпечення комплексу і сам об'єкт, представлений у вигляді моделі трудових ресурсного потенціалу регіону. Основним методом дослідження залишається моделювання трудових ресурсного потенціалу регіону, а основним інструментом таких досліджень є моделюючий комплекс, що створюється на базі ЕОМ.

Процес моделювання включає чотири системоутворювальні елементи:

- 1) суб'єкт прогнозування – системний аналітик;
- 2) об'єкт прогнозування – трудових ресурсний потенціал регіонів України;
- 3) предмет прогнозування – рівень трудового потенціалу регіонів держави;
- 4) модель, яка опосередковує відносини між об'єктом, що прогнозується, та суб'єктом [19].

Проведення перспективного прогнозування трудового потенціалу регіону, інформаційною базою для проведення якого є сформована на етапі аналітичного дослідження матриця спостережень. У загальних рисах імітаційна модель процесу прогнозування трудового потенціалу регіону складається із 4-х етапів: I – постановка соціально-економічних завдань, формування цілей дослідження, системи посилань, гіпотез та розроблення концептуальної моделі; II – розробка математичної моделі; III – розробка комп'ютерної моделі та програмування; IV – аналіз результатів та використання моделі для прогнозування трудового потенціалу регіону.

Вхідною інформаційною базою для прогнозування трудового потенціалу регіону є матриця спостережень, сформована на попередньому етапі аналітичного дослідження, що містить найбільш повну характеристику досліджуваного об'єкта та враховує головні вимоги до системи оцінних показників. Для забезпечення однієї з вимог до оцінних показників (інформаційна повнота) необхідно виділити із численного набору діагностичних змінних того набору показників, які мають найбільшу вагу для прогнозування трудового потенціалу регіону. На основі розрахованих коефіцієнтів кореляції проводимо розбиття множини ознак на підмножини із врахуванням основних властивостей: 1) сильна кореляція ознак усередині кожної групи; 2) некорельованість або слабка кореляція між ознаками, що входять до різних груп. Вибираючи по одному елементу з кожної групи, отримуємо набір ознак із цінними властивостями для прогнозування

демографічної, екологічної, економічної та освітньої підсистем у регіоні. Це будуть ознаки некорельовані або слабо корельовані один із одним, зате сильно корельовані з ознаками груп, що представляються ними.

Таким чином, у методику прогнозування включаємо систему показників, які характеризують обсяги, структуру, якість і ефективність використання економічних, екологічних та людських ресурсів, які можна буде отримати шляхом математичної обробки первинних даних офіційних статистичних матеріалів Держкомстату, міністерств і відомств, науково-дослідних інститутів, Національного банку України, власних спостережень тощо. Система індикаторів, що характеризує рівень трудового потенціалу регіону за напрямками дослідження, зведена в табл. 2.

Для дослідження рівня трудового потенціалу регіону як цілісної системи, прогнозування окремих демографічних, економічних, екологічних та освітніх показників Львівської області застосуємо регресійний аналіз, використовуючи метод екстраполяції трендів, що дозволить визначити тенденції зміни показників розвитку в часі й описати фактичну усереднену тенденцію зміни аналітичних показників заданих часових рядів. Прогнозне значення демографічних, економічних, екологічних та освітніх показників можна одержати за допомогою трендової моделі, в якій ураховано дві складові: детермінована, що формується під впливом урахованих відомих факторів, і стохастичної, яка виникає в результаті випадкових неврахованих факторів.

Приймемо припущення, що тенденції розвитку регіону в минулому не зазнають значних змін у майбутньому, тобто вплив стохастичної компоненти буде мінімальний, тому розрахунок прогнозу будемо здійснювати на основі екстраполяції тренда.

Вибір якісних рівнянь часового тренда, які об'єктивно описують залежності кожного показника від часу t , здійснювали на основі попереднього аналізу часових рядів даних. Індикатором правильності вибору виду рівняння тренда є коефіцієнт апроксимації R^2 , значення якого відображає близькість значення лінії тренда до фактичних даних.

Після ідентифікації лінії тренда були встановлені функціональні залежності, тобто математична модель прогнозування показників, які характеризують рівень трудового потенціалу Львівської області. Отримані ре-

зультати для демографічної, економічної, екологічної та освітньої складової подано в табл. 2.

Оскільки трудовий ресурсний потенціал регіону є багатовимірним показником, на який впливає багато факторів, тому для забезпеченості принципів комплексності й системності при прогнозуванні, застосовуючи метод найменших квадратів, розраховуємо лінійну за параметрами багатофакторну модель, де факторами прогнозування трудових ресурсів Львівської області (X_1 - X_2) є детерміновані (не випадкові) функції (Y_1 - Y_4). Результати розрахованої математичної моделі подано в табл. 2. У свою чергу математична модель прогнозування рівня трудового потенціалу Львівської області Y_5 будується на основі чотирьох детермінованих функцій: Y_1 , Y_2 , Y_3 та Y_4 , що характеризують динаміку зміни демографічної, екологічної, економічної й освітньої сфери в часі.

Наступним етапом є перевірка адекватності отриманої моделі, тому що можливе виявлення помилок двох типів: неправильність вибору виду функції та неправильність постулювання закону розподілу і властивостей стохастичної складової, які унеможливають використання розрахованої моделі для прогнозування трудових ресурсного потенціалу регіону. За допомогою критеріїв Феррара-Глобера встановили відсутність загальної мультиколінеарності у моделі, t -критерій Стюдента та F -критерій Фішера підтвердили гіпотезу про відсутність часткової мультиколінеарності, за критерієм Дарбіна-Уотсона встановили незалежність похибок. Перевірка виконання умов Гауса-Маркова дозволила зробити висновки про правильність застосування методу отримання параметрів отриманих моделей.

Виявлені загальнонаціональні тенденції формування й використання трудового потенціалу України мають специфічні форми вияву на регіональному рівні. Такі особливості визначаються місцем регіону в суспільному поділі праці, його територіальною дислокацією, рівнем соціально-економічного розвитку, домінуючою ментальністю та родинними традиціями. Тому важливо провести комплексну оцінку стану трудового потенціалу в 96 регіональному розрізі.

Проаналізувавши ситуацію на ринку праці у Львівській області (табл. 2, рис. 1), можна дійти висновку, що вона є доволі невтішною за рахунок зменшення кількості штатних працівників і немалої кількості безробітних.

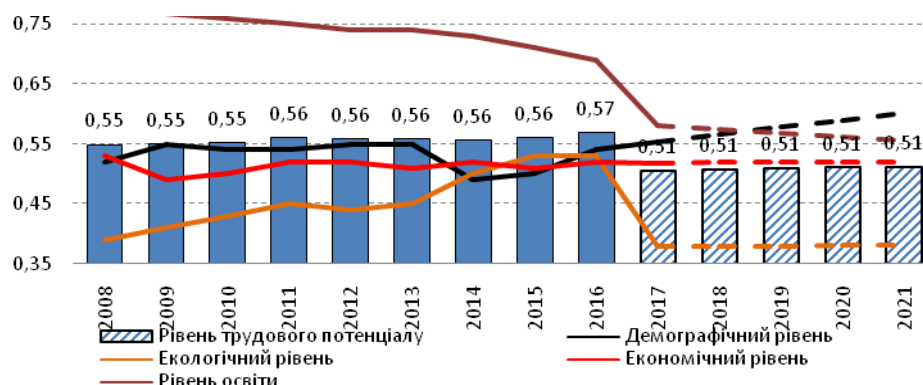

Рис. 1. Динаміка показників, що характеризують рівень трудового потенціалу Львівської обл.

Джерело: складено автором за даними Державної служби України [20].

Таблиця 2. Вихідні данні та прогноз рівня трудоресурсного потенціалу Львівської області

	Роки	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Математична модель	R ²	2017	2018	2019	2020	2021
Демографічна складова	ЕАН	1182,2	1185,5	1190	1192,8	1189	1189	1135,4	1134,7	1134,9	$x1 = 1209e^{0,007t}$	0,61	1127,3	1119,4	1111,6	1103,8	1096,1
	Заг. коефіцієнт демографічного навантаження	441	433	431	427	426	429	432	438	442	$x2 = -0,0438t^3 + 1,5711t^2 - 11,528t + 450,96$	0,97	449	456	463	470	477
	Медіанний вік населення	38,6	38,7	38,8	39	39,1	39,2	39,4	39,5	39,6	$x3 = 0,13t + 38,45$	0,99	39,8	39,9	40,0	40,1	40,3
	Сер. очікувана тривалість життя	70,6	71,6	72,6	73,11	73,16	73,28	73,08	73,33	73,55	$x4 = 1,2996\ln(t) + 70,853$	0,92	73,85	73,97	74,08	74,19	74,28
Демографічний рівень		0,52	0,55	0,54	0,54	0,55	0,55	0,49	0,5	0,54	$y1 = 0,014 - 3,7226 + 0,0013 \cdot x1 + 0,00264 \cdot x2 + 0,01453 \cdot x3 + 0,014 \cdot x4$	0,42	0,55	0,57	0,58	0,59	0,60
Екологічна	Поточні витрати на охорону навкол. природ. середов.	128183,4	132140,1	153068,7	183612	221727,9	230907,3	259639,3	341737,8	383469,5	$x5 = 103744e^{0,142t}$	0,98	429138,23	494607,43	570064,58	657033,45	757270,26
	Капітальні інвестиції на охорону навкол. природ. середовища	110273,8	90235,8	87603,4	97006,9	64043,9	146597,2	131203,1	60398,5	103973,6	$x6 = 296,06t^5 - 7175,9t^4 + 62666t^3 - 237512t^2 + 370743t - 82514$	0,46	386716,0	1283560,2	3321261,5	7248944,7	14069839,
	Викиди забруд. реч. в атм. повітря від стац. джерел	126,4	121	113,2	129,4	130,7	121,4	100,2	102,4	103,1	$x7 = 131,1t^{0,087}$	0,35	107,3	106,4	105,6	104,9	104,2
Екологічний рівень		0,39	0,41	0,43	0,45	0,44	0,45	0,5	0,53	0,53	$y2 = 0,49501 + 0,0000000431193 \cdot x5 - 0,000000062 \cdot x6 - 0,00109 \cdot x7$	0,94	0,38	0,38	0,38	0,38	0,38
Економічна	Середньоміс. номін. заробітна плата (грн)	1570,18	1667,26	1941,48	2243,63	2577,87	2788,94	2961,05	3646,31	4558,5	$x8 = 35,137t^2 - 10,123t + 1599,6$	0,98	5012,1	5739,8	6537,9	7406,2	8344,7
	Заборгов. з випл. заробіт. плати	22593,6	54496,6	83156,1	64055,5	56587,2	58347,8	47683,6	77148,7	92814,6	$x9 = 36691e^{0,0915t}$	0,37	91600,5	100376,4	109993,1	120531,1	132078,8
	Індекси фізичного обсягу ВРП	100,7	88,3	102,3	108,7	102	98,8	100,9	95,2	99,3	$x10 = 98,193t^{0,0088}$	0,02	100,2	100,3	100,4	100,4	100,5
Економічний рівень		0,53	0,49	0,5	0,52	0,52	0,51	0,52	0,51	0,52	$y3 = 0,37337 + 0,0000996766 \cdot x8 - 0,00000050581 \cdot x9 + 0,00145 \cdot x10$	0,91	0,52	0,52	0,52	0,52	0,52
Освітня	Випущено кваліф. робітн. – у проф.-техн. закл.	18745	17169	16621	16815	16191	17653	15659	14990	14147	$x11 = -23,731t^2 - 196,28t + 18176$	0,74	13840	13145	12403	11614	10777
	Кіл-сть осіб, які навчалися у ВНЗ	167,6	162,6	157,3	151,4	146,4	139,1	129,3	125,4	124,8	$x12 = -5,8517t + 174,14$	0,98	115,6	109,8	103,9	98,1	92,2
Рівень освіти		0,78	0,77	0,76	0,75	0,74	0,74	0,73	0,71	0,69	$y4 = 0,45132 + 0,0000771419 \cdot x11 + 0,001124678 \cdot x12$	0,95	0,58	0,57	0,57	0,56	0,56
Рівень трудового потенціалу		0,549	0,549	0,553	0,561	0,559	0,559	0,557	0,560	0,569	$y5 = \text{СТЕПЕНЬ}((1+y1) \cdot (1+y2) \cdot (1+y3) \cdot (1+y4); 1/4) - 1$		0,506	0,507	0,509	0,511	0,512

Джерело: складено автором за даними Державної служби України [20]

За період із 2000 по 2016 рр. чисельність населення області зменшилася на 117,4 тис. осіб, або на 4,4 %, у тому числі міське населення – на 37,9 тис. осіб (2,4 %), сільське – на 79,5 тис. осіб (7,4 %).

Упродовж 2016 р. у міграційних процесах області взяла участь 57080 осіб, із них 24,6 % – зовнішня міграція.

Середньооблікова кількість штатних працівників підприємств, установ та організацій Львівської області у 2016 р. становила 473,9 тис. осіб. Порівняно із 2015 р. кількість працівників зменшилась на 1,9 %, або на 9,2 тис. осіб.

У грудні 2016 р. середньооблікова кількість штатних працівників підприємств, установ та організацій Львівської області становила 470,4 тис. осіб, що на 0,1 % менше за листопад 2016 р. та на 1,2 % – за грудень 2015 р. Упродовж 2016 р. на підприємства області було прийнято 107,2 тис. осіб, тоді як звільнено 120,3 тис. осіб (відповідно 22,6 та 25,4 % середньооблікової кількості штатних працівників).

Кількість зареєстрованих безробітних на кінець січня 2017 р. в області становила 18,4 тис. осіб. Допомогу з безробіття отримали 83,2 % осіб, які мали статус безробітного.

Рівень зареєстрованого безробіття в області на кінець січня 2017 р. становив 1,2 % населення працездатного віку, у сільській місцевості – 1,2 %, у міських поселеннях – 1,1 %. Середня тривалість безробіття на кінець грудня 2016 р. становила 4 місяці. Навантаження зареєстрованих безробітних на одне вільне робоче місце (вакантну посаду) на кінець січня 2017 р. становило п'ять осіб. За районними (міськими) центрами зайнятості значення цього показника коливалися від двох осіб у Львівському та Трускавецькому МЦЗ до 72 осіб – у Старосамбірському РЦЗ.

Таким чином, можна зробити висновок, що стан трудових ресурсів потенціалу Львівщини характеризується значною диференціацією доходів населення в розрізі районів, високим рівнем безробіття, особливо серед мешканців села, невисокими доходами громадян, навіть порівняно із жителями інших регіонів України, та їхньою спотвореною структурою (1/3 доходів населення отримує у вигляді грошової та інших видів допомоги, а не як заробітну плату), негативними демографічними тенденціями (зростання смертності у продуктивному віці, зменшення тривалості життя тощо), від'ємним сальдо міграції. Ранг Львівщини серед регіонів України за Індексом людського розвитку становить 6, однак аналіз рейтингу за складовими свідчить, що область відстає за найвагомішими індикаторами розвитку людського капіталу.

На основі даних аналітичного дослідження було побудовано математичну модель рівня трудових ресурсів потенціалу Львівської області, за якою здійснене прогнозування даного показника до 2021 р. (табл. 2, рис. 1).

Поряд із незначним зростанням показника демографічного (1,04) та екологічного (1,36) рівня розвитку з 2008 по 2016 р. спаду зазнають показники економічного (0,98) та освітнього (0,88) рівнів розвитку, що призупиняє темпи зростання рівня трудового потенціалу в цілому, що за аналізований період становить 1,04.

Виявлені тенденції зі спаду екологічного та освітнього рівня позначилися і на прогнозованому значенні рівня трудового потенціалу Львівської області. Так, за рахунок прогнозованого зниження екологічного рівня на 28 % та на 19 % – освітнього рівня, за п'ять прогнозних років рівень трудових ресурсів потенціалу Львівщини знизиться на 9 %.

Отже, проаналізувавши ситуацію на ринку праці у Львівській області, можна дійти висновку, що вона є

доволі невтішною за рахунок зменшення кількості штатних працівників і немалої кількості безробітних.

Але, незважаючи на це, трудових ресурсів потенціал створює можливості для повнішого використання наявних природних ресурсів, сприяючи тим самим підвищенню рівня комплексного розвитку території. На території, добре забезпеченій трудовими ресурсами, розвивається система виробництва із високою трудомісткістю продукції.

Висновки та дискусія. Урахування різноманітних чинників, що впливають на трудовий потенціал, необхідне в практиці господарської діяльності, оскільки вони дають можливість визначити загальні риси і тенденції формування регіонального ринку праці, розкривати характер впливу на умови відтворення населення, на пропозицію робочої сили на ринку праці, масштаби безробіття, визначати структуру та рівень зайнятості.

Запропонований алгоритм побудови комплексної моделі процесу прогнозування трудового потенціалу регіону заслуговує на увагу, адже дозволяє зробити ряд узагальнень, що мають практичний характер і можуть бути використані для подальшого удосконалення заходів регіональної політики в умовах пошуку потенціальних можливостей розвитку регіону. Розробка комплексних агрегованих моделей регіональної економіки вимагає не тільки знань основ економічної теорії, але й основ економічної статистики й економетрики, володіння основами математичного аналізу, комп'ютерними технологіями. Тому фахівцям цих галузей потрібно звернути свою увагу на подальший пошук і розробку методів та методичних підходів щодо розробки комплексних моделей прогнозування рівня трудового потенціалу регіонів при активному застосуванні електронно-обчислювальних комплексів.

Список використаних джерел:

1. Рикардо Д. Сочинения. Начало политической экономии и налогового обложения / Д. Рикардо. – М.: Госполитиздат. 1955. – Т.1 – 339 с.
2. Маркс К. Капитал. Критика политической экономии. Т. 3, Кн. 3: Процесс капиталистического производства, взятый в целом. Ч. 2 / К. Маркс; изд. под ред. Ф. Энгельса. – М.: Политиздат, 1978. – С. 509–1082.
3. Макконнелл К. Р. Экономикс: принципы, проблемы и политика / К. Р. Макконнелл, С. Л. Брю – Пер. с 14-го англ. изд. – М.: ИНФРА-М, 2003. – XXXVI. – 972 с.
4. Економічна енциклопедія: у 3-х т. / редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр "Академія", 2002. – Т.3. – 952 с.
5. Струмилин С. Г. Проблемы планирования в СССР / С. Г. Струмилин. – Л.: Изд-во Акад. наук СССР, 1932. – 541 с.
6. Костаков В. Интенсификация использования трудового потенциала / В. Костаков, А. Попов // Социалистический труд. – 1982. – № 7. – С. 61.
7. Сергеева Г. П. Трудовой потенциал страны / Г. П. Сергеева, Л. С. Чижова. – М., 1982. – 325 с.
8. Онікієнко В. Методологічні засади оцінювання рівня соціалізації ринку праці України / В. Онікієнко // Регіональні аспекти розвитку і розміщення продуктивних сил України : зб. наук. пр. ТАНГ. – Вип. 9. – Тернопіль: "Економічна думка", 2004. – С. 11–15.
9. Врублевский В. К. Развитой социализм: труд и НТР. Очерки теории труда / В. К. Врублевский. – М.: Изд-во полит. лит-ры, 1984. – 238 с.
10. Бектуров С. У. Вопросы методологии исследования трудового потенциала общества / С. У. Бектуров // Исследование трудового потенциала : сб. науч. тр. – М.: ИЗ АН СССР, 1997. – С. 23–30.
11. Колосова Р. П. Трудовой потенциал промышленности. – М.: Изд-во МГУ, 1987. – 164 с.
12. Лукинов И. И. Некоторые проблемы воспроизводства и использования трудового потенциала // Соц. труд. – 1981. – № 8. – С. 101–110.
13. Пітюлич М. І. Трудовий потенціал регіону: стратегія розвитку і функціонування / М. І. Пітюлич, М. І. Бібен, В. В. Мікловда. – Ужгород : Карпати, 1996. – 139 с.
14. Додішній М. І. Соціально-трудовий потенціал: теорія і практика / М. І. Додішній, С. М. Злупко, С. І. Бандур ; за ред. М. І. Додішнього, С. М. Злупка. – К.: Вид-во "Наукова думка", 1994. – Ч. І. – 264 с.
15. Пирожков С. И. Трудовой потенциал в демографическом измерении / С. И. Пирожков ; НАН Украины, Ин-т экономики. – К.: Наук. думка, 1992. – 180 с.

16. Генкин Б. М. Экономика и социология труда / Б. М. Генкин. – М.: изд. группа НОРМА-ИНФРА, 1998. – 384 с.
17. Богиня Д. П. Основы экономики труда : навч. посіб. / Д. П. Богиня, О. А. Гришнова. – К.: Знання-Прес, 2000. – 313 с.
18. Шевчук Л. Т. Медико-соціальні аспекти використання трудового потенціалу: регіональний аналіз і прогноз / Л. Т. Шевчук. – Львів, 2001. – 489 с.
19. Герасимчук З. В. Теоретичні та прикладні засади прогнозування стійкого розвитку регіону: моногр. / З. В. Герасимчук, І. С. Кондіус. – Луцьк: Надстир'я, 2010. – 412 с.
20. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.

21. Пакуліна А. А. Підвищення ефективності планування розвитку та нарощування ринкового потенціалу регіону / А. А. Пакуліна, Г. С. Пакуліна, С. І. Тарасенко // Вісн. економіки транспорту і промисловості. 2016. – № 55. – 109 с. DOI: <https://doi.org/10.18664/338.47:338.45.v0i55.83456>

Received: 07/06/2018

1st Revision: 18/09/2018

Accepted: 02/10/2018

Author's declaration on the sources of funding of research presented in the scientific article or of the preparation of the scientific article: budget of university's scientific project

И. Вахович, д-р екон. наук, проф.,

И. Кондиус, канд. екон. наук, доц.

Луцкий национальный технический университет, Луцк, Украина

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПРОГНОЗИРОВАНИЯ ТРУДОРЕСУРСНОГО ПОТЕНЦИАЛА РЕГИОНА

Статья посвящена теоретико-методологическим основам прогнозирования трудоресурсного потенциала региона в современных условиях хозяйствования. Выявлены отдельные факторы, влияющие на уровень трудового потенциала. Определена корреляционная связь между трудовым потенциалом территории и факторами, что на него влияют. Построены модели первичных показателей и интегральных оценок уровня трудового потенциала Львовской области и его прогнозные значения до 2021 года.

Ключевые слова: трудовые ресурсы, потенциал, прогнозирования, модель.

I. Vakhovych, Doctor of Sciences (Economics), Professor,

I. Kondius, PhD in Economic, Associate Professor

Lutsk National Technical University, Lutsk, Ukraine

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES TO FORECAST LABOR POTENTIAL OF A REGION

A pressing problem is applying such an approach to the system of managing processes of reproduction, formation and use of labor potential in a territory, which could allow attaining a sufficiently high level of economic development. Assessment and forecasting can be the instruments ascertaining an opportunity to increase GDP as a result of more efficient use of labor resources.

The purpose of the study is to explore a possibility of using models designed to forecast the potential of labor resources in the regions of Ukraine in real conditions of a medium-term perspective.

The object of the study is labor resources and the subject is a forecast of labor potential in a region.

Achievement of the set goals includes analytical determination of the factors influencing formation and use of labor potential; studying the methods of the structural complex category of labor potential; carrying out a research, which will serve as the information base for designing a simulation model and further forecasting of the primary indicators and integral indexes of the level of labor-resource potential in Lviv region.

A regression analysis was used to study the level of a regional labor potential as an integral system, forecast some demographic, economic, environmental and educational indicators in Lviv region. The method of extrapolation of trends was used, to determine tendencies towards changes in the indicators of development over time and describe the actual average trend in changes of analytical indicators of the time rows.

Keywords: labor resources, potential, forecasting, model.

References (in Latin): Translation/ Transliteration/ Transcription

1. Ricardo D. Compositions. The beginning of political economy and tax taxation. T.1 / D. Ricardo. – M.: Gorlitzdat. 1955 – 339 pp.
2. Marx K. Capital. Criticism of political economy. T. 3, Kn. 3. The process of capitalist production, taken as a whole. Ch. 2 / K. Marx; published under ed. F. Engels – M.: Politizdat, 1978. – p. 509-1082. – Note: with. 995-1016. – Decree. names: with 1017-1030. – Prev. decree: with. 1052-1078. – Decree: with. 1031-1051.
3. McConnell K.R. Economics: Principles, Problems and Politics / KP McConnell, SL Bru // Per. from the 14th English ed. – M.: INFRA-M, 2003. – XXVI, 972 p.
4. Economic Encyclopedia: in three volumes. T.3 / Redcom: S.V. Mocherny (ed.) And others. – K.: Publishing Center "Academy", 2002. – 952 p.
5. Strumilin S.G. Problems of Planning in the USSR / S.G. Strumilin; Acad. Sciences of the USSR. – L.: Acad. Sciences of the USSR, 1932. – 541 pp.
6. Kostakov V. Intensification of the use of labor potential / V. Kostakov, A. Popov // Socialist labor. – 1982. – No. 7. – p. 61.
7. Sergeeva G.P. Labor potential of the country / G.P. Sergeeva, L.S. Chizhov – M., 1982. – 325 p.
8. Onikienko V. Methodological bases of estimation of the level of socialization of the labor market of Ukraine / V. Onikienko // Regional aspects of development and placement of productive forces of Ukraine: Sb. sciences works of the department of management of labor resources and placement of productive forces. Tang – Whip 9. – Ternopil: "Economic Thought", 2004. – P. 11-15.
9. Vrublevsky V.K. Developed socialism: labor and scientific and technological revolution. Essays on the theory of labor / V.K. Vrublevsky – M., Publishing house is watered. liters, 1984. – 238 p.
10. Bekturov S.U. Questions of the methodology of studying the labor potential of a society / S.V. Bekturov // Research of labor potential: Sat. scientific tr – Moscow: IE of the USSR Academy of Sciences, 1997. – P. 23-30
11. Kolosova R.P. Labor potential of industry. – M.: Publishing-house of Moscow State University, 1987 – 164 p.
12. Lukinov I.I. Some Problems of Reproduction and Use of Labor Potential // Sots. labor. – 1981. – No. 8. – p. 101-110.
13. Pityulich M.I. Labor potential of the region: strategy of development and functioning / Pityulich M.I., Biben M.I., Miklodova V.V. – Uzhgorod: Carpathians, 1996. – 139 p.
14. Dolishniy M.I. Social-labor potential: theory and practice / Dolishniy M.I., Zlupko SM, Bandur S.I.; [ed. M.I. Dolyshne, S.M. Zlupka]. – K.: View of "Scientific thought", 1994. – Ch. I. – 264 p.
15. Pirozhkov SI Labor potential in a demographic dimension / SI I. Pirozhkov; National Academy of Sciences of Ukraine, Institute of Economics. – K.: Science. opinion, 1992. – 180 p.
16. Genkin B. M. The Economics and Sociology of Labor / B.M. Genkin. – M.: Publishing group NORMA-INFRA, 1998. – 384 pp.
17. Goddess D.P. Fundamentals of Labor Economics: Teach. manual [for the studio. higher tutor closed.] / D.P. Goddess, O.A. Grishnov. – K.: Knowledge-Press, 2000. – 313 p.
18. Shevchuk L.T. Medical and social aspects of labor potential use: regional analysis and forecast / L.T. Shevchuk – Lviv, 2001. – 489 p.
19. Gerasimchuk Z.V. Theoretical and applied principles of forecasting sustainable development of the region: [monograph] / Z. V. Gerasimchuk, I. S. Kondius – Lutsk: Supermarket, 2010. – 412 p.
20. State Service of Statistics of Ukraine Electronic resource. – Mode of access: www.ukrstat.gov.ua
21. Pakulin A.A. Improving the effectiveness of planning for the development and enhancement of the market potential of the region / A. A. Pakulin, G.S. Pakulin, S.I. Tarasenko // Bulletin of the Economy of Transportation and Industry No. 55. 2016 – 109 p. DOI: <https://doi.org/10.18664/338.47:338.45.v0i55.83456>

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2018; 5(200): 13-19

УДК 330.3; 336.7

JEL classification: E 440; E 620

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2018/200-5/2>

Н. Гражевська, д-р екон. наук, проф.

ORCID iD 0000-0003-2549-8055,

І. Шепахіна, економіст

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ПРІОРИТЕТНІСТЬ ІНСТИТУЦІЙНИХ ЧИННИКІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Розкрито проблеми банкоорієнтованої моделі розвитку фінансового ринку України. Із використанням регресійного аналізу доведено суттєвий вплив на обсяги банківських депозитів населення інституційних чинників, зокрема, надійності та довіри до фінансових установ. Обґрунтовано пріоритетні заходи держави, спрямовані на вдосконалення інституційного середовища з метою підвищення ефективності функціонування та розвитку банківської системи України.

Ключові слова: фінансовий ринок; банкоорієнтована модель розвитку фінансового ринку; банківська система; ринок банківських послуг; банківські депозити населення; довіра населення до фінансових установ.

Постановка проблеми. Загально визнано, що фінансальзація світової економіки та формування глобального фінансового ринку відкривають безпрецедентні можливості перерозподілу капіталів, з одного боку, та загострюють суперечності й ризики розвитку національних економік, з іншого. За сучасних умов ефективно функціонуюча банківська система є драйвером інвестиційно-інноваційних процесів, спрямованих на забезпечення економічного зростання та динамічного розвитку різноманітних господарських систем. Водночас глобалізація сприяє поширенню фінансової нестабільності, кризових явищ і потрясінь, що із блискавичною швидкістю охоплюють тісно пов'язані між собою національні економіки, неспроможні запобігати та ефективно протистояти глобальним викликам і загрозам. Нездатність держави забезпечити реалізацію цілей сталого розвитку у відриві від світових глобалізаційних процесів актуалізує дослідну проблематику, пов'язану з виявленням основних тенденцій і суперечностей функціонування та інституційно-організаційного впорядкування ринку банківських послуг як важливого чинника зміцнення конкурентоспроможності національних економік та зростання добробуту населення.

Мобілізація інституційних чинників підвищення ефективності функціонування та розвитку фінансових систем є особливо актуальною для трансформаційних економік, фінансові ринки яких за своїми якісними параметрами істотно поступаються ринкам розвинених країн. Дослідження специфічних умов і факторів розвитку ринку банківських послуг в умовах інверсійних соціально-економічних перетворень є важливим не лише в загальнотеоретичному, але і в практичному аспекті, пов'язаному із вдосконаленням державного регулювання ринкових трансформацій сучасних економічних систем. Вирішення зазначених проблем є особливо нагальним на сучасному етапі модернізації економіки України, оскільки вітчизняна фінансова система має певні інституційні особливості, що в цілому позначається на загальному рівні економічного розвитку країни, її інтегрованості до світового та європейського господарських просторів. Для України ефективний розвиток ринку банківських послуг є важливою передумовою мобілізації потужного джерела інвестицій, підвищення рівня життя населення та зміцнення глобальної конкурентоспроможності національної економіки.

Огляд літератури. Висвітленню особливостей розвитку фінансового ринку за умов поглиблення глобалізаційних процесів присвячено праці багатьох іноземних і вітчизняних дослідників. Ці проблеми знайшли відображення у творах Нобелівських лауреатів з економіки, а саме: Дж. Тобіна (аналіз фінансових ринків та їхнього впливу на управлінські рішення корпорацій стосовно

витрат, зайнятості, виробництва та цін) [29]; Ф. Фабоці, Фр. Модильяні (виявлення причин і мотивацій формування особистих заощаджень як передумови розвитку фінансового ринку та створення національних пенсійних програм, доведення необхідності захисту інтересів інвесторів як обов'язкової умови ефективного функціонування фінансового ринку, висвітлення механізму дії останнього) [20]; Г. Марковіца, В. Шарпа, М. Міллера (розробка теорії оптимального портфеля фінансових активів, що максимізує очікувану прибутковість за деякого прийнятного для інвесторів рівня ризику, осмислення природи ризиків на фінансовому ринку, розвиток теорії ринку капіталу та формулювання поняття справедливої ринкової ціни фінансових активів) [23, 24]; Дж. Міррліса та В. Вікрі (обґрунтування теорії прийняття рішень щодо управління фінансами корпорації в умовах асиметричної інформації) [25]; М. С. Шоулза (дослідження функціонування ринків цінних паперів, зокрема проблем формування ціни фінансових активів) [26]; Дж. Акерлофа (аналіз особливостей фінансових ринків, що функціонують в умовах асиметричної інформації, виявлення феномена погіршуючого відбору на прямих інвестування) [19]; Д. Канемана та В. Сміта (дослідження проблем ірраціональної поведінки інвесторів під впливом посилення нестійкості фінансових ринків) [27]; Ю. Фами (розробка гіпотези ефективного фондового ринку, на якому ціни активів урахують усю наявну інформацію, необхідну для розподілу фінансових ресурсів) [21, 22] тощо.

Дослідженню проблем глобалізації фінансової системи, становлення й розвитку ринку банківських послуг в Україні, основних тенденцій і суперечностей його функціонування та державного регулювання присвячені праці вітчизняних науковців: В. Базилевича (розкриття основних напрямів еволюції категоріальної матриці економічної науки під впливом фінансальзації як мегатренду сучасного світогосподарського розвитку) [1], В. Вірченка (висвітлення особливостей інституційного впорядкування вітчизняного фінансового ринку та виявлення впливу наявного інституційно-організаційного забезпечення на його ефективність) [2], М. Карліна (аналіз проблем функціонування вітчизняного фінансового ринку в контексті інвестиційної безпеки України) [5], М. Крупки (теоретико-методологічне й науково-практичне обґрунтування фінансово-кредитного механізму інноваційного розвитку економіки України та її інтеграції до сучасного світогосподарського простору) [8], З. Луцишин, Т. Фролової (аналіз стану вітчизняного банківського сектору та виявлення основних проблем, вирішення яких сприятиме підвищенню фінансової стійкості та надійності банківської системи України) [9], І. Лютого, О. Юрчук (висвітлення тенденцій розвитку й

міждержавного регулювання ринку фінансових послуг, конкурентних стратегій провідних банків та інших фінансових інститутів, дослідження особливостей, проблем і суперечностей діяльності вітчизняних банків в епоху глобалізації ринку фінансових послуг) [10], В. Опаріна (дослідження проблем розбудови потужної та ефективної фінансової системи, ресурсного забезпечення функціонування її мікроекономічного та оптимізації її макроекономічного рівня) [12], В. Шелудько (обґрунтування основних напрямів активізації ролі банківської системи України в процесах ринкової трансформації) [17], І. Школьника (дослідження особливостей розвитку фінансового ринку України, розкриття ролі фінансових посередників у формуванні вітчизняної моделі фінансового ринку, визначення стратегічних засад його розвитку) [18] тощо. Однак, незважаючи на значну кількість ґрунтовних теоретичних досліджень у цій царині, усе ще недостатньо розробленими залишаються проблеми інституційного забезпечення ефективного функціонування та розвитку ринку банківських послуг України як важливої передумови інноваційної модернізації національної економіки та її гармонійної інтеграції до глобального світогосподарського середовища, що і визначило **мету пропонованого дослідження**.

Методологія дослідження базується на сучасних напрацюваннях у сфері монетарного посткейнсіанства, зокрема теорії фінансової нестабільності (крихкості) Х. Мінські, відповідно до якої ринкові економіки схильні до кризових явищ і потрясінь, відтак сучасні фінансові ринки потребують особливого інституційного врегулювання з урахуванням факторів внутрішньої дестабілізації. Автори також спирались на розробки представників нової поведінкової економіки, яка справила значний вплив на сучасні дослідження в царині поведінкових фінансів. Економіко-статистичний аналіз проводився з використанням програмних пакетів MSExcel 2013, Statistica 10.0 і GretlX11. Обмеженнями у пропонованому дослідженні є неповнота статистичних баз, а також відсутність загальноновизнаних методик оцінювання інституційних чинників функціонування та розвитку фінансового ринку, зокрема індексу його інституційної ефективності.

Основні результати. Як відомо, ефективність функціонування фінансового ринку в Україні є низькою порівняно з розвиненими країнами. Так, у 2017–2018 рр. Україна посіла 120 місце із 137 країн за показником "Розвиненості фінансового ринку", що обчислюється фахівцями Всесвітнього економічного форуму в процесі рейтингування країн світу за Індексом глобальної конкурентоспроможності (табл. 1).

Таблиця 1. Рейтинг деяких країн світу за показником розвиненості фінансового ринку Індексу глобальної конкурентоспроможності ВЕФ, 2017–2018 рр.

Рейтинг	Країна	Рейтинг	Країна	Рейтинг	Країна
1	Нова Зеландія	28	Нідерланди	83	Шрі-Ланка
2	США	42	Індія	88	Румунія
3	Сінгапур	48	Китай	105	Таджикистан
4	Фінляндія	50	Намібія	107	Росія
5	Гонконг	53	Польща	110	Туніс
8	Швейцарія	55	Кенія	114	Казахстан
10	Швеція	63	Грузія	116	Португалія
12	Німеччина	77	Єгипет	120	Україна
13	Англія	78	Вірменія	124	Молдова
20	Японія	79	Азербайджан	137	Ємен

Джерело: розроблено авторами на основі [28].

На думку фахівців, розвиток вітчизняного фінансового сектору протягом 2009–2014 рр. мав дискретний і непропорційний характер. Банківська система зростала випереджаючими темпами порівняно з іншими його сегментами, а функціонування небанківського сегменту було ускладнено відсутністю ефективного законодавства, регулювання та пруденційного нагляду, що призвело до появи значної кількості кептивних фінансових установ і "фінансових пірамід". При цьому внутрішні та зовнішні шоки знизили довіру споживачів фінансових послуг до банківського сектору, розбалансували ринок фінансових послуг, який залишається дуже фрагментарним та низькокапіталізованим. Подальший розвиток останнього стримують некомпетентність, корупційність та бездіяльність ряду чиновників, відсутність ефективної системи контролю над бюрократичним апаратом, низький рівень стандартів управління платоспроможністю та ліквідністю банків; дія жорстких адміністративних заходів, відсутність дієвих алгоритмів збереження та повернення активів неплатоспроможних банків, низька ефективність нагляду за банками та іншими фінансовими установами, що не дає можливості вчасно упередити розвиток ризиків; обмеженість повноважень та незалежність регуляторів для вжиття заходів впливу на учасників фінансового сектору, відсутність ефективних інструментів виведення з ринку проблемних фінансових установ; низька фіскальна ефективність, неефективне податкове законодавство в частині оподаткування інвестиційних доходів та учасників фінансового

сектору, унаслідок чого суб'єкти господарювання прагнуть вести нелегальний бізнес, що сприяє розвитку тіньової економіки, у т. ч. на фінансовому ринку; незацікавленість учасників фінансового ринку в забезпеченні довгострокового розвитку економіки, прагнення до отримання надшвидких прибутків; існування на ринку фінансових установ, які не виконують і не мають на меті виконання функції фінансового посередництва та створюють суттєві системні ризики для фінансового сектору в цілому; відсутність належної інфраструктури ринку капіталу, у т. ч. ефективного фондового ринку, обмежена кількість фінансових інструментів, у т. ч. хеджування ризиків, неможливість функціонування в Україні більшості міжнародних систем Інтернет-розрахунків; низька економічна активність і фінансова грамотність населення [1; 6; 7; 16].

Як відомо, банкоорієнтована модель розвитку фінансового ринку України характеризується тим, що національний фінансовий сектор – це переважно банківська система, покликана акумулювати заощадження населення. За цих обставин роль банків має бути відчутною в економіці, оскільки вони є потужним джерелом фінансування інвестиційної діяльності реального сектора економіки. Однак на практиці цього не спостерігається. Підтвердженням цьому є різке зростання частки проблемних активів на балансах банків. Станом на 1.12.2017 р. зазначений показник в Україні становив 54,9 % [11]. Відповідно до Звіту Національного банку України про фінансову стабільність за червень 2018 р. кошти населення та бізнесу в банках надалі зростають,

їхня частка у зобов'язаннях нині перевищує 80 %. Однак зазначена тенденція збільшує ризики ліквідності, адже практично всі депозити корпорацій – це кошти на вимогу або ультракороткі депозити, а серед укладень населення переважають депозити терміном до трьох місяців. На думку фахівців НБУ, рівень довіри до банків, якість обслуговування й технологічна доступність банківських продуктів відіграють дедалі більшу роль у залученні коштів фінансовими установами. Саме тому потужні банки з іноземним капіталом продовжують нарощувати депозитну базу, хоч і пропонують низькі ставки за депозитами. Водночас банкам із російським державним капіталом залучати ресурси не допомагають навіть значно вищі за ринкові депозитні ставки. При цьому значна частина вкладників продовжує тримати кошти в державних банках, слабо реагуючи на зниження ними відсоткових ставок. Наприклад, у Приватбанку приріст депозитів був найвищим із-поміж чотирьох держбанків, хоча він пропонує найнижчі ставки в цій групі [4].

Із метою виявлення основних чинників, що впливають на обсяги банківських депозитів населення України та визначення стратегічних заходів держави, у цій сфері було здійснено регресійний аналіз із використанням статистичного пакету Gretl, який дає можливість ана-

лізувати економетричні дані часових рядів і будувати регресійні моделі. Попередній аналіз, заснований на доступних статистичних даних, дозволив виокремити такі суттєві чинники формування банківських депозитів у національній економіці:

1. *Величину доходів населення*, які в Україні хоч і характеризуються як невисокі, проте є найважливішим джерелом особистих заощаджень і основою формування банківських вкладів (рис. 1). Слід узяти до уваги, що за оцінками експертів, на руках у населення України нині зосереджена значна частка грошей переважно в готівковій формі. Так, станом на грудень 2017 р. величина грошового агрегату M_0 в Україні становила 332 546 млн грн, а грошова база – 399 056,7 млн грн [3]. Саме цей запас ліквідних грошей можна вважати резервом депозитів. За сприятливих інституційних умов і довіри до банків зазначені кошти можуть трансформуватися в організовані форми заощаджень, у першу чергу, банківські депозити. У цьому контексті важливим завданням інституційних реформ є максимальне сприяння залученню готівкових коштів на довгострокові вклади та депозити до банків з їх подальшою трансформацією в інвестиційні ресурси [16, с. 287].

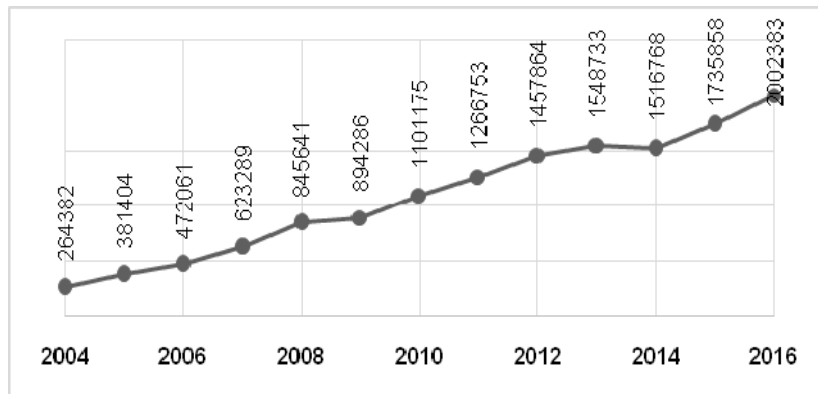

Рис. 1. Динаміка доходів населення України за період 2004–2016 рр., млн грн

Джерело: розроблено авторами на основі [14].

У зв'язку з цим зауважимо, що за даними Національного банку за період 2014–2016 рр. обсяги банківських депозитів в Україні збільшилися на 141 832,9 млн грн (рис. 2). У квітні 2018 р. населення та бізнес збільшили суми на депозитах в українських банках на 15,7 млрд грн, відтак загальна сума гривневих та валютних депозитів нині становить 499,9 млрд грн. Посиленню привабливості гривневих депозитів і поштовху припливу коштів фізичних і юридичних осіб у банки сприяло підвищення відсоткових ставок за гривневими вкладками

та зміцнення курсу гривні. На думку експертів, це стало наслідком жорсткої монетарної політики НБУ. Унаслідок підвищення облікової ставки, а також в умовах конкуренції за гривневі ресурси банки збільшили відсоткові ставки за депозитами для фізичних осіб – від 10,8 до 11,0 % річних. Відсоткові ставки за новими гривневими депозитами для корпоративних клієнтів підвищилися до 11,3 % річних. Це позначилося на вартості нових кредитів для фізичних осіб та нових кредитів для бізнесу, вартість яких збільшилася до 16,7 % річних [14].

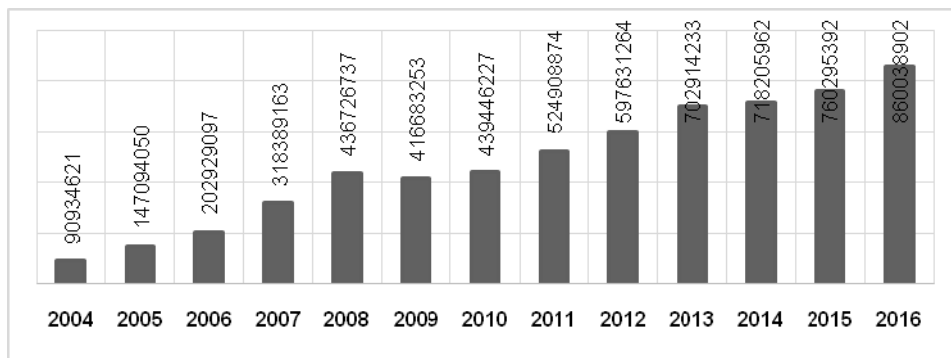

Рис. 2. Динаміка обсягів банківських депозитів в Україні за період 2004–2016 рр., млн грн

Джерело: розроблено авторами на основі даних [11].

2. *Індекс розвиненості фінансового ринку*, що обчислюється фахівцями ВЕФ у процесі рейтингування країн світу за Індексом їхньої глобальної конкурентоспроможності. Зазначений показник урахує ефективність функціонування та розвитку фінансового ринку (доступність і якість фінансових послуг, фінансування через місцевий ринок капіталу, доступність кредитів,

наявність венчурного капіталу), а також надійність і довіру до фінансових установ (міцність банків, регулювання фондових бірж, індекс правової легальності) [28]. Аналіз рейтингу України за цим показником у 2017–2018 рр. свідчить, що найвразливішими є позиції нашої країни за індикаторами якості фінансових послуг, міцності банків та регулювання фондових бірж (табл. 2).

Таблиця 2. Рейтинги України за показниками розвиненості фінансового ринку Індексу глобальної конкурентоспроможності ВЕФ, 2017–2018 рр.

Критерій	Місце
Доступність фінансових послуг	112
Якість фінансових послуг	120
Фінансування через місцевий ринок капіталу	114
Доступність кредитів	103
Наявність венчурного капіталу	118
Міцність банків	135
Регулювання фондових бірж	134
Індекс правової легальності	22
Σ Розвиненість фінансового ринку	120

Джерело: розроблено авторами на основі [28].

3. *Рівень інфляції або Індекс споживчих цін (ІСЦ)*. Дослідження інфляційної складової розвитку економіки України свідчить про доволі високий рівень інфляції в нашій країні, що має циклічний характер і характеризу-

ється як "галоупюча" [16, с. 288]. Ідеться про підвищення ІСЦ у 2007–2008 рр. із 110,9 до 119,4 % та у 2014–2016 рр. зі 100,5 до 140,3% (рис. 3) [3].

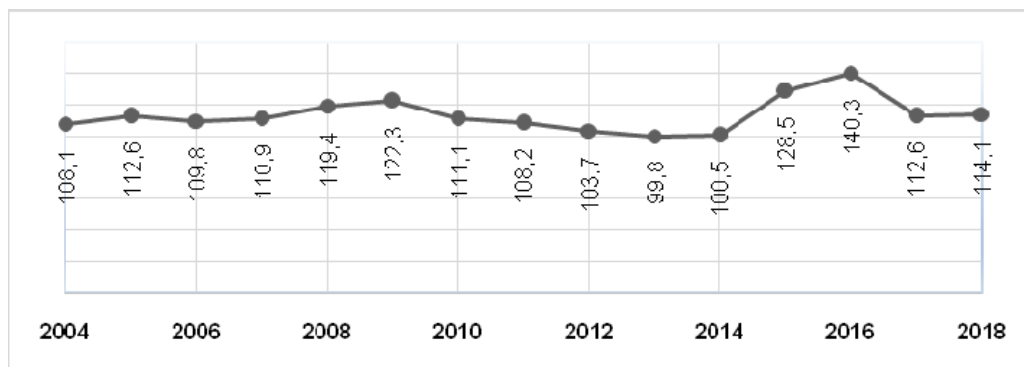

Рис. 3. Динаміка індексу споживчих цін в Україні за період 2004–2018 рр., %

Джерело: розроблено авторами на основі даних [14].

З урахуванням вищезазначеного було розроблено й оцінено регресійну модель, у якій залежною змінною було визначено величину банківських депозитів населення в Україні (депозити фізичних та юридичних осіб) (Dep), а незалежними змінними – показники величини доходів населення (Inc), рівня інфляції (Infl) та Індексу розвиненості фінансового ринку (IndexFin). Діапазон даних охоплював період із 2004 до 2016 рр. При цьому змінні було прологарифмовано з метою уникнення різномірності величин. Для уникнення мультиколінеарності

в моделі за допомогою побудови кореляційної матриці незалежних змінних було виявлено, що змінні не корелюють між собою, а тому можуть бути одночасно використані в моделі. Аналіз кореляційної матриці дозволяє визначити величину й характер впливу на результуючий показник (Dep) зазначених змінних (табл. 3). Відповідно до побудованої моделі, найбільший вплив на збільшення обсягів банківських депозитів в Україні у 2004–2016 рр. справляв такий фактор, як доходи населення (коефіцієнт кореляції становить 0,9653).

Таблиця 3. Кореляційна матриця показників регресійної моделі

	Dep	Inc	Infl	IndexFin
Банківські депозити	1.000			
Доходи населення	0.9653	1.000		
Інфляція	0.2041	0.1996	1.000	
Індекс розвиненості фінансового ринку	-0.1553	-0.3575	-0.3284	1.000

Джерело: розроблено авторами.

Отримані результати регресійної моделі (табл. 4) свідчать про те, що модель є адекватною, оскільки Р-значення ($F = 8,42e-08$, що є меншим за 0,05 (при рівні

надійності = 95 %). Значення R-квадрат становить 0,978 і показує, що зміни в обсягах банківських депозитів на 97 % пояснюються розглянутими чинниками.

Таблиця 4. Результати побудови регресійної моделі

Модель1: МНК, використані спостереження 2004–2016 (T = 13)

Залежна змінна: I_Dep

	Коефіцієнт	Ст. похибка	t-статистика	P-значення
const	-16.0690	2.97474	-5.402	0.0004
I_IndexFin	2.50049	0.570810	4.381	0.0018
I_Inc	1.59798	0.0815015	19.61	<0.0001
I_Infl	0.761032	0.522259	1.457	0.1791

Сер. зал. змін.	12.62270	Сер. відхил. зал. змін.	0.976574
Сума кв. залишків	0.248614	Ст. похибка моделі	0.166204
R-квадрат	0.978276	Скориг. R-квадрат	0.971035
F(2, 10)	135.0980	P-значення (F)	8.42e-08
Лог. правдоподіб.	7.273022	Крит. Акайке	-6.546044
Крит. Шварца	-4.286247	Крит. Хеннана-Куїнна	-7.010534
Параметр rho	-0.288687	Стат. Дарбіна-Вотсона	2.410319

Джерело: розроблено авторами.

Відповідно до отриманої моделі існує пряма залежність між величиною банківських депозитів населення в Україні та обраними чинниками. При цьому підвищення індексу розвиненості фінансового ринку, у т. ч. рівня надійності та довіри населення до фінансових установ, справляє найсуттєвіший вплив на аналізований показник, а саме: підвищення індексу розвиненості фінансового ринку на 1 пункт зумовлює збільшення банківських депозитів на 2,5 млн грн, у той час як підвищення доходів населення на 1 млн грн збільшує банківські депозити на 1,6 млн грн. Щодо інфляції, підвищення якої на 1 % збільшує банківські депозити на 0,8 млн грн, слід взяти до уваги, що виявлена залежність потребує подальших досліджень й уточнень, оскільки може бути коректною лише в певних межах. Таким чином, було підтверджено гіпотезу стосовно важливості якісного інституційного впорядкування фінансового ринку, зокрема підвищення надійності та розвитку відносин довіри як важливого чинника збільшення обсягів банківських депозитів населення. Зауважимо, що важливим кроком на цьому шляху стало затвердження Постановою Правління Національного банку України Комплексної програми розвитку фінансового сектору України до 2020 р., спрямованої на створення передумов для стабільного розвитку національної економіки та перетворення фінансового сектора України в конкурентоспроможне середовище з інвестиційно-інноваційним кліматом [4]. На думку авторів, подальші реформи в цій сфері мають бути спрямовані на зміцнення інституційної довіри населення до фінансових установ, зокрема впевненості інвесторів у надійності фінансових операцій, збереженні та захисті заощаджень тощо.

Висновки. Сучасний фінансовий ринок України характеризується доволі низьким рівнем розвитку, що стримує інноваційну модернізацію національної економіки. Відтак розбудова високоліквідного фінансового ринку, інтегрованого у світову фінансову систему, є одним із ключовими завдань інституційного реформування національної економіки. Вирішення зазначеного завдання неможливе без підвищення інституційної довіри населення до банківських установ шляхом формування конкурентного, прозорого, ефективно функціонуючого фінансового ринку з дієвими механізмами регуляторного впливу держави на його кон'юнктуру. Важливими кроками на цьому шляху мають стати створення системи відкритого доступу до інформації щодо діяльності фінансових установ; забезпечення дієвого моніторингу діяльності фінансових інститутів із метою своєчасного виявлення існуючих проблем та їх

швидкого усунення, а також санації або ліквідації неплатоспроможних банків, організації процесів продажу або передавання проблемних активів; розвиток інфраструктури фінансового ринку на засадах збалансованості інтересів економічних суб'єктів, дотримання прав споживачів фінансових послуг, посередників, держави; виключення можливості ухилення від оподаткування через фінансові інструменти шляхом запровадження ефективних механізмів запобігання створенню фінансових пірамід, фіктивних емітентів цінних паперів, їхнього своєчасного виявлення та ліквідації, прийняття Мінфіном і НБУ нормативно-правових актів, спрямованих на зменшення тіньового обігу готівки; упровадження в діяльність регуляторів фінансового ринку єдиних міжнародних стандартів електронного документообігу з метою забезпечення реалізації програм співробітництва з МВФ, Світовим банком, ЄБРР, ЄІБ та іншими впливовими міжнародними фінансово-кредитними організаціями.

Дискусія. Інституційне впорядкування банківської системи є важливим напрямом формування ефективного функціонуючого фінансового ринку. Водночас відкритим залишається питання стосовно пріоритетних чинників функціонування та розвитку небанківських установ, які мають певну інституційно-організаційну специфіку. У цьому контексті досі не вирішеною в теоретичному та методичному аспектах є проблема вимірювання, оцінювання та порівняння рівня інституційної довіри населення до банківських та небанківських фінансово-кредитних установ.

Список використаних джерел:

1. Базилевич В. Д. Концептуалізація мегатрендів економічного розвитку в контексті глобальних викликів сучасності / В. Д. Базилевич // Парадигмальні зрушення в економічній теорії XXI ст.: Матеріали Міжнарод. наук.-практ. конф. – К.: ВПЦ "Київський університет", 2012. – С. 11–15.
2. Вірченко В. В. Вплив нормативно-правового регулювання на ефективність вітчизняного фінансового ринку / В. В. Вірченко // Вісн. Київ. ун-ту. Серія "Економіка". – 2009. – № 109. – С. 47–51.
3. Економічні та фінансові показники України // Статистична база НБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36728.
4. Звіт Національного банку України про фінансову стабільність. Червень? 2018. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=71475860>.
5. Карлін М. І. Проблеми функціонування фінансового ринку та інвестиційна безпека України / О. А. Івашко, М. І. Карлін // Банківська справа. – 2012. – № 3. – С. 54–65.
6. Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 р. Затверджена Постановою Правління Національного банку України від 18.06.2015 р. № 391 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=18563297>.

7. Коніна М. Сучасний стан фінансового ринку України та шляхи його вдосконалення / М. Коніна // Економічний дискурс. – 2016. – № 2. – С. 183–192.
8. Крупка М. І. Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України : моногр. / М. І. Крупка. – Львів: Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2001. – 608 с.
9. Луцишин З. О. Банківський сектор України: сучасний стан та перспективи розвитку / З. О. Луцишин, Т. О. Фролова // Економіка і організація управління. – 2016. – Вип. 4 (24). – С. 112–124.
10. Лютий І. О. Банківські інститути в умовах глобалізації ринку фінансових послуг : моногр. / І. О. Лютий, О. М. Юрчук. – К.: Знання, 2011. – 357 с.
11. Макроекономічний та монетарний огляд НБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://tsn.ua/groshi/ukrayinci-zberigayut-na-depozitah-u-bankah-pivtrilyona-griven-1153776.html>.
12. Опарін В. М. Фінансова система України (теоретико-методологічні аспекти) : моногр. / В. М. Опарін. – К.: КНЕУ, 2005. – 240 с.
13. Основні показники діяльності банків України. Офіційна статистика Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=34661577>.
14. Статистична база Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/oper_new.html.
15. Українці зберігають на депозитах у банках півтрильйона гривень // Гроші. 2018. – 11 трав. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://tsn.ua/groshi/ukrayinci-zberigayut-na-depozitah-u-bankah-pivtrilyona-griven-1153776.html>.
16. Шевалдіна В. Г. Вплив макроекономічних факторів на формування депозитів населенням України / В. Г. Шевалдіна // Бізнес-Інформ. – 2014. – № 1. – С. 286–291 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2014_1_53.
17. Шелудько В. М. Основні напрямки активізації ролі банківської системи України у процесах ринкової трансформації / В. В. Вірченко, В. М. Шелудько // Вісн. Київ. ун-ту. Серія "Економіка". – 2004. – № 70. – С. 24–27.
18. Школьник І. Фінансовий ринок України: сучасний стан і стратегія розвитку : моногр. / І. О. Школьник. – Суми: Мрія, 2008. – 348 с.
19. Akerlof G. The Market for Lemons: Quality Uncertainty and the Market Mechanism / G. Akerlof // Quarterly Journal of Economics. – 1970. – Vol. 84. – P. 488–500.
20. Fabozzi F. Capital Markets: Institutions and Instruments / F. Fabozzi, F. Modigliani. – F.: Prentice Hal, 2008. – 768 p.
21. Fama E. Dividend Yields and Expected Stocks Returns / E. Fama, K. French // Journal of Financial Economics. – 1988. – Vol. 22. – P. 3–25.
22. Fama, Eugene F. French, Kenneth R. Common Risk Factors in the Return on Stocks and Bonds // Journal of Financial Economics. – 1993. Vol. 33 (1). – P. 3–56 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.139.5892&rep=rep1&type=pdf>.
23. Markowitz H. Portfolio Selection / H. Markowitz // Journal of Finance. – 1952. – Vol. 7. – P. 77–91.
24. Markowitz H. M. Market Efficiency: A Theoretical Distinction and So What? // Financial Analysts Journal. – 1995. – Vol. 61 (5). – P. 17–30 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.cfapubs.org/doi/pdf/10.2469/faj.v61.n5.2752>.
25. Mirrlees J. A. Private Risk and Public Action: The Economies of the Welfare State [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/0014292194000463>. DOI: 10.1016/0014-2921(94)00046-3.
26. Scholes Myron S. Global Financial Markets, Derivative Securities and Systemic Risks [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dokumen.tips/documents/global-financial-markets-derivative-securities-and-systemic-risks.html>.
27. Smith, Vernon L. Relevance of Laboratory Experiments to Testing Resource Allocation Theory. In Kmenta, Jan; Ramsey, James B. Evaluation of Econometric Models: Academic Press, 1980 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://core.ac.uk/download/pdf/6837858.pdf>.
28. The Global Competitiveness Report 2017–2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www3.weforum.org/docs/GCR2017-2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2017-2018.pdf>.
29. Tobin, James. Nobel Lecture: Money and finance in the macroeconomic process / James Tobin [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/economic-sciences/laureates/1981/tobin-lecture.pdf.

Received: 27/08/2018

1st Revision: 18/09/18

Accepted: 01/10/2018

Author's declaration on the sources of funding of research presented in the scientific article or of the preparation of the scientific article: budget of university's scientific project

Н. Гражевская, д-р экон. наук, проф.,

И. Шемахина, экономист

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

ПРИОРИТЕТНОСТЬ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫХ ФАКТОРОВ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОГО ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЫ УКРАИНЫ

Раскрыты проблемы банкоориентированной модели развития финансового рынка Украины. С использованием регрессионного анализа доказано существенное влияние на объемы банковских депозитов населения институциональных факторов, в частности, надежности и доверия к финансовым учреждениям. Обоснованы приоритетные меры государства, направленные на совершенствование институциональной среды с целью повышения эффективности функционирования и развития банковской системы в Украине.

Ключевые слова: финансовый рынок; институциональные факторы эффективности функционирования финансового рынка; банкоориентированная модель развития финансового рынка; банковские депозиты населения; доверие населения к финансовым учреждениям.

N. Grazhevskaya, Doctor of Sciences (Economics), Professor,
I. Shemahina, economist, Faculty of Economics
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

PRIORITY OF INSTITUTIONAL FACTORS ENSURING EFFICIENT PERFORMANCE OF THE UKRAINIAN BANKING SYSTEM

The article examines major challenges facing the bank-based structure of financial market and its current status in the Ukrainian economy. The Ukrainian financial market is characterized by an increasing share of distressed assets of commercial banks, low level of public trust in financial institutions, increased liquidity risk, fragmentation and extremely low capitalization. The research ascertains the key factors that strengthen and improve Ukrainian market of banking services at the present stage of modernization of the national economy. Regression analysis was used to assess the effect of the household income, inflation index and index of financial market development on the level of bank deposits and the obtained results prove that the institutional determinants including the level of public confidence in financial institutions have a strong impact on the amount of household deposits. The study identifies major instruments of macroeconomic policy to improve institutional environment that may: increase performance of banking system in Ukraine; provide open access to information about financial institutions and effective monitoring of their activity; develop infrastructure of financial market on the principles of balance of interests of economic actors, consumers of financial services, financial intermediaries and the state; prevent a threat of tax evasion through transactions with financial instruments by establishing effective mechanisms that prevent running Ponzi schemes; identify, prosecute or penalize fictitious issuers of securities; reduce illegal monetary circulation; contribute to implementing international standards of electronic workflows in activities of government bodies and sector regulators, etc.

Key words: financial market; bank-based structure of financial market; banking system; market of banking services; private household deposits; public confidence in financial institutions.

References (in Latin): Translation / Transliteration / Transcription

1. Bazylevych V. D., 2012. Kontseptualizatsiya mehatrendiv ekonomichnoho rozvytku v konteksti hlobal'nykh vykykiv suchasnosti. Paradigm shifts in the economic theory of the twenty-first century, pp. 11–15.
2. Virchenko V. V., 2009. The influence of economy and institutional control on the national financial market development efficiency. Visnyk of Taras Shevchenko National University of Kiev, № 109, pp. 47–51.

3. Economic and financial index of Ukraine // Database of NBU. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36728.
4. Financial stability report by the National bank of Ukraine. June 2018. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=71475860>.
5. Karlin M. I., 2012. The problems of financial market functioning and investment safety of Ukraine. Banking, № 3, pp. 54–65.
6. Complex program of Ukrainian financial sector development till 2020 by the NBU Administration Decision from 18.06. 2015. № 391. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=18563297>.
7. Konina M., 2016. The modern state of Ukrainian financial market and the ways of its improvement. Ekonomichnyy diskurs, 2, s. 183–192.
8. Krupka M. I., 2001. Financial-credit mechanism of innovation Ukrainian economy development, 608 pp.
9. Lutsishin Z. O., 2016. Bank sector of Ukraine: real state and development prospects. Economy and management organization, № 4, pp. 112–124.
10. Luty I. O., 2011. Bank institutions under the globalization of the financial services market, 357 pp.
11. Macroeconomic and monetary summary pf NBU. URL: <https://tsn.ua/groshi/ukrayinci-zberigayut-na-depozitah-u-bankah-pivtrilyona-griven-1153776.html>.
12. Oparin V. M., 2005. The financial system of Ukraine (theoretical-methodological aspects): monography, Kiev, 240 pp.
13. The main indexes of Ukrainian banks functioning. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=34661577>.
14. Database of Ukrainian statistic Public service. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/oper_new.html.
15. The Ukrainian save a half of the trillion hryvnas on the bank deposits, 2018. URL: <https://tsn.ua/groshi/ukrayinci-zberigayut-na-depozitah-u-bankah-pivtrilyona-griven-1153776.html>.
16. Shevaldina V. G. The influence of macroeconomic factors on the forming of Ukrainian population deposits. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2014_1_53.
17. Sheludko V. M., 2004. The main directions of the Ukrainian bank system development under the processes of the market transformation. Visnyk of Taras Shevchenko National University of Kiev, № 70, pp. 24–27.
18. Shkolnik I. O., 2008. The Ukrainian financial market: real state and development strategy: monography, Sumy, 348 pp.
19. Akerlof G., 1970 The Market for Lemons: Qualitative Uncertainty and Market Mechanism. Quarterly Journal of Economics, vol. 84, p. 488–500.
20. Fabozzi F., Modigliani F., 2008. Capital Markets: Institutions and Instruments. F.: Prentice Hal, 768 p.
21. Fama E., 1988. Dividend Yields and Expected Stocks Returns. Journal of Financial Economics, vol. 22, p. 3–25.
22. Fama, Eugene F. French, Kenneth R., 1993. Common Risk Factors in the Returns, Stocks and Bonds. Journal of Financial Economics, vol. 33 (1), p. 3–56. URL: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.139.5892&rep=rep1&type=pdf>.
23. Markowitz H. Portfolio Selection, 1952. Journal of Finance, vol. 7, p. 77–91.
24. Markowitz, H. M. Market Efficiency: A Theoretical Distinction and So What?, 1995. Financial Analysts Journal, vol. 61 (5), p. 17–30. URL: <https://www.cfapubs.org/doi/pdf/10.2469/faj.v61.n5.2752>.
25. Mirrlees J. A. Private Risk and Public Action: The Economies of the Welfare State URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0014292194000463>. DOI: 10.1016 / 0014-2921 (94) 00046-3.
26. Scholes Myron S. Global Financial Markets, Derivative Securities and Systemic Risks. URL: <https://dokumen.tips/documents/global-financial-markets-derivative-securities-and-systemic-risks.html>.
27. Smith, Vernon L., 1980. Relevance of Laboratory Experiments to Testing Resource Allocation Theory. In Kmenta, Jan; Ramsey, James B. Evaluation of Econometric Models: Academic Press. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/6837858.pdf>.
28. Tobin, James. Nobel Lecture: Money and finance in the macro-economic process. URL: http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/economic-sciences/laureates/1981/tobin-lecture.pdf.
29. The Global Competitiveness Report 2017-2018. URL: http://www3.weforum.org/docs/GCR2017-2018/05_Full_Report/TheGlobalCompetitivenessReport2017-2018.pdf.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2018; 5(200): 19-26

УДК 657.633.5.471:634

JEL classification: M41

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2018/200-5/3>

Є. Калюга, д-р екон. наук, проф.

ORCID iD 0000-0001-9057-7476

Національний університет біоресурсів та природокористування, Київ, Україна,

О. Герасименко, старш. викл.

ORCID iD 0000-0002-4511-4306

Національний університет державної фіскальної служби України, Київ, Україна

ВАРТІСНА ОЦІНКА МУЗЕЙНИХ ПРЕДМЕТІВ

Обґрунтовано здійснення вартісної оцінки музейних предметів на підставі ступеня ексклюзивності (науково-історичної, науково-художньої та іншої науково-інформативної цінності). Досліджено підходи до оцінки музейних предметів (в складі активів спадщини) в національних та міжнародних стандартах обліку для державного сектора та обґрунтовано пропозиції щодо застосування за первісною вартістю в Україні. При відсутності первісної вартості доцільно визначати не умовно, а справедливо вартість. Музейні предмети, які не оцінені на дату складання звітності і не відповідають критеріям визнання, повинні відображатись в позабалансовому обліку за символічною оцінкою з подальшим розкриттям інформації у Примітках до фінансової звітності.

Ключові слова: музейні предмети, оцінка, оціночна вартість, умовна вартість, первісна вартість, справедлива вартість, символічна вартість.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими (практичними) завданнями. Актуальність дослідження зумовлена визначенням музейних предметів, які є скарбницею історичної та культурної спадщини України, носіями безцінної інформації про її історію та культуру, тобто національним багатством країни. Вартісну оцінку слід застосовувати не тільки для національних, культурних та історичних цінностей, а і для інтелектуальної власності (тобто нематеріальних речей), наукових результатів, ідей, винаходів і т. ін. Оцінку музейних предметів для визначення ступеня ексклюзивності необхідно здійснювати на підставі науково-історичної, науково-

мистецької, науково-художньої і іншої науково-інформативної та емоційної цінності, а після цього визначати ціну як результат попередньої роботи. Якісне виконання цієї роботи можливе фахівцями при наявності спеціальної освіти: історичної, художньої, мистецької, творчої, гуманітарної, технічної; інколи широко, а інколи вузько-наукової (залежно від профілю музею) та величезного досвіду практичної роботи. Остаточну вартість музейних предметів можуть визначити тільки виключно працівники музею.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні цілісні наукові дослідження щодо оцінки музейних предметів у бухгалтерському обліку відсутні. Поряд із

тим, окремі напрацювання подані у працях зарубіжних, вітчизняних науковців-економістів та фахівців у галузі музеєзнавства й експертизи культурних цінностей, серед яких: Баррі Лорд [9], Ф. Ф. Бутинець [1], Гейл Д. Лорд [9], В. В. Індутний [4], М. Медведєв [10], Я. В. Соколов [23], Б. О. Платонова [17], М. Ю. Тамойкіна [25].

Аналіз їх наукових публікацій свідчить про відсутність у них глибокого обґрунтування оцінки музейних предметів.

Невирішені частини загальної проблеми. При дослідженні нормативно-правових актів України та діючої в музеях практики бухгалтерського обліку встановлено, що інформація про наявність та рух музейних предметів державної частини Музейного фонду України не відображається в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності, що суперечить світовому досвіду й потребує ґрунтовних наукових досліджень у зазначеному напрямі.

Ключовими питаннями таких досліджень є оцінка музейних предметів за вартістю, оскільки саме вона є необхідною умовою визнання об'єктів обліку. Загальний аналіз законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів свідчить про неузгодженості в питаннях оцінки музейних предметів, які стосуються обов'язковості проведення, суб'єктів оцінки, порядку оформлення їх результатів тощо. Актуальність питання вартісної оцінки музейних предметів загострюється історично встановленою думкою про неможливість вартісного вираження об'єктів, які прийнято називати "безцінними". На жаль, про вартість безцінних експонатів часто стає відомим після їхньої крадіжки чи інших утрат.

Метою статті є дослідження доцільності та порядку оцінки музейних предметів за вартістю у фондово-обліковій документації та відповідно в бухгалтерському обліку. Для реалізації цієї мети потрібно: провести комплексне дослідження діючого порядку оцінки музейних предметів в Україні в розрізі державних регуляторів; узгалянити міжнародний та зарубіжний досвід оцінки музейних предметів у системі бухгалтерського обліку; установити можливості вартісної оцінки музейних предметів.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Дискусії стосовно обов'язковості оцінки за вартістю музейних предметів обговорюються не одне десятиліття між авторитетними фахівцями з обліку, контролю, музеєзнавства, оцінки культурних цінностей (зокрема, представниками державних органів, міжнародних організацій) та набувають усе більшого резонансу в Україні.

Зокрема, на проблемі оцінки за вартістю музейних предметів зроблено акцент у Постанові Верховної Ради України, в якій зазначено, що "питання оціночної вартості культурних цінностей не повною мірою врегульовано законодавством", у зв'язку з чим існують проблеми визначення можливих утрат державної частини Музейного фонду України, у тому числі внаслідок окупації, а також підтвердження у подальшому позиції України в міжнародних судах [22]. У повідомленні прес-служби Рахункової палати України зазначається, що відсутність вартості

музейних предметів призводить до їхнього знеособлення, сприяє зловживанням, а, зрештою, визначити вартість утрачених музейних предметів не можливо.

У Всесвітній доповіді ЮНЕСКО "Культурне розмаїття, конфлікти та плюралізм" підкреслюється, що концепція культурної спадщини як культурного капіталу має містити збалансовану оцінку одночасно культурної та економічної цінності об'єктів спадщини [2, с. 138]. Рекомендації ЮНЕСКО передбачають у будь-якій культурній цінності вбачати дуальну природу. Тобто, з одного боку, культурна цінність має економічну складову, з іншого – духовну. Автор підкреслює, що взаємний вплив зазначених складових найчастіше має таку закономірність: не отримавши економічного (у вигляді грошового еквіваленту) визнання, духовна складова не може виявити своєї справжньої цінності для суспільства.

Директор Міжнародного реєстру викрадених культурних цінностей Дж. Редкліф стверджує, що порушенням, пов'язаним із предметами мистецтва і культури, неможливо запобігти через відсутність механізмів ціноутворення. Оцінка культурних цінностей, які належать країні, наповнює її валюту, нарівні з іншими активами, реальним змістом, підвищуючи довіру інвесторів та престиж держави у всьому світі. Музейні предмети "повинні мати оцінку, яка певним чином визначається і яка відображає не тільки цінність музейного предмета у грошовому вимірі, а і всю колекцію музею, тобто ще і в такий спосіб визначає рівень, категорійність музею" [7].

Слід зазначити, що спроби будь-яких упроваджень, які стосуються вартісної оцінки музейних предметів, супроводжуються доволі активним спротивом окремих фахівців із музейної справи. Як аргумент, вони наводять цілу низку причин. Одні вважають "блюзнірством" сам факт оцінки культурної цінності, що впливає на людину головним чином духовно [17]; інші стверджують, що музейні предмети є безцінними, тому їх не можливо оцінити. Постійно наводяться аргументи, що оцінка музейних предметів призведе до відображення їх за вартістю в системі бухгалтерського обліку з подальшим обов'язковим нарахуванням амортизації та списанням. Також зустрічаються твердження, що за запровадженням оцінки музейних предметів станеться їх продаж. На жаль, усі ці аргументи не мають наукового підґрунтя, тоді як можливість оцінки музейних предметів і методики її здійснення доволі широко досліджені у працях цілого ряду як зарубіжних, так і вітчизняних фахівців, а часто й апробовані.

Уважаємо, що найбільш вдалим є варіант, коли музейні предмети відображатимуться в бухгалтерському обліку за вартістю, встановленою кваліфікованими експертами на основі методик, затверджених компетентними органами. Це зумовлює необхідність комплексного підходу до дослідження оцінки музейних предметів у розрізі державних регуляторів, якими є: Міністерство культури України; Фонд державного майна України; Міністерство фінансів України (рис. 1.)

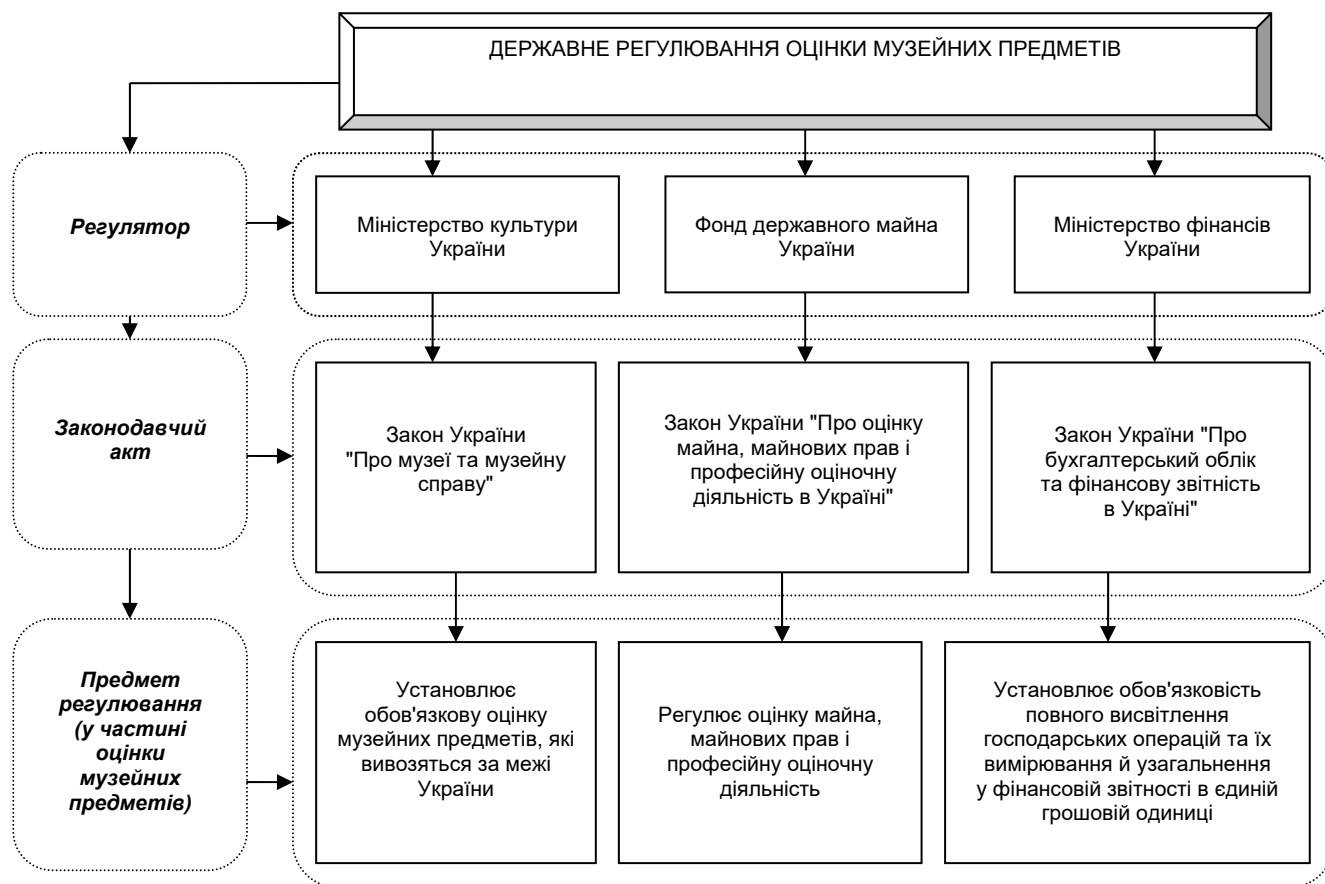

Рис. 1. Державне регулювання оцінки музейних предметів

Джерело: узагальнено автором.

Формування державної політики у сфері культури забезпечує Міністерство культури України. При цьому, особливості наукового формування, вивчення, обліку, зберігання, охорони й використання Музейного фонду, його правовий статус визначає Закон України "Про музеї та музейну справу" [20], в якому не встановлено обов'язковості оцінки всіх музейних предметів, а лише передбачено окремі випадки визначення оціночної чи страхової вартості. Зокрема, це стосується музейних предметів і колекцій, які тимчасово вивозяться за межі України для експонування, реставрації або проведення наукової експертизи. На виконання зазначених вимог затверджено "Інструкцію про порядок визначення оціночної та страхової вартості пам'яток Музейного фонду України" [5], згідно з якою експертизи здійснюються фондово-закупівельними комісіями музеїв із залученням профільних експертів-фахівців. Запис про оціночну вартість музейних предметів фіксується в актах приймання на постійне збереження, книгах надходжень, уніфікованих паспортах, інвентарних та спеціальних інвентарних книгах, а запис про страхову вартість здійснюється в актах видачі музейних предметів на тимчасове збереження та списках, що до них додаються. Зазначені принципи визначення оціночної вартості музейних предметів (об'єктивності, історизму, рівня художньої майстерності, усебічності та комплексності), а також загальні критерії проведення оцінки музейних предметів проводяться у розрізі їх типів. До основних загальних критеріїв проведення оцінки музейних предметів віднесено: походження та час, зміст (значення інформації, що міститься в музейних предметах), оригінальність, унікальність, реліквійність, збереженість. Також

передбачено врахування кон'юнктури зовнішнього та внутрішнього антикварного ринку, рівня попиту та пропозиції. Основою для визначення страхової вартості музейних предметів є аукціонні ціни, що діють на момент укладання договору. У цьому контексті важливо проаналізувати і вимоги Закону України "Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей" [19], при цьому такі музейні предмети підлягають державній експертизі, яка проводиться з метою всебічного аналізу і вивчення культурної цінності об'єктів, вилучених митними або правоохоронними органами, конфіскованих за рішенням суду та сплачених у дохід держави. За результатами експертизи в експертному висновку зазначається достовірність об'єкта, автор, назва та подається його атрибутивний опис, який складається за такими критеріями: час створення; причетність до історичних подій, культурних традицій народів і пам'яток історії, видатних особистостей, виробників, мануфактур і шкіл; рівень визнання автора; стан збереженості, знаки та позначки, комплектність, лінійні розміри, соціокультурна функція, рівень суспільного визнання, унікальність, рівень виконавської техніки й популярності, наукова значущість, оцінена вартість. У даному переліку використовується термін "оцінена вартість", зміст якого не розкрито.

Є й інші випадки, коли музейні предмети підлягають обов'язковій оцінці. Так, відповідно до ст. 16 Закону України "Про музеї та музейну справу" [20], унікальні музейні предмети, колекції, зібрання Музейного фонду України та предмети музейного значення, що підлягають внесенню до Музейного фонду і мають виняткове художнє, історичне, етнографічне та наукове значення, вносяться

до Державного реєстру національного культурного надбання на підставі рішення експертно-фондової комісії.

Проведений аналіз нормативно-правових документів¹ свідчить про розбіжності в підходах до оцінки музейних предметів, які стосуються обов'язковості проведення, суб'єктів, порядку оформлення результатів тощо. У різних нормативно-правових актах ідеться про оціночну, оцінену чи страхову вартість без обґрунтування особливостей застосування цих термінів. У зв'язку із зазначеним, фахівці з оцінки культурних цінностей наголошують на неможливості стандартизувати роботу різних експертів, оскільки допускається суб'єктивізм експертів відповідно до абстрактних рекомендацій [17, с. 154]. Суттєвою проблемою залишається те, що Закон України "Про музеї та музейну справу" [20] не встановлює обов'язковості оцінки всіх музейних предметів.

Питання оцінки музейних предметів² додатково ускладнюється ще і тим, що на сьогодні функціонує два державних регулятора (Міністерство культури України та Фонд державного майна України), а в їх нормативно-правових документах мають місце розбіжності, що призводить у процесі роботи до колізій. Базовим для здійснення оціночної діяльності є Закон України "Про оцінку майна, майнових прав і професійну оціночну діяльність в Україні" [21], який регулює діяльність оцінювачів із визначення вартості майна. Але в цьому документі, по-перше, не згадується про діяльність експертів, що забезпечують мистецтвознавчу експертизу; по-друге, існує суттєва різниця між вимогами до суб'єктів, яким дозволяється виконувати оцінку (оцінювачами та експертами); по-третє, процедура визначення вартості відповідно до національних стандартів оцінки не відповідає нормам тих нормативно-правових актів, якими керуються у своїй діяльності музеї; по-четверте, результати оцінки за законом оформляються звітом про оцінку майна або актом оцінки майна, вимоги до змісту яких відрізняються від вимог до експертного висновку, складеного за результатами державної експертизи.

Національний стандарт № 1 "Загальні засади оцінки майна та майнових прав" [13] передбачає використання ринкових і неринкових вартостей, а також розкриває основні методичні підходи до оцінки майна. Різновидом неринкової вартості є оціночна вартість – вартість, яка визначається за встановленими алгоритмом та складом вихідних даних. Таке визначення, а також методичні підходи до оцінки майна цілком можуть бути застосовані і до оціночної вартості культурних цінностей.

Більш ефективною та достовірною була б оцінка, на погляд Б. О. Платонова [17, с. 26–27], коли між двома державними регуляторами був більш чіткий розподіл їх функцій. Ті, які ближче до мистецтвознавства: визначення автентичності, відповідних характеристик – здійснювалися б фаховими працівниками цінності музейного предмета в експертному висновку. На підставі цього висновку оцінювач здійснював би грошову оцінку.

Окремі фахівці, позицію яких ми підтримуємо, наголошують на необхідності розробки єдиних методик та Національного стандарту оцінки музейних предметів. Так, на думку Н. І. Кудерської, для ефективності охоро-

ни та збереження музейних предметів необхідно включити проведення їх оцінки в музейну науково-фондову діяльність, визначити порядок та вимоги з подальшим унормуванням в нормативно-правових актах [12, с. 284]. Авторитетні міжнародні експерти вбачають вихід із нинішньої ситуації шляхом вирішення двох питань: розробка єдиного стандарту оцінки та створення єдиного реєстру в межах кожної країни [26].

Проведений аналіз міжнародних стандартів та національних нормативних актів свідчить, що при оцінці рухомих культурних цінностей рекомендовано користуватися двома підходами – витратним і порівняльним [17, с. 162]. Витратний підхід базується на ідеї вивчення витрат, що фактично сформовані при створенні майна, а порівняльний – на ідеї вивчення продажів на відкритому ринку речей, аналогічних об'єкту оцінки. До найвідоміших авторських методів, створених для застосування в рамках витратного підходу, слід віднести метод "Tamoikins Expert System" [25], метод В. В. Індутного [4], або застосування за можливістю (Б. О. Платонов) витратного порівняльного підходу [17, с. 191].

Отже, результати дослідження особливостей вартісної оцінки свідчать про те, що в практичній діяльності визначають страхову вартість музейних предметів, які тимчасово вивозяться за межі України. Також проводиться оцінка музейних предметів, які були конфісковані чи іншим способом надійшли у власність держави, а в подальшому безоплатно передані до музейної установи. На сьогодні в музеях зберігається інформація і про вартість тих музейних предметів, які були придбані за грошові кошти. Навіть якщо наведені приклади не є вичерпними, у будь-якому випадку можна стверджувати, що за вартістю оцінена несуттєва кількість музейних предметів. Відповідно до НП(С)БОДС 101 "Подання фінансової звітності" [11] однією з умов відображення активу в Балансі є можливість достовірного визначення оцінки такого активу. Таким чином, музейні предмети мають бути оцінені, але залежно від ступеня їхньої достовірності відображатися в балансовому чи забалансовому обліку. Проведені дослідження стосовно оцінки музейних предметів свідчать, що в економічній літературі різними авторами пропонується п'ять підходів: "для пам'яті" (pro memorie) [29]³; умовна оцінка⁴ (Я. В. Соколов [23, с. 235], М. Ю. Медведєв [10, с. 231–233]); експертна оцінка⁵ (Ф. Ф. Бутинець [1, с. 76–78], Я. В. Соколов [22, с. 235]; страхова оцінка⁶ (М. Медведєв [10, с. 231–233], Я. В. Соколов [23, с. 235]); відносна оцінка⁷ (Я. В. Соколов [23, с. 235]); накопичена вартість⁸ (Баррі Лорд та Гейл Д. Лорд [9, с. 221]).

Незаперечним є те, що сама назва кожного із запропонованих дослідниками видів оцінки свідчить про її умовний характер та суб'єктивність, але, на нашу думку, оцінити музейні предмети і включити їх до складу активів установи краще, ніж залишити їх за межами бухгалтерського обліку. Більшість із запропонованих фахівцями оцінок тим чи іншим чином знайшли своє відображення в міжнародних, вітчизняних чи зарубіжних стандартах обліку.

¹ Інструкція про порядок визначення оціночної та страхової вартості пам'яток Музейного фонду України затв. наказом Міністерства культури і мистецтв України 13.07.1998 р. № 325. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0496-98>.

² Оцінка – це процес визначення його вартості на дату оцінки за процедурою, установлену нормативно-правовими актами з оцінки майна, і є результатом практичної діяльності суб'єкта оціночної діяльності. Закон України від 12.07.2001 р. № 2658-III. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2658-III/page2>

³ Номінальна оцінка, яка не має ні економічного, ні юридичного змісту.

⁴ Перетворюють позбавлену змісту вартість в умовну величину, яка використовується для обліку унікальних об'єктів.

⁵ Результат професійної оцінки високопрофесійних фахівців.

⁶ Вартість застрахованого об'єкта.

⁷ Оцінка щодо іншого об'єкта.

⁸ Вартість, яка складається із сукупних витрат на придбання та обслуговування музейних предметів.

Зокрема, у НП(С)БОДС 121 "Основні засоби" [12] встановлено, що для музейних предметів у разі відсутності активного ринку первісною вартістю є умовна вартість. Але визначення сутності умовної вартості недостатньо визначено. По-перше, виникає доволі суттєва неузгодженість між визначенням первісної та умовної вартості. Так, первісна вартість – це історична (фактична) вартість активів у сумі грошових коштів або справедливої вартості інших активів, сплачених (переданих, витрачених) для придбання (створення) активів. По-перше, не зрозуміло, яким чином до визначеної первісної вартості може належати умовна вартість, розмір якої "може визначатися законодавчими та іншими нормативно-правовими актами або складатися із сум страхування від пожежі, крадіжок, утрат, пошкоджень або іншої можливої шкоди" [12]. По-друге, жодним законодавчим та нормативно-правовим актом не встановлено процедури визначення умовної вартості. По-третє, незрозуміло, чи до музейних предметів застосовується виключно умовна вартість. Зокрема, яку вартість застосовувати до музейних предметів, які придбаються за грошові кошти: вартість придбання чи умовну вартість? А вже після купівлі та включення до основних засобів їх оборот на ринку припиняється. По-четверте, в НП(С)БОДС 121 "Основні засоби" зазначено, що витрати на поліпшення об'єкта основних засобів (зокрема реконструкцію, реставрацію) збільшують його первісну вартість протягом усього терміну корисного використання, якщо існує ймовірність отримання майбутніх економічних вигод, що перевищують первісно оцінений рівень його продуктивності, та/або збільшення потенціалу корисності. На нашу думку, якщо до певних видів активів застосовується умовна вартість, то дана вимога втрачає будь-який сенс.

Застосування умовної вартості має і свої переваги. Зокрема, урахування складності вартісної оцінки музейних предметів, а також те, що їхня більшість не оцінена взагалі, умовна вартість є альтернативною порівняно з іншими способами визначення первісної вартості.

При порівнянні підходів до оцінки музейних предметів у національних і міжнародних стандартах обліку встановлено ряд розбіжностей: зокрема, IIPSAS 17 "Property, plant and equipment" [6] спосіб оцінки активів спадщини не встановлено, але зазначено, що на вибір бази оцінки може впливати існування потенціалу альтернативної корисності. У цілому ж, стандарт надає перевагу оцінці за собівартістю чи справедливою вартістю. Справедливою вартістю об'єктів основних засобів, як правило, є їхня ринкова вартість, визначена шляхом експертної оцінки. Експертна оцінка вартості активу звичайно здійснюється професійними оцінювачами, які мають відповідну визнану кваліфікацію. Також зазначено, що визначення ринкової вартості для деяких активів державного сектору може виявитися складним через відсутність із ними ринкових операцій, тому їх справедлива вартість може бути визначена шляхом посилення на інші об'єкти з подібними характеристиками, які використовують за подібних обставин і місцезнаходженням. Водночас у нормативно-правовому полі України немає теоретичного обґрунтування терміну "експертна оцінка", натомість, як зазначалося, широко використовується термін "оціночна вартість".

Проведені дослідження свідчать, що окремі зарубіжні країни, серед яких: Велика Британія, Франція, США, Південна Африканська республіка, Казахстан, Російська Федерація, Нова Зеландія та інші, мають певні напрацювання щодо оцінки музейних предметів. Протягом останнього десятиліття в усіх цих країнах спостерігається тенденція до розгляду музейних предметів у складі активів

спадщини, разом з іншими подібними за ознаками активами, що, на наш погляд, цілком логічно та виправдано.

Так, у Великій Британії існує два стандарти, які визначають правила оцінки активів спадщини: FRS 15 "Tangible fixed assets" [27] і FRS 30 "Heritage assets" [16] та дозволяють використовувати внутрішні експертні оцінки (науковими співробітниками музею), із періодичністю кожні п'ять років. У звітності має бути наведено інформацію про всі активи спадщини стосовно їх придбання, збереження, управління, розпорядження та впливу операцій із ними на результати діяльності. По тих активах спадщини, які:

- не відображаються в балансі за вартістю, слід вказати їх значення та причини;

- відображаються в балансі, зазначається їхня величина на початок та кінець звітного періоду, дата проведення оцінки, метод оцінки, хто її здійснював, а також суттєві обмеження при визначенні вартості.

Оцінка активів спадщини у стандарті Франції 17 "Heritage Assets" [24], із 1 січня 2013 р здійснюється за символічним підходом (отримані без будь-яких витрат визнаються за символічною вартістю (1 євро) чи за експертною величиною) або за вартістю придбання. У стандарті не передбачено проведення переоцінки активів спадщини та їх амортизація, а інформація в розгорненому вигляді розкривається у Примітках до фінансової звітності.

За Стандартом 103 "Heritage Assets" [15] Південної Африканської республіки успадковані активи повинні бути визнані, якщо вони втілюють майбутні економічні вигоди та/або мають потенціал корисності, а також їхня вартість може бути визначена. Активи спадщини мають спочатку оцінюватися за собівартістю, а якщо придбані безкоштовно – за номінальною вартістю або справедливою вартістю на дату придбання. У подальшому, для оцінки надається право вибору між моделлю вартості та моделлю переоцінки. Активи спадщини не амортизуються. У Звіті про фінансовий стан відображаються окремим рядком.

У Правилах ведення бухгалтерського обліку в державних установах [18], які регулюють облік у Казахстані, активи культурної спадщини визнаються в балансі, а інші активи враховуються на позабалансовому рахунку 09 "Активи культурної спадщини". Поряд із тим, наведені умови, за яких державна установа не має відображати в бухгалтерському обліку активи спадщини, що фактично виключає можливість відображення їх у Балансі.

У Російській федерації відповідно до Федерального стандарту бухгалтерського обліку для організацій державного сектора "Основні засоби" [28] активи культурної спадщини визнаються у складі основних засобів якщо: суб'єкт обліку має можливість отримати майбутні економічні вигоди (потенціал корисності); його потенціал корисності не обмежується культурною цінністю. В інших випадках актив культурної спадщини відображається на позабалансових рахунках в умовній оцінці, що дорівнює одному рублю. Водночас, у Російській федерації на законодавчому рівні заборонено відображати інформацію про музейні предмети в балансі музею. Тому облік музейних предметів може бути лише позабалансовим.

У міжнародній практиці існує щонайменше чотири підходи до оцінки музейних предметів у складі активів спадщини, які доволі ґрунтовно описані зарубіжними фахівцями [14]:

1. *Оцінка та відображення в балансі всіх музейних предметів (включаючи придбані в попередні періоди).* Установлюються однакові вимоги до обліку музейних

предметів, не залежно від дати їх надходження. Користувачі будуть забезпечені максимально повною інформацією про вартість музейних предметів та їх використання. Основним недоліком є проблематичність оцінки всіх активів спадщини за справедливою вартістю. Окремі фахівці вважають, що показники фінансового стану будуть не достовірними та вводять в оману користувачів, оскільки операції з музейними предметами значно обмежуються рамками законодавства.

2. *Оцінка та відображення в балансі лише нових придбань, без визнання музейних предметів, придбаних у попередні періоди.* У зарубіжній літературі такий підхід називають змішаним, який має практичні переваги, оскільки інформація про вартість є доступною для останніх надходжень та недоступною до попередніх. Основний недолік – застосування різної облікової політики до активів одного класу, що призведе до неповного висвітлення інформації у фінансовій звітності.

3. *Невідображення музейних предметів за вартістю.* Суб'єкти державного сектору не мають права на визнання та відображення у Балансі будь-яких музейних предметів, оскільки повинні дотримуватися єдиної облікової політики, що дозволяє уникнути недоліків змішаного підходу. Однак, основною проблемою застосування цього підходу є викривлення результатів діяльності, оскільки, наприклад, придбання музейного предмета за кошти буде відображено як витрати, а не збільшення активу.

4. *Підхід до розкриття інформації стосовно всіх музейних предметів без відображення їх у фінансовій звітності.* Цей підхід не вимагає негайного визнання та відображення в Балансі активів спадщини. Натомість необхідно розкривати інформацію про причини невизнання, кількість і види музейних предметів, мету їх збереження, витрати на придбання, тощо. Однією з переваг вважається забезпечення користувачів повною інформацією про операції з музейними предметами за звітний період та їх наявність у цілому. Але, як і в попередньому підході, основним недоліком залишається викривлення результатів діяльності. Для уникнення цього, пропонується відокремити операції з музейними предметами та іншими активами спадщини (такі, як придбання, відновлення тощо) на рахунках обліку доходів, витрат і у звітності.

Окремі зарубіжні дослідники вважають визнавати та відображати активи спадщини в Балансі за вартістю лише ті, які не обмежені (частково обмежені) законодавством. Музейні предмети, операції з якими обмежуються законодавством, не потрібно визнавати, а інформацію про них доцільно розкривати у Примітках до фінансової звітності.

Кожен із розглянутих підходів має як переваги, так і недоліки. Спільним основним досягненням зазначених підходів є розгляд активів спадщини (у т. ч. музейних предметів) як об'єкта бухгалтерського обліку, а основною відмінністю – різні погляди саме на порядок визнання та оцінки таких активів.

Таким чином, не заперечуючи переваг щодо розкриття інформації стосовно всіх активів спадщини, вважаємо, що більш виправданим є підхід, за яким усі музейні предмети, які відповідають критеріям визнання, відображаються в балансі, а ті, що не відповідають – у позабалансовому обліку, що в цілому і надасть можливість визначити національне багатство країни.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розробок у даному напрямі. Вирішальним фактором, який стримує відображення в системі бухгалтерського обліку інформації про музейні предмети, є їх оцінка, застосування якої сприятиме:

1) узгодженню норм законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів, які стосуються обов'язковості

її проведення, визначення суб'єктів оцінки, порядку оформлення результатів тощо;

2) запровадженню обов'язкової вартісної оцінки музейних предметів та розробці Національного стандарту.

3. Застосування для оцінки музейних предметів (які вартісно оцінені) первісної вартості. Якщо активний ринок відсутній, первісною вартістю слід визнавати не умовну, а справедливую вартість, установлену відповідно до нормативно-правових актів України. За відсутності зовнішньої оціночної вартості музейного предмета, оцінку мають проводити внутрішні фахівці музею.

4. Застосування символічної оцінки музейних предметів, які не відповідають критеріям визнання та повинні відображатись у позабалансовому обліку (до моменту визначення вартості) з розкриттям інформації у Примітках до фінансової звітності.

Отже, такий підхід до оцінки музейних предметів у системі бухгалтерського обліку узгоджується з нормативно-правовими актами Міністерства культури України, не суперечить міжнародній практиці та враховує найбільш провідний зарубіжний досвід.

Упорядкування зазначених питань є додатковим засобом контролю за збереженням музейних предметів та джерелом об'єктивного і достовірного відображення в бухгалтерському обліку.

Список використаних джерел:

1. Бутинець Ф. Ф. Теорія бухгалтерського обліку: підруч. для студ. / Ф. Ф. Бутинець. – 2-е вид. – Житомир: ЖІТІ, 2000р. – 640 с.
2. Всемирный доклад ЮНЕСКО по культуре, 2000 р.: Культурное многообразие: конфликт и плюрализм. – Париж: ЮНЕСКО, 2000 р. – 416 с.
3. Герасименко О. М. Дослідження сутності активів спадщини як категорії термінологічного апарату бухгалтерського обліку / О. М. Герасименко // Технологический аудит и резервы производства. – 2016. – № 6/4(32). – С. 4–9.
4. Індутний В. В. Оцінка пам'яток культури / В. В. Індутний. – К.: СПД Мольяр С.В., 2009. – 537 с.
5. Інструкція про порядок визначення оціночної та страхової вартості пам'яток Музейного фонду України [Електронний ресурс]: Затв. наказом Міністерства культури і мистецтв України 13.07.1998 р. № 325. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0496-98> 6.IPSAS 17.
6. Property, plant and equipment [Електронний ресурс]: IPSASB, December, 2001. – Режим доступу: <https://www.ifac.org/system/files/publications/files/ipsas-17-property-plant-2.pdf>.
7. Кролевець С. Музейні предмети. Вартість, оцінка, ціна. 2012 [Електронний ресурс] / С. Кролевець. – Режим доступу: <http://vuam.org.ua/uk>.
8. Кудерська Н. І. Адміністративно-правове регулювання охорони та збереження матеріальної культурної спадщини в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук Міжрегіон. акад. упр. персоналом / Н. І. Кудерська. – Київ, 2015. – 486 с.
9. Лорд Б. Менеджмент в музейном деле / Б. Лорд, Г. Д. Лорд; пер. с англ. Э. Н. Гусинского, Ю. И. Турчиановой. – М.: Логос, 2002. – 256 с.
10. Медведев М. Ю. Общая теория учёта: естественный, бухгалтерский и компьютерные методы / М. Ю. Медведев. – М.: Дело и сервис, 2001. – 752 с.
11. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку в державному секторі 101 "Подання фінансової звітності" [Електронний ресурс]: Затв. наказом Міністерства фінансів України від 28.12.2009 р. № 1541. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0103-10>.
12. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку в державному секторі 121 "Основні засоби" [Електронний ресурс]: Затв. наказом Міністерства України від 12.10.2010 р. № 1202. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1017-10>.
13. Національний стандарт № 1 "Загальні засади оцінки майна та майнових прав" [Електронний ресурс]: Затв. постановою Кабміну України від 10.09.2003 р. №1440. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1440-2003-%D0%BF>.
14. Hassan A. G. Ouda. Towards a Practical Accounting Approach for Heritage Assets: An Alternative Reporting Model for the NPM Practices / Hassan A. G. Ouda // Journal of Finance and Accounting. – 2014. – Vol. 2, No. 2. – P. 19-33 DOI: 10.12691/jfa-2-2-1.
15. Heritage Assets GRAP 103 [Електронний ресурс]: ASB, South Africa, July 2008p. – Режим доступу: <http://www.asb.co.za/LinkClick.aspx?fileticket=ownCoJY0xxc%3d&portalid=0>.
16. Heritage assets FRS 30 [Електронний ресурс]: Accounting Standards Board UK, June 2009p. – Режим доступу: [http://frc.org.uk/Our-Work/Publications/ASB/FRS-30-Heritage-Assets-\(June-2009\)-File.pdf](http://frc.org.uk/Our-Work/Publications/ASB/FRS-30-Heritage-Assets-(June-2009)-File.pdf).
17. Платонов Б. О. Основы оціночної діяльності: підручник / Б. О. Платонов. – К.: НАККИМ, 2013. – 227 с.
18. Правила ведення бухгалтерського учета в государственных учреждениях [Електронний ресурс]: Утв. приказом Министра финансов

республики Казахстан от 03.08.2010 г. № 393. – Режим доступа: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/V100006443>.

19. Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей [Електронний ресурс]: Закон України від 21.09.1999 р. № 1068-XIV. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1068-14>.

20. Про музеї і музейну справу [Електронний ресурс]: Закон України від 29.06.95 р. № 249/95-ВР. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/249/95-%D0%B2%D1%80>.

21. Про оцінку майна, майнових прав і професійну оціночну діяльність в Україні [Електронний ресурс]: Закон України від 12.07.2001 р. № 2658-III. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2658-14/page2>.

22. Рекомендації парламентських слухань на тему: "Стратегія реінтеграції в Україну тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополь: проблемні питання, шляхи, методи та способи" [Електронний ресурс]: Схвал. Постановою Верховної Ради України від 22.09.2016 р. № 1602-VIII. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1602-19>.

23. Соколов Я. В. Основы теории бухгалтерского учета / Я. В. Соколов. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 496 с.

24. Standard 17 – Heritage Asset [Електронний ресурс]: CNOCP, February 2013. – Режим доступу: http://www.economie.gouv.fr/files/files/directions_services/cnocp-en/opinion/board_opinion/2013/Opinion-n-2013-03-Standard-17.pdf.

С. Калюга, д-р екон. наук, проф.

Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины, Киев, Украина,

О. Герасименко, старш. препод.

Национальный университет государственной налоговой службы Украины, Киев, Украина

25. Тамойкин М. Ю. Доктрина ТЭС в сфере оборота культурных ценностей [Електронний ресурс] / М. Ю. Тамойкин, И. Ю. Тамойкин, Д. М. Тамойкин. – Режим доступа: <http://www.tamoikin.com/uploads/1/9/0/6/19062735/-2013p.pdf>.

26. Тамойкин М. Материальная культура в опасности / М. Тамойкин // "2000". – 2012. – № 23(609) – С. 4–5.

27. Tangible fixed assets FRS 15 [Електронний ресурс]: Accounting Standards Board UK, february 1999. – Режим доступа: <http://www.frc.org.uk/images/uploaded/documents/FRS%2015.pdf>.

28. Федеральный стандарт бухгалтерского учета для организаций государственного сектора "Основные средства" [Електронний ресурс]: Утв. приказом Минфина России от 31.12.2016 г. № 257н. – Режим доступа: https://www.minfin.ru/common/upload/library/2017/12/main/pismo_MFRF_02-07-07_84237_ot_151217.pdf.

29. Економічний словник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://gufo.me/dict/economics_dict.

Received: 08/10/2018

1st Revision: 20/10/18

Accepted: 25/10/2018

Author's declaration on the sources of funding of research presented in the scientific article or of the preparation of the scientific article: budget of university's scientific project

СТОИМОСТНАЯ ОЦЕНКА МУЗЕЙНЫХ ПРЕДМЕТОВ

Обосновано проведение стоимостной оценки музейных предметов на основе ступеня эксклюзивности (научно-исторической, научно-художественной и другой научно-информативной ценности). Исследованы подходы к оценке музейных предметов (в составе активов наследия) в национальных и международных стандартах учета для государственного сектора и обоснованы предложения по применению первоначальной стоимости в Украине. При отсутствии первоначальной стоимости, необходимо определять не условную, а справедливую стоимость. Музейные предметы, которые не оценены на дату составления отчетности и не соответствуют критериям соответствия, должны отражаться в позабалансовом учете по символической оценке с дальнейшим раскрытием информации в Примечаниях к финансовой отчетности.

Ключевые слова: музейные предметы, оценка, оценочная стоимость, условная стоимость, первоначальная стоимость, справедливая стоимость, символическая стоимость.

Y. Kaliuha, Doctor of Economics, Professor

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine,

O. Gerasymenko, Senior Lecturer

National State Tax Service University of Ukraine, Kyiv, Ukraine

ASSESSMENT OF MUSEUM ITEMS

The expediency of assessment of museum items on the basis of the degree of exclusiveness (scientific and historical, scientific and artistic, and other scientific and informative value) is substantiated. The approaches to assessment of museum items (as a part of the heritage assets) in national and international accounting standards for the public sector are investigated. Proposals concerning the application of valuation at initial cost in Ukraine are substantiated. In case of its absence one should recognize fair value instead of conditional one. Museum items that are not assessed on the reporting date and do not meet the recognition criteria should be disclosed in the off-balance sheet accounting by the symbolic value with subsequent disclosure in the Notes to the financial statements.

Keywords: museum items, assessment, assessed value, conditional cost, initial cost, fair value, symbolic value.

References (in Latin): Translation / Transliteration / Transcription

- Butinets, F.F., 2000. Theory of accounting. Zhytomyr: ZhiTI, 640 p.
- UNESCO World Report on Culture, 2000. Cultural Diversity: Conflict and Pluralism. Paris: UNESCO, 416 p.
- Gerasymenko, O. M. 2016. Investigation of the essence of the assets of the inheritance as a category of the terminological apparatus of accounting. Technological audit and production reserves, 6/4 (32), pp. 4-9.
- Indutny, V.V. 2009. Estimation of cultural monuments. Kyiv: SPD Molyar SV, 537 p.
- Ministry of Culture and Arts of Ukraine, 1998. Instruction on the procedure for determining the valuation and insurance value of the Museum Fund's Museum monuments [online] Available at: <<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0496-98>> [Accessed 31 August 2018].
- IPSAS 17. Property, plant and equipment, 2001 [online] Available at: <<https://www.ifac.org/system/files/publications/files/ipsas-17-property-plant-2.pdf>> [Accessed 31 August 2018].
- Krolevets, S. Museum Items. Cost, score, price. [online] Available at: <<http://vuam.org.ua/uk/>>.
- Kuderskaya, N.I., 2015. Administrative and legal regulation of the protection and preservation of material cultural heritage in Ukraine. Ph.D.
- Lord, B., Lord, G.D., 2002. Management in the museum business. Moscow: Logos, 256 p.
- Medvedev, M.Yu., 2001. General theory of accounting: natural, accounting and computer methods. Moscow: Business and service, 752 p.
- National Accounting Standard in the Public Sector 101 "Presentation of Financial Statements", 2009 [online] Available at: <<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0103-10>> [Accessed 31 August 2018].
- National Accounting Standard in the Public Sector 121 "Fixed Assets", 2010 [online] Available at: <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1017-10>> [Accessed 31 August 2018].
- National Standard No. 1 "General Principles of Appraisal of Property and Property Rights", 2003 [online] Available at: <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1440-2003-%D0%BF>> [Accessed 31 August 2018].
- Hassan, A.G. Ouda., 2014. Towards a Practical Accounting Approach for Heritage Assets: An Alternative Reporting Model for NPM Practices. Journal of Finance and Accounting, vol. 2, No. 2., P.19-33. DOI: 10.12691/jfa-2-2-1.
- Heritage Assets GRAP 103: ASB, South Africa, 2008 [online] Available at: <<http://www.asb.co.za/LinkClick.aspx?fileticket=ownCoJYOxxc%3d&portals=0>> [Accessed 31 August 2018].
- Heritage assets FRS 30, 2009 [online] Available at: <[http://frc.org.uk/Our-Work/Publications/ASB/FRS-30-Heritage-Assets-\(June-2009\)-File.pdf](http://frc.org.uk/Our-Work/Publications/ASB/FRS-30-Heritage-Assets-(June-2009)-File.pdf)> [Accessed 31 August 2018].
- Platonov, B.O., 2013. Fundamentals of valuation activity. Kyiv: NAKKIM, 227 p.
- Rules of accounting in public institutions, 2010 [online] Available at: <<http://adilet.zan.kz/eng/docs/V100006443>> [Accessed 31 August 2018].
- On Export, Import and Return of Cultural Property, 1999 [online] Available at: <<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1068-14>> [Accessed 31 August 2018].
- On museums and museum affairs 6 1995 [online] Available at: <<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/249/95-%D0%B2%D1%80>> [Accessed 31 August 2018].

21. On the evaluation of property, property rights and professional appraisal activity in Ukraine, 2001 [online] Available at: <<http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2658-14/page2>> [Accessed 31 August 2018].
22. Recommendations of the parliamentary hearings on the theme: "The strategy of the reintegration into Ukraine of the temporarily occupied territory of the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol: problem issues, ways, methods and methods", 2016 [online] Available at: <<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1602-19>> [Accessed 31 August 2018].
23. Sokolov, Ya.V., 2000. Fundamentals of Accounting Theory. Moscow: Finance and Statistics, 496 p.
24. Standard 17 – Heritage Asset: CNOCP, 2013 [online] Available at: <http://www.economie.gouv.fr/files/files/directions_services/cnocp-en/opinion/board_opinion/2013/Opinion-n-2013-03-Standard-17.pdf> [Accessed 31 August 2018].
25. Tamoykin, M. Yu., Tamoykin, I. Yu., Tamoykin, D. M., 2013. Doctrine of Thermal Power Station in the sphere of circulation of cultural values [online] Available at: <<http://www.tamoykin.com/uploads/1/9/0/6/19062735/-2013r.-pdf>> [Accessed 31 August 2018].
26. Tamoykin, M., 2012. Material culture in danger. "2000", 23 (609), pp. 4-5.
27. Tangible fixed assets FRS 15, 1999 [online] Available at: <<http://www.frc.org.uk/images/uploaded/documents/FRS%2015.pdf>> [Accessed 31 August 2018].
28. Federal Standard of Accounting for public sector organizations "Fixed Assets" [online] Available at: https://www.minfin.ru/en/document/?group_type=&q_4=&DOCUMENT_NUMER_4=257&M_DATE_from_4=&M_DATE_to_4=&P_DATE_to_4=&t_4=1195438747&order_4=P_DATE&dir_4=DESC#ixzz5KHunuiPB.
29. Economic Dictionary [online] Available at: <http://mirslovarei.com/content_eco/GOMBERG-LEV-IVANOVICH-1866-1935-1105.html> [Accessed 31 August 2018].

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2018; 5(200): 26-32

УДК 338.47:005.591.452

JEL classification: R49

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2018/200-5/4>

М. Ковбатюк, канд. екон. наук, проф.

ORCID ID: 0000-0002-1149-6537,

В. Шевчук, канд. екон. наук

ORCID ID: 0000-0001-7121-598X

Державний університет інфраструктури та технологій, Київ, Україна

МЕХАНІЗМ ВЗАЄМОДІЇ ТРАНСПОРТНИХ ПІДПРИЄМСТВ ТА ОСВІТНІХ УСТАНОВ У ПРОЦЕСІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТРАНСПОРТНО-ЛОГІСТИЧНОГО КЛАСТЕРА

Запропоновано організаційно-економічний механізм взаємодії транспортних підприємств та освітніх установ у процесі функціонування транспортно-логістичного кластера. Механізм базується на моделі взаємодії між транспортними підприємствами й освітніми установами. Проведено порівняльний аналіз моделі взаємодії даних суб'єктів щодо їх входження у кластер та до складу кластерної структури. Визначено основні цілі функціонування досліджуваних суб'єктів транспортно-логістичного кластера, здійснено розподіл їх за рівнями та встановлено зв'язки між ними.

Ключові слова: транспортно-логістичний кластер; транспортні підприємства; освітні установи; взаємодія суб'єктів кластера, організаційно-економічний механізм.

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку економіки набуває поширення форма кластерної організації взаємодії різноманітних суб'єктів – фірм, організацій, освітніх і державних установ тощо, основною метою утворення якої є зростання конкурентоспроможності її учасників.

Актуальність теми пояснюється необхідністю конкретизації форм взаємодії між суб'єктами кластера, а також розробкою моделі механізму взаємодії таких суб'єктів транспортно-логістичного кластера, як транспортні підприємства та освітні установи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розвиток теорії кластеризації здійснили зарубіжні вчені: М. Портер [18], А. Скотт [1]. Серед учених, які нині концентрують свою увагу на проблемах формування, функціонування та розвитку кластерів, окресленні ефективності їх створення, зокрема в Україні, варто назвати М. П. Войнаренка [4], І. С. Каленюк і О. В. Кукліна [7], Н. Г. Каніщенко [8], Ю. Є. Кирилова [11], О. М. Паливоду [16], С. В. Онишко [15], С. І. Соколенка [24].

Дослідження теоретико-методологічного та аналітичного характеру щодо розробки кластерно-логістичної моделі розвитку національного ринку транспортних послуг викладено у працях таких дослідників: С. І. Гриценко [5], В. С. Дзюма, Н. Г. Куць [13], Є. М. Сич [19; 20; 21].

Сутність і проблеми функціонування транспортно-логістичних кластерів вивчають такі провідні вітчизняні науковці: О. О. Карпенко [9; 10], О. М. Полякова [17], І. Г. Смирнов [22; 23], О. А. Чупайленко [25; 26].

Але здійснені до цього часу дослідження не розкривають деяких аспектів ефективного функціонування транспортно-логістичних кластерів (ТЛК). Вивчення

процесу створення кластерів саме на ринку транспортних послуг зумовлює дослідження в напрямку формування дієвого механізму взаємодії між такими його суб'єктами, як транспортні підприємства і заклади освіти, які готують кадри для цих підприємств. Оскільки розробок щодо взаємодії цих суб'єктів недостатньо, вимагає детального вивчення питання щодо формування механізму взаємодії підприємств транспорту та освітніх установ у транспортно-логістичному кластері.

Методологія дослідження. Теоретичною основою статті є фундаментальні положення сучасної економічної науки у сфері кластеризації. Аналіз зарубіжної та вітчизняної літератури здійснювався у напрямку узагальнення та систематизації підходів науковців щодо форм взаємодії суб'єктів у транспортно-логістичному кластері з метою визначення їх для таких двох суб'єктів, як транспортні підприємства та заклади освіти.

Для досягнення поставленої мети використано низку загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, взаємопов'язаних та послідовно застосованих у роботі: аналізу і синтезу – для визначення основних цілей функціонування досліджуваних суб'єктів транспортно-логістичного кластера, розподіл їх за рівнями та встановлення між ними зв'язків; класифікаційно-аналітичний метод – при визначенні форм і типів взаємодії між суб'єктами у кластері; графічно-аналітичний метод – для наочної ілюстрації досліджуваних економічних явищ і процесів у кластері, зокрема, для побудови моделі взаємодії між транспортними підприємствами та освітніми установами до і після їх входження в кластер, а також для зображення організаційно-економічного механізму взаємодії транспортних підприємств та освітніх установ у ТЛК; системний аналіз – для встановлення зв'язків і по-

будови механізму функціонування і взаємодії елементів кластера. За допомогою застосування наукової конкретизації вдалося краще розкрити стан обраної проблеми, оскільки обґрунтовано ефективність взаємодії підприємств і освітніх установ у межах функціонування ТЛК.

Інформаційною базою є результати фундаментальних досліджень українських і зарубіжних науковців із обраної тематики, що опубліковані в монографіях та періодичних виданнях, а також власні розробки авторів.

Метою статті є розробка ефективного організаційно-економічного механізму взаємодії транспортних підприємств та освітніх установ у процесі функціонування транспортно-логістичного кластера.

Об'єктом дослідження є процес кластеризації економіки країни. **Предмет дослідження** – взаємодія транспортних підприємств та освітніх установ у процесі функціонування кластера.

Результати дослідження. На думку І. Г. Меньшеніної, транспортно-логістичні кластери – це група географічно локалізованих взаємозалежних компаній, що спеціалізуються на зберіганні, супроводженні та доставці вантажів і пасажирів, а також організацій, які обслуговують об'єкти інфраструктури та інших організацій, взаємодоповнюючих і підсилюючих сильні сторони один одного та реалізують конкурентні переваги даної території [14, с. 49]. У процесі формування і функціонування кластера утворюються економічні, технологічні й організаційні умови для спільної діяльності його учасників. Взаємозв'язки усередині транспортно-логістичних кластерів базуються на довірчій взаємодії із клієнтами, перевізниками, митницею, посередниками, банком і рядом інших контрагентів [13]. Для розвитку ТЛК здійснюється укладання партнерських угод між різними галузями транспорту для: надання комплексних послуг споживачам; розробки схеми взаємодії між споживачами; формування єдиної логістичної бази даних з метою оптимального вибору маршрутів перевезення вантажів, клієнтів; аналізу всіх наданих транспортних послуг, вантажопотоків; створення та розвитку єдиної транспортної інфраструктури. У результаті цього ТЛК як структурний комплекс взаємодопов'язаних організацій має потенціал, який перевищує суму потенціалів його окремих складових [20, с. 100].

До складу ТЛК входять: ядро – транспортно-логістичний центр; функціональні складові – транспортні, транспортно-експедиторські, логістичні та ремонтно-сервісні підприємства, порти, вокзали; забезпечу-

юча складова – фінансово-кредитна підсистема, основою якої виступає регіональний банк із розгалуженою мережею філіалів, і до складу якої входять фінансові та страхові компанії; науково-технічна та кадрова складова – навчальні заклади різного рівня, науково-дослідні організації; державне забезпечення – органи державної влади та місцевого управління.

За словами Є. М. Сича, заходи з боку держави стосуються стимулювання розвитку трьох чинників конкурентоспроможності кластеру: людських ресурсів, інфраструктури та науково-дослідного потенціалу, що створюють факторні умови інноваційного розвитку кластеру. Науково-технічна та кадрова складова ТЛК забезпечує формування потенційних конкурентних переваг кластерів, адже, фірми, які входять у кластерне утворення, гостріше відчувають тенденції попиту й оперативно реагують на них, пропонуючи інноваційні продукти й послуги за рахунок тісної співпраці та взаємодії. Постійна взаємодія сприяє формальному та неформальному обміну знаннями, співпраці між організаціями із взаємодоповнюючими активами та професійними навичками, що забезпечує отримання синергетичного ефекту [19].

Розвиток транспортно-логістичних кластерів формується на принципах постійного вдосконалення перевізного процесу, пропорційного розвитку, гармонізації інтересів і стимулювання учасників перевізного процесу, логічності, узгодженості, надійності, гнучкості, адекватної якості, послідовності, прогресивності, відкритості, відповідності державній транспортно-економічній політиці та ефективності [13].

Досягнення високої ефективності функціонування ТЛК можливо за умов інноваційності, взаємодопомоги, поєднання кооперації і конкуренції, здійснення взаємодопомоги інформацією, знаннями, ноу-хау, наявності висококваліфікованих фахівців.

Тому розглянемо процес формування нових взаємовідносин між такими суб'єктами ТЛК, як транспортні підприємства й освітні установи, адже в рамках кластерної моделі на ринку транспортних послуг ставляться нові вимоги до фахівців у галузі транспорту. А підготовка висококваліфікованих кадрів для суб'єктів економіки в ТЛК можлива лише на умовах ефективної взаємодії закладів освіти, підприємницького сектору та держави, яка може бути досягнута в межах цього кластера.

Безумовно, ці суб'єкти взаємодіяли і нині взаємодіють між собою та поза межами кластера. Існуюча модель їхньої взаємодії подана на рис. 1.

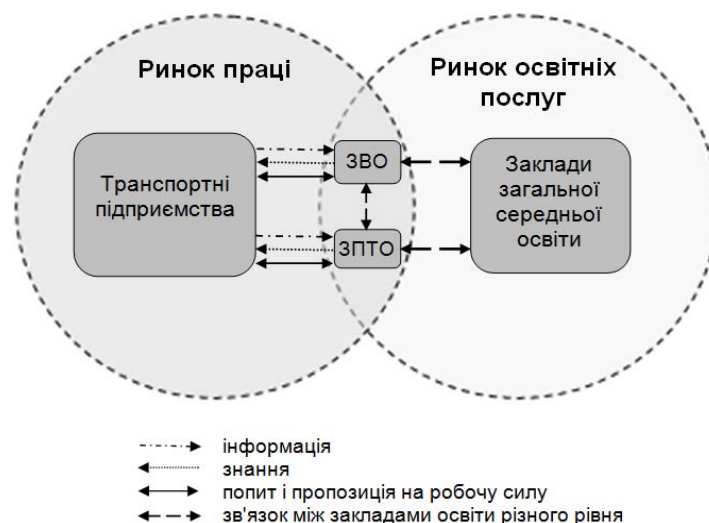

Рис. 1. Модель взаємодії між транспортними підприємствами та освітніми установами до їх входження в кластер

Заклади загальної середньої освіти функціонують на ринку освітніх послуг, забезпечують здобуття школярами загальної середньої освіти для подальшого вступу до закладів професійно-технічної освіти (ЗПТО) або закладів вищої освіти (ЗВО). Такі освітні установи, як заклади вищої освіти і заклади професійно-технічної освіти діють одразу на двох ринках (освітніх послуг і праці), відтворюючи пропозицію на ринку праці шляхом формування знань, умінь і підвищення рівня освіти та кваліфікації працівників. Головна мета діяльності вищих навчальних закладів полягає в забезпеченні відповідних умов для здобуття вищої

освіти, підготовки кадрів, надання всіх видів освітніх послуг, забезпечення безперервності освіти [3, с. 8]. Підприємства надають відповідні запити цим закладам освіти на підготовку та перепідготовку фахівців тих спеціальностей, що користуються попитом.

Але описані взаємозв'язки між даними суб'єктами економіки не такі ефективні і тісні як в кластерних структурах, які створюють умови для більш тісної співпраці між ними. Модель взаємодії між транспортними підприємствами та освітніми установами в транспортно-логістичному кластері представлена на рис. 2.

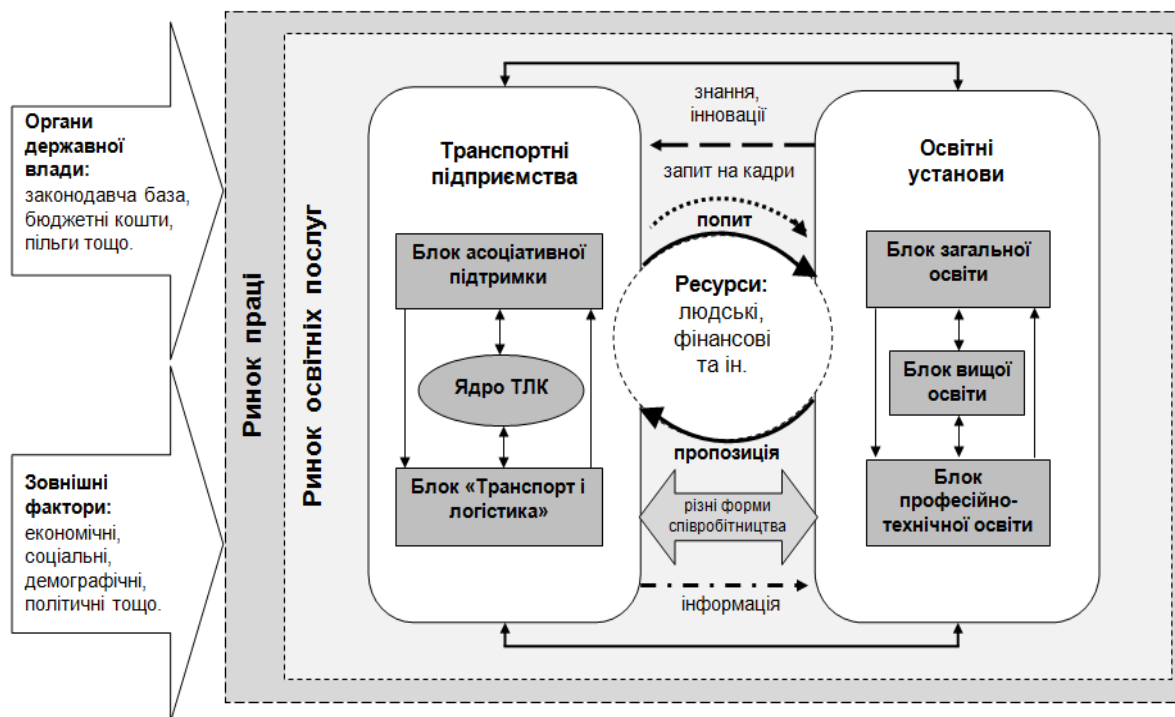

Рис. 2. Модель взаємодії між транспортними підприємствами та освітніми установами у транспортно-логістичному кластері

Джерело: складено авторами.

Отже, ефективність такої взаємодії виявиться в тому, що заклади вищої освіти отримають підтримку підприємств в напрямі фінансування, проведення практики тощо, а підприємства, у свою чергу, – робочу силу, кваліфікаційний та професійний рівень якої відповідає їхнім потребам, адже, як вірно зазначає Т. Білорус, особливо гострою нині є проблема задоволення потреб підприємства у персоналі, комплектування його працівниками, що володіють необхідними професійними та особистісними характеристиками [2, с. 20].

Програми співробітництва освітніх закладів і підприємств можуть мати різноманітні форми:

- виробнича практика;
- залучення кадрів коледжів та закладів вищої освіти до розробки навчальних програм в центрах підготовки кадрів на виробництві;
- запрошення кваліфікованих працівників транспортних підприємств для викладання у коледжах та ЗВО;
- анкетування підприємств стосовно вимог до фахівців з вищою освітою і ефективність роботи випускників закладів вищої освіти, які були працевлаштовані в цю організацію;
- розвиток навчальної та науково-виробничої бази закладів вищої освіти за рахунок підприємств та цільове виконання їх замовлень в підготовці та перепідготовці кадрів відповідних професій;
- створення наукових лабораторій та встановлення взаємозв'язку – ЗВО – лабораторія – підприємство;

- впровадження сучасних інноваційних технологій навчання;
- проведення закладів вищої освіти наукових досліджень на замовлення підприємств;
- розробка типових навчальних планів та програм для професійно-технічного навчання.

Механізм функціонування транспортно-логістичних кластерів в цілому, а також механізм функціонування транспортних підприємств і закладів освіти в рамках кластера обов'язково включає вплив органів державної (місцевої) влади. Відповідні державні органи визначають для закладів освіти необхідний обсяг замовлень на підготовку певної кількості фахівців певної спеціальності, надають дозвіл на відкриття нових напрямів підготовки фахівців тощо.

Як видно з рис. 2, інтеграційні процеси забезпечують тісний взаємозв'язок кадрового, виробничого, освітнього потенціалу для вирішення завдань, спрямованих на підготовку конкурентоспроможного фахівця. Механізм взаємодії основних елементів ТЛК повинен відображатися з точки зору соціального партнерства. Соціальне партнерство – це особливий тип взаємодії освітніх установ і транспортних підприємств з суб'єктами та інститутами ринку праці, регіональними органами виконавчої влади, громадськими організаціями, націлений на максимальну згоду і реалізацію інтересів усіх учасників цього процесу [12, с. 35]. Воно передбачає, окрім консолідації рішень, збалансованість взаємної відповідальності.

Соціальне партнерство в умовах кластеру, на думку О. Е. Яворського, буде ефективним, якщо [27, с. 19]:

- всі рівні освіти однієї галузі дотримуються спільних наскрізних освітніх програм;
- освітні програми створюються з урахуванням вимог професійних стандартів, розроблених представниками галузі;
- колективи навчального закладу (навчальних закладів) та підприємств взаємодіють на основі принципу корпоративності.

Як зазначає О. П. Жук, Л. О. Дроздовська, створення кластера забезпечує перехресну вертикальну інтеграцію, що утворює стійкі зв'язки між інститутами системи освіти різних рівнів з метою забезпечення спеціалізації навчання людини-знаючої на всіх етапах її зростання, починаючи від дошкільного віку. Це все передбачає отримання наступних результатів [6, с. 153]:

- налагодження інформаційних зв'язків між членами кластера, що забезпечить гнучку стратегію розвитку освіти (розуміння спільних інтересів та вирішення існуючих в даний час проблем завдяки діалогу з роботодавцем);

- забезпечення найважливішої у сучасному середовищі характеристики посилення ролі інтелекту;
- створення системи доступної неперервної освіти, яка, насамперед, забезпечить мобільність фахівців, дозволить покращити якість їх підготовки;
- на макроекономічному рівні відбудеться зростання продуктивності праці та рівня зайнятості населення, зростання валового регіонального продукту на душу населення.

Оскільки досліджень щодо взаємодії суб'єктів в кластері недостатньо, авторами був сформований організаційно-економічний механізм взаємодії підприємств транспорту та освітніх установ у транспортно-логістичному кластері (рис. 3). Розглянута до цього модель взаємодії між транспортними підприємствами та освітніми установами в ТЛК покладена в основу запропонованого механізму, оскільки нам цікавий не сам процес надання освітніх послуг з метою підготовки висококваліфікованих кадрів для підприємницького сектора, а сумісне спільне функціонування даних суб'єктів в рамках утвореного кластера та наслідки їхньої взаємодії.

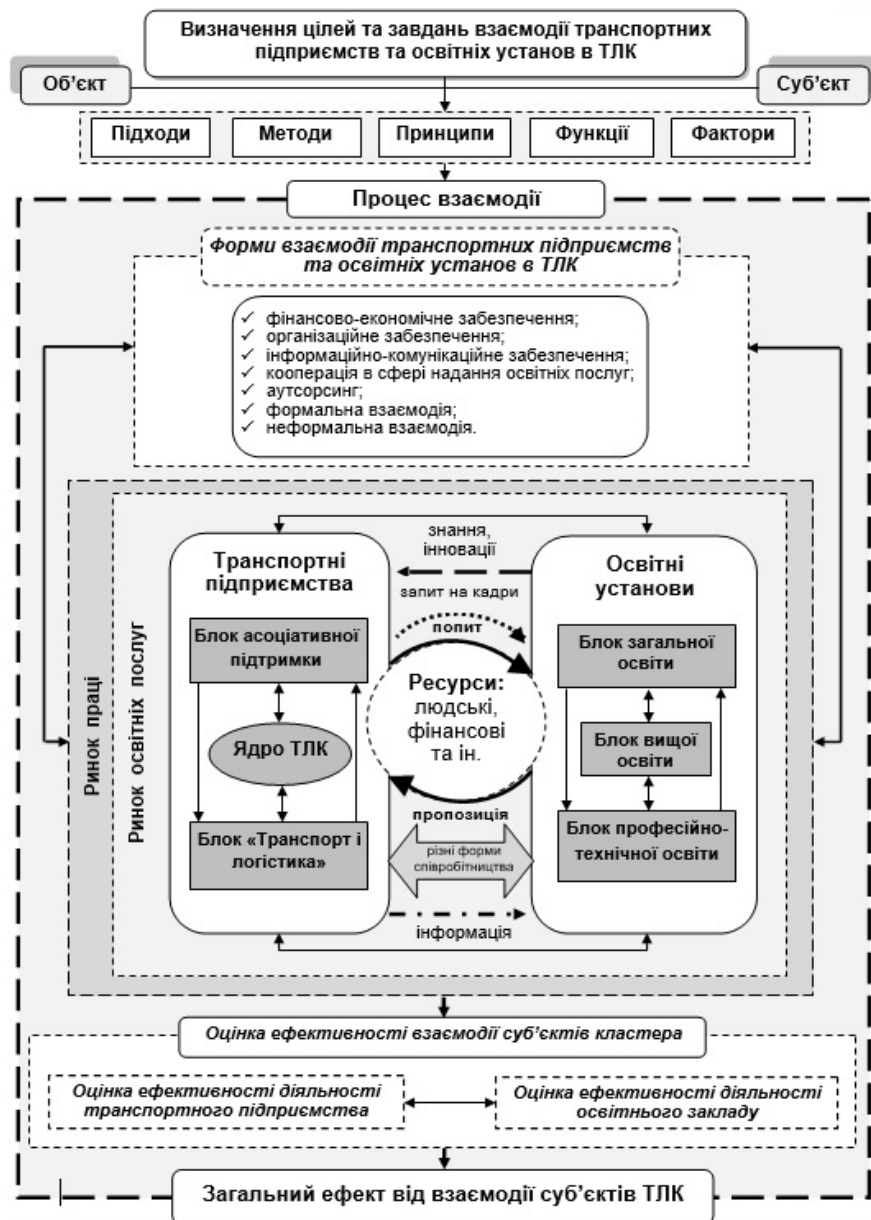

Рис. 3. Організаційно-економічний механізм взаємодії транспортних підприємств та освітніх установ у транспортно-логістичному кластері

Джерело: складено авторами.

Ми визначаємо цей механізм як організаційно-економічний, оскільки розглядаємо його як сукупність різноманітних процесів, послідовностей стану або частин кластера, а також управлінських методів та інструментів, організаційних і економічних складових, що формують основні прийоми та принципи, які забезпечують ефективну діяльність обраних суб'єктів.

Об'єктом управління є безпосередньо сам процес взаємодії, а суб'єктом взаємодії є підприємство транспорту або освітня установа, їх підрозділ або відповідальна особа.

Важливе місце в організаційно-економічному механізмі взаємодії займає визначення форми взаємодії між учасниками кластера. Взаємодія між зазначеними суб'єктами можлива у вигляді таких форм: фінансово-економічне, організаційне, інформаційно-комунікаційне забезпечення; кооперація у сфері надання освітніх послуг; аутсорсинг; формальна та неформальна взаємодія.

Після того, як установлюються відповідні зв'язки між суб'єктами ТЛК, необхідно оцінити ефективність їхньої взаємодії. Оцінка ефективності взаємодії включає три складові: оцінку економічної ефективності діяльності

транспортних підприємств, оцінку ефективності діяльності освітніх закладів та оцінку загального ефекту від взаємодії суб'єктів ТЛК.

Метою оцінки є виявлення поточного рівня соціально-економічної ефективності системи управління і досягнення кінцевих результатів діяльності суб'єкта кластера. Для оцінки економічної ефективності діяльності підприємств, як правило, використовується система показників, що відображають співвідношення витрат і отриманих результатів, тобто ефекти, які можуть бути одержані від реалізації системи взаємодії у кластері. Оцінка взаємодії таких членів кластера, як транспортні підприємства й освітні установи різного рівня має розраховуватись за специфічними показниками, що зумовлено особливостями діяльності даних суб'єктів.

Для визначення ключових показників ефективності діяльності транспортних підприємств і закладів вищої освіти у кластері, у першу чергу, необхідно з'ясувати рівні їх функціонування та взаємодії, на кожному з яких формуються відповідні цілі як для транспортних підприємств, так і для освітніх установ (рис. 4).

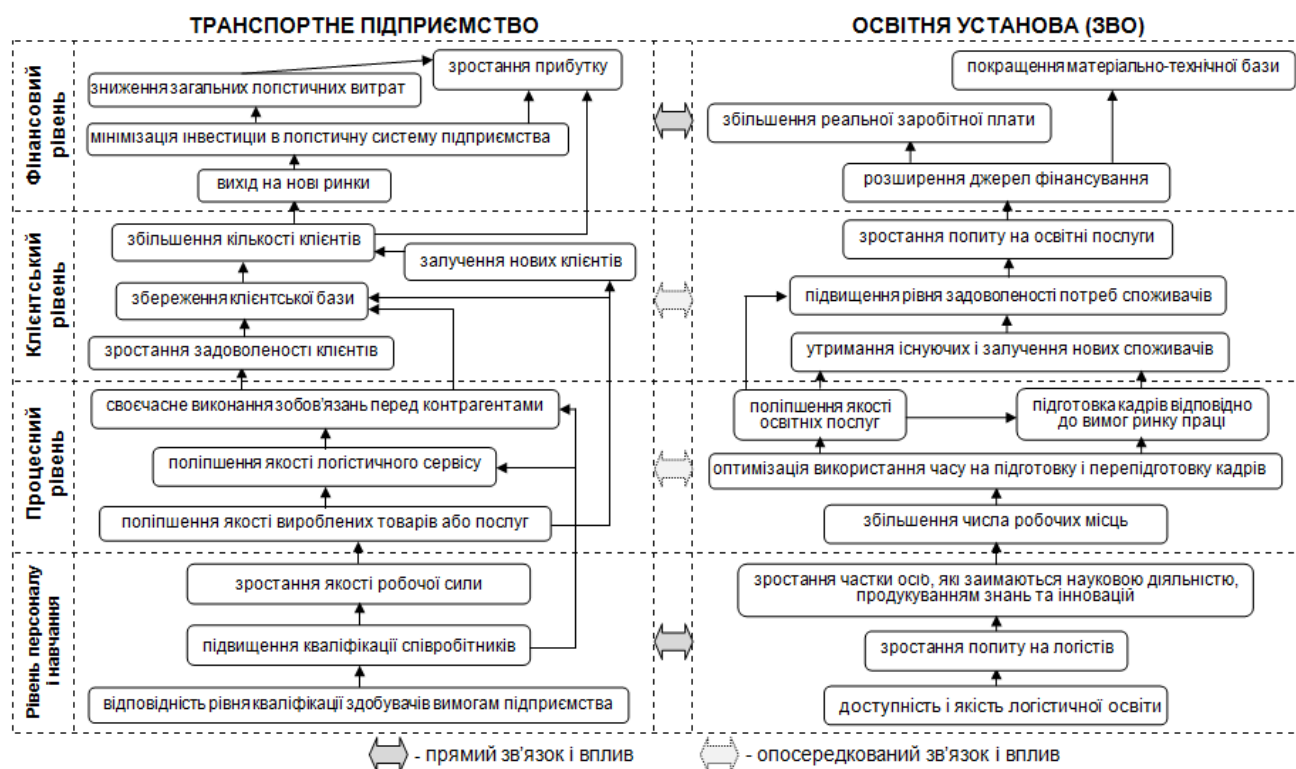

Рис. 4. Рівні взаємодії транспортних підприємств та освітніх установ у ТЛК

Джерело: складено авторами.

Зауважимо, що пряма взаємодія між підприємствами транспорту та освітніми установами встановлюється на двох рівнях: фінансовому та персоналу і навчання, на інших – зв'язок опосередкований.

Очевидно, що підвищення прибутку підприємства призводить до зростання його соціальної активності. Також покращення логістичної інфраструктури призводить до оптимізації використання часу замовниками. А доступність і якість логістичної освіти збільшує відповідність рівня кваліфікації здобувачів вимогам фірми. Завдяки цим наслідкам, а точніше на їх основі фо-

рмується механізм взаємодії суб'єктів транспортно-логістичного кластера.

Таким чином, сучасну проблему невідповідності підготовки робочої сили потребам ринку праці можливо вирішити за умови встановлення тісного зв'язку та взаємодії між вищими навчальними закладами і транспортними підприємствами в рамках створеного ТЛК, адже в результаті формування й функціонування кластера можна буде вирішити проблему ринку праці в задоволенні потреби у необхідних фахівцях, а велика кількість осіб, які закінчили навчання у вищих навчальних закладах і отримали вищу освіту, нарешті

перестануть поповнювати ряди безробітних. Також будуть реалізовані такі переваги кластера, як підготовка кадрів за спеціальностями, які користуються попитом на ринку праці, зростання конкурентоспроможності робочої сили як на вітчизняному, так і світовому ринку праці, забезпечення підприємств та економіки в цілому кваліфікованою робочою силою.

Висновки та дискусія. Отже, запропонований організаційно-економічний механізм забезпечує взаємодію та врахування впливу кожного з його елементів, що відповідає за налагодження і збереження ефективної діяльності підприємств транспорту та закладів освіти через позитивну зміну основних показників їхньої діяльності, а також можливість отримання значної кількості переваг унаслідок цієї взаємодії.

Перспективи подальших досліджень полягають в удосконаленні й розвитку теоретичних положень і науково-методичних підходів до обґрунтування взаємодії між суб'єктами транспортно-логістичного кластера, зокрема, у розробці інтегральних показників оцінки ефективності діяльності транспортного підприємства та функціонування закладу освіти в умовах функціонування транспортно-логістичного кластера; у розгляді взаємодії між обраними суб'єктами на прикладі конкретних транспортно-логістичних кластерів (для цього з'ясувати, які транспортні підприємства й навчальні заклади входять, або можуть входити, якщо це перспективний для створення кластер, до його складу); у застосуванні методичного підходу до розрахунку зазначених інтегральних показників на конкретному прикладі.

Список використаних джерел:

- Scott A. J. New Industrial Spaces: Flexible Production Organization and Regional Development in North America and Western Europe / A. J. Scott. – London: Pion, 1988.
- Білорус Т. Методичний інструментарій організації пошуку та відбору персоналу / Т. Білорус // Вісн. Київ. ун-ту. Економіка. – 2015. – Вип. 7. – С. 20–29. DOI: dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2015/172-7/3.
- Бурдонос Л. І. Організаційно-економічний механізм управління вищими навчальними закладами України / Л. І. Бурдонос // Економ. вісн. ун-ту. 36. наук. пр. учених та аспірантів. – Переяслав-Хмельницький: ДВНЗ "П-Х ДПУ ім. Г. Сковороди", 2018. – Вип. 37/1. – С. 7–12. DOI: 10.5281/zenodo.1220572.
- Войнаренко М. П. Кластери в інституційній економіці: моногр. / М. П. Войнаренко. – Хмельницький: ХНУ, ТОВ "Триада-М", 2011. – 502 с.
- Гриценко С. І. Стратегія випереджального розвитку транспортно-логістичних кластерів в Україні / С. І. Гриценко // Маркетинг в Україні. – 2007. – № 2. – С. 56–60.
- Жук О. П. Кластерний підхід у процесі оптимізації системи освіти України / О. П. Жук, Л. О. Дроздовська // Вісн. ОНУ імені І. І. Мечникова. – 2013. – Т. 18. – Вип. 3/1. – С. 151–154.
- Каленюк І. Ризик-менеджмент у системі вищої освіти України / І. Каленюк, О. Куклін // Вісн. Київ. ун-ту. Економіка. – 2015. – Вип. 5. – С. 23–28. DOI: dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2015/170-5/4.
- Каніщенко Н. Г. Кластери в системі національної конкурентоспроможності / Н. Г. Каніщенко // Вісник Київ. ун-ту. Серія Економіка. – 2006. – № 85 – С. 14–16.
- Карпенко О. О. Інноваційно-інтеграційна парадигма кластеризації транспортно-логістичних підприємств / О. О. Карпенко // Бізнес-Інформ. – 2015. – № 10 (453). – С. 209–214.
- Карпенко О. О. Інноваційно-інтеграційна парадигма розвитку підприємств на принципах кластеризації: моногр. / О. О. Карпенко. – Київ: ТОВ "СІК ГРУП УКРАЇНА", 2013. – 272 с.
- Кирилов Ю. Є. Кластери як інструмент підвищення конкурентоспроможності національної економіки в умовах глобалізації [Електронний ресурс] / Ю. Є. Кирилов. – Ефективна економіка. – 2013. – № 12. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2608>.
- Корчагина Н. А. Образовательные кластеры как основа повышения конкурентоспособности учебных заведений / Н. А. Корчагина // Прикаспийский журнал: управление и высокие технологии. – 2009. – № 3 (7). – С. 78–84.
- Куць Н. Г. Модель транспортно-логістичного кластеру Волинської області для розвитку регіональної транспортної системи [Електронний ресурс] / Н. Г. Куць, В. С. Дзюма. – Режим доступу: http://av.intu.edu.ua/attachments/article/248/%D0%94%D0%B7%D1%8E%D0%BC%D0%B0_%D0%92.pdf.
- Меньшенина И. Г. Кластерообразование в региональной экономике: моногр. / И. Г. Меньшенина, Л. М. Капустина. – Екатеринбург: Изд-во УГЭУ, 2008. – 154 с.
- Онишко С. В. Державне регулювання кластеризації економіки як напрямок розбудови національної інноваційної моделі / С. В. Онишко // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 11. – С. 55–61.
- Паливода О. М. Оцінювання синергетичного ефекту формування кластерних організаційних структур / О. М. Паливода, В. П. Плаван // Економічний часопис-XXI. – 2016. – № 158(3-4(2)). – С. 48–51. DOI: <http://dx.doi.org/10.21003/ea.V158-11>.
- Полякова О. М. Глобалізація транспортно-логістичних систем у світовій економіці / О. М. Полякова // Вісн. економіки транспорту і промисловості УкрДАТ. – 2009. – Вип. 26. – С. 32–34.
- Портер М. Конкуренція / М. Портер; пер. с англ. – М.: Изд. дом "Вильямс", 2005. – 608 с.
- Сич Є. М. Кластерно-логістична модель розвитку національного ринку транспортних послуг [Електронний ресурс] / Є. М. Сич, О. В. Бойко // Проблеми підвищення ефективності інфраструктури. – 2013. – № 36. – Режим доступу: <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/PPEI/article/view/6731/7522>.
- Сич Є. М. Логістично-кластерний підхід до розвитку транспортного ринку [Електронний ресурс] / Є. М. Сич, О. В. Бойко // Вісн. Чернівецьк. нац. техн. ун-ту. – 2013. – № 1 (64). – С. 91–103. – Режим доступу: <http://vistnic.stu.cn.ua/index.pl?task=arcl&j=11&id=14>.
- Сич Є. М. Національна кластерна політика забезпечення конкурентоспроможності країни на ринку транспортних послуг [Електронний ресурс] / Є. М. Сич, О. В. Бойко // Стратегія розвитку України. Економіка, соціологія, право. – 2013. – № 3. – Режим доступу: <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/SR/article/view/7026/7853>.
- Смирнов І. Г. Транспортно-логістичні кластери в ЄС та інтеграція України в ці структури [Електронний ресурс] / І. Г. Смирнов. – Режим доступу: http://ea.donntu.edu.ua/bitstream/123456789/19844/1/66_Smirnov.pdf.
- Смирнов І. Формування транспортно-логістичних кластерів у ЄС: український контекст / І. Смирнов, О. Шматок // Вісн. Київ. ун-ту. – 2012. – Вип. 60. – С. 14–19.
- Соколенко С. І. Кластери в глобальній економіці / С. І. Соколенко. – К.: Логос, 2004. – 848 с.
- Чупайленко О. А. Розвиток транспортно-логістичних кластерів в Україні [Електронний ресурс] / О. А. Чупайленко. – Режим доступу: http://publications.ntu.edu.ua/visnyk/28_2013/535-544.pdf.
- Чупайленко О. А. Транскордонні транспортно-логістичні кластери та транскордонні об'єднання в Україні [Електронний ресурс] / О. А. Чупайленко. – Режим доступу: http://publications.ntu.edu.ua/upravl_projekt/2014_14_tech/266.pdf.
- Яворский О. Е. Образовательный кластер как форма социального партнерства техникума и предпринимательской отрасли: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / О. Е. Яворский. – Казань, 2008. – 25 с.

Received: 27/08/2018

1st Revision: 18/09/2018

Accepted: 01/10/2018

Author's declaration on the sources of funding of research presented in the scientific article or of the preparation of the scientific article: budget of university's scientific project.

Стаття відображає результати дослідження авторів у рамках науково-дослідної роботи, що виконується впродовж 2016–2020 рр. у Державному університеті інфраструктури та технологій ("Концептуальні засади трансформації економічної освіти в умовах інноваційної моделі розвитку економіки", номер державної реєстрації 0116U003937).

The article presents outcomes of the studies undertaken in the framework of the 2016-2020 research project entitled 'Conceptual Principles of the Transformation of Economic Education in the Conditions of the Innovative Model of Economic Development' (state registration number 0116U003937) at the State University of Infrastructure and Technologies.

М. Ковбатюк, канд. экон. наук, проф.,
В. Шевчук, канд. экон. наук
Государственный университет инфраструктуры и технологий, Киев, Украина

МЕХАНИЗМ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ТРАНСПОРТНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ И ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ В ПРОЦЕССЕ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ТРАНСПОРТНО-ЛОГИСТИЧЕСКОГО КЛАСТЕРА

Предложен организационно-экономический механизм взаимодействия транспортных предприятий и образовательных учреждений в процессе функционирования транспортно-логистического кластера. Механизм базируется на модели взаимодействия между транспортными предприятиями и образовательными учреждениями. Проведен сравнительный анализ модели взаимодействия данных субъектов до их вхождения в кластер и в составе кластерной структуры. Определены основные цели функционирования исследуемых субъектов транспортно-логистического кластера, осуществлено распределение их по уровням и установлены связи между ними.

Ключевые слова: транспортно-логистический кластер; транспортные предприятия; образовательные учреждения; взаимодействие субъектов кластера, организационно-экономический механизм.

M. Kovbatiuk, PhD in Economics, Professor,
V. Shevchuk, PhD in Economics
State University of Infrastructure and Technologies, Kyiv, Ukraine

INTEROPERABILITY MECHANISM BETWEEN TRANSPORT ENTERPRISES AND EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN OPERATION OF A VEHICLE-LOGISTIC CLUSTER

In the paper organizational economic mechanism of interaction between transport enterprises and higher education institutes in transport and logistics cluster has been suggested. This mechanism is based on the interaction model between transport enterprises and higher education institutes. New requirements for specialists on the transport services market cause the need for new relations formation between transport enterprises and higher education institutes. Therefore, training of highly specialized workers for transport and logistics cluster entities is possible only if there is effective interaction between enterprises and educational institutions. Comparative analysis of the interaction model was carried out between these entities before their entering to cluster and in cluster structure. It is defined that as a result of interaction between transport enterprises and higher education institutes in transport and logistics cluster, educational institutions could be supported by enterprises (funding, internship) and enterprises would hire qualified employees which level meets their needs. The study defined main goals of investigated objects in transport and logistics cluster, their distribution of the levels and establishment of links.

Keywords: transport and logistic cluster; transport enterprises; educational institutions; interaction of subjects of the cluster, organizational and economic mechanism.

References (in Latin): Translation / Transliteration/ Transcription

1. Scott, A.J., 1988. New industrial spaces: Flexible production organization and regional development in North America and Western Europe. London, Pion Ltd.
2. Bilorus, T., 2015. Methodological tools for organizing the process of staff search and selection. Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, Vol. 7, pp. 20-29. DOI: dx.doi.org/ 10.17721/1728-2667.2015/172-7/3.
3. Burdonos, L.I., 2018. Organizational and economic mechanism of management of higher educational institutions of Ukraine. University Economic Bulletin. Collection of scientific articles of scientists and post-graduate students, Vol. 37/1, pp. 7-12. DOI: 10.5281/zenodo.1220572.
4. Voynarenko, M.P., 2011. Clusters in the institutional economy: monograph. Khmelnytsky, KhNU, Triad-M Ltd., 502 p. (in Ukrainian)
5. Gritsenko, S.I., 2007. Strategy of the advanced development of transport and logistics clusters in Ukraine. Marketing in Ukraine, No.2, pp. 56-60.
6. Zhuk, I.P., Drozdowska, L.A., 2013. Cluster approach in education process optimization of Ukraine. Bulletin of Odesa I.I. Mechnikov National University, P. 18, Vol. 3/1, pp. 151-154.
7. Kaleniuk, I., Kuklin, O., 2015. Risk management in higher education Ukraine. Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, Vol. 5, pp. 23-28. DOI: dx.doi.org/ 10.17721/1728-2667.2015/170-5/4.
8. Kanishchenko, N.G., 2006. Clusters in the national competitiveness. Bulletin of KNU. Series Economics, Vol. 85, pp. 14-16.
9. Karpenko, O.O., 2015. Innovation-integration paradigm of clustering the transport and logistics enterprises. Business inform, No. 10 (453), pp. 209-214.
10. Karpenko, O.O., 2013. Innovation-integration paradigm of enterprise development on the principles of clusterization: monograph. Kyiv, LLC "SIC GRUP UKRAINE", 272 p. (in Ukrainian)
11. Kirilov, Y.E., 2013. Clustering as a tool to improve the competitiveness of national economies in a globalizing. Effective economy, No. 12. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2608>.
12. Korchagina, N.A., 2009. Educational clusters as a basis for increasing the competitiveness of educational institutions. Pre-Caspian journal: management and high technologies, No. 3 (7), pp. 78-84.
13. Kuts, N., Dziura, V. Model of transport and logistics cluster for Volyn region to develop regional transportation system. Available at: http://av.intu.edu.ua/attachments/article/248/%D0%94%D0%B7%D1%8E%D0%BC%D0%B0_%D0%92.pdf.
14. Menshenina, I.G., Kapustin, L.M., 2008. Clustering in the regional economy: monograph. Ekaterinburg, UGEU Publishing House, 154 p. (in Ukrainian)
15. Onishko, S.V., 2010. The rule of regulation of clustering economics is the stresses of the national industrial models. Current issues of economics, No. 11, pp. 55-61.
16. Palyvoda, O., Plavan, V., 2016. Assessment of synergies in forming of cluster organizational structures. Economic Annals-XXI, No. 158(3-4(2)), pp. 48-51. DOI: <http://dx.doi.org/10.21003/ea.V158-11>.
17. Polyakova, A.M., 2009. Globalization transport and logistics systems in the world economy. Bulletin of Economics and Transport Industry UkrDAZT, Vol. 26, pp. 32-34.
18. Porter, M., 2005. Competition. Moscow, Publishing house "Williams", 608 p. (in Russian)
19. Sych, Ye.M., Boyko, O.V., 2013. Cluster-logistic model of development of the national market of transport services. Problems of improving the efficiency of the infrastructure, No.36. Available at: <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/PPEI/article/view/6731/7522>.
20. Sych, Ye.M., Boyko, O.V., 2013. Logistic-cluster approach to the development of the transport market. Bulletin of Chernihiv National University of Technology, No. 1 (64), pp. 91-103.
21. Sych, Ye.M., Boyko, O.V., 2013. National cluster policy to ensure the competitiveness of the country in the market of transport services. Strategy of development of Ukraine, Economics, sociology, law, No. 3. Available at: <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/SR/article/view/7026/7853>.
22. Smirnov, I.G., 2012. Transport and logistic clusters in the EU and the integration of the Ukraine in this structure. Available at: http://ea.donntu.edu.ua/bitstream/123456789/19844/1/66_Smirnov.pdf.
23. Smirnov, I., Shmatok, O., 2012. Formation of transport and logistic clusters in the EU: the Ukrainian context. Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Vol. 60, pp. 14-19.
24. Sokolenko, S.I., 2004. Clusters in the global economy. Kyiv, Logos, 848 p. (in Ukrainian)
25. Chupaylenko, O.A., 2013. Development of transport-logistics cluster in Ukraine. Available at: http://publications.ntu.edu.ua/visnyk/28_2013/535-544.pdf.
26. Chupaylenko, O.A., 2014. Cross-border transport and logistics clusters and cross-border associations in Ukraine. Available at: http://publications.ntu.edu.ua/upravl_project/2014_14_tech/266.pdf.
27. Yavorsky, O.E., 2008. Educational cluster as a form of social partnership of the technical school and enterprises of the gas industry: author's abstract dis. for obtaining a scientific degree of a candidate of pedagogical sciences: 13.00.01. Kazan, 25 p.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2018; 5(200): 33-41

УДК 339.13

JEL classification: F20, L29, M21, O31

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2018/200-5/5>

Т. Нагачевська, канд. екон. наук, доц.

ORCID iD 0000-0002-5771-1925,

О. Пригара, канд. екон. наук, доц.

ORCID iD 0000-0002-8444-819X

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

МОДЕЛЬ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Розкрито сутність та види моделі інноваційного розвитку підприємства. Наведена порівняльна характеристика моделей інноваційного розвитку підприємства. Запропоновано підхід до формування інноваційної моделі розвитку підприємства через системну інтеграцію чинників внутрішнього та зовнішнього середовища діяльності підприємства. Виявлено джерела інноваційних ідей в контексті внутрішнього середовища – на ланках ланцюга створення вартості на підприємстві, а також в рамках зовнішнього середовища. Розкрито напрями використання можливостей розвинутої інноваційної інфраструктури для ефективної організації інноваційного процесу підприємства. Обґрунтовано практичні рекомендації для підприємств щодо моделювання та вдосконалення організаційно-управлінських механізмів інноваційної діяльності для прискорення економічного розвитку.

Ключові слова: модель, підприємство, інноваційний розвиток, джерела інноваційних ідей, механізми інноваційної діяльності.

Постановка проблеми. Сучасні умови глобалізації призводять до посилення конкуренції на ринках і змушують підприємства до пошуку нових ефективних методів роботи. У боротьбі за споживача ключові позиції займають найбільш конкурентоспроможні підприємства, серед яких ті, які можуть у максимально короткий термін адаптуватись до нових умов і здатні до постійних упроваджень інновацій. Причому глобальні інновації не забезпечують підприємствам тривалого утримання конкурентних переваг на ринку, а дають їм лише тимчасову перевагу. Вимогою часу є постійний моніторинг ринкової ситуації з можливістю забезпечення постійних модифікацій продуктів/послуг та методів роботи на ринку. Це стимулює підприємства до пошуку ефективних методів відслідковування та вітчизняних джерел інновацій та шляхів їх упровадження. Саме тому сучасна модель розвитку підприємства має будуватись на засадах розробки ефективних інноваційних моделей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти проблематики інноваційного розвитку підприємств розкрито у численних наукових працях таких зарубіжних та вітчизняних авторів: Б. Годін [1], Р. Ротвелл [2], Дж. Тідд, Дж. Бесант, К. Павіт [3], М. Портер [4], Ю. М. Бажал [14], Л. М. Болдирева [6], А. О. Старостіна [16], С. М. Ілляшенко, О. А. Біловодська [15], С. В. Мальцева [12], Л. І. Федулова [18], Д. М. Черваньов, О. І. Жилінська [19], М. В. Устименко [21]. У науковій літературі висвітлюються підходи до формування інноваційних ідей, фактори та особливості розвитку інноваційних процесів, розкриваються підходи до управління інноваціями та напрями державної політики регулювання інноваційних процесів, особливості формування інноваційних стратегій підприємств, проблеми реалізації інноваційних проектів на підприємствах тощо.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. В умовах динамічного та висококонкурентного глобального бізнес-середовища, в якому працюють сьогодні підприємства, недостатньо дослідженими є практичні аспекти моделювання інноваційного розвитку підприємства, у т. ч. виявлення сучасних домінуючих чинників, джерел та організаційно-управлінських механізмів інноваційного розвитку підприємства. Вирішення даних проблем у цій площині дозволить удосконалити організацію та управління інноваціями на підприємстві, забезпечити цілеспрямований прискорений розвиток, зростання економічної ефективності, підвищення конкурентних переваг на внутрішніх та міжнародних ринках.

Актуальність. Реалізація інноваційних рішень на підприємстві можлива за умови формування ефектив-

ної інноваційної моделі та виваженого підходу до реалізації інноваційної політики, яка формує умови залучення до інноваційної діяльності певних функціональних служб підприємства. Своєчасне розпізнавання нових ринкових потреб забезпечується кваліфікованими маркетинговими дослідженнями, за результатами яких топ-менеджери визначають напрями інноваційних змін і окреслюють завдання у сфері науково-технічних робіт. Реалізація інноваційної політики потребує ефективного механізму управління інноваційним розвитком підприємств, який охоплює всі питання виробничої, комерційної, науково-дослідної, збутової діяльності господарського суб'єкта. Зважаючи на зростаючу актуальність інноваційної діяльності за сучасних умов господарювання, подальшої розробки вимагають ефективні інноваційні моделі розвитку підприємств.

Мета статті – узагальнення теоретичних засад дослідження моделювання інноваційного розвитку підприємства та розробка практичних рекомендацій щодо формування моделі інноваційного розвитку підприємства в сучасному динамічному та висококонкурентному бізнес-середовищі.

Результати дослідження. Розглянемо сутність моделі інноваційного розвитку підприємства та існуючі типові моделі. Підприємство, яке орієнтується на інновації, обирає певну модель інноваційного розвитку, згідно з якою на підприємстві будуються інноваційні процеси й механізми управління ними. Обрана інноваційна модель стає основою розробки подальшої стратегії економічного розвитку підприємства та визначає стратегію основою для формування загальної корпоративної стратегії. В інших випадках модель інноваційного розвитку підприємства передбачає вбудовування (вмонтовування, внутрішньої інтеграції) у систему економічної діяльності підприємства його організаційної структури та системи управління. Модель інноваційного розвитку підприємства слід розглядати як вербальний або графічний опис підходів до організації та управління інноваційного процесу на підприємстві. Модель інноваційного розвитку підприємства – це сукупність спонукальних мотивів, рушійних сил і джерел, методів, інструментів, організаційно-управлінських та фінансових механізмів генерування й комерціалізації інновацій.

На сьогодні в науковій літературі розглядають такі моделі інноваційного розвитку підприємства:

- 1) модель пропозиції інновацій;
- 2) модель попиту інновацій;
- 3) інтерактивна модель;
- 4) модель інтегрованих бізнес-процесів;

- 5) мережева модель інновацій;
- 6) модель "відкритих" інновацій.

Лінійні моделі інновацій (пропозиції та попиту) з'явилися у 1950–1960-ті рр., базувались на сфері досліджень і розвитку та були мало пов'язані з основною діяльністю фірми [1]. *Модель пропозиції* або *модель проштовхування* (англ. "science-push" або "technology-push") акцентує увагу на технологічних аспектах інноваційного процесу і була популярна в 1950–1960-ті рр. Згідно з даною лінійною моделлю фундаментальні наукові дослідження генерують нові ідеї та виступають рушійною силою інноваційного процесу. Отже, інновації є кінцевим результатом автономних досягнень науки і техніки. Ланцюг інновацій у цій моделі має такий вигляд: фундаментальні дослідження – прикладні дослідження – експериментальні розробки – початкове серійне виробництво – дифузія. Головним недоліком моделі є існування значного розриву в ланцюгу *наука – технологія – ринок*. Також модель *technology – push* працює і може бути ефективною переважно для наукоємних та високотехнологічних галузей і секторів економіки.

Модель попиту інновацій (англ. "demand-pull") (1970–1980-ті) розглядає інноваційний процес у безпосередньому зв'язку з ринковими чинниками [1]. Незадоволені потреби на ринку ініціюють виникнення науково-технічної ідеї, яка обумовлена темпами розвитку науково-технічного прогресу. Дана модель має такий вигляд: *ринковий попит – НДДКР – початкове серійне виробництво – комерціалізація інновації*. Світовий досвід дає багато прикладів обмеженого використання моделі попиту, особливо для інновацій радикального типу. Адаже на ранніх стадіях інноваційного процесу ринковий аналіз є дорогим, і його результати є не завжди достовірними. Також зазначимо, що умовою ефективною реалізації цієї моделі є наявність у підприємства матеріально-технічної бази, науково-дослідних підрозділів та лабораторій, кваліфікованих науково-інженерних кадрів, або коштів для оплати зовнішніх замовлень наукових досліджень і розробок.

Сучасна практика засвідчує, що першопричинами та рушійними силами інноваційних процесів підприємства в більшості випадків є фактори попиту і рідше – пропозиції. Також, очевидним сьогодні є те, що лінійні моделі інновацій, які передбачають причинний зв'язок між науковими знаннями та інноваціями, являють собою здебільшого виняток, який можна застосувати до високотехнологічних галузей.

Наступні моделі генерації інновацій є нелінійними і враховують різносторонній вплив великої кількості факторів на інноваційну діяльність [2].

Інтерактивна модель розвитку інновацій (90-ті рр. минулого століття) передбачає інтеграцію управління інноваційними процесами зі стратегією розвитку фірми. Основні позиції концепції ґрунтуються на тісній співпраці стратегічного керівництва корпорації з керівництвом досліджень у створенні портфеля дослідницьких тем, портфеля інноваційних проектів на зразок портфеля продуктів чи технологій, які визначаються у процесі стратегічного аналізу фірми.

Модель інтегрованих бізнес-процесів (1980–1990-рр.) передбачає інтеграцію в рамках підприємства інноваційних процесів та економічної діяльності, інтеграцію інноваційної діяльності підприємства з постачальниками і клієнтами, акцент на формування та входження підприємства у стратегічні інноваційні альянси, розвиток на рівні підприємства різних форм інноваційного співробітництва. Підприємство підтримує систему внутрішньофірмового співробітництва і обміну потоками інноваційних ідей.

Мережева модель інновацій передбачає створення інноваційних процесів у мережевих системах, які виходять за рамки фірми і за національні межі [3]. Ця модель визнає необхідність переміщення знань між різними географічними територіями. Сучасний досвід більшості найбільш інноваційних компаній демонструє доцільність та ефективність створення мережевих моделей інновацій. Як показує практика, високі власні витрати компаній на НДДКР не завжди призводять до високих результатів діяльності та комерціалізації інновацій. Найбільш високий інноваційний рейтинг мають компанії Apple, Google і Microsoft, які ведуть активні розробки, але в рейтингу НДДКР вони займають далеко не перші місця. Значна роль в інноваційній діяльності цих компаній належить інноваційній співпраці поза компаніями та інноваційним альянсам. Характерні для мережевої моделі кооперація та співробітництво на стадії НДДКР дозволяють оптимізувати витрати, забезпечити концентрацію фінансових ресурсів на перспективних наукоємних напрямках досліджень і розробок, об'єднати зусилля для проведення інтегрованих міжгалузевих досліджень тощо.

Сучасний досвід діяльності найбільш успішних підприємств демонструє популярність використання інтегрованих, інтерактивних та мережевих інноваційних моделей, які дають можливість максимально розширити можливості розробки інновацій. При цьому все актуальнішими постають питання розробки ефективних механізмів інноваційного співробітництва всередині фірми і створення мереж, які пов'язують фірму з її оточенням (іншими фірмами, центрами, дослідницькими лабораторіями, організаціями).

Крім того, популярності набуває теорія "відкритих" інновацій, суть якої полягає у тому, що для стимулювання інноваційної активності компаніям слід орієнтуватись на зовнішнє середовище, замість концентрування зусиль на пошук інновацій, використовуючи внутрішній потенціал. Аналіз зовнішнього середовища дає змогу отримати ідеї щодо нових потреб ринку або нових технологій, які існують на ринку. Ідеться про неформальні зв'язки, які існують у компанії. Це і відрізняє ідею упровадження концепції "відкритих інновацій" від концепції упровадження інноваційного співробітництва, інноваційних альянсів у формі цілеспрямованого науково-технічного співробітництва. Система пошуку відкритих інновацій містить використання всього зовнішнього середовища організації, яке включає не лише споживачів, постачальників, але і осіб, які не є споживачами, фахівців-експертів з інших галузей, зацікавлених осіб, студентство.

Узагальнивши існуючі моделі інновацій, можемо дійти висновку, що інноваційна діяльність сучасного підприємства має опиратись на пошук широкого кола можливостей посилення його інноваційного потенціалу й системний комплекс методів та організаційно-управлінських механізмів досягнення стратегічних цілей інноваційного розвитку. Це і внутрішні можливості підприємства, і пошук джерел інновацій у зовнішньому ринковому середовищі діяльності підприємства, і впровадження інноваційного співробітництва та використання можливостей розвинутої інноваційної інфраструктури на ринку. Постійний моніторинг внутрішніх факторів та зовнішнього середовища дозволяє чітко поставити цілі інноваційного розвитку, завдання НДДКР, а співробітництво та інтеграція – мінімізувати обсяги витрат і часу, об'єднати унікальні ресурси, у т. ч. у міжнародному контексті. Отже, у сучасних умовах підприємствам доцільно формувати комплексну системно-інтегровану модель інноваційного розвитку (рис. 1).

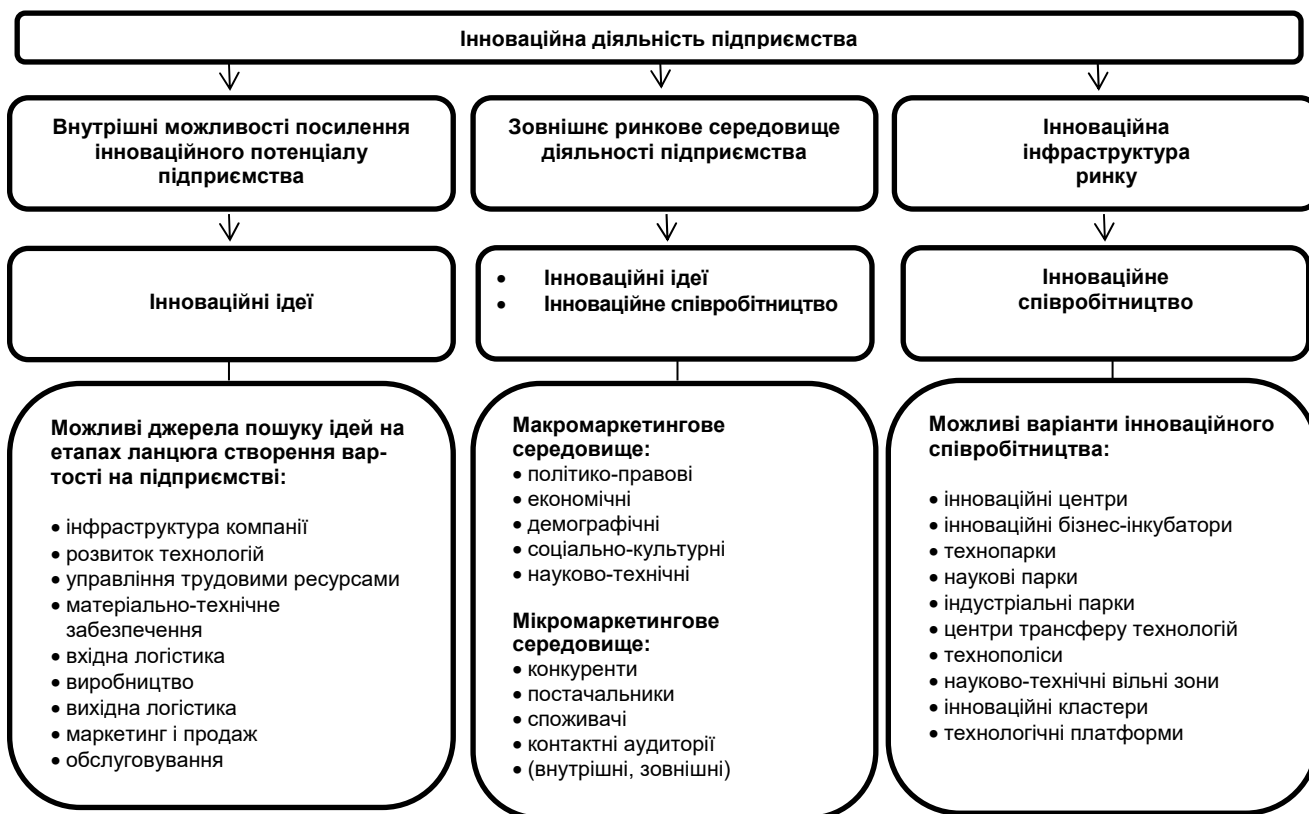

Рис. 2. Комплексна інноваційна модель розвитку сучасного підприємства

Джерело: авторська розробка.

Розглянемо ці три складових (модулі) інноваційної моделі розвитку сучасного підприємства:

- 1) внутрішні можливості посилення інноваційного потенціалу підприємства;
- 2) зовнішнє ринкове середовище діяльності підприємства;
- 3) інноваційна інфраструктура ринку.

1. Внутрішні можливості посилення інноваційного потенціалу підприємства слід розглядати через призму моделі "ланцюга створення вартості", запропонованої М. Портером [4], яка відображає процес створення вартості на підприємстві і складається з різних елементів основних і допоміжних (підтримуючих) процесів.

До основних елементів належать: вхідна логістика, виробництво, вихідна логістика, маркетинг і продаж, обслуговування. До допоміжних функцій належать: інфраструктура компанії, матеріально-технічне забезпечення, розвиток технологій, управління трудовими ресурсами.

Кожен із цих процесів у ланцюгу цінностей є потенційним джерелом конкурентної переваги, а отже має розглядатися для пошуку інноваційних ідей та рішень. Ця концепція може використовуватись для визначення перспективних напрямів створення джерел конкурентної переваги та їх подальшого розвитку за рахунок упровадження інноваційної діяльності. У табл. 1 наведено можливі джерела пошуку інноваційних ідей на ланках ланцюга створення вартості на підприємстві.

Так, підприємство може виявляти можливості та напрями посилення власного інноваційного потенціалу за вказаними в моделі (див. табл. 1) ланками. Виявлені таким чином можливості стають складовими плану і завдань стратегічного інноваційного розвитку компанії.

Розглянемо детальніше зазначені джерела інноваційних ідей у групі основних та допоміжних елементів ланцюга створення вартості на підприємстві.

Таблиця 1. Джерела інноваційних ідей у рамках аналізу ланцюга створення вартості на підприємстві

Ланки ланцюга створення вартості на підприємстві	Можливі джерела пошуку інноваційних ідей
Основні елементи	
Вхідна логістика	Закупівельна логістика, транспортна логістика, складування і зберігання, управління запасами
Виробництво	Обробка, упаковка, збирання, обслуговування обладнання, тестування
Вихідна логістика	Обробка замовлень, товарорух
Маркетинг і продаж	Вибір каналів збуту, просування, ціноутворення, комунікації із клієнтами, робота з відгуками та пропозиціями
Обслуговування	Підтримка клієнтів, налаштування, навчання, постачання запасних частин
Допоміжні елементи	
Інфраструктура підприємства	Стиль керівництва, система менеджменту та планування (інноваційні підходи до управління підприємством), управління якістю
Розвиток технологій	Науково-дослідні розробки, автоматизація процесів, розробка систем тестування виробів
Управління трудовими ресурсами	Процедура підбору, тестування та підготовки, розвитку й мотивації роботи кадрів
Матеріально-технічне забезпечення	Закупівлі сировини, сервіс, запасні частини, обладнання

Джерело: авторська розробка.

Інфраструктура підприємства. При розгляді можливостей покращення конкурентних позицій та можливих інновацій за цим елементом переглядається стиль керівництва, система управління та планування на підприємстві. Сьогодні набувають поширення сучасні інноваційні концепції управління – концепція Lean Management (Ощадне управління), Total Quality Management (Комплексне управління якістю), Business Process Reengineering (Реінжиніринг бізнес-процесів), Change Management (Менеджмент змін), Benchmarking (Бенчмаркінг), Time Business Management (Управління бізнес-часом). Наприклад, виробнича система в автомобільній корпорації Toyota Motors – Toyota Production System (TPS) орієнтована на повне виключення втрат і базується на принципі "точно в час" із використанням засобів передачі інформації "KANBAN". Сутність цієї системи полягає в тому, що всі виробничі підрозділи заводу постачаються матеріальними ресурсами лише в тій кількості й до такого терміну, який необхідний для виконання замовлення підрозділу споживача. Попереднім кроком до застосування виробничої системи TPS стає повна ідентифікація втрат: утрати через надвиробництво; втрати часу через очікування; утрати при непотрібному транспортуванні; утрати через зайві етапи обробки; утрати через зайві запаси; утрати через непотрібні переміщення; утрати через випуск дефектної продукції. Усунення цих втрат може значно підвищити ефективність роботи підприємства.

Розвиток технологій як джерело інноваційного розвитку, як засіб визначення перспективних напрямів створення і подальшого розвитку конкурентних переваг підприємства передбачає здійснення науково-дослідних розробок у сфері виробництва, продажу, сервісу, досліджень і т. п. Тобто передбачає готовність до технологічних новацій у будь-якій сфері діяльності підприємства. Автомобільні компанії активно упроваджують технологічні інновації, спрямовані на підвищення рівня безпеки, комфорту, зменшення рівня шкідливих викидів в атмосферу, зменшення споживання палива. Виконавчий віце-президент департаменту розвитку електромобільності Bosch зазначив, що компанія щорічно інвестує 400 млн євро в електрифікацію транспортних засобів – головним чином у розробку тягових акумуляторів, електродвигунів і електронних приладів [5].

Управління трудовими ресурсами. Розглядаючи можливість інноваційних підходів до управління трудовими ресурсами, слід зосередити увагу на можливості збільшення рівня інноваційності програм з підбору кадрів, застосування провідних схем навчання та періодичної атестації персоналу. Обов'язковим для багатьох компаній є періодичне проходження різного роду тренінгів для працюючого персоналу. Провідні компанії мають власні навчальні центри та центри атестації кадрів.

Матеріально-технічне забезпечення. Підприємство може розробляти інноваційні ідеї з питань підвищення рівня власних конкурентних переваг, а також шляхом удосконалення системи роботи з постачальниками. Наприклад, провідні автовиробники сприяють підвищенню рівня конкурентоспроможності своїх постачальників. Компанія Toyota Motors розробила систему стимулів для постачальників стосовно інвестування у спеціалізоване обладнання, підвищення кваліфікації працівників, що створює обоюдопільні довгострокові вигоди.

Вхідна логістика. Інновації можливі у постачанні ресурсів, перевезенні вантажів, складуванні, зберіганні й управлінні запасами. Логістичні комунікації є важливою поєднальною ланкою в логістичних системах. У діяльності складів застосовують автоматизовані транспортно-складські системи (AS/RS), відомі, як "автомати-

зований склад" [7]. До управлінських інновацій, які застосовуються у логістиці, відносять і аутсорсинг, відповідно до якого виконання неключових функцій компанії покладається на третю сторону, що представляє собою спеціалізованого професійного провайдера послуг.

Виробництво. Інноваційні ідеї можуть з'явитись при аналізі можливих шляхів удосконалення процесів обробки, збирання, обслуговування обладнання та тестування виробів. Наприклад, компанії Ford, Audi, BMW, General Motors, Daimler AG та Volkswagen беруть участь у чотирирічній дослідницькій програмі німецького уряду за назвою "Safe Intelligent Mobility – Testfield Germany". Її завдання полягає у випробуванні інтелектуальних автомобільних систем, які дозволяють збільшити безпеку дорожнього руху, а також вироблення єдиного стандарту для технологій "спілкування" машин. Серед новинок, випробовуваних автовиробниками, представлені системи, що дозволяють інформувати водіїв про небезпеки на дорозі та екстремне гальмування попереду їдучих автомобілів, які перебувають поза зоною видимості. General Motors на сьогодні розробляє систему, здатну визначати місце розташування пішоходів за допомогою Wi-Fi сигналу, який видають смартфони пішоходів [5]. У концерні Daimler AG автомобілі проходять випробування в аеродинамічних тунелях, за допомогою яких штучно створюють екстремальні погодні умови. За допомогою цих тунелів випробування автомобілів можливі за температури до мінус 40 градусів, а вентилятори дають змогу створити умови вітру швидкістю до 265 км/год. На будівництво цих тунелів витрачено 52 млн євро [5].

Вихідна логістика. Інновації можливі й у розподілі та постачанні продукції замовникам. Скоротити час між одержанням замовлення та відправкою продукції споживачу дозволяє застосування комп'ютерної техніки. На сьогодні серед логістичних технологій у дистрибуції поширені набули системи Efficient consumer response (ефективна реакція на споживача), QR (швидка реакція).

Маркетинг і продаж теж потребують інноваційних заходів і доволі часто застосовуються як засоби підвищення власних конкурентних переваг підприємств. Нерідко міжнародні компанії делегують своїм закордонним філіям економічні функції, пов'язані з маркетингом та обслуговуванням споживачів. На етапі маркетингу і продажу компанії надають унікальні умови кредитування для споживачів, намагаються покращувати стандарти обслуговування клієнтів, застосовують різні методи просування продукції та формування іміджу бренду.

Обслуговування. Інновації можливі у сферах підтримки клієнтів, налаштування, навчання, постачання запасних частин. Провідні автовиробники мають власні сервісні центри, оснащені новітнім обладнанням для проведення діагностики технічного стану автомобіля, здійснення робіт щодо технічного обслуговування та ремонту. Власники автомобілів марки Mercedes-Benz можуть скористатись послугою цілодобового сервісу (Service 24h), яка включає надання технічної допомоги, консультацій, можливість оперативної евакуації автомобіля як на території України, так і закордоном [5].

2. Зовнішнє ринкове середовище діяльності підприємства. Система пошуку відкритих інновацій містить використання всього зовнішнього середовища організації, яке включає не лише споживачів, постачальників, але й осіб, які не є споживачами, фахівців-експертів з інших галузей, зацікавлених осіб, студентство. У табл. 2 наведено можливі шляхи виникнення та реалізації інновацій шляхом аналізу елементів зовнішнього ринкового середовища.

**Таблиця 2. Джерела виникнення інноваційних ідей
у рамках зовнішнього ринкового середовища діяльності підприємства**

Елементи зовнішнього ринкового середовища	Можливі шляхи виникнення та реалізації інновацій
Макромаркетингове середовище діяльності підприємства	
Політико-правове Економічне Соціально-культурне Демографічне Науково-технічне	Технологічні інновації, нові тенденції у попиті, стилі життя, нові економічні, правові можливості Альтернативні варіанти вирішення проблем чи реалізації можливостей
Мікромаркетингове середовище діяльності підприємства	
Конкуренти	Бенчмаркінг, інноваційне співробітництво, створення горизонтально інтегрованих систем
Споживачі	Підтримка клієнтів, комунікації із клієнтами, робота з відгуками та пропозиціями, створення вертикально інтегрованих систем
Постачальники	Бенчмаркінг, інноваційне співробітництво, створення вертикально інтегрованих систем
Посередники	Інноваційне співробітництво
Контактні аудиторії	Комунікації із персоналом, ЗМІ, громадськими організаціями, зацікавленими особами, науковцями для пошуку інноваційних ідей

Джерело: авторська розробка.

Макромаркетингове середовище дає змогу проаналізувати технологічні інновації, нові тенденції у попиті, стилі життя, нові економічні, правові можливості. Аналіз факторів макромаркетингового середовища компанії допомагає виявити ринкові загрози та можливості діяльності, розробити альтернативні варіанти вирішення проблем чи реалізації можливостей, серед яких можуть бути і можливості інновацій.

Аналіз мікромаркетингового середовища діяльності підприємства передбачає виявлення та оцінку впливу конкуренції, споживачів, постачальників, посередників, контактних аудиторій. Відповідно у кожному з цих елементів середовища можуть бути виявлені можливості для вдосконалення та перетворення. Так, аналіз конкуренції сприяє виявленню інформації щодо інновацій, які упродовжують конкуруючі організації. У зв'язку з цим можна розглядати альтернативи бенчмаркінгу, інноваційного співробітництва, створення горизонтально інтегрованих систем за умови існування схожих економічних інтересів. Інноваційне співробітництво набуває значних темпів сьогодні у багатьох галузях народного господарства у відповідь на зростаючу конкуренцію на ринках та зростаючі витрати на науково-дослідні роботи. Особливої актуальності набувають гнучкі форми інтеграції шляхом об'єднання компетенцій start-up компаній, споживачів, постачальників.

Ефективним чинником організації та розвитку інноваційних процесів підприємства є **інноваційне співробітництво**, яке набуває значних темпів сьогодні у багатьох галузях економіки у відповідь на зростаючу конкуренцію на ринках та зростаючі витрати на науково-дослідні роботи. Інноваційне співробітництво здійснюється в таких формах: науково-технічна кооперація, виконання спільних інноваційних проектів, створення спільних підприємств, створення науково-технічних консорціумів, стратегічних інноваційних альянсів тощо.

Створення **науково-дослідних центрів** як форма інноваційного співробітництва активно розвивається в IT-секторі України. Так, в Україні розташовано понад 100 R&D-офісів (R&D-Research and Development) світових лідерів IT-індустрії, у т. ч. Microsoft, Cisco, Google, Apple. Це світові компанії з різних галузей промисловості, включаючи телекомунікації, програмне забезпечення, ігри та електронну комерцію. Значна частина цих глобальних компаній вийшла на український ринок опосередковано, через M&A, спільні НДДКР із компонентом аутсорсингу або компаніями, які обслуговують аутстафінг. США залишаються найбільшим партнером України для спільної науково-дослідної діяльності, за якими ідуть країни ЄС та Ізраїль. Місто Київ є найпопулярнішим місцем в Україні для відкриття центру з дослі-

дження й розробки, зосереджуючи більше половини всіх таких баз у країні. Популярними майданчиками для міжнародного інноваційного співробітництва у сфері IT є також Дніпропетровськ, Львів, Одеса, Харків та Вінниця.

Формою інноваційного співробітництва та вагомим інструментом інноваційного розвитку підприємств у високотехнологічних галузях є **інноваційні альянси**. Наприклад, альянс Renault-Nissan став світовим лідером у сфері електромобілів. Інженери альянсу працюють над створенням технологій автономного керування, систем комунікації та інших технологій нового покоління. У 2016 р. альянс Renault-Nissan і компанія Microsoft підписали глобальну угоду щодо спільної роботи над автомобілями, підключеними до мережі інтернет та сервісами для них. Іншим прикладом міжнародного інноваційного альянсу є співпраця між автомобільними корпораціями BMW, Daimler і General Motors з метою розробки нового типу гібридного автомобіля, що дозволить їм розділити ризики і витрати у цьому радикальному інноваційному проекті. PSA Peugeot-Citroen Toyota сьогодні також тісно співпрацюють у межах спільного підприємства [7].

Іншим варіантом зовнішніх мереж є побудова дослідницьких мереж, які створюються для проведення наукових досліджень. Наприклад, компанія "Siemens" побудувала Technology-to business Centre для налагодження персональних контактів із науковцями, докторантами, приватними підприємцями, державними лабораторіями і корпоративними дослідницькими центрами. Як правило, дослідницькі мережі організовуються компаніями на базі технопарків, технополісів, інноваційних центрів. У результаті підприємці мають доступ до інноваційних ідей та можливості їх апробації [3].

Аналізуючи споживачів, виявляючи незадоволені існуючі або потенційні потреби, можна визначити можливості й, таким чином, розробляти нові підходи до інновацій у сервісі. Підтримка клієнтів, комунікації із клієнтами, робота з відгуками та пропозиціями, створення вертикально інтегрованих систем – потребують інноваційних рішень.

Аналіз контактних аудиторій може також розширити можливості пошуку й реалізації інновацій, а саме комунікації з персоналом, ЗМІ, громадськими організаціями, зацікавленими особами, науковцями можуть бути джерелом інноваційних ідей. Таким чином, компанії мають змогу будувати **внутрішні** (посилення внутрішнього співробітництва організаційних підрозділів компанії) і **зовнішні** інноваційні мережі.

Компанії можуть вирішити проблему креативного потенціалу шляхом **побудови зовнішніх мереж**. Прикладом може бути мережа, що створена з метою вирі-

шення певної проблеми. Інноваційна мережа, побудована у компанії "Procter&Gamble", включає технологів, постачальників, дослідницькі лабораторії й торговельні підприємства. Фармацевтична компанія "Eli Lilly" також використовує можливості використання зовнішньої мережі через розроблений компанією Web-сайт, спрямований на пошук інноваційних рішень (www.innocentive.com). Подібні сайти використовують провідні компанії для пошуку рішень технічних або наукових проблем. У процесі обговорення дискусійних питань в он-лайн режимі зареєстровані на сайті користувачі можуть пропонувати інноваційні рішення проблем, за що мають можливість отримати фінансову винагороду.

3. Інноваційна інфраструктура ринку. Вагоме місце серед зовнішніх чинників інноваційного розвитку підприємства займає стан розвитку інноваційної інфраструктури ринку та використання підприємством можливостей прискорення інноваційних процесів через включення у різні форми інтеграції науки й технологій, форми інноваційного співробітництва. У цьому контексті модель інноваційного розвитку підприємства передбачає упровадження інноваційного співробітництва, інноваційних альянсів у формі цілеспрямованого науково-технічного співробітництва, розробки ефективних механізмів інноваційного співробітництва всередині фірми і створення мереж, які пов'язують фірму з її оточенням (іншими фірмами, інкубаторами бізнесу, інноваційними центрами, центрами трансферу технологій, дослідницькими лабораторіями, науково-дослідними інститутами, науковими й технопарками, технополісами, інноваційними кластерами, інноваційними банками, вільними науково-технічними зонами тощо).

Наукові парки, як сучасна форма інтеграції науки та промисловості, забезпечує інтеграційну взаємодію підприємств і установ, підвищення конкурентноздатності та ефективності учасників, упровадження високої культури інновацій. У законодавстві України науковий парк – це юридична особа, що створюється з ініціативи вищого навчального закладу та/або наукової установи шляхом об'єднання внесків засновників для організації, координації, контролю процесу розроблення і виконання проектів наукового парку. Отже, науковий парк керує потоком знань і технологій між університетами, науково-дослідними інститутами, підприємствами та ринками; сприяє створенню і зростанню інноваційних підприємств шляхом переміщення їх в інкубатори і передання їм частини активів; надає високоякісне приміщення, устаткування, консультаційні, бухгалтерські, аудиторські, юридичні та інші послуги. В Україні станом на початок 2017 р. працює 22 наукових парки [8], серед яких корпорація "Науковий парк Київський університет імені Тараса Шевченка", місія якого полягає у просуванні та комерціалізації інтелектуальних R&D і технологічних проектів у галузі теоретичних і прикладних наук [9].

Технопарк являє собою територію, що забезпечена матеріальними активами й умовами для розміщення компаній, науково-дослідних інститутів та лабораторій, проведення наукових досліджень і розробки технологій з метою комерціалізації їх результатів. Основною метою технопарків є проведення наукових досліджень, розробка та комерціалізація результатів, а також скорочення термінів упровадження наукових ідей у практику. Першим у світі технопарком став Стенфордський дослідницький парк – високотехнологічний кластер. Усього у світі діє більш ніж 700 технопарків, у т. ч. 42 % – у США, 34 % – у країнах Європейського Союзу, 11 % – у Китаї. У технопарках зареєстровано дочірні компанії та філіали найбільших ТНК, наприклад, у "Кремнієвій долині" зареєстровано компанії

Symantec, Intel, Hewlett-Packard, eBay, Google, Apple Inc., AMD, CiscoSystems, NVIDIA, Yahoo тощо.

Технопарки є зонами економічної активності, які поєднують потенціал промислових підприємств із університетами, науково-дослідними структурами та суб'єктами інноваційної інфраструктури регіонального, загальнодержавного й міжнародного рівнів. Головною метою діяльності технологічних парків є створення організаційних засад виконання проектів із розробки та виробничого упровадження наукоємних розробок, високих технологій і забезпечення промислового випуску конкурентоспроможної на світовому ринку продукції. У технопарках відбувається концентрація наукових, виробничих та фінансових ресурсів, що дозволяє забезпечити ефективну реалізацію інноваційних проектів на всіх етапах життєвого циклу інновацій.

В Україні формування системи технопарків розпочалося у 2000 р. реєстрацією таких технологічних парків, як Інститут монокристалів та Інститут електрозварювання імені Є. О. Патона. Згодом з'явилися: Вуглемаш (2001), Напівпровідники, Інститут технічної теплофізики, Укрінфотех (2002), Київська політехніка та Інтелектуальні інформаційні технології (2003) тощо. На сьогодні в Україні вже зареєстровано 12 технопарків та ще чотири проходять процедуру реєстрації [10].

У світі та в Україні також активно розвиваються **індустріальні парки**. Інноваційним підприємствам доцільно ставати ініціаторами їхнього створення та учасниками. Індустріальний парк (ІП) – це облаштована відповідною інфраструктурою територія, у межах якої учасники ІП можуть здійснювати господарську діяльність у сфері переробної промисловості, науково-дослідну діяльність, діяльність у сфері інформації й телекомунікацій. Вигоди для учасників – мінімізація витрат матеріальних, фінансових, трудових і часових ресурсів, необхідних для започаткування господарської діяльності, включаючи її інноваційну складову, можливість отримання послуг, пов'язаних із забезпеченням господарської діяльності від керуючої компанії. Станом на 25.10.2017 р. в Україні створено 33 індустріальних (промислових) парків, із яких 28 – включено до Реєстру індустріальних. Зокрема, ТОВ "Індустріальний парк ПАТРИОТ" включає діяльність 100 учасників, яким надає приміщення площею 10 тис. кв. м. Новий промислово-технологічний парк "КИЇВЩИНА" (2017) створено для сприяння підприємствам, що працюють у сфері переробки сільськогосподарської продукції, легкої промисловості, виробництва машин і устаткування, логістики, сервісного обслуговування, а також для надання інших видів послуг [11].

Значна кількість розвинених країн іде шляхом створення наукових, високотехнологічних та індустріальних парків як точок економічного інноваційного зростання. Наприклад, у Туреччині більше 290 індустріальних парків, близько 30 % економіки Китаю перебуває у вільних економічних зонах та індустріальних парках, у Польщі – 81 індустріальний парк і 14 вільних економічних зон. Тому підприємства цих країн мають можливості використовувати інноваційну інфраструктуру для ефективного інноваційного зростання.

Сучасною у світовій економіці формою розвитку інноваційної інфраструктури та інноваційного співробітництва є формування національних і міжнародних **інноваційних кластерів**. Підприємствам рекомендується виступати ініціаторами створення нових інноваційних кластерів, уключатися в діяльність існуючих кластерів заради прискорення інноваційних процесів та отримання кластерних економічних ефектів в інноваційній діяльності.

Перспективним елементом інноваційної інфраструктури є **технологічні платформи (ТП)**, що являють

собою комунікаційний механізм взаємодії всіх зацікавлених сторін, спрямований на створення перспективних комерційних технологій, нових продуктів/послуг, об'єднання інтелектуальних та фінансових ресурсів, залучення додаткових ресурсів для проведення НДДКР. Технологічні платформи є новою формою державно-приватного партнерства в інноваційній сфері та інструментом взаємодії бізнесу, науки, освіти, держави й громадянського суспільства. Роль ТП полягає в генерації науково-технологічних *ініціатив* на основі пропозицій наукового і технологічного суспільства, пропозицій держави по стратегічних та критичних напрямках розвитку економіки країни, *запитів бізнесу* на високотехнологічну продукцію, а також ініціатив у галузі освіти. Технологічні платформи можуть стати ефективним інструментом розробки та швидкої реалізації економічно обґрунтованих інноваційних програм.

Європейську практику створення ТП було започатковано у 2001 р. шляхом створення першої ТП – Advisory Council for Aeronautics Research in Europe. На сьогодні в ЄС діє 36 ТП у більш ніж семи галузях науково-технологічного розвитку [12]. Європейські ТП мають гнучку мережеву організаційну структуру, що відкрита стосовно зовнішнього середовища. Європейські ТП надають інфраструктуру для всіх зацікавлених промислових підприємств з метою визначення пріоритетів у R&D, розробки тимчасових рамок і планів дій по стратегічно важливих напрямках.

Керуючись досвідом країн ЄС в Україні, у 2012 р. створено першу технологічну платформу УНТП "Агро-продовольча" для зміцнення інноваційного потенціалу та забезпечення ефективності інвестицій в аграрні наукові дослідження. Ця ТП містить 12 тематичних кластерів, є членом міжнародних мереж Food Cluster Initiative (FCI), IFR – Food & Health Network (для науковців), ComNet (для промисловості). Також в Україні створено ще дві перспективні ТП: "Передові матеріали і технологічні процеси їх отримання" та "Інтелектуальна об'єднана електроенергетична система України". Важливу роль при цьому в Україні відіграють Національні контактні пункти Рамкової програми ЄС із науки та інновацій "Горизонт 2020", які є інформаційно-комунікаційними осередками, здатними спрямовувати свою діяльність на широке коло інтересантів європейських дослідницьких та інноваційних програм як із посеред бізнес-структур, так і серед дослідників, фінансових та державних установ тощо. Отже, технологічні платформи є інструментом формування та реалізації інноваційного потенціалу підприємств, їх інтеграції в міжнародний простір, розвиток ТП впливає на формування моделі інноваційного розвитку підприємства. Підприємствам слід виступати ініціаторами створення ТП, включатися в їхню діяльність, а державі – стимулювати до участі в ТП усіх суб'єктів інноваційного процесу.

За рівнем розвитку інноваційної інфраструктури Україна займає 89 місце у світовому рейтингу згідно зі звітом "Глобальний індекс інновацій 2018" серед 126 країн світу [13]. Не дивлячись на позитивну динаміку за цим фактором (зростання на 10 позицій порівняно із 2016 р.), рівень розвитку інфраструктури в міжнародних порівняннях є недостатнім для створення сприятливих умов для інноваційної активності підприємств України. Слабкими показниками інфраструктурного забезпечення інновацій України є, зокрема, низький рівень використання інформаційно-комунікаційних технологій (95 місце), електронного урядування (70 місце), ефективність використання енергетичних ресурсів (113 місце), рівень розвитку загальної та логістичної інфраструктури.

Також, в Україні низький рівень інституційного розвитку, несприятливе регуляторне та бізнес-середовище, недосконалими є законодавча база та

методи державної підтримки інноваційного розвитку, високий рівень політичної нестабільності, погіршився показник умов започаткування бізнесу. Разом із тим, позитивним є зростання загальної позиції України у глобальному рейтингу інновацій із 50-го місця до 43-го. За станом розвитку інноваційних ресурсів та інноваційного потенціалу (Input rank) Україна займає 75 місце (77 у 2017 р.), за результативністю інновацій (Output rank) – 35 місце (40 у 2017 р.). Високий рівень результативності інновацій забезпечується такими досягненнями: патенти на корисні моделі (перше місце), торговельні марки (п'яте місце), промислові зразки (сьоме місце), експорт ІКТ-послуг (15 місце), створення мобільних додатків (19 місце), кількість патентів на винаходи (19 місце) [13].

Високе місце займає Україна за субіндексом інноваційної ефективності (Efficiency ratio) – п'яте місце у світі (11 місце у 2017 р.) [13], що обґрунтовується за співвідношенням субіндексів розвитку інноваційного потенціалу та результативності інновацій. Покращення позицій України дозволяє зробити припущення про перспективи зростання інноваційної діяльності у країні, проте динамічність і високий рівень конкуренції на міжнародному ринку інновацій вимагає потужної роботи на всіх рівнях соціально-економічної системи над усуненням слабких місць у напрямі створення більш сприятливих інституційних, регуляторних, інфраструктурних, фінансово-інвестиційних та інших умов для інноваційної діяльності підприємств і організацій.

Новим домінуючим фактором, що впливає на формування моделі інноваційного розвитку підприємства, є прискорені у світовому просторі процеси цифровізації економіки. Актуальним завданням підприємства є виявлення напрямів застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для прискорення генерування та втілення інновацій на всіх напрямках діяльності – у виробничій, збутовій та науково-дослідній діяльності. Сучасне підприємство може створювати ІКТ-технології власними силами або через зовнішні замовлення компетентним контрагентам. Застосування ІКТ-технологій в інноваційній діяльності дозволяє зменшити витрати часу та ресурсів, створює можливості комунікацій фахівців у міжнародному інноваційному просторі, можливості формування міжнародних та трансконтинентальних колективів для здійснення мозкових штурмів і знаходження радикальних інноваційних рішень. У зв'язку з цим доцільно включити функцію застосування ІТ в організаційно-управлінські механізми моделі інноваційного розвитку підприємства, або інтегрувати та забезпечити взаємодію тих підрозділів підприємства, на яких покладено функції організації та здійснення інноваційної діяльності з підрозділами інформаційних технологій.

Висновки. Проведене дослідження дає змогу зробити такі висновки. В умовах глобального динамічного висококонкурентного бізнес-середовища та прискореного науково-технічного розвитку перед підприємствами постає завдання посилення інноваційного потенціалу й підвищення ефективності інноваційної діяльності, що вимагає запровадження сучасної системно-інтегрованої моделі інноваційного розвитку підприємства. Ця модель передбачає застосування комплексного підходу до пошуку можливих сфер виникнення інновацій на підприємстві, формування джерел та механізмів генерування й комерціалізації інновацій, комунікації та взаємодії на етапах інноваційного ланцюга.

При формуванні моделі інноваційного розвитку підприємства доцільно керуватися новими механізмами, які відповідають сучасним реаліям та показали вищу ефективність, ніж лінійні інноваційні моделі: інтерактивні, комунікаційні, інтеграційні, коопераційні, мережеві, "відкритих" інновацій. Головним завданням при цьому є здійснення ґрунтовного моніторингу й ви-

користання внутрішніх можливостей посилення інноваційного потенціалу підприємства, залучення зовнішніх ідей, запровадження сучасних форм інноваційного співробітництва, інтеграція підприємства в інноваційну інфраструктуру ринку, застосування ІКТ-технологій в інноваційній діяльності, інтеграція в міжнародний інноваційний простір тощо.

У формуванні ефективних механізмів організації та управління інноваційною діяльністю підприємствам рекомендується виступати ініціаторами створення і включатися в діяльність не тільки традиційних, а й новітніх форм інтеграції учасників інноваційного процесу та форм розвитку інноваційної інфраструктури (глобальні центри R&D, інноваційні консорціуми, стратегічні інноваційні альянси, наукові, індустріальні й технологічні парки, технополіси, інноваційні кластери, технологічні платформи і т. п.).

Імплементація запропонованої моделі дозволить удосконалити організацію та управління інноваціями на підприємстві, забезпечить зростання економічної ефективності інноваційної діяльності, підвищення конкурентних переваг підприємств на внутрішніх і міжнародних ринках за інноваційними факторами.

Дискусія. Необхідні дослідження з оцінки позитивних результатів та проблем діяльності українських інноваційних структур, у т. ч. технологічних платформ, у контексті досягнення ними мети та завдань їх створення, таких, як ефективна інтеграція науки та бізнесу в інноваційному процесі та інтеграція в світовий інноваційний простір. Подальші наукові дослідження з даної проблематики полягають в поглибленому дослідженні євроінтеграційних можливостей для інноваційного розвитку українських підприємств та розробці інвестиційно-фінансових практичних механізмів їх реалізації як складової моделі інноваційного розвитку підприємства.

Список використаних джерел:

1. Godin Benoit. The Linear Model of Innovation: The Historical Construction of an Analytical Framework. Science / B. Godin // Technology & Human Values. – 2006. – 31. – pp. 639-667. DOI: <https://doi.org/10.1177/0162243906291865>.
2. Rothwell Roy. Towards the Fifth-generation Innovation Process / R. Rothwell // International Marketing Review. – 199. – Vol. 11. – No. 1. – pp. 7-31. DOI: <https://doi.org/10.1108/02651339410057491>.
3. Tidd J. Managing innovation: Integrating technological, market and organizational change, 3rd ed. / J. Tidd, J. Bessant and K. Pavitt // John Wiley & Sons. – 2005. – 602 p.
4. Porter M. E. Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance / M. E. Porter. – New York: Harvard Business Review, 1985. – p. 38.

Т. Нагачевська, канд. экон. наук, доц.,

О. Пригара, канд. экон. наук, доц.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

МОДЕЛЬ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ СОВРЕМЕННОГО ПРЕДПРИЯТИЯ

Раскрыты сущность и виды модели инновационной развития предприятия. Приведена сравнительная характеристика моделей инновационного развития предприятия. Предложен подход к формированию инновационной модели развития предприятия через системную интеграцию факторов внутренней и внешней среды деятельности предприятия. Выявлены источники инновационных идей в контексте внутренней среды – на звеньях цепи создания стоимости на предприятии, а также в рамках внешней среды. Раскрыты направления использования возможностей развитой инновационной инфраструктуры для эффективной организации инновационного процесса на предприятии. Обоснованы практические рекомендации для предприятий по моделированию и совершенствованию организационно-управленческих механизмов инновационной деятельности для ускорения экономического развития.

Ключевые слова: модель, предприятие, инновационное развитие, источники инновационных идей, механизмы инновационной деятельности.

T. Nagachevska, PhD in Economics, Associate Professor,

O. Prygara, PhD in Economics, Associate Professor

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

MODEL OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF A MODERN ENTERPRISE

The article explores nature and types of models for enterprise innovative development and presents their comparative analysis. The approach is proposed to build up the innovative model of enterprise development by integrating internal and external environmental factors of the enterprise. The sources of innovative ideas in the context of the internal environment are found at the links of the chain of value creation at the enterprise, as well as within the external environment. The study exposes ways of using advantages of the developed innovative infrastructure for the effective organization of the innovation process at an enterprise. Practical recommendations are made for the enterprises to model and improve their organizational mechanisms of innovation activity aimed at enhancing economic development.

Keywords: model, enterprise, innovative development, sources of innovative ideas, mechanisms of innovation activity.

5. Сайт групи компаній Bosch [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bosch.ua/language1/for-journalists/press/innovation-automotive/index.html>.

6. Болдирева Л. М. Інновації в логістиці: теоретико-методологічні та практичні аспекти / Л. М. Болдирева [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Ekonk/2011/1_2011.pdf.

7. Innovation alliances. Research in Germany [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.research-in-germany.de/research-landscape/rpo/networks-and-clusters/41832/10-3-innovation-alliances.html>.

8. Наукові парки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/innovacijna-diyalnist-ta-transfer-texnologij/naukovi-parki/pro-naukovi-parki.html>.

9. Корпорація "Науковий парк Київський університет імені Тараса Шевченка" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://scp.knu.ua/ua/pro-korporatsiiu>.

10. Про технологічні парки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/innovacijna-diyalnist-ta-transfer-texnologij/iii.-texnologichni-parki/pro-texnologini-parki.html>.

11. Індустріальні парки в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=6463d3ba-aa13-4e54-8db9-0f36642c43d9&tag=IndustrialniParkiUkraini>.

12. Инновационный менеджмент: учебник для академического бакалавриата / С. В. Мальцева и др.; под ред. С. В. Мальцевой. – М.: изд-во Юрайт, 2014. – 527 с.

13. The Global Innovation Index 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.globalinnovationindex.org/gii-2018-report>.

14. Бажал Ю. М. Розвиток інноваційної діяльності у знансвому трикутнику "держава – університети – промисловість" / Ю. М. Бажал // Економіка і прогнозування. – 2015. – № 1. – С. 76–88. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econprog_2015_1_8.

15. Ілляшенко С. М. Управління інноваційним розвитком промислових підприємств: моногр. / С. М. Ілляшенко, О. А. Біловодська. – Суми: Університетська книга, 2010. – 281 с.

16. Маркетинг: підручник / А. О. Старостіна, Н. П. Гончарова, Є. В. Криківський та ін.; за ред. А. О. Старостіної. – К.: Знання, 2009. – 1070 с.

17. Нагачевська Т. В. Сучасні тенденції управління інноваціями в міжнародній економіці / Т. В. Нагачевська // Вісн. Київ. ун-ту. Економіка. – 2000. – Вип. 43. – С. 6–10.

18. Федулова Л. І. Концептуальні засади формування інноваційної системи підприємств / Л. І. Федулова // Актуальні проблеми економіки. – 2014. – № 10. – С. 195–205. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2014_10_26.

19. Черваньов Д. М. Інновації та конкурентоспроможність: механізми впливу на мікро- та макроекономічному рівнях / Д. М. Черваньов, О. І. Жилинська // Інновації та конкурентоспроможність: проблеми науки та практики: моногр.; за заг. ред. М. О. Кизима, В. С. Пономаренка. – Х.: ВД "ИНЖЕК", 2012.

20. Prygara O. Innovation Strategy of an Industrial Enterprise: Marketing Aspect / O. Prygara, L. Yarosh-Dmitrenko // European Applied Sciences. Germany. – 2013. – 4 (2). – pp. 114–115.

21. Устименко М. В. Міжнародні кластери у підвищенні інноваційного рівня господарської діяльності суб'єктів підприємництва / М. В. Устименко // Вісн. Київ. ун-ту. Економіка. – 2015. – Вип. 173. – С. 59–65. DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2015/173-8/9>.

Received: 24/02/2018

1st Revision: 21/05/2018

Accepted: 18/09/2018

Author's declaration on the sources of funding of research presented in the scientific article or of the preparation of the scientific article: budget of university's scientific project

References (in Latin): Translation / Transliteration / Transcription

1. Godin Benoit, 2006. The Linear Model of Innovation: The Historical Construction of an Analytical Framework. Science, Technology & Human Values, 2006, 31, pp.639-667. DOI: <https://doi.org/10.1177/0162243906291865>.
2. Rothwell Roy, 1994. Towards the Fifth-generation Innovation Process: International Marketing Review, Vol.11, No 1, 1994, pp.7-31. DOI: <https://doi.org/10.1108/02651339410057491>.
3. Tidd, J., Bessant, J. and Pavitt, K., 2005. Managing innovation: Integrating technological, market and organizational change, 3rd edition. John Wiley & Sons. – 602 p.
4. Porter M. E., 1985. Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance. – New York: Harvard Business Review, p. 38.
5. Bosch Group of Companies Website. – Source: <http://www.bosch.ua/language1/for-journalists/press/innovation-automotive/index.html>.
6. Boldyreva L.M. Innovations in logistics: theoretical-methodological and practical aspects. – Source: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Ekonk/2011.../1_2011.pdf.
7. Innovation alliances. Research in Germany.- Source: <http://www.research-in-germany.de/research-landscape/rpo/networks-and-clusters/41832/10-3-innovation-alliances.html>.
8. Science parks of Ukraine. – Source: <http://mon.gov.ua/activity/innovacijna-diyalnist-ta-transfer-tekhnologii/naukovi-parki/pro-naukovi-parki.html>.
9. Science Parks Kyiv Taras Shevchenko University. – Source: <https://scp.knu.ua/ua/pro-korporatsiiu>.
10. About technological parks. – Source: <http://mon.gov.ua/activity/innovacijna-diyalnist-ta-transfer-tekhnologii/iii.-texnologichni-parki/pro-tekhnologini-parki.html>.
11. Industrial parks in Ukraine. – Source: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=6463d3ba-aa13-4e54-8db9-0f36642c43d9&tag=IndustrialniParkiVUkraini>.
12. Innovative Management: Textbook for Academic Baccalaureate / S.V.Maltsev [and others], edited by S.V. Maltseva. -M.: Yurayt Publishing House, 2014 – 527 pp.
13. The Global Innovation Index 2017. – Source: <https://www.globalinnovationindex.org/gii-2017-report>.
14. Bazhal Yu.V. Bazhal Yu. M. The Development of Innovation Activity in the Knowledge Triangle "State – Universities – Industry" / Bazhal Yu. M. // Economics and prognostification. – 2015. – № 1. – С. 76-88. – Source: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econprog_2015_1_8.
15. Ilyashenko S.M. Management of Innovative Development of Industrial Enterprises: Monograph / S.M. Ilyashenko, O. A. Belovodskaya. – Sumy: University book, 2010. – 281 c.
16. Marketing/ Starostina A.O., Goncharova N.P., Krykavsky E.V. and others; ed.by Starostina A.O.- K.: Znannya, 2009. – 1070 c.
17. Fedulova L.I. Conceptual Principles of the Formation of the Innovation System of Enterprises / L.I.Fedulova // Actual Problems of Economics. – 2014. – No. 10. – P. 195-205.- Source: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2014_10_26.
18. Chervanov D.M., Zhylinska O.I. Innovations and Competitiveness: Mechanisms of Influence on the Micro- and Macro-economic Levels // Innovations and Competitiveness: Problems of Science and Practice: monograph / under the constituents. Ed. Dr. Econ. Sciences, prof. Kyzyma M.O., Dr. Econ. Sciences, prof. Ponomarenko V. S. Kh.: V.D."INZHEK", 2012.
19. Nagachevskaya T.V. Modern Trends in Management of Innovations in the International Economy / Nagachevskaya T.V. // Bulletin of the Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economy. – 2000. -№. 43.- p.6-10.
20. Prygara O., Yarosh-Dmitrenko L. Innovation Strategy of an Industrial Enterprise: Marketing Aspect // European Applied Sciences. Germany, 4 (2), 2013, – pp. 114-115.
21. Ustylenko M.V. International clusters in raising the innovative level of economic activity of business entities / Ustylenko M.V. // Bulletin of the Taras Shevchenko National Taras Shevchenko University of Kyiv / Taras Shevchenko Kyiv National University. Economy. – 2015. – № 173. – p. 59-65. DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2015/173-8/9>.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2018; 5(200): 41-50

УДК 339.97

JEL classification: F 01, F 15

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2018/200-5/6>

С. Сардак, д-р екон. наук, доц.

ORCID iD 0000-0002-4716-3355

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Дніпро, Україна,

С. Радзієвська, канд. екон. наук, доц.

ORCID iD 0000-0002-3680-7952

Державний університет інфраструктури та технологій, Київ, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНИ В ПРОЦЕСАХ РЕГІОНАЛІЗАЦІЇ ТА ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Визначено стан участі України у процесах регіоналізації та глобалізації. Висвітлено, що сучасним головним завданням участі України у процесах регіоналізації та глобалізації є отримання статусу повноправного члена ЄС, що є актуальним у зв'язку з підписанням угоди про асоціацію з ЄС та прийняттям експортної стратегії збільшення українського товарного експорту з одночасним покращенням його товарної структури. На основі системного підходу і використання порівняльного аналізу опрацьовано міжнародні статистичні дані та матеріали української державної служби статистики. Запропоновано напрями розширення інтеграційних зв'язків. Визначено пріоритетні ринки для експорту товарів України у країни ЄС, Азії, Америки та Африки.

Ключові слова: регіоналізація; глобалізація; зона вільної торгівлі; експорт; ЄС; Україна; повноправний член ЄС.

Постановка проблеми. Регіоналізація світової економіки посилює процеси міжнародного поділу праці, викликаючи необхідність активізації трансформаційних зрушень у напрямках підвищення інтенсивності товарних потоків між країнами. В умовах загострення проблеми забезпечення виробництва ресурсами й посилення необхідності збереження довкілля, країни світу змушені пристосовувати свою виробничу, а відповідно, і зовнішньоторговельну діяльність до тих вимог, які створюються внаслідок економічних процесів, що розгортаються на глобальному та регіональному рівнях. Своєчасне розуміння цих вимог і прийняття відповідних рішень є імперативом розвитку країн у глобальній та регіональних економічних системах.

Із 1 вересня 2017 р. набула чинності Угода про асоціацію між Україною та ЄС. Це є логічним розгортанням інтеграційних процесів, які планується активізувати до 2020 р. за рахунок адаптації до економічних умов функціонування ЄС (Копенгагенських критеріїв), що дозволить реально претендувати на членство в ЄС. Оскільки ЄС є найрозвиненішим інтеграційним об'єднанням світу та одним із трьох провідних центрів глобального розвитку (США, ЄС та Азійсько-Тихоокеанський регіон), то **повноправне членство в ЄС слід розглядати як найвищий рівень участі України у процесах регіоналізації та глобалізації.** Досягнення стану повноправного члена ЄС відкриває для України можливість її включення до всіх тих угод, які уклав ЄС. Одночасно у разі вступу України до ЄС наслідком стає те, що всі

угоди, укладені Україною до набуття статусу повноправного члена ЄС, із вступом до ЄС або набувати статусу угод ЄС, або втрачатимуть юридичну силу. Однак, до набуття статусу повноправного члена ЄС Україна може укладати інтеграційні угоди, керуючись лише власними інтересами. **Тому проблема визначення перспектив України у процесах регіоналізації та глобалізації стає похідною від набуття нею статусу повноправного члена ЄС.**

Проблема скорочення експорту до Російської Федерації актуалізувала важливість знаходження нових ринків для збуту української продукції, з метою вирішення якої Кабінетом Міністрів було ухвалено експортну програму, спрямовану на збільшення українського товарного експорту. Важливим засобом реалізації цієї програми є посилення участі України у процесах регіоналізації та глобалізації. Тому в статті проблема участі України в процесах регіоналізації та глобалізації розглядається у зв'язку з реалізацією програми збільшення українського товарного експорту з одночасним покращенням його товарної структури, використовуючи процес індустріалізації, що має експортну спрямованість.

Акцент робиться на необхідності одночасного збільшення сумарного українського товарного експорту з покращенням його товарної структури і прискоренням вступу України до ЄС, у зв'язку з яким Україна може втратити можливість брати самостійну участь у процесах регіоналізації та глобалізації і здійснення якого потребує значного збільшення українського товарного експорту до країн ЄС, адже питома вага внутрішнього регіонального експорту в ЄС перевищує 60 % його загального експорту, а питома вага товарного експорту України до ЄС у 2017 р. становила 40,52 % її загального товарного експорту. Тому використання укладання регіональних угод Україною з новими споживачами її товарів для збільшення експорту входить у суперечність із прискоренням її вступу до ЄС. Тобто рішення поставленої проблеми вимагає здійснення оригінального підходу до неї, який включає одночасне дослідження виявлення шляхів збільшення українського товарного експорту на нові світові ринки і разом із тим збільшення українського товарного експорту до країн ЄС. Причому, виходячи із пріоритетності задачі вступу України до ЄС, **пріоритетним стає завдання збільшення українського товарного експорту саме до країн ЄС.**

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблеми розвитку регіональних та глобальних процесів присвячено багато робіт, у т. ч. фундаментальні праці О. Булатової [1], В. Сіденка [2], А. Філіпенка [3], В. Чужикова [4], О. Шниркова [5] та інших учених. У роботах глибоко і всебічно розкривається сутність процесів глобалізації та регіоналізації, аналізується їхній сучасний стан, розкриваються механізми і напрями їхнього розвитку. Огляд літератури, присвяченої аналізу становлення і розвитку ЄС, дозволяє констатувати, що найважливішим показником успішності ЄС є досягнення ним високого рівня взаємодії формуючих його країн, яке виявляється у значній величині питомої ваги їх внутрішнього експорту товарів у всьому експорті товарів і становить понад 60 %, що свідчить про високий рівень досягненої ЄС єдності формуючих його країн. Але при цьому залишаються не розкритими особливості розгортання глобалізаційних процесів у сучасних умовах та їхній вплив на перспективи розвитку регіональних об'єднань, зокрема висвітлення потребують перспективи України в розвитку регіональних процесів та їх зв'язок із набуттям Україною повноправного членства у ЄС.

Методологія дослідження. У статті на основі системного підходу використано такі методи наукового дослідження, як порівняльний аналіз і узагальнення, індукція й аналогія, аналіз статистичних даних та логічне обґрунтування. Виконане дослідження перспектив України в процесах регіоналізації і глобалізації характеризується певною оригінальністю, яка виявляється у синхронізації геополітичної повномасштабної переорієнтації України зі східного вектора на євроатлантичний із одночасним обґрунтуванням посилення ролі та функцій України як 'мосту', що має об'єднувати Захід і Схід, забезпечуючи їхню плідну співпрацю, а не конфронтацію.

Оригінальність дослідження полягає в тому, що, розуміючи необхідність збільшення товарного експорту України за рахунок установаження інтеграційних зв'язків з новими ринками її збуту, у ньому перевага надається прискоренню вступу України до ЄС, яке також потребує значного збільшення товарного експорту України до ЄС. Рішення цієї задачі ставиться в залежність від збільшення надходжень в Україну прямих іноземних інвестицій (ПІІ) із ЄС. Висновок про пріоритетність для України прискорення вступу до ЄС науково обґрунтований і не викликає сумнівів, логічним є і підкреслена його залежність від сприяння цьому ЄС, зокрема надання ним Україні ПІІ й необхідності присвячення цьому питанню саміту "Україна-ЄС". Позитивним є підкреслення в роботі на прикладі матеріалів ЄС необхідності збільшення українського товарного експорту і виявлення основних напрямів його розвитку, а відповідно – і розвитку процесів регіоналізації. У роботі наводяться численні фактичні дані, що характеризують статистично динаміку товарного експорту України та його тренди регресій, на яких базуються висновки і рекомендації.

Мета статті – визначити перспективи України у процесах регіоналізації та глобалізації, обґрунтувати, що перспективними для розвитку нових українських інтеграційних проектів є країни Східної Азії й Азійсько-Тихоокеанського регіону (АТР), Латинської Америки та Африки, а також ідентифікувати філігранну доктрину міжнародних економічних відносин із Китаєм. Разом з тим із визначенням перспектив України у процесах регіоналізації та глобалізації на основі міжнародної статистики, яка надає можливість обґрунтовано дійти висновків, що можливості стосовно збільшення українського товарного експорту слід пов'язувати з країнами Східної Азії. У дослідженні підкреслюється, що з позиції набуття Україною повноправного членства в ЄС вагомніше значення для неї має збільшення її товарного експорту до ЄС. Динаміка питомої ваги товарного експорту України до ЄС у всьому її товарному експорті становить: 2010 р. – 25,45 %, 2011 – 26,43, 2012 – 24,98, 2013 – 26,6, 2014 – 31,54, 2015 – 34,14, 2016 – 37,12, 2017 р. – 40,52 %, тобто демонструє стабільне зростання. Проте слід зважати на те, що питома вага внутрішнього експорту товарів у ЄС перевищує 60 % усього його товарного експорту.

Тобто, Україні для вступу до ЄС необхідно орієнтовно у 1,5 рази підвищити свій товарний експорт до ЄС. Вирішенню цього завдання і має бути приділено у майбутньому більше уваги із урахуванням того, що збільшення експорту до країн Східної Азії потребує менш зусиль порівняно з ЄС, адже до ЄС Україна поставляє переважно сировину та продукцію з незначною часткою доданої вартості. Так, у 2017 р. продукція АПК та харчової промисловості України до ЄС становила 32,2 % усього її товарного експорту, збільшити цей відсоток проблематично через захист ЄС інтересів своїх товаровиробників цієї продукції.

У світлі цього для інтенсифікації розвитку відносин між ЄС та Україною першорядного значення набуває необхідність збільшення надходження в Україну з ЄС прямих іноземних інвестицій та високотехнологічного імпорту і за рахунок цього – підвищення інноваційного рівня економіки України, збільшення у її товарному експорті до ЄС як обсягів, так і питомої ваги товарів із значною часткою доданої вартості.

Основні результати. Регіоналізація світової економіки є взаємопереплетенням національних господарств, виокремленням із оточуючого середовища господарств з метою підвищення ефективності їхнього функціонування. При цьому кожне національне господарство як у процесах регіоналізації, так і в процесах глобалізації має намір досягти власної мети максимізації ефективності. Інтеграція реалізується в найкращий спосіб, якщо всі її учасники досягають своєї мети, сприяючи досягненню цілей інших співучасників. Для обопільного досягнення мети інтеграції її учасники укладають угоди.

У контексті даної роботи проблеми регіоналізації розглядаються як конкретні господарські дії, спрямовані на глобалізацію світової економіки. Вступивши до міжнародних організацій – Міжнародного валютного фонду (МВФ), Усесвітнього банку (ВБ) і Світової організації торгівлі (СОТ), Україна виявила і активізувала свою участь у процесах глобалізації, одночасно почала брати участь у процесах регіоналізації та глобалізації, укладаючи двосторонні й багатосторонні торговельні угоди.

У табл. 1 подано перелік торговельних угод України, зареєстрованих СОТ. Станом на 2018 р. Україною укладено 18 угод, які охоплюють 45 країн та відкривають доступ до 800 млн потенційних споживачів. Наразі Україна веде переговори щодо підписання угод про зону вільної торгівлі (ЗВТ) з Ізраїлем, Туреччиною та Сербією [6, с. 11].

Таблиця 1. Торговельні угоди України

	Назва угоди	Широта охоплення	Тип (Угода про зону вільної торгівлі, Угода про економічну інтеграцію)	Дата набуття чинності
1	Канада – Україна	Товари	ЗВТ	01 серпня 2017
2	ГУАМ (Азербайджан, Грузія, Республіка Молдова, Україна)	Товари та послуги	ЗВТ і ЕІ	10 грудня 2003
3	ЄС – Україна	Товари та послуги	ЗВТ і ЕІ	23 квітня 2014
4	Угода про ЗВТ країн-членів СНД (Вірменія, Білорусь, Казахстан, Киргизька Республіка, Республіка Молдова, Російська Федерація, Таджикистан, Україна)	Товари	ЗВТ	20 вересня 2012
5	Україна – Монтенегро	Товари та послуги	ЗВТ і ЕІ	01 січня 2013
6	Україна – ЄАВТ (Ісландія, Ліхтенштейн, Норвегія, Швейцарія)	Товари та послуги	ЗВТ і ЕІ	01 червня 2012
7	Україна – Азербайджан	Товари	ЗВТ	02 вересня 1996
8	Україна – Білорусь	Товари	ЗВТ	11 листопада 2006
9	Україна – Казахстан	Товари	ЗВТ	19 жовтня 1998
10	Україна – Македонія	Товари	ЗВТ	05 липня 2001
11	Україна – Молдова	Товари	ЗВТ	19 травня 2005
12	Україна – Таджикистан	Товари	ЗВТ	11 липня 2002
13	Україна – Туркменістан	Товари	ЗВТ	04 листопада 1995
14	Україна – Узбекистан	Товари	ЗВТ	01 січня 1996
15	Єдиний економічний простір (ЄЕП) Білорусь, Казахстан, Російська Федерація, Україна	Товари	ЗВТ	20 травня 2004
16	Вірменія – Україна	Товари	ЗВТ	18 грудня 1996
17	Грузія – Україна	Товари	ЗВТ	04 червня 1996
18	Киргизька Республіка – Україна	Товари	ЗВТ	20 березня 1998

Джерело: [7].

Наведені у табл. 1 дані свідчать, що Україна переважно укладала угоди із країнами, які були республіками СРСР. У 2014 р. було укладено угоду про створення глибокої та всеохоплюючої ЗВТ із ЄС. Вищезазначені укладені торговельні угоди переважно охоплюють товари і мають двосторонній характер. Із укладених багатосторонніх угод фактично не функціонують угоди ГУАМ (яку було у 2017 р. оновлено), ЄЕП, частково не працює угода про ЗВТ країн-членів СНД. Потребують розширення й поглиблення угоди, укладені між Україною та колишніми республіками СРСР наприкінці минулого століття. Проблема участі України у процесах регіоналізації має розглядатися у зв'язку з необхідністю збільшення українського товарного експорту з одночасним покращенням його товарної структури.

В основі процесів регіоналізації та глобалізації знаходиться закон міжнародного поділу праці, згідно з яким активізація цих процесів сприяє здешевленню та збільшенню випуску продукції. При цьому залежно від конкретних умов торгівлі процеси регіоналізації і глобалізації можуть сприяти як підвищенню конкурентоспроможності виробництва, так і зниженню. ЄС продовжує активно укладати торговельні угоди як із країнами, так і їхніми об'єднаннями, перелік яких подано у табл. 2.

Зіставлення даних табл. 1 і табл. 2 свідчить, що ЄС укладає угоди з країнами Європи, Азії, Північної Америки, Латинської Америки, Африки, у той час як Україна характеризується удвічі меншою кількістю угод, фактично обмежуючись Європою та Азією.

Таблиця 2. Торговельні угоди ЄС

	Назва угоди	Широта охоплення	Тип (Угода про зону вільної торгівлі, Угода про економічну інтеграцію, Митний союз)	Дата набуття чинності
1.	ЄС – Канада	Товари та послуги	ЗВТ і ЕІ	21 вересня 2017
2.	ЄС – САДК (Ботсвана, Лесото, Мозамбік, Намібія, Південно-Африканська Республіка, Свазіленд)	Товари	ЗВТ	10 жовтня 2016
3.	ЄС – Гана	Товари	ЗВТ	15 грудня 2016
4.	ЄС – Колумбія і Перу	Товари та послуги	ЗВТ і ЕІ	1 березня 2013
5.	ЄС – Колумбія і Перу – вступ Еквадору	Товари й послуги	ЗВТ і ЕІ	1 січня 2017
6.	ЄС – Грузія	Товари та послуги	ЗВТ і ЕІ	01 вересня 2014
7.	ЄС – Україна	Товари й послуги	ЗВТ і ЕІ	23 квітня 2014
8.	ЄС – Молдова	Товари та послуги	ЗВТ і ЕІ	01 вересня 2014
9.	ЄС – Центральна Америка (Коста-Ріка, Сальвадор, Гватемала, Гондурас, Нікарагуа, Панама)	Товари та послуги	ЗВТ і ЕІ	01 серпня 2013
10.	ЄС – Колумбія, Перу	Товари та послуги	ЗВТ і ЕІ	01 березня 2013
11.	ЄС – держави Східної та Південної Африки (Мадагаскар, Маврикій, Сейшельські острови, Зімбабве)	Товари	ЗВТ	14 травня 2012
12.	ЄС – Папуа-Нова Гвінея / Фіджі	Товари	ЗВТ	20 грудня 2009
13.	ЄС – Республіка Корея	Товари та послуги	ЗВТ і ЕІ	01 липня 2011
14.	ЄС – Сербія	Товари та послуги	ЗВТ і ЕІ	01 лютого 2019 (товари) 01 вересня 2013 (послуги)
15.	ЄС – Сан-Марино	Товари	Митний союз	01 квітня 2002
16.	ЄС – Камерун	Товари	ЗВТ	04 серпня 2014
17.	ЄС – Кот-д'Івуар	Товари	ЗВТ	03 вересня 2016
18.	ЄС – Форум держав Карибського басейну (Антигуа і Барбуда, Багамські острови, Барбадос, Беліз, Домініка, Домініканська республіка, Гренада, Гайана, Ямайка, Сент-Кітс і Невіс, Сент-Люсія, Сент-Вінсент і Гренадіни, Суринам, Тринідад і Тобаго)	Товари та послуги	ЗВТ і ЕІ	29 грудня 2008
19.	ЄС – Боснія і Герцеговина	Товари та послуги	ЗВТ і ЕІ	01 липня 2008 (товари) 01 червня 2015 (послуги)
20.	ЄС – Монтенегро	Товари та послуги	ЗВТ і ЕІ	01 січня 2008 (товари) 01 травня 2010 (послуги)
21.	ЄС – Албанія	Товари та послуги	ЗВТ і ЕІ	01 грудня 2006 (товари) 01 квітня 2009 (послуги)
22.	ЄС – Алжир	Товари	ЗВТ	01 вересня 2005
23.	ЄС – Єгипет	Товари	ЗВТ	01 червня 2004
24.	ЄС – Чилі	Товари та послуги	ЗВТ і ЕІ	01 лютого 2003 (товари) 01 березня 2005 (послуги)
25.	ЄС – Ліван	Товари	ЗВТ	01 березня 2003
26.	ЄС – Йорданія	Товари	ЗВТ	01 травня 2002
27.	ЄС – Македонія	Товари та послуги	ЗВТ і ЕІ	01 червня 2001 (товари) 01 квітня 2004 (послуги)
28.	ЄС – Південно-Африканська Республіка	Товари	ЗВТ	01 січня 2000
29.	ЄС – Марокко	Товари	ЗВТ	01 березня 2000
30.	ЄС – Ізраїль	Товари	ЗВТ	01 червня 2000
31.	ЄС – Мексика	Товари та послуги	ЗВТ і ЕІ	01 липня 2000 (товари) 01 жовтня 2000 (послуги)
32.	ЄС – Туніс	Товари	ЗВТ	01 березня 1998
33.	ЄС – Андорра	Товари	Митний союз	01 липня 1991
34.	ЄС – Палестина	Товари	ЗВТ	01 липня 1997
35.	ЄС – Фарерські острови	Товари	ЗВТ	01 січня 1997
36.	ЄС – Туреччина	Товари	Митний союз	01 січня 1996
37.	ЄС – Сирія	Товари	ЗВТ	01 липня 1977
38.	ЄС – Норвегія	Товари	ЗВТ	01 липня 1973
39.	ЄС – Ісландія	Товари	ЗВТ	01 квітня 1973
40.	ЄС – Швейцарія, Ліхтенштейн	Товари	ЗВТ	01 січня 1973

Джерело: [7].

Вплив регіоналізації та глобалізації на експорт.

Товарний експорт ЄС переважно формується товарами зі значною часткою доданої вартості, у той час як український – в основному складається із проміжних товарів з відносно низькою технологічною складовою – частка високотехнологічного експорту в 2015 р. становила лише 5,5 % загального обсягу українського експорту [6, с. 4]. Особливої актуальності набуває здійснення повторної індустріалізації України з метою поступового перетворення економіки на більш інноваційну та наукомістку і, як результат, більш конкурентоспроможну на

світових ринках. Наразі для України проблема полягає у встановленні певних умов щодо структури експорту з метою підвищення технологічності на противагу збільшенню обсягу сировинного експорту. Тому на особливу увагу заслуговує новий погляд на роль торгівлі продукцією обробної промисловості [8].

Необхідно констатувати, що існує прямий зв'язок між регіоналізацією і збільшенням випуску продукції, про що свідчить досвід ЄС, який займає провідні позиції на світовому товарному ринку. Обсяг експорту товарів ЄС характеризують дані, які подано в табл. 3.

Таблиця 3. Обсяг експорту товарів ЄС, млрд євро

2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1152	1234	1309	1094	1354	1555	1685	1737	1703	1790	1745	1879

Джерело: [9].

Із наведених даних (табл. 3) видно, що після спаду внаслідок глобальної кризи 2007–2008 рр. ЄС стабільно збільшує експорт товарів. Слід при цьому враховувати й те, що внутрішній експорт товарів ЄС у відсотках до всього експорту товарів становив у 2011 р. – 63,25 %; 2012 – 61,51; 2013 – 61,05; 2014 – 62,2; 2015 р. – 61,21 %. Згідно з офіційними статистичними даними Євростату в сукупній вартості товарного експорту ЄС у третій країні у 2013 р. припадає на США – 16,6 %, Швейцарію – 9,8, Китай – 8,5, Росію – 6,9, Туреччину – 4,5, Японію – 3,1, на решту країн – 47,7 %. При цьому дослідниками зазначається намагання країн-членів ЄС розширити і диверсифікувати зовнішні ринки збуту своєї продукції [10, с. 34–35]. Так, в умовах внутрішнього споживання значної частки експорту і наявності потужних постійних споживачів експорту, ЄС продовжує укладати торговельні угоди як із країнами, так і їхніми об'єднаннями, посилюючи свої позиції не лише на регіональному, а й на глобальному рівні. Дані табл. 3 дозволяють стверджувати, що активізація співробітництва сприяє стабільному зростанню експорту ЄС.

Про стан участі України у процесах регіоналізації та глобалізації свідчать зовнішньоторговельні зв'язки. Товарний експорт України в розрізі об'єднань СНД і ЄС та провідних країн-континентів наведено

у табл. 4, укладеної на основі дослідженої динаміки експорту України до 26 країн світу протягом 2010–2015 рр., питома вага яких у загальному експорті товарів України становила 38,9 % [11, с. 24]. Із 26 країн лише Бангладеш, Єгипет, Ємен, Ізраїль, Ірак, Китай, Лівія, Малайзія, Марокко, ОАЕ, Пакистан, Саудівська Аравія, Туніс, Японія характеризувалися зростанням експорту. Щодо решти країн, то тут спостерігалася тенденція до зменшення експорту товарів. Важливо підкреслити, що зовнішньоторговельні зв'язки України з Радою співробітництва арабських держав Перської затоки (РСАДПЗ – шість країн: Саудівська Аравія, Кувейт, Катар, ОАЕ, Бахрейн, Оман), Співтовариством країн Західної Африки (ЕКОВАС – 15 країн: Бенін, Буркіна-Фасо, Гамбія, Гана, Гвінея, Гвінея-Бісау, Кот-д'Івуар, Кабо-Верде, Ліберія, Малі, Нігер, Нігерія, Сенегал, С'єра-Леоне, Того), а також іншими державами Азії й Африки дозволили виявити те, що основними товарами, які Україна експортує в ці країни, є продукція сільськогосподарства та харчової промисловості, помітне місце посідають також чорні метали і дуже незначне – високотехнологічні товари, продукція машинобудування. Проведений аналіз дозволив дійти висновку, що у відносинах із цими країнами Україна не використовує свій науково-технічний потенціал [11].

Таблиця 4. Експорт товарів України у 2010–2017 рр., млн дол США

Країни та регіональні об'єднання	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Усього	50744,3	67594,1	67779,8	62305,9	53901,7	38127,1	36361,7	43266,6
СНД	18482,9	25835,8	24911,3	21672,1	14882,3	7806,1	6031,5	6916,4
ЄС	12916,4	17862,9	16937,9	16573,5	17002,9	13015,2	13496,3	17533,4
Азія								
Індія	1392,7	2235,3	2270,7	1955,7	1815,8	1444,2	1903,1	2205,7
Іран	1025,3	1121,9	1162,5	792,4	703,4	533,6	705,2	552,6
Китай	1315,5	2161,8	1747,3	2691,2	2674,1	2399,1	1832,5	2039,4
Туреччина	2991,1	3689,0	3624,2	3753,9	3561,4	2771,7	2049,1	2518,6
Філіппіни	30,4	5,6	14,0	81,5	57,4	107,4	143,4	159,9
Північна Америка								
США	789	1089,2	974,2	860,6	667,9	481,8	426,6	828,1
Латинська Америка								
Бразилія	359,9	472,6	348,5	198,8	110,2	33,5	20,5	9,5
Африка								
Єгипет	1321,2	1331,2	2883,7	2718,5	2862,1	2080,5	2266,5	1831,3
Австралія та Океанія								
Австралія	23,6	23,4	37,7	32,7	18,2	10,7	12,8	14,9

Джерело: розраховано авторами за [11;12]

Дані табл. 4 надають можливість оцінити стан товарного експорту України як на всьому відрізку часу 2010–2017 рр., так і протягом 2015–2017 рр., коли укладена

угода про асоціацію України з ЄС і ембарго РФ на торгівлю з Україною кардинально змінили динаміку розглядуваних процесів, про що свідчить зіставлення вище

значених трендів. Зростання товарного експорту України спостерігається на відрізок часу 2010–2017 рр. із країнами Азії (Індія, Китай, Туреччина, Філіппіни), Африки (Єгипет), а на відрізок часу 2015–2017 рр. до них долучаються країни ЄС, Іран, США та відпадає Китай. Спостерігається стабільне зростання експорту лише до Індії. Аналіз підтверджує складність розв'язання проблеми підвищення товарного експорту України, особливо роль у її вирішенні країн Азії.

На виконання задачі збільшення українського експорту 27 грудня 2017 р. Уряд затвердив Експортну стратегію України: Дорожню карту стратегічного розвитку торгівлі на період 2017–2021 рр., яку було розроблено Міністерством розвитку за участі бізнесу та експертного середовища на виконання Стратегії сталого розвитку "Україна-2020", схваленої Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5, та плану пріоритетних дій Уряду на 2017 р., затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 квітня 2017 р. № 275. Кінцевою метою й основним завданням Експортної стратегії є перехід до експорту наукомісткої інноваційної продукції для сталого розвитку та успіху України на світових ринках [6, с. 1]. В Експортній стратегії зазначається, що сучасний стан розвитку міжнародної торгівлі вимагає від України зосередити зусилля одночасно в кількох напрямках: збільшення експорту на ринок ЄС, освоєння великих ринків із високими показниками зростання (Азія, Африка), а також відновлення своїх позицій на традиційних ринках (СНД) [6, с. 10]. Реалізація Експортної стратегії України тісно пов'язана з її участю у процесах регіоналізації та глобалізації. Утворення регіональних об'єднань України з країнами-споживачами її продукції сприятиме збільшенню ними споживання української продукції.

Виходячи з вищенаведеного, для України логічно розвивати торговельно-економічні відносини з тими країнами та їх об'єднаннями, з якими їх розвиває ЄС і на такому самому рівні. На наш погляд, *Україні слід розвивати інтеграційні зв'язки з країнами-контрагентами ЄС* (табл. 2). Зазначимо, що це країни

Східної Азії (напр., Республіка Корея), АТР (Папуа-Нова Гвінея, Фіджі), Латинської Америки (Мексика) та Африки (Південна Африканська Республіка).

Для визначення перспективних напрямів регіональної інтеграції України доцільно використати ринки у фокусі [6, с. 23-24], основне місце серед яких займають країни ЄС, експорт до яких на сьогодні зростає, інші – це ринки, на яких українські виробники мають значний потенціал для експорту продукції. До них належать: Туреччина, Китай, Індія, Єгипет, Саудівська Аравія, Канада, Об'єднані Арабські Емірати, США, Ізраїль, Білорусь, Грузія, Молдова, Японія, Індонезія, Таїланд, Бангладеш, Ліван, Філіппіни, Нігерія та Швейцарія. Із наведених 20-ти країн Україна не має діючих угод і не веде переговорів щодо їх установаження зі США, Китаєм, Японією, Індією, Індонезією, Таїландом, Єгиптом, Об'єднаними Арабськими Еміратами, Бангладеш, Ліваном, Філіппінами, Нігерією та Саудівською Аравією, які таким чином стають потенційно можливими контрагентами України в інтеграційних переговорах.

На більш активне співробітництво можуть претендувати також країни, ринки яких визначаються як недоторговані. До найбільших із них відносять США, Німеччину, Велику Британію, Францію, Японію та Канаду. Згідно зі здійсненими розрахунками, у 2015 р. недоторговано близько \$6 млрд. До потенційних кандидатів на встановлення регіональних торговельних угод можуть претендувати також країни, ринки яких визначаються як недоторговані. Найбільші з них: США, Німеччина, Велика Британія, Франція, Японія, Канада. Відповідно до здійснених розрахунків, у 2015 р. недоторговано близько \$6 млрд [13, с. 12].

При визначенні кандидатів на укладання інтеграційних угод слід також урахувати обсяги їх українського товарного експорту та товарну структуру. Стан напрямів товарного експорту України визначено узагальнено кількісно, без аналізу зміни його структури, тому остаточне визначення напрямів подальшого спрямування регіоналізації зовнішніх зв'язків України потребує додаткового уточнення шляхом урахування існуючої структури експорту.

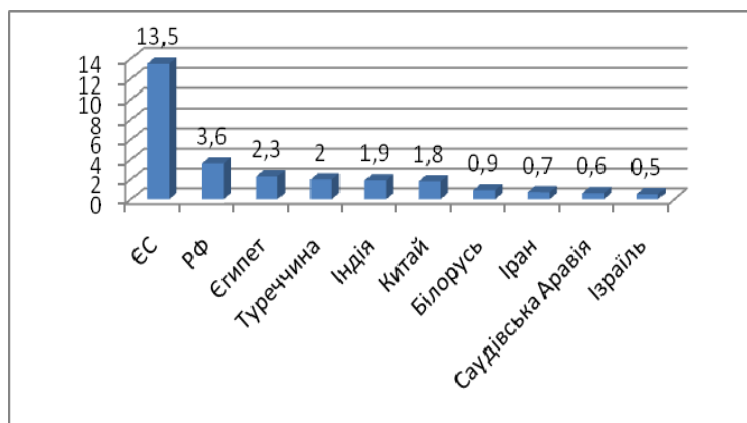

Рис. 1. ТОП-10, до яких здійснювався експорт товарів із України у 2016 р., млрд дол США

Джерело: [13, с. 9].

До ТОП-10 країн і об'єднань, до яких здійснювався експорт товарів із України у 2017 р., належать: ЄС – 17,5 млрд дол США; РФ – 3,9; Туреччина – 2,5; Індія – 2,2; Китай – 2,0; Єгипет – 1,8; Білорусь – 1,1; США – 0,8; Ізраїль – 0,6; Іран – 0,55 млрд дол США [14, с. 14–17].

Отже, на нашу думку, для визначення перспективного спрямування розвитку регіональних інтеграцій-

них процесів і потенційних країн-контрагентів України слід брати до уваги такі ознаки:

1) глобальну проблематику розвитку світової економіки (глобальні виклики, загрози, проблеми, ризики, тенденції та дії глобальних суб'єктів);

2) наявність системи торговельних угод країни та її регіональної належності;

3) урахування існуючої динаміки трендів експорту українських товарів;

4) проміжок часу, на який укладається інтеграційна угода;

5) наявність позитивного відношення основного контрагента України – ЄС до укладання відповідної угоди, про що зокрема свідчить наявність цієї країни серед країн, які є учасниками торговельних угод ЄС.

Азія в інтеграційних перспективах України. Серед країн у фокусі на увагу заслуговує КНР, яка є другою економікою світу після США, лідером за рівнем абсолютного зростання і лідером серед країн, що розвиваються, та посідає особливе місце у переліку "недоторгованих ринків" (190 млн дол США). Тренд експорту товарів України до Китаю на відрізок часу 2010–2017 рр. має значення $y = 63,79x + 1820$, тобто спостерігається тенденція до збільшення експорту. Тренд експорту товарів України до Китаю протягом 2015–2017 рр. ($y = -179,8x + 2450$) свідчить про тенденцію до зменшення експорту. На підставі цих двох трендів можна вважати, що Китай щодо України являє собою недоторгований ринок. Про це свідчить і те, що КНР висловлює бажання установити ЗВТ із Україною.

Спільною для Китаю та України є спрямованість на взаємодію з ЄС, яка для КНР виявляється у запропонованому ним проєкті "Новий Шовковий шлях", кінцевим пунктом якого є країни ЄС, та в ініціативі "16+1", а для України – у намірах стати повноправним членом ЄС. Між Україною і Китаєм існує достатньо глибоке співробітництво, зокрема на рівні депутатської групи Верховної Ради України з міжпарламентських зв'язків із КНР. Функціонує інституційний механізм – координаційний орган – Міжурядова українсько-китайська Комісія зі співробітництва між Урядом України та Урядом КНР та семи Підкомісій. На Комісію покладено провідну роль у сприянні та поглибленні двосторонніх відносин. Координації та поглибленню співпраці також сприяють Український дім, відкритий у Пекіні у 2014 р., Ділова рада між ТПП України й Китайським комітетом сприяння міжнародній торгівлі, Асоціація українсько-китайського

співробітництва, платформа Silk Link, Китайська торговельна асоціація та низка інших організацій [15, с. 25].

В умовах підвищення попиту Китаю на продукцію аграрно-промислового комплексу України та її подорожчання Україна може стати зацікавленою у зростанні її експорту до КНР і укладанні угоди про партнерство з Китаєм за умови підвищення ступеня її переробки, для здійснення якої вона може запропонувати укласти інвестиційну угоду з надання прямих іноземних інвестицій з метою модернізації переробки сільськогосподарської продукції. Водночас збільшення доступу на український ринок високотехнологічної продукції Китаю загострить на ньому конкуренцію, знизить ціну і посилять можливості України модернізувати свою економіку. До того ж угода про партнерство між Україною і КНР може передбачати такі вилучення й обмеження, які нейтралізують можливі її недоліки для України. Безумовно, така угода має включати послуги, ураховуючи реалізацію проєкту "Новий Шовковий шлях", насамперед, ураховуючи транспортні, а також освітні й фінансові послуги, допускати вільний рух інвестицій та інтелектуальної власності, надання права на участь у державних закупках тощо. Тобто, ідеться про спеціальну угоду про стратегічне партнерство. Відомо, що Пекін готовий розглянути можливість створення ЗВТ з Україною в разі надходження відповідної пропозиції. Крім того, китайська сторона виступила із пропозицією запровадження двостороннього безвізового режиму з Україною [16, с. 5]. Тому слушними виглядають пропозиції долучитися Україні до формування ЗВТ Україна-Китай та двостороннього безвізового режиму, проведення у 2019 р. із нагоди "року Китаю" у Верховній Раді України парламентських слухань "Про взаємодію та співробітництво України та КНР", а МЗС України й аналітичним центрам України підготувати та провести двосторонній форум "Україна-Китай". Стосовно форуму "16+1", то Україні необхідно започаткувати консультації щодо участі у цьому форумі щонайменше на рівні спостерігача і провести відповідні консультації з Білоруссю щодо її досвіду набуття такого статусу [16, с. 12].

Таблиця 5. Обсяг імпорту товарів в окремих регіонах та країнах у 2013–2016 рр. (зміни у відсотках до попереднього року)

Регіони та країни	2013	2014	2015	2016
Світ	2,3	2,5	1,9	2,1
Розвинені країни	0,0	2,8	3,3	2,7
Африка	6,8	3,6	0,7	-4,6
Латинська Америка та Карибський басейн	3,8	0,0	-2,0	-4,2
Східна Азія	7,0	3,4	-1,1	2,2
Китай	9,1	2,9	-1,8	3,1
Південна Азія	-0,4	4,7	7,4	8,9
Індія	-0,3	3,2	10,1	7,3
Південно-Східна Азія	4,2	2,4	5,7	4,4
Західна Азія	6,7	2,2	3,1	-2,4

Джерело: [17].

Можна також стверджувати, що основні надії на збільшення експорту товарів України слід покладати на країни Азії. На користь такого висновку свідчать і дані про щорічне зростання імпорту торгівлі у розрізі окремих регіонів та країн світу (табл. 5). Звідси і роль Китаю, який, як вважається, є лідером країн, що розвиваються, і, зокрема, країн Азії.

З метою компенсації втрачених ринків і виходу на нові перспективні ринки в умовах поступового переміщення центру світової економічної активності до АТР Україна повинна більше уваги приділяти регіональним об'єднанням, серед яких – АСЕАН, СААРК, АТЕС, АСЕМ, МАГРІБ тощо.

В аналітичній доповіді до Щорічного Послання Президента України наголошується, що державі слід посилювати свою взаємодію з *регіональними організаціями в Азії*, насамперед із АСЕАН та ШОС. АСЕАН значною мірою впливає на світові політико-оборонні та фінансово-економічні процеси [18, с. 250]. АСЕАН є ядром регіональної інтеграції в Азії. Так, заступник міністра з питань євроінтеграції Владислава Рутицька зазначила: "Економіки країн АСЕАН разом становлять сьому за розміром економіку світу. За прогнозами, у 2050 р. вона буде четвертою. АСЕАН – це 7 % світової торгівлі", – і додала: "АСЕАН – один із найперспективніших регіонів у світі щодо майбутнього експорту українських товарів.

Нам потрібна ЗВТ із однією з держав АСЕАН. Саме на східних ринках знаходиться чи не найбільша перспектива для українських виробників через 10-15 років" [19]. До того ж набувають поширення нові інтеграційні ініціативи АСЕАН із залученням східноазійських та інших тихоокеанських партнерів [20]. Що стосується ШОС, то Україна ще у 2013 р. подала заявку на приєднання як "партнер щодо діалогу" і має скористатися всіма можливостями задля просування власних інтересів у регіоні.

Україна має враховувати ті системні зміни, які відбуваються у світовому порядку, та відповідно до них корегувати свою роль із урахуванням зростання ролі КНР як політичного та економічного світового центру сили. Слід також зважати на стримане відношення керівництва ЄС до китайської ініціативи "16+1", загострення економічної конкуренції США та КНР і запровадження президентом США політики торгового протекціонізму, оскільки розвиток інтеграційних процесів між Україною і Китаєм може певною мірою ускладнювати вступ України до ЄС.

З одного боку, без компенсації втрат у зовнішньоекономічних відносинах майже неможливо підвищити економічний рівень розвитку країни, що ускладнює вступ до ЄС. З іншого боку, установлення та розвиток зв'язків із країнами, що своїми діями викликають негативне до них відношення керівництва ЄС, виступають його конкурентами. Це вимагає від України перегляду пріоритетів.

Слід констатувати, що для України стає актуальною навіть не стільки проблема збільшення обсягу товарного експорту, скільки покращення його структури, збільшення питомої ваги товарів із значною часткою доданої вартості, товарів обробної промисловості. У сучасних умовах реалізувати свою високотехнологічну продукцію Україні легше на ринках країн Е7, ніж на ринках країн G7. Тобто, для України дійсно стає доцільним у певних питаннях на перспективу орієнтуватися на країни Е7 [21, с. 56].

Із викладеного стає зрозумілим, що та ситуація, в якій на сьогодні знаходиться Україна, ставить перед нею складну задачу вибору, що має стати пріоритетним для України: скоріший вступ до ЄС чи посилений розвиток нових інтеграційних зв'язків для забезпечення збільшення українського товарного експорту посиленням торговельних зв'язків із країнами Сходу.

Висновки та дискусія. Україна бере активну участь у процесах регіоналізації та глобалізації, посилюючи зовнішньоекономічні зв'язки з країнами та інтеграційними об'єднаннями шляхом укладання торговельних угод. Не викликає сумнівів те, що Україна зацікавлена у збільшенні свого товарного експорту і для цього має посилити свою участь у процесах регіоналізації, які сприяють зростанню експорту.

При цьому основний результат участі України в процесах регіоналізації та глобалізації вбачається в її прискореному вступі до ЄС, адже, ставши членом ЄС, Україна досягне найвищого ступеня участі в інтеграційних процесах і подальша її участь у них на практиці зводиться до укладання регіональних торговельних угод у рамках ЄС із країнами та об'єднаннями, з якими вже уклад такі угоди ЄС, або укладатиме у майбутньому.

Тому перспективи участі України у процесах регіоналізації та глобалізації, насамперед, визначаються її вступом до ЄС, і на одному із наступних самітів "Україна-ЄС" необхідно розглянути питання допомоги ЄС Україні стосовно досягнення нею статусу повноправного члена ЄС. Особливу увагу слід приділити реалізації китайських ініціатив "16+1" та "Один пояс – один шлях", які безпосередньо пов'язані з розвитком співробітництва України з ЄС та Китаєм, а відтак, і з найшвидшим набуттям Україною статусу повноправного члена ЄС,

що в подальшому сприятиме встановленню плідного мирного співробітництва Сходу і Заходу, згортання світової гібридної війни [22, с. 43; 23].

Має знайти своє позитивне рішення й дискусійне питання встановлення і розвитку стратегічного партнерства КНР як із ЄС, так і з Україною, для чого існують глибокі історичні підвалини, економічні зв'язки і бажання провідних прогресивних політиків з усіх сторін.

Проведене дослідження дозволило виявити тенденції до зменшення українського товарного експорту до багатьох країн світу. При цьому надії на збільшення експорту товарів слід покладати на країни Азії, оскільки саме азійські країни демонструють кращу динаміку щорічного зростання імпорту торгівлі у розрізі окремих регіонів та країн світу. Важливою в даному контексті є роль Китаю, який уважається очільником країн, що розвиваються, і другою за економічною потужністю після США країною світу.

У зовнішньоекономічній діяльності Україна, орієнтуючись на ринки країн Е7 для збуту своєї високотехнологічної продукції, де на сьогодні така продукція нашої держави є більш конкурентоспроможною порівняно з ринками країн G7, має посилювати зв'язки з країнами G7, отримувати найсучаснішу техніку й технології, одночасно з цим реалізуючи свою високотехнологічну продукцію, товари обробної промисловості на ринках країн Е7, утілюючи в життя експортну індустріалізацію за прикладом нових індустріальних країн.

У своїх інтеграційних намірах Україна має рахуватися зі ставленням до них керівництва ЄС. Досягнення статусу країни-члена ЄС автоматично вимагатиме від України розгляду можливості стати членом усіх тих регіональних об'єднань, членом яких є ЄС. Тобто, проблема подальшої успішної реалізації Україною інтеграційних намірів має не лише економічний, але й геополітичний характер і з цих позицій має вирішуватися.

Таким чином, загальна стратегія розвитку інтеграційних процесів шляхом збільшення українського товарного експорту не викликає сумнівів, однак сама по собі вона, збільшуючи товарний експорт України до країн Азії та інших континентів, має сприяти вирішенню головного завдання України в її участі у процесах регіоналізації та глобалізації – прискореного набуття статусу повноправного члена ЄС. Повноцінна інтеграція та вступ України до ЄС залежить, зокрема, від забезпечення паритету української економіки із, принаймні, середнім по ЄС рівнем. Україна є другою за територією після Франції європейською державою, шостою – за чисельністю населення, першою – за площею сільськогосподарських угідь, що становлять 22,4 % таких угідь 28-ми країн ЄС. Володіючи таким потужним потенціалом, Україна за показником ВВП у розрахунку на одну особу в 3,4 рази поступається Болгарії – державі, яка має найнижчий відповідний показник серед країн ЄС, та майже у 15 разів середньому рівню ЄС–28. За даними МВФ, у 2016 р. обсяги ВВП на одну особу за паритетом купівельної спроможності в Україні становили 8 230 дол США, тоді як у Болгарії – 20 116 дол США, а в середньому по ЄС – 36 198 дол США [18, с. 255]. Однією з економічних вимог Копенгагенських критеріїв є спроможність країни конкурувати на рівних усередині ЄС. На сьогодні – це один із найскладніших викликів для української економіки.

Важливість цього питання виходить за межі проблеми виконання критеріїв вступу до ЄС. **Ідеться про виживання українського виробництва в умовах сучасної глобалізованої економіки в цілому.** При цьому вузько трактоване імпортозаміщення, коли сучасні високотехнологічні імпорتنі товари пропонується замінити нижчими за якістю та вищими за вартістю віт-

чизняними товарами, не може бути способом вирішення проблеми національної конкурентоспроможності. Тут, як свідчить міжнародний досвід, необхідно будувати експортно орієнтоване виробництво зі спеціалізацією на певних видах товарів і послуг, які за своєю якістю й ціною посідатимуть провідні позиції на світовому ринку, користуючись унаслідок цього високим попитом як на зовнішньому, так і на внутрішньому ринках. Це завдання набагато складніше, ніж заповнення продукцією "вчорашнього дня" свого внутрішнього ринку, закритого від конкуренції високими митними тарифами. Успіхи окремих галузей українського сільського господарства та ІТ-сектора, у т. ч. на європейському ринку, демонструють реальні можливості української економіки та підтверджують її принципову конкурентоспроможність [18, с. 254]. *Досягнення критеріїв приєднання до ЄС та закріплення в Україні діючих тут принципів організації економічної системи є необхідним складником національної євроінтеграційної політики.* Очевидно, що ставити питання про часові рамки вступу України до ЄС доцільно після виконання загальних критеріїв такого членства, як це передбачено стратегією сталого розвитку "Україна-2020", а його практична реалізація буде визначатися загальнополітичним та економічним станом світу, ЄС і України, а також успішністю вітчизняної внутрішньої та зовнішньої політики [18, с. 257].

На нашу думку, вступ України до ЄС вимагає, перш за все, посилення уваги до цього питання з боку ЄС, яка має виявлятися у збільшенні обсягів ПІІ й високотехнологічного експорту з ЄС до України, та у розвитку трансінтеграційних процесів на мікрорівні з метою інтенсифікації інноваційного розвитку економіки України і подальшого збільшення частки її високотехнологічного товарного експорту до країн ЄС. Тобто реалізація на практиці наших висновків прямо залежить від тієї допомоги Україні, яку їй надасть передусім ЄС і тим самим прискорить час набуття Україною повноправного членства в ЄС. На практиці їх можна реалізувати шляхом проведення саміту "Україна-ЄС". Наші попередні дослідження також дозволяють стверджувати, що якнайшвидший вступ України до ЄС вимагає запровадження цілеспрямованої державної економічної політики, *результатом реалізації якої має бути розбудова сучасної інноваційно розвиненої економіки, основу якої формують виробництва V і VI технологічних укладів, яка експортує високотехнологічну продукцію* [11].

Список використаних джерел:

1. Булатова О. В. Регіональна складова глобальних інтеграційних процесів: моногр. / О. В. Булатова. – Донецьк: ДонНУ, 2012. – 386 с.
2. Сиденко В. Р. Глобалізація – європейська інтеграція – економічне розвиток: українська модель : в 2-х т. / В. Р. Сиденко. – К.: Фенікс, 2008. Т. 1: Глобалізація і економічне розвиток. – К.:

Фенікс, 2008. – 376 с.; Т. 2: Європейська інтеграція і економічне розвиток. – К., 2011. – 448 с.

3. Філіпенко А. С. Глобальні форми економічного розвитку: історія і сучасність / А. С. Філіпенко. – К.: "Знання", 2007. – 670 с.

4. Регіональна політика Європейського Союзу: підручник ; за ред. В. Чужикова. – К.: КНЕУ, 2016. – 495 с.

5. Розвиток новітніх форм міжнародної економічної інтеграції на початку XXI століття: моногр. / О. І. Шнирков, А. С. Філіпенко, Р. О. Заблоцька та ін.; за ред. О. І. Шниркова. – К.: ВПЦ "Київський університет", 2016. – 415 с.

6. Експортна стратегія України. "Дорожня карта" стратегічного розвитку торгівлі 2017–2021 рр. Кабінет міністрів України. – 42 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.kmu.gov.ua.

7. World Trade Organization. Regional trade agreements information system. Available at: <http://rtais.wto.org>.

8. Revisiting the role of trade in manufactures in industrialization // Trade and Development Report 2016. Structural transformation for inclusive and sustained growth. – New York and Geneva: UNCTAD, 2016. – P. 97–117.

9. EUROSTAT. Development of international trade in goods, EU-28, 2006–2017. Available at: www.ec.europa.eu.

10. Гладков І. С. Внешняя торговля ЕС: тренды в санкционный период / И. С. Гладков // Власть. – 2016. – № 12. – С. 32–39.

11. Радзівська С. О. Вплив глобалізації на трансформацію зовнішньоторговельних зв'язків України / С. О. Радзівська // Економіст. – 2016. – № 5. – травень. – С. 23–29.

12. Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2017 році / Держ. служба статистики України. – К., 2018. – 148 с.

13. Експортний. Експортна стратегія України. Дорожня карта стратегічного розвитку України 2017–2021. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. – 19 с.

14. Зовнішня торгівля України / Держ. служба статистики України. – К., 2018. – 85 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

15. Кошовий С. А. Україна і КНР: на шляху нової якості двосторонніх відносин / С. А. Кошовий // Україна – Китай. – 2017. – № 1. – С. 22–29.

16. Герасимчук С. Україна – Китай після 2014: нова сторінка у відносинах. Можливості і перспективи, перешкоди і ризики / С. Герасимчук, Ю. Пойта. – К.: Фонд ім. Фрідріха Еберта, 2018. – 16 с.

17. Trade and Development Report 2017. Beyond Austerity: Towards a Global New Deal. Report by the Secretariat of the United Nations Conference on Trade and Development. – New York and Geneva, 2017. – P. 8.

18. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України "Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2017 році". – К.: НІСД, 2017. – 928 с.

19. Прес-служба Мінпрополітики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/node/21521> minagro.gov.ua/node/21521

20. Сардак С. Е. Потенціал економічного розвитку АСЕАН / С. Е. Сардак // Східна Європа: економіка, бізнес та управління. – 2016. – № 5 (05). – С. 41–44.

21. Харламова Г. Перспектива 2030 для України: безпека майбутнього / Г. Харламова // Вісн. Київ. ун-ту. – 2017. – № 1(190). – С. 51–56. DOI: [dx.doi.org/ 10.17721/1728-2667.2017/190-1/8](https://doi.org/10.17721/1728-2667.2017/190-1/8).

22. Пирожков С. І. Українське суспільство на шляху консолідації / С. І. Пирожков, Н. В. Хамітов // Вісн. НАН України. – 2017. – № 11. – С. 43–52.

23. Світова гібридна війна: український фронт: моногр. / за заг. ред. В. П. Горбуліна. – Харків: Фоліо, 2017. – 496 с.

Received: 06/08/2018

1st Revision: 06/10/2018

Accepted: 26/10/2018

Author's declaration on the sources of funding of research presented in the scientific article or of the preparation of the scientific article: budget of university's scientific project

С. Сардак, д-р экон. наук, доц.

Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара, Днепр, Украина,

С. Радзиевская, канд. экон. наук, доц.

Государственный университет инфраструктуры и технологий, Киев, Украина

ПЕРСПЕКТИВЫ УКРАИНЫ В ПРОЦЕССАХ РЕГИОНАЛИЗАЦИИ И ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Определено состояние участия Украины в процессах регионализации и глобализации. Выяснено, что современным главным условием участия Украины в процессах регионализации и глобализации является получение ею статуса полноправного члена ЕС, что является актуальным в связи с подписанием соглашения про ассоциацию с ЕС и принятием экспортной стратегии увеличения украинского товарного экспорта с одновременным улучшением его товарной структуры. На основе системного подхода, использования сравнительного анализа, обработаны международные статистические данные и материалы украинской государственной службы статистики. Предложены направления расширения интеграционных связей. Определены приоритетные рынки для экспорта товаров Украины в страны ЕС, Азии, Америки и Африки.

Ключевые слова: регионализация; зона свободной торговли, экспорт; ЕС; Украина; полноправный член ЕС.

S. Sardak, Doctor of Sciences (Economics), Associate Professor
Oles Honchar Dnipro National University, Dnipro, Ukraine,
S. Radziyevska, PhD in Economics, Associate Professor
State University for Infrastructure and Technology, Kyiv, Ukraine

PROSPECTS FOR UKRAINE IN REGIONALIZATION AND GLOBALIZATION PROCESSES

The paper focuses on the state of Ukraine's participation in regionalization and globalization processes. The main goal of Ukraine's participation in regionalization and globalization processes is to obtain status of a full member of the EU, which becomes topical in connection with the signing of the association agreement with the EU and the adoption of the export strategy to increase Ukrainian exports of goods while improving its commodity structure. The system approach, the comparative analysis are used, the international statistical data and the materials of the Ukrainian state statistics services are processed. Directions for expanding integration ties are suggested. Priority markets are determined for the export of goods of Ukraine to countries of the EU, Asia, America and Africa.

Key words: regionalization; globalization; free trade area; export; EU; Ukraine; a full member state of the EU.

References (in Latin): Translation / Transliteration / Transcription

1. Bulatova, O.V., 2012. Regional component of the global integration processes: monograph, Donetsk, Donetsk National University, pp. 386.
2. Sidenko, V.R., 2011. Globalization – European integration – economic development: Ukrainian model. In two volumes. Kyiv, Fenix Publ. Volume 2: European integration and economic development; National Academy of Sciences of Ukraine; Institute for Economics and Forecasting, pp. 448.
3. Filipenko, A.S., 2007. Global forms of economic development: past and present, Kyiv, Znannya Publ., pp. 670.
4. Regional policy of the European Union: textbook. Ed. by Victor Chuzhykov. Kyiv, Kyiv National Economic University, 2016, pp. 495.
5. Development of the modern forms of the international economic integration in the beginning of the 21st century: monograph / Shnyrkov O.I., Filipenko A.S., Zablotska R.O.; Ed. by Shnyrkov O.I., Kyiv, Kyiv University Publ., 2016, pp. 415.
6. Export strategy of Ukraine. Strategic trade development road map 2017-2021 by the Cabinet of Ministers of Ukraine. 42 pp. [online]. Available at: [www.kmu.gov.ua](http://kmu.gov.ua)
7. World Trade Organization. Regional trade agreements information system [online]. Available at: <http://rtais.wto.org>
8. Trade and Development Report 2016. Structural transformation for inclusive and sustained growth, 2016 by UNCTAD, New York and Geneva, pp. 97-117.
9. EUROSTAT. Development of international trade in goods, EU-28, 2006-2017 [online]. Available at: www.ec.europa.eu
10. Hladkov, I.S., 2016. Foreign trade of the EU: trends during sanctions [online] Vlast Journal. Vol. 12. pp. 32-39.
11. Radziyevska, S.O., 2016. The impact of globalization on the transformation of foreign trade relations of Ukraine. The Economist, Vol.5, May. pp. 23-29.
12. Foreign trade of Ukraine in goods and services in the 2017, 2018 [online] State Statistics Service of Ukraine. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>
13. Export. Export strategy of Ukraine. Road map of strategic development of Ukraine 2017-2021. Ministry of economic development and trade of Ukraine. 19 pp.
14. Foreign trade of Ukraine, 2018 [online] State Statistics Service of Ukraine. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>
15. Koshovyi, S.A., 2017. Ukraine and China: on the way to new bilateral relations. Ukraine – China. Issue № 1. pp. 22-29.
16. Gerasymchuk S., Poita Yu., 2018. Ukraine-China after 2014: a new chapter in the relationship. Opportunities and prospects, obstacles and risks, Kyiv, Friedrich Ebert Stiftung, 16 p.
17. Trade and Development Report, 2017. Beyond Austerity: Towards a Global New Deal, 2017. Report by the Secretariat of the United Nations Conference on Trade and Development, New York and Geneva, p. 8.
18. The analytical report to the Annual Message of the President of Ukraine to the Parliament of Ukraine "On the internal and external state of Ukraine in 2017". Kyiv, National Institute for Strategic Studies, 2018. pp. 928.
19. Press office of the Ministry for Agrarian Policy and Food of Ukraine [online]. Available at: <http://minagro.gov.ua/node/21521>
20. Sardak, S.E., 2016. Potential of ASEAN economic development. Eastern Europe: economy, business and governance. Issue 5. pp. 41–44.
21. Kharlamova G., 2017. 2030 Outlook for Ukraine: safety for the future. Bulletin Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics. Issue 190, pp. 51-56. DOI: [dx.doi.org/ 10.17721/1728-2667.2017/190-1/8](https://doi.org/10.17721/1728-2667.2017/190-1/8)
22. Pyrozhekov S.I., Khamitov N.V., 2017. Ukrainian society on its way to consolidation. Bulletin National Academy of Sciences of Ukraine. Issue 11, pp. 43-52.
23. Horbulin V.P., 2017. The world hybrid war: Ukrainian forefront, Kharkiv, Folio Publ., pp. 496.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2018; 5(200): 50-57

УДК 336:378

JEL classification: H52, I22

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2018/200-5/7>

А. Соколовська, д-р екон. наук, проф.

ORCID iD 0000-0002-1022-8215

ДНУ "Академія фінансового управління", Київ, Україна

ФІНАНСУВАННЯ НАУКИ В УКРАЇНІ: НАПРЯМИ ЗМІН

Висвітлено шляхи реформування фінансування науки в Україні. Обґрунтовано необхідність надання субсидій на науково-дослідні й дослідно-конструкторські роботи університетам, які посіли перші місця в рейтинговому оцінюванні їх наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності, а також удосконалення базового фінансування академічної науки шляхом виділення у його складі двох частин – фіксованої та змінної, яка визначатиметься за наслідками оцінювання ефективності діяльності наукових установ НАНУ.

Ключові слова: базове фінансування науки; проектне фінансування науки; субсидії нанауково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи; рейтингове оцінювання наукової діяльності.

Вступ. Питання щодо реформи системи організації й фінансування науки в Україні стоїть не менш гостро, ніж стосовно реформи системи вищої освіти та її фінансування. При цьому варто акцентувати увагу на двох моментах. По-перше, реформа фінансування має відбуватися паралельно з реформою системи організації й управління наукою. Погоджуємося з думкою академіка Б. Данилишина, що "разом із катастрофічним недофінансуванням науки в Україні ще важливіша проблема полягає в неадекватній часу та можливостям системи організації науки. Через це ті скромні кошти, які держава виділяє на науку, використовуються неефек-

тивно" [1]. По-друге, акценти в питаннях реформування фінансування вищої освіти і науки в Україні мають бути розставлені дещо по-різному. Якщо у процесі реформування фінансування вищої освіти питання ставиться не стільки про збільшення обсягів її фінансування, скільки про зміну механізму – запровадження нових моделей розподілу державних фінансових ресурсів між університетами, то реформа фінансування науки передбачає як зміну підходів до його розподілу між окремими науковими організаціями й колективами, так і збільшення обсягів фінансування, зважаючи на критичний стан останнього. Крім того, різним є ступінь готовності суспі-

льства, наукової спільноти і органів державного управління до реалізації змін у системах фінансування освіти й науки в Україні. Зокрема, шляхи реформування фінансування вищої освіти тривалий час дискутувалися в науковому й експертному середовищі, пропонувалися різні концепції його реалізації, розроблено формули розподілу державного фінансування між університетами та обраховуються наслідки їх використання. Натомість нові підходи до фінансування науки в Україні, зокрема необхідність і шляхи запровадження його сучасних моделей, апробованих у різних країнах світу, не стали предметом широких наукових дискусій. Ураховуючи зазначене, проблема реформування механізмів фінансування науки в Україні набуває особливої гостроти й актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням фінансування науки, зокрема, диверсифікації його джерел, моделей державного фінансування, особливостей їх поєднання у різних країнах Європи та світу, тенденцій їхнього розвитку, кризи фінансування науково-технічної сфери в Україні та сучасного її стану присвячено праці багатьох зарубіжних і вітчизняних дослідників [2–9]. Проте бракує наукових напрацювань щодо шляхів реформування фінансування науки в Україні. На сьогодні озвучено лише новачки у сфері фінансування університетської науки, які МОН убачає у запровадженні її базового фінансування [10], задекларовано необхідність збільшення конкурсного фінансування науки через новий інститут – Національний фонд досліджень України, висловлено припущення щодо орієнтовного обсягу фінансових ресурсів, які мають концентруватись у цьому Фонді [5, 11], пріоритетних напрямів їх використання [11, 12]. Проте механізми базового фінансування науки в університетах ще потребують обговорення, як і питання про доцільність та напрями реформування базового фінансування інститутів Національної академії наук України. Бракує конкретик в питанні можливості та шляхів досягнення законодавчих орієнтирів зростання фінансування науки, а також джерел наповнення Національного фонду досліджень України.

Мета статті. Ураховуючи зазначене, метою статті є обґрунтування напрямів реформування механізму фінансування науки в Україні.

Методологія дослідження. У процесі дослідження використано загальнонаукові та спеціальні методи теоретичного та емпіричного пізнання: порівняльного аналізу й узагальнення – при дослідженні моделей бюджетного фінансування науки у країнах ЄС та Україні; критичного аналізу існуючих підходів до реформування фінансування науки та методичних розробок щодо проведення державної атестації закладів вищої освіти в частині провадження ними наукової діяльності та оцінювання ефективності діяльності наукових установ Національної академії наук України; абстрактно-логічний – при обґрунтуванні шляхів реформування фінансування академічної та університетської науки, статистичного аналізу – при виявленні стану фінансування науки в Україні.

Результати дослідження. Незважаючи на те, що Законом України "Про наукову і науково-технічну діяльність" передбачено збільшення фінансування науки з усіх джерел до 2025 р. до 3 % ВВП, а за рахунок державного бюджету – до 1,7 % [13] за існуючого станом на 2017 р. найнижчого за всю історію незалежної України рівня її фінансування в обсязі 0,45 % ВВП, у т. ч. за рахунок коштів державного бюджету 0,13 % [14], підстав розраховувати на вагоме зростання фінансових ресурсів на розвиток науки в найближчій і середньостроковій перспективі, на нашу думку, немає. Причиною цього є необхідність продовження політики фіскальної

консолідації через великий державний борг і платежі по ньому на тлі сумнівних перспектив значного збільшення доходів зведеного бюджету через мляве економічне зростання та загрозу прийняття популістських рішень у царині податкової політики в умовах підготовки та проведення виборів, а також пріоритетності для держави видатків, не пов'язаних із розвитком науки. Ураховуючи зазначене, реформа фінансування науки має передбачати концентрацію обмежених ресурсів в установах, які досягли найвищих наукових результатів.

Аналіз європейського досвіду державного фінансування науки показав, що таке фінансування здійснюється у двох основних формах: інституційне (базове) і проектне, причому в більшості країн переважає інституційне фінансування [4]. У свою чергу, останнє може розподілятися між окремими науковими установами як на конкурентних (формульне та орієнтоване на очікувані результати фінансування), так і неконкурентних засадах (історичне й на основі переговорів). У більшості європейських країн наразі переважають неконкурентні форми його розподілу, проте зростає значення розподілу інституційного державного фінансування досліджень і розробок, орієнтованого на результати діяльності. У 2014 р. до країн, де більшість інституційного фінансування (до 90 %) розподілялося без орієнтації на результативність, належали Австрія, Італія, Данія, Німеччина, Франція, до країн із високим рівнем орієнтації на розподіл фінансування за показниками результативності, – Португалія (близько 60 %), Польща (близько 50 %), Велика Британія (понад 35 % інституційного фінансування) [3].

В Україні наразі відсутнє базове державне фінансування університетської науки (за винятком Київського національного університету імені Тараса Шевченка й Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського"), а базове фінансування академічної науки здійснюється з використанням історичного методу (з урахуванням витрат на утримання установи в попередньому році) і є вкрай недостатнім. Зокрема, фінансування внутрішніх витрат на виконання наукових досліджень і розробок із усіх джерел у наукових організаціях національних академій наук України у 2016 р. у розрахунку на одну організацію, за нашими підрахунками, становило 9797,7 тис. грн на рік або 816,5 тис. грн на місяць. У розрахунку на одного працівника, задіяного у виконанні наукових досліджень і розробок, – відповідно 88124,9 і 7343,7 грн. Закономірно, що за таких умов 97,8 % усіх витрат на виконання наукових досліджень і розробок у наукових організаціях національних академій наук України становили внутрішні поточні витрати, із яких 63,2 % – витрати на оплату праці. У цілому фінансові ресурси, отримані організаціями національних академій наук України, становили лише 27,4 % загального обсягу фінансування витрат на виконання наукових досліджень і розробок в Україні. І це при тому, що в цьому сегменті науки у виконанні наукових досліджень і розробок було задіяно 35,8 тис. працівників, або 36,6 % їх загальної кількості, у т. ч. 40,9 % дослідників, 54,5 % докторів наук і 51,2 % – докторів філософії (кандидатів наук) від їх загальної кількості [15, с. 54, 65].

Крім базового, бюджетне фінансування науково-технічних досліджень в Україні здійснюється також шляхом: а) цільового фінансування науково-технічних програм та наукових досліджень і розробок із пріоритетних напрямів науки і техніки; б) грантового фінансування фундаментальних досліджень через Державний фонд фундаментальних досліджень; в) фінансування окремих наукових досліджень і розробок на основі проектів, що

пройшли конкурсний відбір. Хоча в цілому перелік форм і методів бюджетного фінансування науки є таким самим, як і в розвинених країнах (левова частка фінансових ресурсів надається у формі базового фінансування, тоді як найефективніші механізми їх розподілу мають обмежене використання, у т. ч. і через низький рівень фінансування науки). Неможливо запроваджувати його нові форми, коли коштів вистачає лише для збереження наукової організації як такої. Тому реформувати систему фінансування науки можна буде лише за умови розробки й реалізації реалістичного плану поетапного збільшення фінансових ресурсів на її розвиток.

Згідно із законами України "Про наукову і науково-технічну діяльність" та "Про вищу освіту" базове фінансування має поширюватися не лише на науково-дослідні інститути, а й на університети для проведення наукових досліджень, наукових і науково-технічних розробок. Відповідно до бачення МОН воно має надаватися не всім, а лише університетам, які отримають статус "дослідницький університет". Величина ж фінансування для кожного університету в цьому статусі має визначатися за результатами їх державної атестації, а також рейтингового оцінювання наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності [10].

З метою створення системи оцінювання наукової діяльності наукових установ і ВНЗ розроблено проекти документів із проведення державної атестації закладів вищої освіти: Порядок проведення державної атестації закладів вищої освіти в частині провадження ними наукової (науково-технічної) діяльності, який має затверджуватись Постановою Кабінету Міністрів України; Положення про проведення державної атестації університетів, академій та інститутів Міністерства освіти і науки України; Методику рейтингового оцінювання наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності університетів, академій та інститутів Міністерства освіти і науки України.

Згідно з Порядком проведення державної атестації за результатами експертного оцінювання та на основі атестаційної оцінки ЗВО мають бути віднесені до певної кваліфікаційної групи за кожним науковим напрямом. До групи "А" будуть включатися ЗВО, наукові дослідження яких виконуються на світовому рівні розвитку науки і технологій, мають важливе загальнодержавне та/або світове значення. До групи "Б" – ЗВО, наукові дослідження яких виконуються на високому професійному рівні, мають важливе значення для окремих галузей економіки, інших сфер суспільного життя, зміцнення національної безпеки. До групи "В" належатимуть ЗВО, наукові дослідження яких виконуються на задовільному професійному рівні та мають значення насамперед для забезпечення належного рівня освітнього процесу. Заклади, не віднесені до жодної з цих груп, уважатимуться такими, що не пройшли атестацію [16].

У Порядку зазначається також, що результати державної атестації використовуватимуться головними розпорядниками, до сфери управління яких належать ЗВО, які пройшли атестацію, під час:

- планування обсягу видатків державного бюджету для забезпечення наукової та науково-технічної діяльності ЗВО;

- формування переліків наукових напрямів ЗВО, яким надається пріоритетна фінансова підтримка за рахунок коштів державного бюджету, зокрема, через механізм базового фінансування;

- розгляду питання щодо реорганізації чи ліквідації ЗВО.

Проте Порядок не дає відповіді на питання, які категорії ЗВО можуть претендувати на базове фінансування

науки та як статус дослідницького університету пов'язаний із розподілом їх на категорії? Якщо зв'язку між ними немає, то або надання такого статусу є зайвим (базове фінансування на науку може надаватися університетам, віднесеним за результатами їх атестації до категорії "А", або до категорій "А" і "Б" (повністю чи частково, напр., усім університетам категорії "А" і першим п'яти у рейтингу університетам категорії "Б") – залежно від фінансових можливостей держави), або зайвим є їх розподіл на категорії. Крім того, не зрозуміло, чи пов'язані між собою процедури державної атестації і складання рейтингу університетів, з одного боку, і надання статусу "дослідницький" окремим університетам, із другого. Порівняльний аналіз цих процедур засвідчує таке:

- перелік показників, за якими здійснюється рейтингове оцінювання наукової діяльності університетів, і критеріїв, за якими надається статус дослідницького університету, значною мірою збігаються;

- державна атестація університетів у частині наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності має проводитися раз на п'ять років, тоді як установлення відповідності діяльності дослідницького закладу вищої освіти визначеним критеріям для підтвердження чи позбавлення його такого статусу здійснюється, згідно із Законом України "Про вищу освіту", раз на сім років. Така щільна періодичність підготовки й подання дослідницькими університетами документів для атестації та підтвердження свого статусу буде надмірним адміністративним навантаженням на них;

- Законом "Про вищу освіту" передбачено, що дослідницькі університети мають право отримувати базове фінансування на науку в обсязі, не менше 25 % коштів, що передбачаються на його утримання. Проте розподіл базового фінансування на науку між дослідницькими університетами за результатами атестації і рейтингування може не відповідати цим вимогам;

- деякі положення ст. 30 Закону України "Про вищу освіту", які стосуються особливих прав дослідницьких університетів (установлювати нормативи чисельності осіб, які навчаються, на одну посаду науково-педагогічного та наукового працівника; самостійно визначати статті та обсяги витрат власних надходжень; самостійно формувати і затверджувати штатний розклад науково-педагогічних, наукових, педагогічних та інших працівників), не можуть бути лише їхніми привілеями. Дослідницькими на Заході університети **визначаються** за наслідками своєї діяльності та добровільної участі у визначених рейтингах. Державою їм цей статус **не надається**.

Крім того, неправомірно називати фінансування, яке отримує лише одна категорія університетів – дослідницька – базовим. За визначенням, базовим (інституційним) можна вважати фінансування, яке надається, поперше, усім установам на їх утримання, без безпосереднього відбору проектів чи програм, що мають бути виконані; по-друге, з огляду на загальну оцінку чисельності їх персоналу та рівень витрат у попередньому бюджетному періоді [2]. За результатами атестації може визначатися частина базового фінансування, а не весь його обсяг. На нашу думку, потрібно говорити не про запровадження базового фінансування науки в дослідницьких університетах, а про державну підтримку шляхом надання державних субсидій на науку університетам, які посіли перші позиції в рейтинговому оцінюванні їхньої наукової діяльності.

Отже, на нашу думку, в умовах відсутності достатнього фінансового ресурсу для забезпечення базового фінансування університетської науки найприйнятнішими формами її державної підтримки мають бути: субсидії на розвиток науки (на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи) університетам, котрі посіли перші місця в рейтингу за результатами державної атестації ЗВО; конкурсне фінансування наукових проектів, що проводиться МОН України; грантове фінансування наукових проектів із Національного фонду досліджень та фінансування за рахунок коштів державних науково-технічних програм, програми підтримки проектів молодих учених тощо.

Розподіл субсидій на розвиток науки між університетами, які посіли перші місця в рейтингу за результатами державної атестації ЗВО, відбуватиметься відповідно до їх місця в рейтингу, а їх обсяг залежатиме як від такого місця, так і від суми субсидіального фонду, який визначатиметься в межах середньострокового бюджетного планування на три роки з розбивкою по роках, затверджуватиметься в державному бюджеті окремим рядком і призначатиметься на виплату субсидій на науку.

Оскільки базове фінансування на науку передбачається надавати не всім університетам, його важливою, а для багатьох університетів, і основною формою залишатиметься її конкурсне фінансування. Проте воно, по-перше, має суттєво зрости, по-друге, змінитися якісно. Напрями цих змін можна окреслити з урахуванням ризиків конкурсного фінансування наукових проектів, нехтування якими може призвести до дискредитації самої ідеї такого фінансування. Вони пов'язані з такими моментами: порушенням базових принципів добору експертів, а також організації проведення конкурсного відбору проектів та оцінювання їх виконання; критеріями, покладеними в основу їх оцінювання. Це ключові питання, від вирішення яких залежить ефективність конкурсного відбору проектів та їх фінансування.

Базовими принципами організації проведення конкурсного відбору проектів та оцінювання їх виконання мають бути:

- відбір експертів за критеріями фаховості, набутого досвіду, принциповості та незалежності;

- визначення складу експертних комісій та розподіл їх членів для оцінювання конкретних проектів з урахуванням критеріїв визначення потенційного конфлікту інтересів, що унеможлиблює, зокрема, призначення керівниками експертних груп представників установ, наукові проекти яких подаються на конкурс;

- максимальна прозорість на всіх етапах оцінювання проектів та результатів їх виконання, забезпечення якої передбачає: оприлюднення на сайті організатора конкурсу всіх наукових проектів, які подаються на конкурс, та анотованих звітів про їх виконання, а також експертних висновків (без прізвищ експертів);

- рівний доступ до інформації (стосовно критеріїв оцінювання проектів та максимальних балів за кожним із них) усіх, хто подає наукові проекти на конкурс. Наразі університети, представники яких входять до групи експертів, перебувають у привілейованому становищі стосовно доступу до інформації, порівняно з університетами й науковими організаціями, які не мають такого представництва.

У процесі оцінювання наукових проектів та звітів про їх виконання кількісні показники мають бути урівноважено якісними. При цьому критерії наукової нови-

зни та практичної значущості досліджень повинні мати більшу вагу, ніж кількість публікацій у вітчизняних журналах, зареєстрованих у базах "Scopus" та/або "Web of Science". Справедливим, на нашу думку, є один із базових принципів оцінювання ефективності діяльності установ НАНУ – принцип пріоритетності якісного (експертного) оцінювання ефективності діяльності установи порівняно з кількісними (у т.ч. наукометричними) даними щодо їх діяльності [17], яким, на нашу думку, доцільно керуватися і при проведенні конкурсного відбору проектів у системі МОН.

У системі Національної академії наук України питання збільшення фінансування її установ також пов'язується із проведенням оцінювання ефективності їхньої діяльності. За його результатами, згідно з Методикою оцінювання, установа може бути віднесена до однієї з таких категорій:

- а) установа, що має вагомий науковий та практичний результати широкого національного і міжнародного значення;

- б) установа, яка має вагомий результати для забезпечення розвитку науки і практики відповідної галузі та дає необхідні для України результати;

- в) установа, що працює на рівні, нижчому за середній національний;

- г) установа, що не має вагомих результатів.

Відповідно до категорії установи можуть бути обрані такі сценарії її подальшого фінансування та діяльності:

- продовжити фінансування установи в попередньому обсязі;

- продовжити фінансування, при цьому установа має подати доповідь про виконання рекомендацій, наданих їй за наслідками оцінювання, до визначеної дати;

- продовжити фінансування й запланувати наступне позачергове оцінювання установи раніше усталеного п'ятирічного періоду;

- зменшити фінансування;

- реорганізувати або ліквідувати установу;

- збільшити фінансування установи з огляду на особливу перспективність та значущість її досліджень [17].

Такі підходи до зміни фінансування установ НАНУ за наслідками оцінювання їхньої діяльності позбавлені конкретики, створюючи підґрунтя для зрівняльного підходу до їх фінансування, оскільки не дають відповіді на питання, на скільки має зрости чи зменшитися фінансування конкретної установи, за якими критеріями повинен розподілятися додатковий фінансовий ресурс, виділений із державного бюджету для НАНУ, між її установами. Фактично, це означає відсутність принципових змін у підходах до їх фінансування. Цей висновок підтверджують рекомендації, які робляться за наслідками оцінювання ефективності діяльності наукових установ НАНУ на сьогодні. Зокрема, згідно зі Звітом і рекомендаціями Постійної комісії НАН України з оцінювання ефективності діяльності наукових установ із 13-ти установ, на яких проводилася апробація Методики оцінювання ефективності їхньої діяльності, вісім було віднесено до категорії "А" і три – до категорії "Б". Щодо всіх цих 11-ти установ було прийнято рішення "збільшити бюджетне фінансування". Проте відкритим залишилося питання, на скільки воно має зрости для кожної з 11-ти установ. Звіт не містить відповіді на нього, оскільки відсутній механізм його вирішення.

На нашу думку, оцінювання діяльності установ НАНУ має стати підґрунтям для удосконалення їх базово-

вого фінансування відповідно до тих тенденцій, які отримали розвиток у країнах ЄС, зокрема, до виділення у його складі двох частин – фіксованої та змінної, котра визначатиметься за результатами діяльності, установлені за наслідками оцінювання. Для початку розподіл базового фінансування на фіксовану і змінну частини може бути встановлений на рівні 90 : 10. Поступово змінна частина може бути збільшена до 30 %. За наявності фінансових можливостей може бути реалізовано також інший сценарій: установлення фіксованої частини на рівні, не нижчому за існуючий обсяг базового фінансування, і розподіл за результативністю приросту базового фінансування науки.

Змінну частину базового фінансування наукових установ доцільно розподіляти за формулою, в основу якої має бути покладено невелику кількість показників, які характеризують результативність наукової діяльності (публікаційна активність, індекс цитування, частка надходжень від створення та комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності у загальній сумі надходжень установи тощо). У формулі мають бути враховані й результати якісної (експертної) оцінки діяльності установи, зокрема, оцінка якості (новизни) наукових результатів.

Участь у розподілі змінної частини базового фінансування наукових установ НАНУ можуть брати лише ті установи, які за наслідками оцінювання віднесені до категорій "А" і "Б". Щодо установ, віднесених до категорій "В" і "Г", має прийматися рішення після надання їм дворічного терміну для виправлення показників своєї діяльності стосовно їх реструктуризації чи ліквідації.

Розподіл змінної частини базового фінансування установ НАНУ за формулою дозволить забезпечити диференційований і доволі прозорий підхід до фінансування установ, які мають різні результати діяльності.

Конкурсне фінансування науки в Україні, як і в багатьох європейських країнах, здійснюватиметься через нову інституцію – Національний фонд досліджень України (далі – Фонд), розпорядження про створення якого Кабінет Міністрів України ухвалив 4 липня 2018 р. Фонд є державною бюджетною установою, головним розпоряд-

ником бюджетних коштів, який надаватиме підтримку на науку у формі індивідуальних, колективних та інституційних грантів, що розподілятимуться на конкурсній основі.

Ефективність функціонування Фонду залежатиме від двох основних факторів: здатності забезпечити проведення об'єктивної, високоякісної експертизи наукових проектів та акумуляції достатніх фінансових ресурсів для дієвої підтримки науки, а також їхнього використання згідно із кращими світовими стандартами прозорості. Відповідно до Закону України "Про наукову і науково-технічну діяльність", крім коштів державного бюджету, Фонд може формуватися за рахунок добровільних внесків юридичних і фізичних осіб, у т.ч. нерезидентів. Отже, необхідно шукати шляхи стимулювання залучення таких внесків у бюджет Фонду.

Для юридичних осіб інструментом такого стимулювання може бути знижка на НДДКР з податку на прибуток підприємств або збільшення порогового значення суми коштів або вартості товарів, виконаних робіт, наданих послуг, безоплатно перерахованих (переданих) протягом звітного (податкового) року неприбутковим організаціям, перевищення якого веде до збільшення фінансового результату податкового (звітного) періоду. На сьогодні ця сума становить понад 4 % оподаткованого прибутку попереднього звітного року. Тобто Податковий кодекс України дозволяє не враховувати при розрахунку об'єкта оподаткування витрати на допомогу неприбутковим організаціям лише у розмірі, що не перевищує 4 % прибутку підприємства, яке займається благодійною діяльністю.

Інструментом стимулювання благодійної діяльності фізичних осіб може бути збільшення суми коштів, наданих як благодійна допомога, які дозволяється включати до податкової знижки з податку на доходи. Наразі в Україні сума пожертвувань або благодійних внесків неприбутковим організаціям, дозволених до включення до податкової знижки, не може перевищувати 4 % від суми загального оподаткованого доходу фізичної особи за звітний рік. У багатьох країнах ЄС ця пільга є значно більшою (табл. 1).

Таблиця 1. Пільги з ПДФО щодо благодійних внесків фізичних осіб у деяких країнах ЄС станом на 2018 р.

Країна	Вид податкової пільги	Джерело інформації
Чехія	Податкова знижка Благодійні внески, здійснювані фізичною особою на користь певних організацій або окремих фізичних осіб з метою фінансування науки, освіти, культури тощо, підлягають вирахуванню в розмірі не більше 15 % податкової бази, водночас загальна величина внеску має становити не менше 2 % податкової бази або не менше 1,000 чеських крон.	URL: http://taxsummaries.pwc.com/ID/Czech-Republic-Individual-Deductions
Фінляндія	Податкова знижка Фізичним особам дозволяється вираховувати грошові пожертвування в розмірі мінімум 850 євро і максимум 500.000 євро із трудового доходу, якщо метою дарування є розвиток науки або мистецтва. Задля отримання права на вирахування пожертвування має здійснюватися на користь університету з державним фінансуванням, який знаходиться в Європейському економічному просторі. Метою цієї норми є сприяння приватному фінансуванню університетів.	URL: http://taxsummaries.pwc.com/ID/Finland-Individual-Deductions
Данія	Податкова знижка Благодійні внески, здійснені фізичними особами на користь деяких зареєстрованих благодійних організацій, фондів, установ тощо підлягають вирахуванню при визначенні оподаткованого доходу. Максимальна сума, що підлягає вирахуванню на рік, становить 15 900 дол США (у 2018), незалежно від того, яким чином розподілені зазначені внески між різними фондами. Зазначені фонди мають надавати звітність про щорічні пожертвування податковим органам.	URL: http://taxsummaries.pwc.com/ID/Denmark-Individual-Deductions

Закінчення табл. 1

Німеччина	Податкова знижка Благодійні внески до німецьких благодійних організацій та окремих міжнародних благодійних організацій вираховуються в розмірі до 20 % скоригованого валового доходу.	URL: http://taxsummaries.pwc.com/ID/Germany-Individual-Deductions
Польща	Податкова знижка Благодійні внески можуть вираховуватись із валового доходу залежно від багатьох умов, утім їхня сума не має перевищувати 6 % оподаткованого доходу.	URL: http://taxsummaries.pwc.com/ID/Poland-Individual-Deductions
Латвія	Податкова знижка Резиденти можуть вирахувати з оподаткованого доходу такі витрати: на освіту й медичні послуги (включаючи послуги стоматології та планові операції), благодійні внески державним благодійним організаціям і політичним партіям у розмірі до 50 % річного оподаткованого доходу таких осіб, але сума зазначених внесків не може перевищувати 600 євро на рік з розрахунку на кожного члена сім'ї.	URL: http://taxsummaries.pwc.com/ID/Latvia-Individual-Deductions
Греція	Податкова знижка. Максимальна сума вирахування щодо здійснених благодійних внесків становить 5 % загального річного оподаткованого доходу.	URL: http://taxsummaries.pwc.com/ID/Greece-Individual-Deductions
Австрія	Податкова знижка. Благодійні внески до певних установ підлягають вирахуванню, проте максимальна сума такого вирахування не має перевищувати 10 % оподаткованого доходу поточного року.	URL: http://taxsummaries.pwc.com/ID/Austria-Individual-Deductions
Португалія	Податковий кредит (зменшується сума податку, сплачуваного податковими резидентами). Він становить 25 % суми пожертвувань (благодійних внесків) центральним, регіональним або місцевим адміністративним установам та фондам без будь-яких обмежень, утім у разі надання пожертвувань іншим суб'єктам господарювання, розмір податкового кредиту є обмеженим і має становити не більше 15 %.	URL: http://taxsummaries.pwc.com/ID/Portugal-Individual-Other-tax-credits-and-incentives
Іспанія	Податковий кредит Надається в розмірі до 10 % суми благодійних внесків, здійснених на користь зареєстрованих фондів, а також благодійних організацій. За певних умов, визначених законодавством, податковий кредит може становити від 30 до 75 % суми благодійних внесків. Підвищені ставки застосовуються для певних пожертвувань, здійснених однією і тією самою благодійною організацією, якщо сума таких внесків за даний рік перевищує суму внесків, здійснених за попередні два роки.	URL: https://home.kpmg.com/xx/en/home/insights/2011/12/spain-income-tax.html
Франція	Податковий кредит Щодо благодійних внесків, здійснених на користь благодійних, освітніх, наукових, соціальних, релігійних, політичних чи культурних організацій, неприбуткових організацій, визнаних суспільно корисними, передбачено надання податкового кредиту в розмірі до 66 % фактичних внесків.	URL: http://taxsummaries.pwc.com/ID/JDCN-89HSD2
Італія	Податкова знижка Благодійні внески до деяких релігійних організацій можуть вираховуватись із оподаткованого доходу в розмірі до 1032,91 євро (на одного платника податків).	URL: http://taxsummaries.pwc.com/ID/Italy-Individual-Deductions

Джерело: складено за даними [18].

У Верховні Раді України зареєстровано законопроект, яким передбачається підвищити суму пільги і з податку на прибуток, і з податку на доходи фізичних осіб із 4 до 10 % суми загального оподаткованого доходу/прибутку [19]. Питання щодо величини податкової пільги може обговорюватися. Проте ідея її підвищення, на нашу думку, є продуктивною за умови зростання вимог до звітності неприбуткових організацій стосовно використання благодійної допомоги.

Висновки та дискусія. Отже, у процесі реформування фінансування науки в Україні основні акценти мають бути зроблені як на необхідності збільшення його загального обсягу, так і на запровадженні сучасних моделей фінансування, апробованих у країнах Західної Європи та Америки. З метою підвищення ефективності процесу реформування фінансування науки в Україні за наслідками дослідження запропоновано:

1. В умовах відсутності достатнього фінансового ресурсу для забезпечення базового фінансування всієї університетської науки визнати найбільш прийнятною формою її державної підтримки субсидії на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи університетам, які посіли перші місця в рейтинговому оцінюванні їх наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності. Розподіл субсидій між зазначеними університе-

тами має відбуватися відповідно до їх місця в рейтингу, а їх обсяг залежатиме як від такого місця, так і від суми субсидіального фонду, який визначатиметься в межах середньострокового бюджетного планування на три роки з розбивкою по роках і затверджуватиметься в державному бюджеті окремим рядком.

2. Удосконалення базового фінансування академічної науки має здійснюватися шляхом виділення у його складі двох частин – фіксованої і змінної, котра визначатиметься за результатами діяльності, установленними за наслідками оцінювання ефективності діяльності наукових установ НАНУ. Для початку розподіл базового фінансування на фіксовану і змінну частини може бути встановлений на рівні 90 : 10. Поступово змінну частину може бути збільшено до 30 %. Розподілятися вона має за формулою, в основу якої доцільно покласти невелику кількість показників, які характеризують результативність наукової діяльності. Участь у розподілі змінної частини базового фінансування наукових установ НАНУ можуть брати лише ті установи, які за наслідками оцінювання віднесено до категорій "А" і "Б".

3. Основний акцент має бути зроблено на поступове збільшення конкурсного фінансування науки (і університетської, і академічної) як через окремі галузеві міністерства та НАНУ, так і через Національний фонд дослід-

джень, із концентрацією у перспективі всіх фінансових ресурсів, призначених для конкурсного фінансування науки, у цьому Фонді.

4. З метою збільшення фінансових ресурсів, що акумулюватимуться в Національному фонді досліджень, запропоновано удосконалити стимулювання залучення добровільних внесків юридичних і фізичних осіб у бюджет Фонду шляхом підвищення порогового значення суми коштів, безоплатно перерахованих (переданих) протягом звітного (податкового) року неприбутковим організаціям, переведення якого веде до збільшення фінансового результату з податку на прибуток підприємств (для юридичних осіб) і які дозволяється включати до податкової знижки з податку на доходи (для фізичних осіб).

Список використаних джерел:

1. Данилишин Б. Українська наука: шанс на відродження / Б. Данилишин // Дзеркало тижня. – Вип. 18–19. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://dt.ua/SCIENCE/ukrayinska-nauka-shans-na-vidrodzhennya-278213_.html.
2. Steen J. Modes of Public Funding of Research and Development: Towards Internationally Comparable Indicators. OECD Science, Technology and Industry Working Papers, 2012/04, OECD Publishing, Paris [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/5k98ssns1gzs-en.pdf?expires=1516188090&id=id&accname=guest&checksum=E158C382F723A704505804ED8A02DF4>.
3. Lepori B. "Analysis of National Public Research Funding (PREF)". Final Report. Publications Office of the European Union. Handbook for Data Collection and indicators production. JRC Technical report. 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://rio.jrc.ec.europa.eu/en/file/11246/download?token=_PuudGN.
4. Jonkers K. & Zacharewicz T. Research Performance Based Funding Systems: a Comparative Assessment. European Union, 2016. P. 17. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://rio.jrc.ec.europa.eu/en/file/9514/download?token=-8JG6aKx>.
5. Так що ж треба реформувати в науково-технологічній сфері України? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://commons.com.ua/uk/tak-sho-zh-treba-reformuvati-v-naukovo-tehnologichnij-sferi-ukrayini/>.
6. Булкин И. Кто и как финансирует науку в Украине в XXI веке / И. Булкин [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://commons.com.ua/uk/kto-i-kak-finansiruet-nauku-v-ukraine-v-xxi-veke>.
7. Булкин И. Масштабы кризиса финансирования научнотехнической деятельности в Украине / И. Булкин [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://commons.com.ua/uk/masshtaby-krizisa-nauki>.
8. Лебеда Т. Б. Стан фінансування наукових та науково-технічних робіт в Україні: статистичний розріз / Т. Б. Лебеда // Проблеми науки. – 2012. – № 12. – С. 1–6.

А. Соколовская, д-р экон. наук, проф.

НИИ ГНУ "Академия финансового управления", Киев, Украина

ФИНАНСИРОВАНИЕ НАУКИ В УКРАИНЕ: НАПРАВЛЕНИЯ ИЗМЕНЕНИЙ

Освещены пути реформирования финансирования науки в Украине. Обоснована необходимость предоставления субсидий на НИОКР университетам, которые заняли первые места в рейтинговом оценивании их научной, научно-технической и инновационной деятельности, а также совершенствование базового финансирования академической науки путем выделения в его составе двух частей – фиксированной и переменной, которая будет определяться по результатам оценки эффективности деятельности научных учреждений НАНУ.

Ключевые слова: базовое финансирование науки; проектное финансирование науки; субсидии на научно-исследовательские и опытно-конструкторские работы; рейтинговое оценивание научной деятельности.

A. Sokolovska, Doctor of Economics, Professor

SESI "Academy of Financial Management" of the National Academy of Sciences and Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv, Ukraine

FUNDING SCIENCE IN UKRAINE: DIRECTIONS FOR CHANGE

The article explores ways of reforming mechanism of funding science in Ukraine and substantiates the requirement to grant subsidies for research and development to the universities on the base of top ranks in research, technical and innovative activities. Basic funding of academic science and research should be improved by splitting the fund structure into a fixed and variable part, which will be determined by the National Academy of Sciences on the base of assessing effectiveness of the academic institutions. It is proposed to ensure a gradual increase of the variable part of funding from 10 to 30% of the total amount and allocate it among institutions according the formula based on the indicators of research activity. In order to increase the competitive funding of science through the National fund of researches of Ukraine, the ways are suggested to improve tax incentives for attracting voluntary contributions of legal entities and individuals to the budget of the Fund.

Key words: basic funding of science; project funding of science; subsidies for research and development; rating assessment of scientific activity.

9. Соколовська А. М. Зарубіжні моделі фінансування науки / А. М. Соколовська, Я. В. Петраков // Фінанси України. – 2018. – № 2. – С. 48–71.

10. Стріха М. Фінансування університетської науки: між ризиками стагнації і непередбачуваності / М. Стріха // Дзеркало тижня. – 2016. – 28 квіт. – № 1091 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://dt.ua/SCIENCE/finansuvannya-universitetskoyi-nauki-mizh-rizikami-stagnaciyi-i-neperedbachuvanosti_.html.

11. "На фінансування Нацфонду досліджень має йти 40 % всього бюджету на науку", – заступник голови Наукового комітету Колегіуму [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ua.censor.net.ua/news/3067956/na_finsuvannya_natsfodu_dosliden_maye_yity_40_vsoغو_by_udjetu_na_nauku_zastupnyk_golovy_naukovogo.

12. Стріха М. Українська наука в європейському "дзеркалі": необхідна післямова / М. Стріха, Л. Гриневич // Дзеркало тижня. – 2017. – 13 січ. – № 1126 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://dt.ua/SCIENCE/ukrayinska-nauka-v-yevropeyskomu-dzerkali-neobhidna-pislyamova_.html.

13. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26.11.2015 р. № 848-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/848-19/page5>.

14. Здійснення наукових досліджень і розробок в Україні у 2017 році: доповідь [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publnauka_u.htm.

15. Наукова та інноваційна діяльність України. Стат. зб. Державна служба статистики України. – Київ. – 2017. – 141 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publnauka_u.htm.

16. Порядок проведення державної атестації закладів вищої освіти в частині провадження ними наукової (науково-технічної) діяльності. Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 р. № 652. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/652-2018-%D0%BF>.

17. Методика оцінювання ефективності діяльності наукових установ Національної академії наук України, затверджена Постановою Президії НАН України від 15.03.2017 № 75 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nas.gov.ua/legaltexts/DocPublic/P-170315-75-1.pdf>.

18. Worldwide Tax Summaries [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://taxsummaries.pwc.com>.

19. Щодо сприяння розвитку громадської та благодійної діяльності в Україні: проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України № 3789 від 20.01.2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=57694.

Received: 20/08/2018

1st Revision: 02/10/2018

Accepted: 02/10/2018

Author's declaration on the sources of funding of research presented in the scientific article or of the preparation of the scientific article: budget of university's scientific project

References (in Latin): Translation / Transliteration/ Transcription

1. Danylyshyn, B. 2018. Ukrainian science: a chance for a revival. Mirror of the week, vols. 18-19 [online]. Available at: https://dt.ua/SCIENCE/ukrayinska-nauka-shans-na-vidrozhennya-278213_.html.
2. Steen, J. 2012. Modes of Public Funding of Research and Development: Towards Internationally Comparable Indicators. OECD Science, Technology and Industry Working Papers, 2012/04 [online]. Available at: <http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/5k98ssns1gzs-en.pdf?expires=1516188090&id=id&accname=guest&checksum=E158C382F723A7074505804ED8A02DF4>.
3. Lepori, B. 2017. Analysis of National Public Research Funding (PREF). Handbook for Data Collection and indicators production [online]. Available at: https://rio.jrc.ec.europa.eu/en/file/11246/download?token=_PuudgGN.
4. Jonkers, K., Zacharewicz, T. 2016. Research Performance Based Funding Systems: a Comparative Assessment [online]. Available at: <https://rio.jrc.ec.europa.eu/en/file/9514/download?token=-8JG6aKx>.
5. Popovych, O. 2017. So what needs to be reformed in the scientific and technological sphere of Ukraine? [online]. Commons. Available at: <https://commons.com.ua/uk/tak-sho-zh-treba-reformuvati-v-naukovo-tehnologichnij-sferi-ukrayini>.
6. Bulkin, I. 2017. Who and how finances science in Ukraine in the 21st century [online]. Commons. Available at: <https://commons.com.ua/uk/kto-i-kak-finansiruet-nauku-v-ukraine-v-xxi-veke>.
7. Bulkin, I. 2017. The scale of the crisis in financing scientific and technical activities in Ukraine [online]. Commons. Available at: <https://commons.com.ua/uk/masshtaby-krizisa-nauki>.
8. Lebeda, T. B. 2012. Funding of science in Ukraine: statistical approach. Problems of science, vol. 12, pp. 1-6.
9. Sokolovska, A. M., Petrakov, Ya. V. 2018. Foreign models of science funding. Finance of Ukraine, vol. 2, pp. 48-71.
10. Strikha, M. 2016. Financing university science: between the risks of stagnation and unpredictability. Mirror of the week, vol. 1091 [online]. Available at: https://dt.ua/SCIENCE/finansuvannya-universitetskoyi-nauki-mizh-rizikami-stagnaciyi-i-neperedbachuvanosti_.html.
11. For financing of the National Fund of Research should go 40% of the total budget for science, – the deputy head of the Scientific Committee Kolehuk. n.d. [online]. CensorNet. Available at: https://ua.censor.net.ua/news/3067956/na_finsuvannya_natsfodu_dosliden_maye_yity_40_vsogo_byudjetu_na_nauku_zastupnyk_golovy_naukovogo.
12. Strikha, M., Hrynevych, L. 2017. Ukrainian science in the European "mirror": the necessary postword. Mirror of the week, vol. 1126 [online]. Available at: https://dt.ua/SCIENCE/ukrayinska-nauka-v-yevropeyskomu-dzherkali-neobhidna-pislyamova_.html.
13. On scientific and technical activities 848-VIII of 26 November 2015 [online]. Verkhovna Rada of Ukraine. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/848-19/page5>.
14. Implementation of research and development in Ukraine in 2017: report [online]. State Statistics Service of Ukraine. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publnauka_u.htm.
15. Scientific and innovative activity of Ukraine. Statistical Collection. 2017 [online]. State Statistics Service of Ukraine. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publnauka_u.htm.
16. The procedure for conducting state attestation of institutions of higher education in relation to the carrying out of their scientific (and technical) activities 652 of 22 August 2018 [online]. Cabinet of Ministers of Ukraine. Available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/652-2018-%D0%BF>.
17. Methodology for evaluating the effectiveness of scientific institutions of the National Academy of Sciences of Ukraine 75 of 15 March 2017 [online]. National Academy of Sciences of Ukraine. Available at: <http://www.nas.gov.ua/legaltexts/DocPublic/P-170315-75-1.pdf>.
18. Worldwide Tax Summaries [online]. PwC. Available at: <http://taxsummaries.pwc.com>.
19. Draft Law amending the Tax Code of Ukraine to promote the development of public and charitable activities in Ukraine 3789 of 20 January 2016 [online]. Verkhovna Rada of Ukraine. Available at: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=57694.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2018; 5(200): 57-66

УДК 657.411.8

JEL classification: M 40, M 41

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2018/200-5/8>

I. Цюцяк, старш. виклад.

ORCID iD 0000-0003-3751-1325,

A. Цюцяк, старш. виклад.

ORCID iD 0000-0001-9458-1341

Університет Короля Данила, Івано-Франківськ, Україна

СТРАТЕГІЧНИЙ КОНТРОЛЬ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ НА ОСНОВІ ОЦІНЮВАННЯ ПОКАЗНИКІВ ПОХІДНОГО БАЛАНСОВОГО ЗВІТУ

Досліджено сутність стратегічного контролю та необхідність його виокремлення в системі внутрішньогосподарського контролю. Висвітлено методику формування похідного балансового звіту та використання його даних у системі стратегічного контролю. Розкрито порядок оцінювання якості прийнятих стратегічних управлінських рішень на основі аналізу похідних показників.

Ключові слова: контроль, стратегічний контроль, похідний балансовий звіт, власний капітал.

Постановка проблеми. Успішне функціонування суб'єктів господарювання у довгостроковому періоді залежить від комплексно розробленої стратегії розвитку емітента корпоративних прав та реалізації ефективних рішень менеджерів вищої ланки управління у межах розробленої стратегії. Приймаючи стратегічні рішення, управлінці моделюють бізнес-процеси, що використовуватимуться у діяльності суб'єкта господарювання, як у короткостроковій, так і довгостроковій перспективі. Вищезазначене безпосередньо впливає на побудову облікового процесу, а відтак, і на систему внутрішньогосподарського контролю, що зумовлює розширення змісту контрольної функції управління. Саме тому вважаємо за доцільне контрольну функцію управління розглядати, з одного боку, як традиційну (полягає в

дослідженні облікової та необлікової інформації стосовно діяльності підконтрольного об'єкта задля виявлення відхилень від заданих параметрів та аналізу причин їх утворення), а з іншого – стратегічну (полягає в оцінці рівня досягнутого потенціалу підприємства установленим еталонним показником, визначеними менеджментом та в оперативному виявленні відхилень від заданих параметрів з метою коригування стратегії розвитку підприємства та розробці заходів, спрямованих на досягнення стратегічної мети) [1, с. 18].

Практична реалізація стратегічної функції контролю спричинила виокремлення у системі внутрішньогосподарського контролю – стратегічного контролю. Вищенаведене обумовлює необхідність дослідження сутності стратегічного контролю та висвітлення контрольних

процедур, направлених на оцінювання розробленої стратегії розвитку підприємства за допомогою аналізу показників похідного балансового звіту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розгляд проблемних питань, зумовлених формуванням і використанням власного капіталу, зробили такі вчені, як А. П. Бобяк [2], О. Й. Вівчар [3], Т. М. Королюк [4], О. А. Нужна [5], І. Б. Садовська [6], В. В. Сопко [7] та інші науковці. Вагомий внесок у дослідження сутності стратегічного контролю зробили такі науковці: С. В. Бардаш [8], А. В. Гриньов [9], А. В. Клімов [10], А. П. Рачинський [11], В. М. Чубай [12], Л. М. Якимчук [12]. Питаннями методичного забезпечення та порядку складання похідного балансового звіту займалися Р. Ф. Бруханський [13], Є. М. Євстаф'єва [14], М. В. Корягін [15, 16], П. О. Куцик [15–17].

Методологія дослідження. Для досягнення мети, поставленої у дослідженні, використано загальні й спеціальні наукові методи. Діалектичний метод, систематизація і узагальнення дав змогу дослідити генезис наукової думки щодо об'єкта дослідження. Метод

порівнянь забезпечував логічне узагальнення найголовніших наукових підходів до розуміння сутності стратегічного контролю. Системно-структурний метод використовувався з метою удосконалення процесу складання похідного балансового звіту.

Джерельну основу дослідження становили праці вітчизняних і зарубіжних учених із проблематики обліку та контролю у системі стратегічного управління.

Мета статті – обґрунтувати необхідність виокремлення у системі внутрішньогосподарського контролю стратегічного та сформулювати рекомендації зі складання похідного балансового звіту, за даними якого оцінюється ефективність використання власних фінансових ресурсів емітента корпоративних прав.

Результати. У сучасній економічній літературі, залежно від об'єкта і предмета свого дослідження, науковці наводять різні трактування поняття "стратегічний контроль" (табл. 1).

Таблиця 1. Трактування поняття "стратегічний контроль" у різних економічних дослідженнях

№ з/п	Автор (ри)	Зміст поняття "стратегічний контроль"
1	Якимчук Л.М., Чубай В.М.	Контроль за процесами прийняття і реалізації стратегічних управлінських рішень для забезпечення виконання місії та досягнення цілей підприємства в умовах постійної зміни його внутрішнього і зовнішнього середовища [12, с. 515].
2	Гриньов А.В.	Зіставлення результатів із цілями та підготовка управлінських рішень із коректування цілей [9, с. 95].
3	Клімов А.В.	Відслідкування та контроль за досягненням поставлених стратегічних цілей і забезпечення повернення до стадії прийняття рішень [10, с. 4].
4	Рачинський А.П.	Спрямований на досягнення відповідних показників, за якими має здійснюватися оцінка результативності реалізації відповідної стратегії [11, с. 4].
5	Бардаш С.В.	Вид внутрішнього контролю власника, який має бути спрямований на перевірку реалізації обраної стратегії [8, с. 6].
6	Куцик П.О., Остап'юк Н.А.	Система засобів і методів, які дозволяють своєчасно встановити причини відхилення в досягненні стратегічних цілей діяльності підприємства, що забезпечує довготривале функціонування підприємства, з метою формування інформації для зовнішніх і внутрішніх користувачів [17, с. 24].

Джерело: Розроблено автором.

Проаналізувавши різні підходи до трактування поняття "стратегічний контроль", можна дійти висновку, що запропоновані визначення є обґрунтованими, адже такий контроль проводиться з метою оцінювання прийнятих рішень, спрямованих на покращення діяльності емітента корпоративних прав і досягнення окреслених цілей його діяльності. Метою стратегічного контролю власного капіталу є оцінка пропонуваних варіантів розвитку бізнес-одиниці та результатів реалізованої стратегії, а також моніторинг і контроль ключових показників, які розкривають інформацію щодо власності й ефективності використання коштів власного капіталу, вкладених у діяльність емітента корпоративних прав. Водночас, предметом стратегічного контролю досліджуваного об'єкта є величина власності за даними обліково-звітної системи з урахуванням кон'юнктури ринку і бажаного прибутку.

Ефективність стратегічного контролю залежить, у т. ч., від достовірності інформації, узагальненої у формах фінансової звітності, що використовується під час проведення контрольних процедур. На сьогодні баланс підприємства через недосконалість системи майнового і немайнового права не відображає у своєму складі всіх об'єктів, які відіграють важливу роль у формуванні вартості підприємства та інформація про які необхідна для розробки, формулювання реалізації, оцінки й контролю стратегії підприємства [13, с. 21]. Однією із процедур, спрямованих на підвищення дієвості контролю за влас-

ними фінансовими ресурсами бізнес-одиниці, є оцінювання показників стратегічної звітності. Під стратегічною звітністю, як зазначає доктор економічних наук, професор М. В. Корягін, розуміється спеціально сформовані бухгалтерські звіти на основі застосування різноманітного облікового інструментарію, які дозволяють формувати показники, що виступають інформаційною основою для прийняття рішень стосовно здійснення вибору із наявних стратегічних альтернатив, подальшої реалізації та контролю обраної стратегії підприємства [16, с. 28].

Складаючи стратегічну звітність, фінансові аналітики мають урахувати як історичні (фактичні) дані, що склалися на дату формування такої звітності, поточну інформацію (теперішній стан бізнес-одиниці), так і показники майбутніх напрямів діяльності емітента корпоративних прав. Зазначені дані необхідні для оцінювання наслідків реалізації обраної стратегії суб'єкта господарювання, а також для формування нових стратегій. Побудова системи стратегічної звітності на підприємстві дозволяє забезпечити виконання таких завдань:

- створення регулярної інформаційної підтримки прийняття дієвих і ефективних стратегічних управлінських рішень на основі облікової інформації стратегічного характеру;
- надання інформації стратегічному менеджменту за нетиповими запитами в необхідних розрізах (по

всьому підприємству, стратегічних бізнес-одиницях, по стратегічних сегментах діяльності тощо);

- формування інформаційної основи для проведення економічного аналізу стратегічної звітності та для здійснення стратегічного контролю і стратегічного аудиту;
- формування облікових моделей стратегічного розвитку підприємства;
- оцінка ефективності системи стратегічного менеджменту підприємства [15, с. 274].

Уважаємо, що для оцінювання якості прийнятих стратегічних управлінських рішень необхідно аналізувати похідні показники, одержані внаслідок аналітичної обробки облікових даних за допомогою інструментів бізнес-аналітики. Похідний балансовий звіт – це нова інжинірингова інформація про чисті активи й чисті пасиви підприємства, що дає можливість здійснювати у реальному часі моніторинг різних економічних ситуацій як окрему оцінку майнового стану, резервів, ризиків, поточної, тактичної, гіпотетичної та стратегічної платоспроможності, так і оцінку фінансового стану підприємства в цілому – у ринкових (справедливих) цінах [18, с. 29]. Такий звіт є інформаційною базою для проведення оцінки розробленої стратегії розвитку підприємства та призначений для відображення інформації стосовно справедливої вартості власного капіталу, належного власникам емітента корпоративних прав. Ураховуючи доробки вчених-економістів та власні дослідження, вважаємо за доцільне похідний балансовий звіт формувати у такій послідовності (рис. 1).

Досліджуючи сучасні методики формування прогнозової фінансової інформації, доктор економічних наук, професор Є.М. Євстаф'єва зазначає, що застосування похідних балансових звітів спрямовано на вирішення таких управлінських завдань: організація внутрішнього та зовнішнього контролю за недопущенням несанкціонованого вибуття активів і ресурсів; прогнозування зміни власних фінансових результатів і рентабельності; управління результатами діяльності в багаторисковому та багатосегментному режимі (за інвестиційними горизонтами і сегментами діяльності); управління грошовими потоками; управління власністю; управління стратегією розвитку; управління резервною системою господарюючих суб'єктів [14, с. 12]. Оцінивши виокремлені завдання пропонуємо наступний порядок складання похідного балансового звіту (рис. 2).

В основу побудови та формування похідних балансових звітів покладено категорію чистих пасивів. Саме тому, оцінюючи власність емітента корпоративних прав, необхідно врахувати як вартість чистих активів, так і вартість чистих пасивів. Перші розкривають інформацію про величину власності, за даними обліково-звітної системи, шляхом вирахування із сукупної вартості активів сум зобов'язань, а другі – розмір власності з урахуванням кон'юнктури ринку і бажаного прибутку. Іншими словами, вартість чистих пасивів відображає розмір активів, зали-

шених у розпорядженні емітента корпоративних прав після умовного погашення всіх існуючих зобов'язань.

В активі похідного балансового звіту має наводитись інформація про грошові кошти та їх еквіваленти, а у пасиві – власні джерела утворення ресурсів. Зазначене досягається шляхом складання відповідних сторнуючих проведення, направлених на перетворення активів у грошові кошти (реалізація матеріальних і нематеріальних активів; продаж цінних паперів, утримуваних з метою продажу; отримання коштів від дебіторів тощо) та їх використання для послідовного погашення зобов'язань перед кредиторами.

При здійсненні гіпотетичної реалізації активів і погашення зобов'язань підприємства важливе значення займає вибір оцінки, за якою має проводитись така реалізація. На думку доктора економічних наук, професора Р. Бруханського, вибір виду оцінки має здійснюватись на основі врахування виду і типу стратегії, а також потреб стратегічного менеджменту. Наприклад, при аналізі стратегічних фінансових або інвестиційних альтернатив, слід використовувати дискontовані оцінки, при аналізі маркетингових стратегій – ринкові [13, с. 26]. Разом із тим, слід урахувати, що всі активи неможливо перетворити у грошові кошти, тому при складанні похідного балансового звіту підлягають умовному списанню ресурси, які не здатні генерувати надходження коштів. До таких активів належать:

1) безнадійна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги. Сума такої заборгованості списується зі складу активів із одночасним зменшенням розміру сформованого резерву сумнівних боргів;

2) дебіторська заборгованість за виданими авансами. Така заборгованість підлягає списанню виходячи з того, що її погашення, здебільшого, відбувається шляхом одержання від постачальників матеріальних цінностей за відсутності руху грошових коштів;

3) об'єкти нематеріальних активів, які підлягають списанню. До таких об'єктів належать нематеріальні активи, щодо яких відсутня можливість відчуження прав інтелектуальної власності. Водночас, не підлягають списанню ті об'єкти нематеріальних активів, які відокремлюються від підприємства, тобто стосовно яких суб'єкт господарювання має обґрунтований намір їх реалізувати наприкінці терміну корисного використання;

4) витрати майбутніх періодів. Виплачені грошові кошти за операціями, які ще фактично не відбулися і за якими не сформовано витрати звітного періоду, призводять до утворення специфічного виду поточної дебіторської заборгованості – витрати майбутніх періодів. Останні, зумовлені виплатою грошових коштів у звітному періоді, послуги за якими будуть надаватися послідовно і безперервно у наступних періодах з одночасним визнанням витрат того періоду, до якого вони належать. Виходячи з наведеного, витрати майбутніх періодів підлягають списанню, оскільки вони у майбутніх звітних періодах впливатимуть не на рух грошових коштів, а на збільшення витрат звітного періоду.

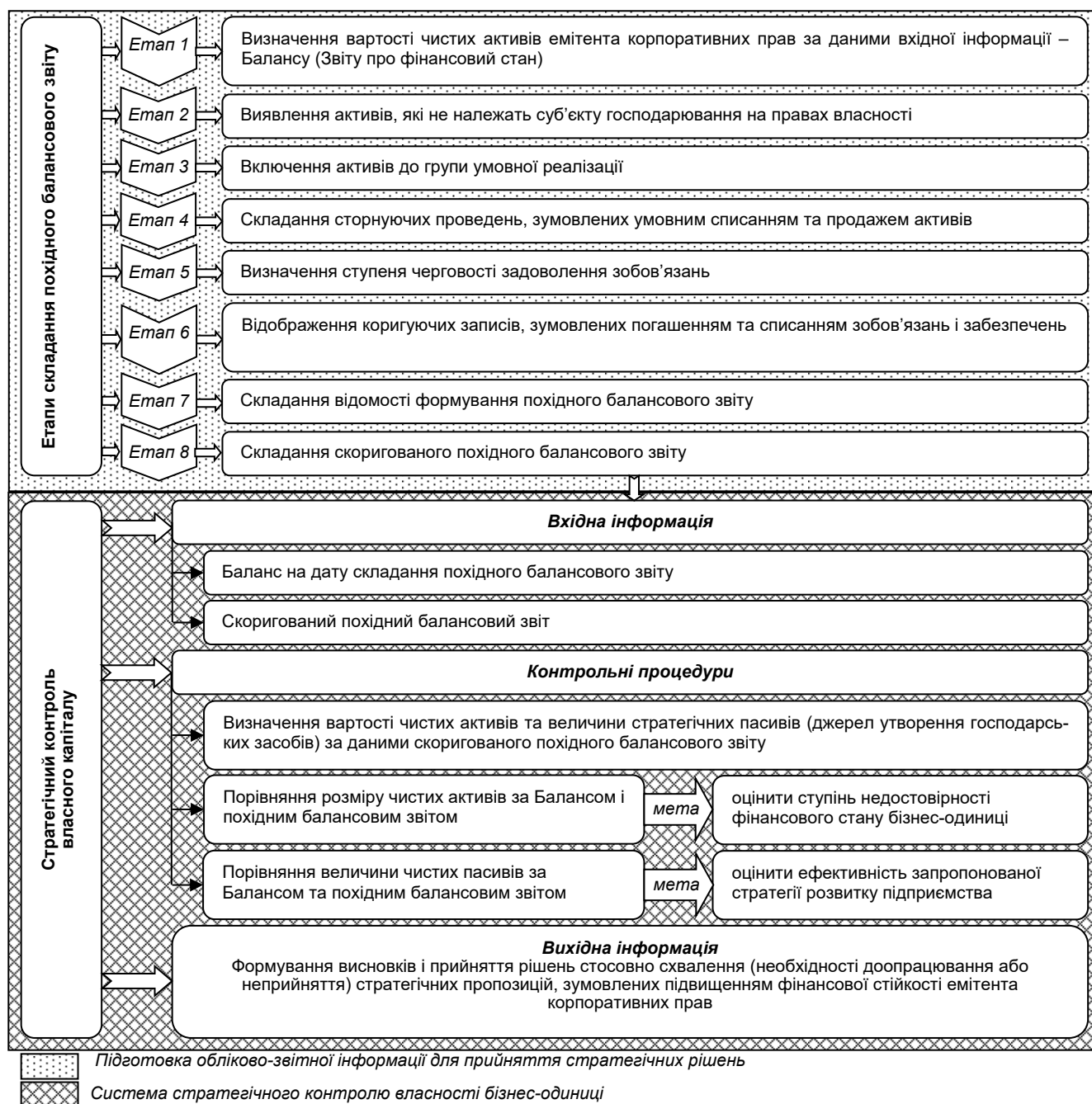

Рис. 1. Етапи формування похідного балансового звіту та використання його даних у системі стратегічного контролю

Джерело: Розроблено автором

Складаючи похідний балансовий звіт, необхідно врахувати, що господарські засоби, які не належать підприємству, але тимчасово перебувають у його користуванні/розпорядженні або знаходяться на відповіда-

льному зберіганні, підлягають виключенню зі складу активів. Зазначене впливає з того, що у суб'єкта господарювання на такі активи немає права власності, а тому їх неможна віднести до групи умовної реалізації.

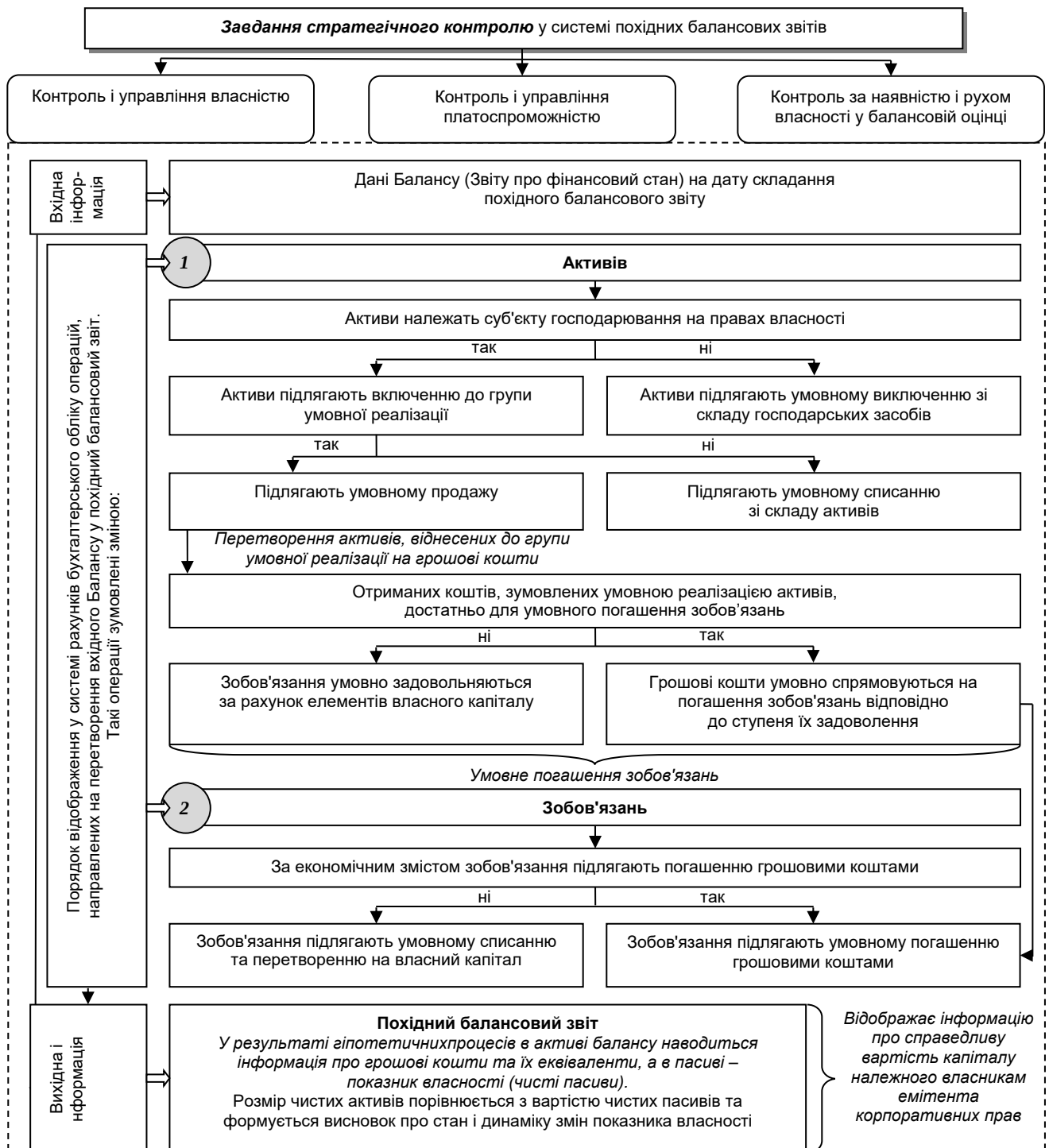

Рис. 2. Стратегічний контроль власного капіталу на базі моделі похідного балансового звіту

Джерело: Розроблено автором

На суму виявлених активів, що не належать до групи умовної реалізації, у системі стратегічного управлінського обліку, складаються бухгалтерські проведення, які уточнюють фінансово-майновий стан емітента корпоративних прав та направлені на коригу-

вання показників вхідного Балансу. При цьому, у стратегічному обліку коригується сальдо нерозподіленого прибутку або непокритого збитку на початок звітного періоду в кореспонденції з рахунками активів, які підлягають списанню (табл. 2).

Таблиця 2. Кореспонденція рахунків, субрахунків з обліку умовного списання активів, які за своїм змістом не належать до групи умовної реалізації активів

№ з/п	Зміст господарських операцій	Кореспонденція рахунків, субрахунків	
		Дебет	Кредит
1	2	3	4
1	Зі складу необоротних активів емітента корпоративних прав виведено одержані у фінансову оренду:		
	– основні засоби;	53	10
	– інші необоротні матеріальні активи.	53	11
2	Із господарського обороту емітента корпоративних прав виведено об'єкти нематеріальних активів.	441, 442	12
3	Списано знос матеріальних і нематеріальних необоротних активів.	13	10, 11, 12
4	Списано суму довгострокової дебіторської заборгованості за дострокове повернення майна, переданого у фінансову оренду.	441, 442	181
5	Списано гудвіл, визнаний у результаті придбання чи приватизації (корпоратизації) підприємств.	441, 442	191, 192
6	Відображено повернення давальницької сировини, наданої на переробку.	201	206
7	Отримано товарно-матеріальні цінності в рахунок погашення дебіторської заборгованості за виданими авансами.	10, 11, 20, 22, 28	371
8	Списано безнадійну поточну дебіторську заборгованість:		
	– за товари, роботи, послуги;	441, 442	36
	– іншу поточну заборгованість.	441, 442	37
9	Списано сформований резерв сумнівних боргів.	38	441, 442
10	Списано витрати майбутніх періодів.	441, 442	39

Джерело: розроблено автором.

Таким чином, дані відкоригованого активу похідного-балансового звіту надають інформацію про ресурси, що можуть бути перетворенні на грошові кошти і, як наслідок, спрямовані на погашення зобов'язань перед кредиторами.

Наступним етапом досліджено порядок облікового відображення операцій, зумовлених умовним продажем активів, що належать суб'єкту господарювання на правах власності та включених до групи умовної реалізації.

Наведена процедура розпочинається з реалізації найбільш ліквідних активів. Отримані кошти від умовного продажу активів відображають за дебетом рахунків грошових коштів у кореспонденції із кредитом рахунків обліку оборотних та необоротних матеріальних ресурсів, дебіторської заборгованості, фінансових інвестицій, нерозподіленого прибутку тощо (табл. 3).

Таблиця 3. Кореспонденція рахунків, субрахунків із обліку умовного продажу активів, що належать суб'єкту господарювання на правах власності та включених до групи умовної реалізації

№ з/п	Зміст господарських операцій	Кореспонденція рахунків, субрахунків	
		Дебет	Кредит
1	2	3	4
1	Відображено операції, зумовлені умовним продажем матеріальних і нематеріальних необоротних активів:		
	1) на поточний рахунок одержано грошові кошти від умовного продажу матеріальних та нематеріальних необоротних активів:		
	– відображено суму податкового зобов'язання за податком на додану вартість;	311	641
	– списано залишкову вартість реалізованих матеріальних та нематеріальних необоротних активів;	311	10, 11, 12
	– відображено суму чистого прибутку, одержаного від умовного продажу матеріальних і нематеріальних необоротних активів;	311	441
	2) списано знос матеріальних та нематеріальних необоротних активів.	13	10, 11, 12
2	На поточний рахунок одержано грошові кошти від умовного продажу фінансових інвестицій:		
	– довгострокових;	311	14
	– поточних.	311	35
3	На поточний рахунок одержано грошові кошти від дебіторів у рахунок погашення:		
	– довгострокової дебіторської заборгованості;	311	16
	– поточної товарної дебіторської заборгованості;	311	36, 34
	– поточної нетоварної дебіторської заборгованості.	311	37
4	На поточний рахунок одержано грошові кошти від умовного продажу оборотних матеріальних ресурсів:		
	– відображено суму податкового зобов'язання за податком на додану вартість;	311	641
	– списано вартість реалізованих оборотних матеріальних ресурсів;	311	20, 22, 26, 28
	– відображено суму чистого прибутку, одержаного від умовного продажу оборотних матеріальних ресурсів.	311	441

Джерело: розроблено автором.

Як було зазначено вище, отримані кошти від умовного продажу активів використовуються для умовного погашення зобов'язань залежно від ступеня черговості

їх задоволення. Якщо ж одержаних коштів недостатньо для задоволення зобов'язань, то вони погашаються послідовно за рахунок використання елементів власності

го капіталу. Зобов'язання, які не можуть бути погашенні грошовими коштами (безнадійна кредиторська заборгованість, забезпечення наступних витрат і платежів, до-

ходи майбутніх періодів) підлягають списанню та перетворенню на власний капітал (табл. 4).

Таблиця 4. Кореспонденція рахунків, субрахунків із обліку списання та умовного погашення зобов'язань і забезпечень

№ з/п	Зміст господарських операцій	Кореспонденція рахунків, субрахунків	
		Дебет	Кредит
1	2	3	4
<i>Кореспонденція рахунків із обліку списання зобов'язань та забезпечень</i>			
1	Віднесено до складу нерозподіленого прибутку суми зобов'язань і забезпечень, які підлягають списанню:		
	– безнадійна кредиторська заборгованість;	63, 68	441
	– частина забезпечень наступних витрат і платежів;	47	441
	– доходи майбутніх періодів.	69	441
<i>Кореспонденція рахунків із обліку умовного погашення зобов'язань та забезпечень</i>			
1	Із поточного рахунку погашено:		
	– заборгованість перед працівниками;	661	311
	– довгострокові та короткострокові кредити;	50, 60, 61	311
	– заборгованість перед бюджетом і державними цільовими фондами;	64, 65	311
	– товарну кредиторську заборгованість;	63, 62	311
	– частину довгострокових та поточних забезпечень;	47	311
	– іншу нетоварну кредиторську заборгованість:		
	а) за довгостроковими векселями виданими;	51	311
	б) за довгостроковими зобов'язаннями за облігаціями;	52	311
	в) за іншими довгостроковими зобов'язаннями;	55	311
	г) за розрахунками з учасниками;	67	311
	д) за іншими поточними зобов'язаннями	68	311

Джерело: розроблено автором.

Після відображення в системі рахунків бухгалтерського обліку коригувальних проведення складається відомість формування похідного балансового звіту за формою, наведеною у табл. 5.

Таблиця 5. Відомість формування похідного балансового звіту

№ з/п	Назва рахунку бухгалтерського обліку	Дані Балансу на дату складання похідного балансового звіту		Коригувальні проведення		Похідний балансовий звіт	
		Дебет	Кредит	Дебет	Кредит	Дебет	Кредит
1	2	3	4	5	6	7	8

Джерело: розроблено автором.

За результатами здійснення гіпотетичних операцій складається похідний балансовий звіт із двох частин: чистих пасивів у пасиві та їх грошового вираження в активі. Одержаний показник порівнюється з показником чистих активів бухгалтерського балансу, що дозволяє провести аналіз впливу реалізації обраної стратегії та результатів її коригування на зміну власності підприємства [15, с. 268]. Окрім того, за даними такого звіту визначається ефективність використання

власного капіталу та здійснюється оцінювання фінансового стану бізнес-єдиниці. Під ефективністю використання власного капіталу слід розуміти оптимізацію та раціональне використання наявних власних ресурсів при здійсненні основних бізнес-процесів, задля нарощення вартості емітента корпоративних прав.

У табл. 6 наведено варіанти порівняння розміру чистих активів із вартістю чистих пасивів задля визначення ефективності використання власних фінансових ресурсів.

Таблиця 6. Характеристика варіантів ефективності використання власних фінансових ресурсів за даними похідного балансового звіту

№ з/п	Варіанти порівняння розміру чистих активів із вартістю чистих пасивів	Категорія ефективності використання власного капіталу	Оцінка фінансового стану бізнес-єдиниці	Характеристика одержаних показників
1	2	3	4	5
1	Розмір чистих активів та вартість чистих пасивів перевищує нульове значення			
	1.1. Розмір як чистих активів, так і чистих пасивів перевищує значення статутного капіталу	Розширене відтворення	Ідеальний стан	Ефективне управління власністю, що полягає у: – формуванні достатнього значення власних джерел формування фінансових ресурсів та їх прирості; – забезпеченні необхідних темпів економічного розвитку бізнес-єдиниці; – досягненні максимальної дохідності капіталу при запланованому рівні фінансового ризику

Закінчення табл. 6

№ з/п	Варіанти порівняння розміру чистих активів із вартістю чистих пасивів	Категорія ефективності використання власного капіталу	Оцінка фінансового стану бізнес-одиниці	Характеристика одержаних показників
	1.2. Розмір чистих активів відповідає значенню статутного капіталу та вартості чистих пасивів	Просте відтворення	Стан статичної рівноваги	Сума визнаних доходів емітента корпоративних прав відповідає розміру витрат, а відтак такий суб'єкт господарювання неспроможний здійснювати розширене відтворення
	1.3. Значення сформованого статутного капіталу перевищує як розмір чистих активів, так і вартість чистих пасивів	Часткове "проїдання" статутного капіталу	Стан назрівання фінансової кризи	Неефективне управління власністю, що полягає у збитковій діяльності емітента корпоративних прав. При цьому, у випадку ліквідації такого суб'єкта господарювання та погашення всіх існуючих зобов'язань, виникатиме дефіцит ресурсів, належних засновникам бізнес-одиниці.
2	Розмір чистих активів та пасивів, а також алгебраїчна сума власного капіталу й непокритого збитку дорівнює нульовому значенню	Повне "проїдання" статутного капіталу	Фінансова криза	Неефективне управління власністю, що полягає у збитковій діяльності емітента корпоративних прав. При цьому розмір збитків відповідає значенню сформованого статутного капіталу, тому засновникам не можуть бути погашені їхні вклади.
3	Розмір чистих активів і пасивів, а також алгебраїчна сума власного капіталу й непокритого збитку менша за нульове значення	Повне "проїдання" статутного капіталу	Фінансова криза	Неефективне управління власністю, що полягає у збитковій діяльності емітента корпоративних прав. При цьому у випадку ліквідації такого суб'єкта господарювання виникатиме ризик непогашення всіх існуючих зобов'язань, тому у визначених законодавством випадках такі зобов'язані мають бути погашені за рахунок власних коштів засновників бізнес-одиниці.

Джерело: розроблено автором.

Заключним етапом стратегічного управління є контроль за виконанням прийнятих управлінських рішень. У системі механізму реалізації управлінських рішень, – зазначає доктор економічних наук, професор Л.В. Фролова, – моніторинг та контроль передбачають цикл етапів завершального процесу реалізації управлінських рішень у вузькому розумінні, та визначення ефективності реалізації базової стратегії підприємства – у широкому. За допомогою контролю та моніторингу відхилень від нормативних значень показників, коригування рішень і здійснення оперативного управління забезпечує процес досягнення стратегічних цілей та реалізації стратегії підприємства. На етапі оперативного управління здійснюється контроль дотримання основних характеристик рішення, що реалізується, термінів його реалізації, коригування рішень при виявленні розбіжності між нормативними й фактичними значеннями отриманих результатів, визначається періодичність проведення контрольних оцінок інтегральних показників реалізації функціональних стратегій підприємства [19, с. 241].

Висновки та дискусія. За результатом проведеного дослідження можна сформулювати такі висновки і пропозиції.

1. У результаті систематизації існуючих теоретичних положень щодо сутності стратегічного контролю пропонуємо досліджувану дефініцію трактувати як складову частину інтегрованої системи стратегічного управління, направленої на спостереження та контроль за ключовими показниками, визначеними основними цілями і завданнями стратегічного розвитку емітента корпоративних прав.

2. Задля врахування сукупності робіт, необхідних для здійснення стратегічного контролю власного капіталу, вважаємо за доцільне виділити такі стадії контрольного процесу: 1) організаційно-методична (підготовча) стадія. На цій стадії здійснюється вибір інструментарію, об'єктів контролю та контрольних механізмів і процедур; 2) дослідницька стадія, на якій виявляються та оцінюються причини недосягнення установленого рівня стра-

тегічної результативності, а також здійснюється контроль ефективності використання власних фінансових ресурсів. Уважаємо, що під ефективністю використання власного капіталу слід розуміти оптимізацію та раціональне використання наявних власних ресурсів, при здійсненні основних бізнес-процесів, задля нарощення вартості емітента корпоративних прав; 3) результативна стадія. На цій стадії приймаються оперативні, тактичні та стратегічні рішення у частині управління власним капіталом.

3. Використання системи похідних балансових звітів, у системі внутрішньогосподарського контролю сприяє: по-перше, виявленню випадків спотворення обліково-звітних даних суб'єкта господарювання; по-друге, запобіганню виникнення помилок, зловживань, маніпуляції обліковою політикою; по-третє, виявленню відхилення між чистими пасивами на початок і кінець контрольованого періоду; по-четверте, визначенню законних і несанкціонованих відхилень/порушень чинного законодавства.

Список використаних джерел:

1. Цюцяк І. Л. Контроль як функція управління: сутність, класифікація та основні задачі / І. Л. Цюцяк, А. П. Цюцяк // Наук.-практ. журн. "Статистика, облік і аудит". – Алмати. "Алматинська академія економіки і статистики". – 2017. – № 3 (66). – 228 с. – С. 14–21.
2. Бобяк А. П. Власний капітал підприємства як економічна категорія та його облік / А. П. Бобяк // Міжнар. зб. наук. пр.: Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. – 2011. – Вип. 1 (19). – С. 55–58. DOI: [https://doi.org/10.26642/pbo-2011-1\(19\)-55-58](https://doi.org/10.26642/pbo-2011-1(19)-55-58).
3. Вівчар О. Й. Власний капітал як фінансове джерело функціонування підприємства / О. Й. Вівчар, В. М. Саварин // Наук. вісн. НЛТУ України : зб. наук.-техн. пр. – Львів: РВВ НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.5. – С. 146–150.
4. Королюк Т. М. Облік власного капіталу й аналіз його впливу на інвестиційну привабливість акціонерних товариств: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.06.04 "Бухгалт. облік, аналіз та аудит" / Т. М. Королюк. – К., 2005. – 22 с.
5. Нужна О. А. Власний капітал сільськогосподарських підприємств: трактування, класифікація, структура / О. А. Нужна // Зб. наук. пр. Луцьк. нац. техн. ун-ту: наук. журн. Економічні науки. Серія "Облік і фінанси". – 2012. – Вип. № 9 (33). – Ч. 2. – С. 498–507.
6. Садовська І. Б. Обліково-інформаційне забезпечення в управлінні власним капіталом сільськогосподарських підприємств / І. Б. Садовська // Зб. наук. пр. Луцьк. нац. техн. ун-ту: наук. журн. Економічні науки. Серія "Облік і фінанси". – 2012. – Вип. № 9 (33). – Ч. 2. – С. 207–213.

7. Сопко В. В. Бухгалтерський облік капіталу підприємства (власності, пасивів) : моногр. / В. В. Сопко. — К.: Центр навч. літератури. — 2006. — 312 с.
8. Бардаш С. В. Організаційно-правова ідентифікація внутрішнього контролю у приватному секторі економіки / С. В. Бардаш // Вісн. Житомирськ. держ. технолог. ун-ту. Сер.: Економічні науки. — 2013. — № 4. — С. 3–9. [https://doi.org/10.26642/jen-2013-4\(66\)-3-9](https://doi.org/10.26642/jen-2013-4(66)-3-9).
9. Гриньов А. В. Стратегічне управління в системі маркетинг менеджменту підприємств машинобудівного комплексу / А. В. Гриньов // Вісн. НТУ "ХПІ". Серія: Технічний прогрес і ефективність виробництва: НТУ "ХПІ", 2013. — № 46 (1019). — С. 92–96.
10. Клімов А. В. Теоретико-методичні засади формування стратегічного обліку / А. В. Клімов // Електронне наук. фахове вид. "Ефективна економіка". — 2015. — № 12. — С. 1–5.
11. Рачинський А. П. Стратегічне управління як засіб розвитку діяльності сучасного керівника органу державної влади / А. П. Рачинський // Теорія та практика державного управління : зб. наук. пр. ДРІДУ НАДУ. — Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2010. — No 1. — С. 22–32.
12. Якимчук Л. М. Суть, завдання та принципи здійснення стратегічного контролю на підприємстві / Л. М. Якимчук, В. М. Чубай // Економічні науки. Сер.: Облік і фінанси. — 2012. — Вип. 9(3). — С. 513–520.
13. Бруханський Р. М. Методика ведення стратегічного фінансового обліку на підприємствах: інжиніринговий аспект / Р. М. Бруханський // Бухгалтерськ. облік і аудит. — 2014. — № 8. — С. 18–28. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boau_2014_8_4.
14. Євстаф'єва Є. М. Аналіз сучасних методів формування прогностичної фінансової інформації та звітності в системі управлінського обліку комерційних організацій / Є. М. Євстаф'єва, Д. В. Богатий // Міжнар. бухгалтерськ. облік. — 2013. — № 48 (294). — С. 2–17.

15. Корягін М. В. Проблеми та перспективи розвитку бухгалтерської звітності: моногр. / М. В. Корягін, П. О. Куцук. — Львів : ЛКА, 2016. — 276 с. — Режим доступу: http://www.lute.lviv.ua/fileadmin/www.lac.lviv.ua/data/kafedry/Buh_Obliku/Docs/Problemi_ta_perspektivi_rozvitku_bukhgalter_skoji_zvitnosti_.pdf.
16. Корягін М. В. Сутність та особливості формування стратегічної звітності на основі бухгалтерського інжинірингу / М. В. Корягін, П. О. Куцук // Бухгалтерськ. облік і аудит. — 2015. — № 7. — С. 26–33. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boau_2015_7_5.
17. Kutsyk P. O. Organization of operational and strategic controlling in integrated accounting system / P. O. Kutsyk, N. A. Ostapuk // Technology audit and production reserves. — 2017. — № 3/4 (35). — С. 24–28. — Режим доступу: <http://journals.urau.ua/tarp/article/view/105526>. DOI: <https://doi.org/10.15587/2312-8372.2017.105526>.
18. Герасимович І. А. Механізми та інструменти бухгалтерського і фінансового інжинірингу в управлінні підприємством / І. А. Герасимович // Облік і фінанси. — 2017. — № 1. — С. 25–32. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Oif_apk_2017_1_5.
19. Фролова Л. В. Удосконалення механізму реалізації управлінських рішень на підприємстві / Л. В. Фролова, Н. І. Алексєєва // Європ. вектор економі. розвитку. — 2013. — № 2. — С. 234–243. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ever_2013_2_29.

Received: 29/08/2017

1st Revision: 20/09/2017

Accepted: 01/10/2018

Author's declaration on the sources of funding of research presented in the scientific article or of the preparation of the scientific article: budget of university's scientific project

И. Цюцяк, старш. препод.,
А. Цюцяк, старш. препод.
Университет Короля Данила, Ивано-Франковск, Украина

СТРАТЕГИЧЕСКИЙ КОНТРОЛЬ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ СОБСТВЕННОГО КАПИТАЛА НА ОСНОВЕ ОЦЕНКИ ПОКАЗАТЕЛЕЙ ПРОИЗВОДНОГО БАЛАНСОВОГО ОТЧЕТА

Исследована сущность стратегического контроля и необходимость его выделения в системе внутреннего контроля. Освещена методика формирования производного балансового отчета и использования его данных в системе стратегического контроля. Раскрыт порядок оценки качества принимаемых управленческих решений на основе анализа производных показателей.

Ключевые слова: контроль, стратегический контроль, производный балансовый отчет, собственный капитал.

I. Tsyutsyak, Lecturer,
A. Tsyutsyak, Lecturer
King Danylo University, Ivano-Frankivsk, Ukraine

STRATEGIC CONTROL OVER EFFECTIVE USE OF EQUITY CAPITAL BY ASSESING INDICATORS OF THE DERIVATIVE BALANCE SHEET

The article exposes essence of strategic control and highlights the need for its identification in the system of internal control. A methodology is developed to draw up a derivative balance sheet and use its data in the strategic control system. The study establishes a procedure for assessing quality of the strategic management decisions that are taken on the base of the analysis of derivative indicators. The study outcomes can be of use for practitioners and researchers investigating company's internal control, the teachers and students dealing with economics and management.

Key words: control, strategic control, derivative balance sheet, equity capital.

References (in Latin): Translation / Transliteration/ Transcription

1. Tsiutsiak I.L., Tsiutsiak A.L., 2017. Kontrol' iak funktsiia upravlinnia: sutnist', klasyfikatsiia ta osnovni zadachi. Naukovo-praktychnyj zhurnal "Statystyka, oblik i audyt", 3(66), pp. 14–21.
2. Bobiak A.P., 2011. Vlasnyi kapital pidpriemstva, yak ekonomichna katehoriia, ta yoho oblik. Mizhnarodnyi zbirnyk naukovykh prats: Problemy teorii ta metodolohii bukhhalterskoho obliku, kontroliu i analizu, 1 (19), pp. 55–58.
3. Vivchar O.I., 2009. Vlasnyi kapital yak finansove dzherelo funktsionuvannia pidpriemstva. Naukovi visnyk NLTU Ukrainy: Zbirnyk naukovykh tekhnichnykh prats, 19.5, pp. 146–150.
4. Koroliuk T.M., 2005. Oblik vlasnoho kapitalu y analiz yoho vplyvu na investytsiinu pryvablyvist aktsionernykh tovarystv, pp. 22.
5. Nuzhna O.A., 2012. Vlasnyi kapital silskohospodarskykh pidpriemstv: traktuvannia, klasyfikatsiia, struktura. Zbirnyk naukovykh prats Luts'koho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu: nauk. zhurnal. Ekonomichni nauky. Serii oblik i finansy, 9 (33), pp. 498–507.
6. Sadovska I.B., 2012. Oblikovo-informatsiine zabezpechennia v upravlinni vlasnym kapitalom silskohospodarskykh pidpriemstv. Zbirnyk naukovykh prats Luts'koho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu: nauk. zhurnal. Ekonomichni nauky. Serii oblik i finansy, 9 (33), pp. 207–213.
7. Sopko V.V., 2006. Bukhhalterskyi oblik kapitalu pidpriemstva (vlasnosti, pasyviv). Monohrafiia, pp. 312.
8. Bardash S.V., 2013. Organizatsiino-pravova identyfikatsiia vnutrishnogo kontrolyu u privatnomu sektori ekonomiki. Visnik Zhitomirskogo derzhavnogo tekhnologichnoho universytetu, 4, pp. 3–9.
9. Grinov A.V., 2013. Strategichne upravlinnya v sistemii marketing menedzhmentu pidpriemstv mashinobudivnogo kompleksu. Visnik NTU "HPI", 46(1019), pp. 92–96.
10. Klimov A.V., 2015. Teoretiko-metodichni zasady formuvannia strategichnoho obliku. Elektronne naukovе fahove vidannia "Efektivna ekonomika", 12, pp. 1–5.
11. Rachinskiy A.P., 2010. Strategichne upravlinnya yak zasib rozvitku diyalnosti suchasnogo kerivnika organu derzhavnoyi vladi. Teoriya ta praktika derzhavnogo upravlinnya : zb. Nauk. Pr. DRIDU NADU., 1, pp. 22–32.
12. Yakimchuk L.M., Chubay V.M., 2012. Sut, zavdannia ta printsipi zdysnennia strategichnoho kontrolyu na pidpriemstvi. Ekonomichni nauki. Ser.: Oblik i finansy, 9(3), pp. 513–520.
13. Brukhan's'kyj R.M., 2014. Metodyka vedennia stratehichnoho finansovoho obliku na pidpriemstvakh: inzhynirnyhovyj aspekt. Bukhhalters'kyj oblik i audyt, 8, pp. 18–28.
14. Yevstafieva Ye.M., Bogatyi D.V., 2013. Analiz suchasnykh metodiv formuvannia prohnosnoi finansovoi informatsii ta zvitnosti v sistemii upravlin's'koho obliku komertsijnykh orhanizatsij. Mizhnarodnyj bukhhalters'kyj oblik, 48(294), pp. 2–17.
15. Koriahin M.V., Kutsyk P.O., 2015. Sutnist' ta osoblyvosti formuvannia stratehichnoi zvitnosti na osnovi bukhhalters'koho inzhynirnyhu. Bukhhalters'kyj oblik i audyt, 7, pp. 26–33.
16. Koriahin M.V., Kutsyk P.O., 2016. Problemy ta perspektivy rozvitku bukhhalters'koi zvitnosti. Monohrafiia. L'viv : LKA, 276 p.
17. Kutsyk P.O., Ostapiuk N.A., 2017. Orhanizatsiia operatyvnoho ta stratehichnoho kontrolinhu v umovakh intehrovanoi systemy obliku. Tekhnolohichniy audyt ta rezervy vyrobnytstva, 3/4 (35), pp. 24–29.

18. Herasymovych I.A., 2017. Mekhanizmy ta instrumenty bukhgalters'koho i finansovoho inzhynirynhu v upravlinni pidpriemstvom. Oblik i finansy, 1, pp. 25-32.
19. Frolova L.V., Alekseeva N.I., 2013. Udoskonalennya mehanizmu realizatsiyi upravlinskih rishen na pidpriemstvi. Evropeyskiy vektor ekonomichnogo rozvutku, 2, pp.234-243.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2018; 5(200): 66-74

УДК 330

JEL classification: G3, L5

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2018/200-9/9>

A.N. Adi, Magister,
Z. Baridwan, Doctor of Philosophy in Accounting,
E. Mardiaty, Doctor of Philosophy in Accounting
Economic Faculty, Brawijaya University, Malang, Indonesia

PROFITABILITY, LIQUIDITY, LEVERAGE AND CORPORATE GOVERNANCE IMPACT ON FINANCIAL STATEMENT FRAUD AND FINANCIAL DISTRESS AS INTERVENING VARIABLE

Financial statement can show the company management performance after human resource trust. Each public company is obligated to reveal the annual financial report. This research examined correlation among profitability, liquidity, leverage and corporate governance to financial statement fraud and financial distress as mediation variable. Based on the Association of Certified Fraud Examiners (ACFE) 2016, the financial statement fraud continuously grew from 2012-2016. It means that there were more companies having financial statement fraud motivation. In this research, financial distress had been a mediation variable before the financial statement fraud event. This research applied quantitative research using the fraud diamond theory. This research proved that there was an impact of profitability, leverage, shareholder > 3% and directors quantity to financial distress. This research showed that the higher company's profitability, the lower financial distress company risks. Based on the research, the companies that had financial distress would tend to do the financial statement fraud.

Keywords: Financial statement fraud, profitability, liquidity, leverage.

INTRODUCTION. Companies compose a financial statement to give information about financial condition, performance and position changing. It is very beneficial to information usages regarding to economy decision taking (PSAK 1 2014). Financial statement can show the company management performance after human resource trust. Each public company is obligated to reveal the annually financial report. Also, it is openly characterized to government and society, as stated to PP n.24 98 Verse 2, about financial information company annually. Based on Association of Certified Fraud Examiners (ACFE) periods 2012-2016, it was showed that the financial statement fraud grew globally. It means that there are many companies trying to manipulate the financial statement data.

Financial statement manipulation activity aims to seek the profit that done by a company. Fraud is a fake or erroneous act that done by someone or institution, which causes bad things to an individual, entity or other parties. The fraud phenomenon has been happening all over the world with any various types. Association of Certified Fraud Examiners (ACFE) divides into three things. Those are financial report fraud, asset misappropriation and corruption. The highest fraud type is (83.5%) on asset misappropriation and the lowest is (9.6%) on financial statement based on ACFE research. However, regarded to the loss, asset misappropriation placed on the lowest rank, whereas the financial statement placed on the highest rank. The amount was 125.000 US\$ for asset misappropriation fraud, whereas fraud financial statement is 975.000 US\$.

This research proved that the significant financial statement fraud impacted to financial aspect than others. Whereas, regarded to the non-financial aspect, financial statement fraud has negative effect, such as investor trust lost, reputation damaged, potential fine and criminal act. This fraud case could cause the trust lost to finance trade, information and accountant occupation all over the world [22].

Based on ACFE 2016, the financial statement fraud continuously increased from 2012-2016. It means that financial statement fraud scandal happens all over the world including Indonesia. The financial statement fraud

has appealed an accountant report scandal few cases that is known widely such as Cakra Mineral Ltd (CKRA) Tbk, Inovisi Infracom Ltd (INVS) and Tirta Amarta Bottling Ltd. In 2015, Tirta Amarta Bottling Ltd, proposed a credit extension to Mandiri Bank. The company involved in financial statement fraud to get credit facility from Mandiri Bank. The fraud was in the form of untrue asset statement. The case initially began by non performing loan (NPL) in 2016 that caused 1.4 trillion of government lost. Those are consisting of main, interest and fine [44].

The financial statement fraud also happened in huge electronic company, Toshiba. The financial revealed by Japan Judiciary. The company had exaggerated the profit 1.2 Billion US\$ or 151.8 Million Yen. It happened in 2008 – 2014. Tanaka and Sasaki had a fake design. However, they had already admitted. It was designed to be difficultly known by auditors. Based on Reuters, as the punishment, Toshiba would be fined 300-400 billion Yen. The fine amount would still be waiting to the further investigation from third parties. The crises caused a half of directors left the position. From the sixteen director, eight of them left their positions [45].

The research would combine the affected factors towards financial statement fraud and financial distress based on research done by Dalnial et al. [10] and Ngan [29] related to financial statement fraud, Wang and Deng [24] and Ugurlu and Aksoy [38] related to financial distress. The researcher added financial factors to examine and analyze the impact on financial statement fraud. It was also answered the advice from Mardiana [26] that the next research could use financial ratio to predict fraud on a company. The researcher added financial distress variable as intervening before the financial statement fraud event.

This research is different from previous researches. The difference is on financial distress as mediation variable. Financial distress was one factor that impacted on financial statement fraud (Ngan [29], Dalnial [10], and Mardiana [26]). Based on fraud diamond theory, one of factors that could cause the fraud, was company experienced financial distress pressure. It would get the pressure from investor and creditor, and supported the

company's financial fraud. This research would review the correlation between profitability, liquidity, leverage and corporate governance towards financial report fraud and financial distress as intervening variable.

Financial distress was one factor that impacted on financial statement fraud (Mardiana [26], Ngan [29]). Financial distress was a financial company situation that experienced difficulty at fulfilled the obligation. In the end, it could cause bankruptcy [19]. A company was on financial distress state if experienced difficulties at funded the obligatory finance or negatively profit result [5]. Companies that experienced financial distress generally could use finance ratio and non-financial information from income statements, financial position statement, cash flows statement and disclosure. Those were inside finance report. Financial distress researches had been done by Priego and Merino [25], Siregar and Fauzi [33], Hapsari [17], Ilman et al [19], Widarjo and Setiawan [42] and Li, Wang and Deng [24].

LITERATURE REVIEW.

Fraud Diamond Theory

Fraud Diamond Theory stated there are four affected factors. Those are pressure, opportunity, rationalization and capability. Pressure is a situation, where the management gets pressure from the stakeholders. One of them is investor to increase the company profit. This aims to press the company financial report fraud.

Another pressure is financial distress. Company would feel pressed to do the financial statement fraud, when the company experienced financial distress. The pressure is obtained from external parties. Those are investor and creditor. This causes the company to be motivated to do the fraud based on external fund pursuit.

The next impact factor is "chance". This happened when there is a management profit company. The third is rationalization. It happens when particular ethical values are allowed to do dishonest thing in the management. The last element is capability. Capability is someone's ability to do the fraud.

Based on agency theory, company has to be responsible about the company's performance towards investor because of the contract's. When company in a financial distress condition, then company would get pressure to do the fraud based on company's motivation distress.

Agency Theory

This subchapter will review about agency theory related to this research. The correlation perspective agency becomes the basic measure to explain and understand corporate governance. Jensen and Meckling (1976) explained that the agency correlation was a contract between agent and principal in a business cooperation relation. The interest conflict between an investor and agent is caused by unsuitable deed or policy with principal's interest. Therefore, it causes the agency cost which is burdened to investor.

According to Eisenhardt [11], agency theory has three basic assumptions about human characteristics, those are: 1) self-interest, 2) bounded rationality, 3) risk averse. Those three basic human characteristics cause unreliability to each other humans. The given information is not usually the same as the actual company's condition.

The imbalanced information by management and investor is called asymmetry information. It is one of inefficient contract between them. Agency conflict in a company blocks the company's goal. Those are stock value minimalized, company owner prosperity, profit report quality. Besides that, asymmetry information could give the management "chances" to do fraud in profit management form [39].

Investor as company's owner generally does not want the company to be involved in a fraud scandal. Thus causes the management and investor having contract or efficient relation consisting of authority and responsibility which agreed altogether. Several supervision mechanism forms could be undertaken to harmonize the relation between management and investor [18]. Therefore, the goal congruence is existed to avoid the fraud.

Pecking Order Theory

Pecking order theory is one theory related to company capital structure. There are two capital structures. Those are internal and external. Internal fund is from the company's profit deposit, whereas external fund from the company's obligation and right issue.

Pecking order is a theory that gives an advice about fund decision by following a hierarchy. Pecking order theory prioritizes the internal funding compares to external funding. Company more prioritizes the internal funding to avoid the public spotlight as right issues. Pecking order theory explains that external funding as priority is mainly from obligation than issuance of new shares.

The higher the profit of companies, the more those companies will avoid obligation. They will product inherently cash therefore it shows the external fund shortage need. Companies regarding to seek additional capital will prioritize the retained earnings than debt. Wardianto [43] showed the negative correlation between obligation level and profitability, it means that the higher the profit, the lower the company's external fund. Based on Sjahrial [34] company tends to use their own equity, because the obligation has failure risks. Each company have their own companies risks, based on the finance. The initial investment must use profit deposit, then it showed that the company have to have low obligation deposit ratio in capital structure. It is caused by increasing book value and equity trade value.

In pecking order theory, the deficit company will use the external fund. The main external fund is mainly on obligation. Bhama et al. [7] stated pecking order theory affected on company's life. A company which applies pecking order theory will have more long-term life.

Hypothesis Development

Profit Affection on Financial Distress

Based on pecking order theory, it tends to use internal fund from profit deposit by company's operational performance. The company's finance performance can be measured by profitability ratio. Profitability is an end result ratio and decision in companies. It is related to decision and policy which are used as a tool for measuring the company's ability to gain profit by selling. Whereas, ROA (return on asset) was a ratio to measure the profit company's result ability which was counted by using total company's asset after shortened the existed cost assets [16].

The higher ROA showed the efficiency and effectiveness of asset management. It means that the owned asset was to produce profit by selling, whereas investment by company's undertaking (Widarjo and Setiawan [42]). Also, the higher profitability ratio, the more company experiences financial distress.

Based on Hapsari [17], Widarjo and Setiawan [42] profitability which was proxied by ROA affected negative on financial distress. Ilman et al [19], Siregar and Fauzi [33], Amendola et al. [3] showed the impact between profitability and financial distress. Whereas Kristanti et al (2015) proxied profitability on sales did not affect financial distress. This shows that the higher the profitability ratio production of a company, the bigger the prevention of company experiences financial distress. Based on them, the hypothesis was:

H1: Profitability had negative impact on financial distress.

Liquidity impact on financial distress

Liquidity is company's ability to fund the operational and short-term obligation repayment. The liquidity measure could be divided into three types. Those were current ratio, quick ratio and cash ratio [42]. This research used current ratio to fulfill the short-term obligation by using company's current asset. If the short-term obligation is not added and has overwhelm current asset which is shown by cash that as the same as profit deposit, then a company will not have any problem with liquidity. Then, with the higher liquidity, there are not any tend to financial distress event in the future.

Based on Widarjo and Setiawan [42] and Ilman et al. [19] Liquidity ratio which was measured by current ratio, affected positively on financial distress. The contrast result was on Hapsari [17] liquidity ratio which was measured by current ratio, affected negatively on financial distress. Kristanti et al. (2015), Vekanda salam [40], and Amendola et al. [3] found the impact between current ratio with financial distress. Based on above explanation, the hypothesis as follows:

H2: Liquidity had negative impact on financial distress

Leverage Impact on Financial Distress

Leverage ratio is used to measure the company's asset, which is funded by obligation. The high leverage transaction was a general cause of financial distress in a company [41]. If it uses more external fund than internal fund, then it causes the high leverage at a company. Then, if the leverage becomes higher, it affects the finance company condition in the future.

Based on Ilman et al. [19] leverage had positive impact on financial distress, whereas Hapsari [17]; and Widarjo and Setiawan [41] leverage had negative impact on financial distress. Ilman et al. [19], Kristanti et al.(2015) and Gruszczynski [15] also stated that leverage affected financial distress. Based on the above, the hypothesis as follows:

H3: Leverage had positive impact on financial distress

Corporate Governance Impacts on Financial Distress

Agency problem appeals because of the separation between the principal and agent. Based on agency theory, the conflict of interest between them could impact the company operations in achieving the goal. Asymmetry information which is one of agency problems defined as opportunist behavior. Thus, agent as the company's management who knows company's finance condition better, does not tell the whole company's finance condition to owner. In other words, the owner does not have much information about company's finance condition. Management has more chance to policy and decision making regarding to obligation and investment. Therefore, the company experiences financial distress.

Corporate governance is an effort to find the best way regarding to company's operation in corporate governance to control the management [18]. Therefore, it can be known that management decision making is beneficial for company as a whole or not. Lehman and Warning [23] stated that corporate governance efficiency divided into three aspects. Those were investment, company's growth and profitability. The more efficient a corporate governance, the lower company experiences financial distress.

Based on Priego and Marino [25] corporate governance mechanism could decrease the company's financial distress probability. Li et al. [24], Kristanti et al. (2015), and Manzaneque et al.[25] also stated that corporate governance mechanism had negative impact on financial distress. The hypothesis as follows:

H4: Corporate governance had negative impact on financial distress.

Financial Distress Impact on Financial Statement Fraud

Pressure is one element of fraud in fraud triangle theory. Pressure could be divided into four categories. Those are financial, non-financial, politics and social [1]. A company that experiences financial distress had lease one interest cover ratio (<1). If this event continued, the company's finance could be worsen or bankrupt [41].

Management would feel pressure to do the fraud by company's financial distress. It could be from the external parties (stockholder and creditor) that have certain expectation to the company or the unhealthy finance condition. One of various ways to solve is to do the finance statement fraud. Therefore the company haswell-looked finance condition. It means that the higher financial distress, the more finance report fraud happening. Based on Mardiana [26] and Waznah et al. [41], financial distress had negative impact on financial report fraud, whereas Ngan [29] financial distress had positive impact on financial report fraud. Danial et al. [10]; Bisogno and Luca [9] stated that there were impact between financial distress and financial statement fraud. The hypothesis as follows:

H5: Financial distress had positive impact on financial report fraud.

METHODOLOGY. This study combined several constructions to determine the variables such combining among the factors affecting the financial distress and financial report dishonesty [10, 29, 38] Ugurlu and Deng, 2006., and Ugurlu and Aksoy, 2006). The fundamental theory used in this study was Fraud Diamond theory.

This study applied Fraud Diamond theory, in which one of the factors is pressure causing financial distress. Ngan et al. (2013), stated that financial distress had influence toward the financial report dishonesty which increase the level of financial distress. It might cause the increasing of financial report dishonesty in a company. In other words, it supported fraud diamond theory which mentioned that one of the factors a company doing a fraud is pressure. Additionally, factors that determine a financial distress are profitability, liquidity, and leverage.

In addition, pecking order theory is a theory which suggests financing which follows a hierarchy; internal financing and external financing). Based on the theory, a company is commanded to produce high profitability and liquidity and low leverage. In other words, a company must achieve high profit goal and owe little in order to avoid the existence of financial distress. Ugurlu and Aksoy [38] found negative influences between liquidity and profitability toward financial distress which means the higher the liquidity and profitability of a company, the lower dept and financial distress a company has.

Theory of agency is a theory which relates the stakeholder and the company. Harahap and Wardhani [18] found a relation between corporate governance and agency conflict. The higher an agency conflict, the higher potency of financial distress happened and financial report dishonesty. Wang et al. [24] showed the existence of negative relation between proxied corporate governance and ownership concentration, including state ownership, independent commissaries and auditor opinion regarding financial distress.

This study also examined the indirect influence among profitability, liquidity, leverage and corporate governance toward financial report dishonesty and financial distress. Financial distress is one of the factors of financial report dishonesty [26, 29]. It is situations where a company experiences difficulties in fulfilling the responsibility which then cause a company bankrupt [19]. A company can be in

financial distress if it is not able to fund the obligation and to produce negative profit [5].

Sample

This research used all manufactures population in Indonesian Stock Exchange for 2013-2016. This manufacture company was chosen to be the sample based on ACFE 2016 data that the manufacture company had the highest financial report fraud. Indonesian Stock Exchange 2017 stated that the manufacture had the highest financial report fraud than others.

It has eight measure indicators compared to other probability 5 measure indicator models. Therefore it has more precise detection. *Beneish M-Score* as followed:

$$M = -4,840 + 0.920 \times \text{DSRI} + 0.528 \times \text{GMI} + 0.404 \times \text{AQI} + 0.892 \times \text{SGI} + 0.115 \times \text{DEPI} - 0.172 \times \text{SGAI} + 4.697 \times \text{TATA} - 0.327 \times \text{LVGI}$$

The formula above was obtained from a few patterns, which stated by Beneish et al. [8]. Those are:

- Days Receivable Index (DSRI)** = (Net Receivablest / Salest) / (Net Receivablest-1 / Salest-1)
- Gross Margin Index (GMI)** = [(Salest-1 - COGSt-1) / Salest-1] / [(Salest - COGSt) / Salest]
- Asset Quality Index (AQI)** = [Total Assett - (Current Assetst + PPdanEt) / Total Assetst] / [Total Assett - ((Current Assetst-1 + PPdanEt-1) / Total Assetst-1)]
- Sales Growth Index (SGI)** = Salest / Salest-1
- Depreciation Index (DEPI)** = (Depreciationt-1 / (PP and Et-1 + Depreciationt-1)) / (Depreciationt / (PP and Et + Depreciationt))
- Selling, General, and Administrative Expense Index (SGAI)** = (SG and A Expenset / Salest) / (SG and A Expenset-1 / Salest-1)
- Leverage index (LVGI)** = [(Current Liabilitiest + Total Long Term Debtst) / Total Assetst] / [(Current Liabilitiest-1 + Total Long Term Debtst-1) / Total Assetst-1]
- Total Accruals to Total Assets (TATA)** = (Income from Continuing Operationst - Cash Flows from Operationst) / Total Assetst.

If $M > 22$ then the company tended to do the financial report fraud.

Financial Distress

It is defined as a financial hardship because of company's operational or insufficient profit to fulfill its obligations. Febrina [13] explained several tools to test company's financial distress such as: Model Z-Score, Model Zeta, Model O-Score, Model Zmijewski, and Camel ratio. The strongest and the lowest error checking level is

Variable Definition

Financial statement fraud

The financial statement fraud was represented by profit manipulation. It was tested by *Beneish-MScore*. *Beneish-MScore* was a usage method to detect company's fraud on financial report [8]. Empirically, company with high M-Score has higher fraud undertaken tendency. *Beneish MScore* was a probabilistically model. Hence, the research framework as followed:

Altman Z-Score model. Hence, this research used Altman Z-Score to measure financial distress.

Financial distress measured by *Altman Z-Score* and *dummy* variable which is given score 1 if the Altman Z-Score company score was < 2.073 and score 0 if the Altman Z-Score company was ≥ 2.073 . Altman stated a company that had Z-Score < 2.073 , tended to do the financial report fraud.

Altman Z-Score as followed:

$$Z = 1.2 X1 + 1.4 X2 + 3.3 X3 + 0.6 X4 + 1.0 X5$$

Source: [29]

Note:

X1 = Working Capital to Total Asset

X2 = Retained Earning to Total Asset

X3 = EBIT to Total Asset

X4 = Market Value of Equity to Total Liabilities

X5 = Net Sales to Total Assets

Profitability

Profitability variable used in this research was ROA (return on asset). Profitability measure actually could undertake by a few proxies such as Return on Equity (ROE) and return on Investment (ROI). However, regarding to explain the whole profit, the researcher used ROA. Ugurlu and Aksoy [38] stated that the best measure was ROA regarding to profitability level.

Generally, the financial performance was well said if it had ratio 1 or more than 1. Therefore, the higher the profitability ratio, the more effective the management to get higher profit. ROA ratio could be obtained by:

$$ROA = \frac{\text{Net income}}{\text{Total asset}}$$

Source: [16, p. 86].

Leverage

Leverage is a ratio to measure the obligation company ability fulfillment whether in short or long term. We could use debt to equity ratio (DER) and debt to asset ratio (DAR). This research used debt to asset ratio. The fraud proxied leverage company was company's ability to fulfill their obligation whether in short or long term if it would be liquidated or dissolved [42]. Therefore, the leverage measure conceptual used debt ratio with owned asset.

Generally, well-finance company had 1 DAR ratio or below 1. The higher the ratio result, the higher the debt ratio level owned by a company. The ratio DAR pattern as followed:

$$ROA = \frac{\text{Total debt}}{\text{Total asset}}$$

Source: [16, p. 89]

Liquidity

Liquidity is a ratio to measure the company's liquidity level. In other words, it is the company's ability to pay off the short-term debt. The liquidity could be measured by current ratio, quick ratio and cash ratio [31, p. 286]. This research used current ratio to measure the liquidity. Generally, a company is on liquid state, when has 1 liquidity ratio or above. Hence, the higher the production ratio, the more the company experiences liquidity. The pattern as follows:

$$\text{Current Ratio} = \frac{\text{current asset}}{\text{Current liabilities}}$$

Source: [16, p. 79]

Corporate Governance

Corporate governance is a company's management pattern which connects to company's owner and management. Corporate governance could be measured by ownership concentration, institutional ownership, stock's

proportion board ownership, CEO duality, independent board proportion, board size, auditor committee amount, director amount and etc.

This research, corporate governance was measured by ownership concentration, direction board size and auditor committee. Ownership concentration was measured by stock ownership percentage that owned by the biggest stockholders. The biggest stockholder is by 3% or more from the total stocks [21]. Direction board is measured by total direction boards from a company (Aghghaleh et al. [1], Ainul et al. [2]; Andreas et al. [5], Priego & Merino [25]). Then, the auditor committee is measured by total members from an auditor committee in a company [1].

Sample Descriptions

This research used purposive sampling by using Manufacture Company that listed on Indonesian Stock Exchange in 2013-2016. Based on Survey Fraud Indonesia, ACFE 2016 and Indonesian Stock Exchange 2017, it is known that the manufacture company is the biggest fraud company type.

Descriptive Statistic

Descriptive statistic was description of variable that would be studied. It was taken from each research variables. Generally, descriptive statistic described the mean, medium, maximum, minimum, standard deviation and also several other description in the research. The data was processed by views9 application. It could be seen in the table below:

Table 1. Descriptive Statistic

	X1	X2	X3	X4	X5	X6	Y	Z
Mean	4.788483	2.334374	0.595396	3.847500	4.975000	3.105000	-2.279521	4.259082
Median	2.700000	1.431030	0.499151	4.000000	4.000000	3.000000	-2.485640	3.082027
Maximum	71.51000	15.164470	10.17060	8.000000	16.00000	5.000000	8.483474	23.65747
Minimum	-54.85000	0.106449	0.037231	1.000000	2.000000	2.000000	-9.946233	-10.91578
Std. Dev	10.70778	2.304519	0.730404	1.541162	2.372435	0.405445	1.817388	4.745450
Skewness	1.158306	2.864822	7.666953	0.807546	1.362549	2.367332	2.026646	1.514435
Kurtosis	12.68524	9.676207	84.51402	3.241898	5.073618	11.45544	12.92119	7.035195
Sum	1915.393	933.74963	238.1583	1539.000	1990.000	1242.000	-911.8083	1703.633
Sum SqD.	45747.99	8594.318	212.8624	947.6975	2245.750	65.59000	1317.856	8985.199
Observation	400	400	400	400	400	400	400	400

Based on table 1, profitability (X1), liquidity (X2), leverage (X3), total stockholder > 3 % (X4), direction board measure (X5), total audit committee (X6), Financial Distress (Z) and fraud (Y). It was consisted of 400 cases, which meant, there were no missing data. Profitability had 4.79 mean by minimum score of -54.85 (IKAI (Indonesia Accountant Society company) and maximum score of 71.51 (UNVER Company 2013). Liquidity had mean of 2.33 by 0.11 minimum score (POLY company 2016), and maximum score of 15.16 (DPNS company 2016). Leverage had mean value of 0.60 by minimum score of 0.04 (JPRS company, 2014) and maximum score of 10.17 (IMAS company, 2013). The stockholder > 3% had 3.85 mean by 1 minimum total stockholder (HMSP company) and total 8 maximum stockholder (AISA, INAI, KLB and LMPI company). Direction board measure had 4.98 mean, by minimum 2 total persons direction (FPNI < INDR and UNIT company) and total 16 maximum persons direction (TCID 2016, company). Total audit committee had 3.11 mean by total 2 persons minimum auditor committee (MBTO, FPNI, KBRI and SKLT company) and total 5 maximum auditor committee (CPIN and MAIN company). Financial distress had mean of 4.26 by minimum score of -10.92 (POLY company 2015) and maximum score of 23.66 (company). The financial statement fraud had -2.28 mean by minimum score of -9.95 (company), and maximum score of 8.48 (KLBF company 2014).

Regression test

Regression test result consisted of two models. Those were regression model 1 and regression model 2. Each from this regression test model will discuss about the regression similarity to be produced, test F (impacts on independent variable simultaneously to dependent), test t (independent variable partial impact to dependent variable), and determination coefficient score (R square).

Based on regression test result from table, it could be known simultaneously that score F was 24.037 with Sig F Score of 0.000, which meant < 0.05. Then, H0 was rejected and H1 was accepted. Independent variable were X1 (ROA), X2 (Liquidity), X3 (Leverage), X4 (stock ownership > 3%), X5 (total direction board), and X6 (total auditor committee) impacts on variable Z (financial distress). Based on table 2 score R Square (used adjusted R square) as 0.858 or 85.8 %. It defined variable Z (financial distress) was 85.8 % by independent variable. Those were X1 (ROA), X2 (Liquidity), X3 (Leverage), X4 (stockholders > 3 %), X5 (total direction board), and X6 (total auditor committee). Whereas, the rest was 14.2 % explained by other variable or independent variable at this same regression. Profitability partial stockholders, total direction boards impacted negative on financial distress. Leverage impacted positive on financial distress.

Table 2. Regression Model 1 (Fixed Effect Model)

Free variable	Regression coefficient	t count	Sig. t	Note
Constant	7.036362	3.665442	0.0003	-
X1 (ROA)	-0.065380	-3.649924	0.0003	Significant
X2 (liquidity)	-0.016212	-0.740841	0.4594	Non-significant
X3 (leverage)	1.746449	8.388333	0.0000	Significant
X4 (Stockholders > 3%)	-0.406662	-2.331626	0.0204	Significant
X5 (total direction board)	-0.500577	-2.923467	0.0037	Significant
X6 (total auditor committee)	0.181441	0.349563	0.7269	Non-significant
R-squared	0.895666			
Adjusted R-squared	0.858403			
F-statistic 24.03680				
Prob (F-statistic)	0.000000			

Based on table 2 score R Square (used adjusted R square) as 0.858 or 85.8 %. It defined variable Z (financial distress) was 85.8 % by independent variable. Those were X1 (ROA), X2 (Liquidity), X3 (Leverage), X4 (stockholders > 3 %), X5 (total direction board), and X6 (total auditor

committee). Meanwhile, the rest was 14.2 % explained by other variable or independent variable at this same regression. Profitability partial stockholders, total direction boards impacted negative on financial distress. Leverage impacted positive on financial distress.

Table 3. Regression Model 2 (Fixed Effect Model)

Free variable	Regression coefficient	t count	Sig. t	Note
Constant	-4.633373	-2.406351	0.0167	-
X1 (ROA)	0.007209	0.401283	0.6885	Non-Significant
X2 (liquidity)	-0.015389	-0.713974	0.4758	Non-significant
X3 (leverage)	-1.245389	-5.477943	0.0000	Significant
X4 (CG share > 3 %)	0.163710	0.948218	0.3438	Non-Significant
X5 (total direction board)	0.030657	0.179939	0.8573	Non-Significant
X6 (total auditor committee)	0.429348	0.843132	0.3998	Non-significant
Z (Financial Distress)	0.224709	3.928091	0.0001	Significant
R-squared	0.317923			
Adjusted R-squared	0.071164			
F-statistic 1.288397				
Prob (F-statistic)	0.051153			

Based on table 3 regression test, It could be known that the score of F was 1.288 with score Sig F 0.051. It means > 0.05. Then Ho and H1 were rejected simultaneously. Independent variable was X1 (ROA), X2 (Liquidity), X3 (Leverage), X4 (stockholders > 3 %), X5 (total direction board), X6 (total auditor committee and Z (financial distress) was not impacted variable Y (fraud). Also, based on table 3 R Square (used adjusted R Square) was 0.071 or 7.1 %. It defined variable Y (fraud) was explained as 7.1 % by independent variable. Those were X1 (ROA), X2 (Liquidity), X3 (Leverage), X4 (Stockholders > 3 %), X5 (total direction board) and Z (financial distress). whereas the rest was 92.9 %. It was explained by other variable or independent variable in this similar regression. Leverage impacted positively on financial statement fraud, whereas financial distress impacted positively on financial statement fraud. Then, the profitability, liquidity and corporate governance were not impacted on financial statement fraud.

This subchapter will review the indirect impact between profitability, liquidity, leverage and corporate governance variable to financial statement fraud and financial distress. The total data could be formulated, as followed:

$$R^2_m = 1 - P^2_{e1} P^2_{e2} \dots P^2_{ep}$$

In which:

$$P^2_{e1} = 1 - R^2_1; \quad P^2_{e2} = 1 - R^2_2$$

Where R^2_1 was *R square* to formula 1, in which 0.858, R^2_2 is *R* to formula 2. That was 0.071:

$$P^2_{e1} = 1 - 0.858 = 0.142; \quad P^2_{e2} = 1 - 0.071 = 0.929$$

total determination coefficient was as followed:

$$R^2_m = 1 - (0.142 \times 0.929) = 0.132 \text{ atau } 13.2\%$$

The R^2_m indicated data diversity that could be explained by that model as 0.132, whereas 86.8% diversity was explained by other variable. This table served about indirect impact test result:

Indirect Impact Analysis

Table 4. Indirect test

Effect	a	b	SE a	SE b	Z-sobel	P-value	Note
X1→Z→Y	-0.065	0.225	0.018	0.057	-2.674	0.007	Significant
X2→Z→Y	-0.016	0.225	0.022	0.057	-0.728	0.467	Non-significant
X3→Z→Y	1.746	0.225	0.208	0.057	3.557	0.000	Significant
X4→Z→Y	-0.407	0.225	0.174	0.057	-2.005	0.045	Significant
X5→Z→Y	-0.501	0.225	0.171	0.057	-2.345	0.019	Significant
X6→Z→Y	0.181	0.225	0.519	0.057	0.348	0.728	Non-significant

Based on table 4, it could be known the profitability, leverage, stockholders, total directions impacted on financial statement fraud by financial distress, whereas liquidity and total auditor committee were not significant to financial statement fraud through financial distress.

Discussion

Discussion was focused on research's result, based on research hypothesis. Profitability, leverage, stockholders > 3 %, and the total board direction influenced financial distress. Then, it impacted on financial statement fraud. This research proved the negative impact on financial distress. The result supported Hapsari research [17],

Widarjo and Setiawan [42] profitability that proxied by return on asset (ROA) impacted negative on financial distress. This research was done by Ilman et al. [19], Siregar and Fauzi [33] revealed the impact between profitability and financial distress. This meant, the higher the profitability ratio, the higher the financial distress company prevention.

The result of data analysis proved that liquidity did not influence the financial distress of manufacture companies in Indonesia from 2013 until 2016. Liquidity is a ratio used to measure the ability of a company to pay the short-term debt. Munawir [32] mentioned liquidity as the creditor margin of safety in short term. In other words, the company's financial condition is stable or progressive so that the company is free from financial distress automatically. On contrary, the result of analysis showed that liquidity did not have any influence toward financial distress. However, the result of this study indicated that liquidity did not affect financial distress. The 315 samples showed that the composition of short-term debt is greater than long-term debt which means that companies prefer to use short-term debt for the company's operating needs compared to long-term debt nowadays. Such the condition resulted an asset balance is not equivalent to its profit, so that high liquidity of a company did not guarantee the lowering of financial distress. Besides, 327 samples showed that the current debt was lower than the company's lancer assets. On other words, the 327 samples showed that the company could pay off its current debt using the company's lancer assets.

Leverage proved positively on financial distress Manufacture Company in Indonesia in 2013-2016. This research was in line with Ilman et al. [19] which proved that leverage positively impacted financial distress of Manufacture Company in Indonesia (2009). This research was also different from Hapsari [17] research and Widarjo and Setiawan [43]. Those proved that leverage negatively impacted on financial distress. Kristanti et al. (2015) and Gruszczynski [15] stated that leverage impacted on financial distress although it was not detailed related to the correlation.

The research proved that the stockholders > 3% negatively impacted on financial distress Indonesian manufacture company in 2013-2016. The stockholders were part of corporate governance mechanism at a company. The prominent stockholders (more than 3%) concentrated to persons or institutions. Stockholders more than 3 % distributed to many capitalist, viewed as increased the investors control to company's management, hence company's efficiency would increase and decrease the financial distress potential. This happened to Indonesian manufactures company with total prominent stockholders above five persons. Wang & Deng [24] and Miglani et al. [27] proved the negative ownership concentration to financial distress. Although this research contrasted to Priego and Merino [25], Amendola et al. [3], and Manzaneque et al. [15] proved that the ownership concentration did not impact to financial distress.

The research also proved the negative director board impacted on financial distress to manufacture company in Indonesia 2013-2016. The total existed director board could anticipate agency problem, which was caused to miscommunication and interests contrast. The function is to be solved to create wise policies at a company. However, it prevented the financial distress. The importance of total director board, then a manufacture company at very least had 5 director boards. This research was based on Manzaneque et al. [25]. It proved the size director boards,

impacted to agency problems, which in the end appealing financial distress potential.

In addition, the result of the study proved that the number of audit committees did not affect financial distress in manufacture companies in Indonesia from 2013 until 2016. This is not in line to the research hypothesis that the number of audit committees negatively affects financial distress. This is due to the current conditions, in which every manufacturing company only has 2 to 5 audit committees. The OJK regulations No.55/POJK.04/2015 and KEP-103/MBU/2002 stated that the ideal number of audit committees consist of 3 members which include 1 chairman and 2 members. Among 400 samples, 351 samples (88 %) had 3 audit committees which mean that the company had used the ideal amount for the audit committee. According to Dalton (1999), too many members of audit committees can reduce the focus of the audit and cause conflict in decision making. However, the less member of audit committee would slow down the work performance. Unfortunately, the result of this study did not in line with Hazirola et al. (2017) which proved that the audit committee affected financial distress within the company. However, the result of this study was in accordance with Salloum et al. (2014) which mentioned that the number of corporate audit committees did not affect financial distress.

Financial distress impacted positively on manufacture company fraud in Indonesia 2013–2016. A company that has financial distress tends to do financial statement fraud. This research was the same as Ngan [29], Mardiana [26] and Waznah et al. [41] in which proved the impact of financial distress on financial statement fraud. Whereas, Dalnial et al. [10] and Bisogno and Luca [9] stated, that there were correlation between financial statement fraud.

Conclusion. From the analysis and discussion above, this study could be concluded that there are several factors to determine the financial distress and financial report dishonesty. The impacting factors of financial distress were profitability, leverage and stockholders > 3 % and the number of directors. In addition, the higher company's profitability, the lower financial distress company risks would occur. On other words, the decreasing of profitability would cause the occurrence of financial distress and vice versa. Then, the result also showed that liquidity did not the determined factor on financial distress. This is caused by a company prefer short-term funding to long term funding. Besides, about 80 % samples of company could pay the short term debt. thus, most company like to owe more in short-term funding to support the production. As the result, the internal financial is not balanced with the profit so that liquidity could not guarantee the existence of financial distress.

Leverage is the determined factor of financial distress to manufacture company. Research also proved all corporate governance proxy is the determined factor to financial distress. The stockholders more than 3% which was distributed to many capitalist would tend to decrease financial distress. The adequate total company's need and expertise fields need will decrease financial distress potential. The total audit committee is not financial distress factor. Hence, audit committee has not been able to decrease financial distress potential. The research result proved that financial distress was one of the fraud factors in Indonesia periods 2013–2016. It means that the higher the financial distress, the more company experienced to do the financial statement fraud. Financial distress is one of the main reasons for Manufacture Company to do the financial statement fraud.

Overall, the result of this study showed that profitability, leverage, > 3 % stakeholder and the number of directors were the factors of financial distress of manufacturing company in Indonesia. When a company experienced financial distress, so a company would be probably do financial report dishonesty. Indeed, financial distress was one of the things that cause financial report dishonesty happened in manufacturing companies in Indonesia.

Suggestions:

The suggestions are the importance of profitability maintenance such as; increasing effectiveness and efficiency of corporate governance by arranging the ideal audit committee, director boards, and also the stockholders. Definitely, it could bring forth the good policies and strategies at a company. The research's result shows that the financial distress has impact to financial statement fraud. Therefore, regarding to decrease that corrupt act, it could be done by increasing the financial distress potential prevention. Those are, re-arranging the short-term obligation policy and communication system between manager and investor. Particularly to the government, it is done by increasing the transparency, accountability and openness information.

References:

1. Aghghaleh, S.F., Iskandar, T.M., & Mohamed, Z. M., 2014. Fraud Risk Factors of Fraud Triangle and the Likelihood of Fraud Occurrence: Evidence from Malaysia. *Information Management and Business Review*, vol. 6, no. 1, pp. 1–7.
2. Ainul, W., Wan, A., Razali, M., & Arshad, R., 2014. Disclosure of corporate governance structure and the likelihood of fraudulent financial reporting. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, vol. 145, pp. 243–253. <http://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.06.032>.
3. Amendola, A., Maria L.R., Luca S., 2014. An analysis of the determinants of financial distress in Italy: A competing risks approach. *International Review of Economics and Finance*, doi:10.1016/j.ieref.2014.10.012
4. Amirya, M., & Atmini, S., 2008. Determinan Tingkat Hutang Serta Hubungan Tingkat Hutang Terhadap Nilai Perusahaan: Perspektif Pecking Order Theory. *Jurnal Akuntansi Dan Keuangan Indonesia*, vol. 5, no. 2, pp. 227–244.
5. Andreas, Tanjung, A.R., & Sentosa, H., 2009. Pengaruh Financial Distress Dan Corporate Governance Terhadap Rekayasa Laporan Keuangan. *Economic Journal*, vol. 17, no. 2, pp. 38–50.
6. Association of Certified Fraud Examiner. 2016. *Report to The Nations On Occupational Fraud and Abuse*. ACFE. Retrieved January 3, 2016, retrieved from www.acfe.com.
7. Bhama V, Jain P.K, Yadav, 2015. Does firms' pecking order vary during large deficits and surpluses? An empirical research on emerging economies. *Procedia Economics and Finance* 30, pp. 155–163. doi: 10.1016/S2212-5671(15)01279-4.
8. Beneish, M.D., Charles M.C. Lee, D. Craig Nichols, 2012. Fraud Detection and Expected Returns. <http://ssrn.com/abstract=1998387>.
9. Bisogno M. and De Luca R., 2015. Financial Distress and Earnings Manipulation: Evidence from Italian SMEs. *Journal of Accounting and Finance*, ISSN: 2249-3964 & E-ISSN: 2249-3972, Vol. 4, Issue 1, pp. 42–51.
10. Dalnial, H., Kamaluddin, A., Sanusi, Z.M. and Khairuddin, K.S., 2014. Accountability in financial reporting: detecting fraudulent firms. *Journal of Advanced Management Science*, vol. 2, no. 1. doi:10.1016/j.sbspro.2014.06.011.
11. Eisenhardt, K.M., 1989. Agency theory: An assessment and review. *Academy of management review*, vol. 14, no. 1, 57–74.
12. Farida, K., Sri R, Akhmad N.H., 2015. The Determinant of Financial Distress on Indonesian Family Firms. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, vol. 219, pp. 440–447.
13. Febrina, P., 2010. Penyebab, dampak, dan prediksi dari financial distress serta solusi untuk mengatasi financial distress. *Jurnal Akuntansi Kontemporer*, vol. 2, no. 2, pp. 191–205.
14. Government regulations No. 24 of 98 about Information annual financial company.
15. Gruszczynski Marek, 2004. Financial distress of companies in Poland. *International Advances in Economic Research*, vol. 10, no. 4.
16. Hanafi, Mamduh M., and Halim, A., 2005. Analisis Laporan Keuangan, 2nd ed, Yogyakarta: STIE YKPN.
17. Hapsari, E.I., 2012. Kekuatan Rasio Keuangan Dalam Memprediksi Kondisi Financial Distress Perusahaan Manufaktur Di BEI. *Jurnal Dinamika Manajemen*, vol. 3, no. 2, pp. 101–109.
18. Harahap, L., & Wardhani, R., 2012. Analisis Komprehensif Pengaruh Family Ownership, Masalah Keagenan, Kebijakan Hutang, Corporate Governance dan Opportunity Growth Terhadap Nilai Perusahaan.
19. Ilman, M., Zakaria, A., & Nindito, M., 2011. The Influences Of Micro And Macro Variables Toward Financial Distress Condition On Manufacture Companies Listed In Indonesia Stock Exchange In 2009. *International Conference on Humanities and Social Sciences*, vol. 3, pp. 1–12.
20. Jensen, M.C., & Meckling, W.H., 1976. Theory of the firm: Managerial behavior, agency costs and ownership structure. *Journal of financial economics*, vol. 3, no. 4, pp. 305–360.
21. Kanapickiene, R., & Grundiene, Z., 2015. The Model of Fraud Detection in Financial Statements by Means of Financial Ratios. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, vol. 213, pp. 321–327. Retrieved from <http://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.11.545>
22. Law, P., 2011. Corporate governance and no fraud occurrence in organizations. *Managerial Auditing Journal*, vol. 26, no. 6, pp. 501–518. Retrieved from <http://doi.org/10.1108/02686901111142558>.
23. Lehmann, E., & Warning, S., 2004. Governance Structures, Multidimensional Efficiency and Firm Profitability. *Journal of Management and Governance*, vol. 8, pp. 279–304.
24. Li, H., Wang, Z., & Deng, X., 2008. Ownership, independent directors, agency costs and financial distress: evidence from Chinese listed companies. *Corporate Governance*, vol. 8, no. 5, pp. 622–636. Retrieved from <http://doi.org/10.1108/14720700810913287>.
25. Manzanque M., Alba Maria Priego, Elena Merino. (2015). Corporate governance effect on financial distress likelihood: Evidence from Spain. *Spanish Accounting Review*. Retrieved from <http://dx.doi.org/10.1016/j.rcsar.2015.04.001>.
26. Mardiana, A., 2015. Effect Ownership, Accountant Public Office, and Financial Distress to the Public Company Financial Fraudulent Reporting in Indonesia. *Journal of Economics and Behavioral Studies*, vol. 7, no. 2, pp. 109–115.
27. Miglani S., Kamren A., Darren H., 2015. Voluntary corporate governance structure and financial distress: Evidence from Australia. *Journal of Contemporary Accounting & Economics* vol. 11, pp. 18–30.
28. Mine Ugurlu, Hakan Aksoy, 2006. "Prediction of corporate financial distress in an emerging market: the case of Turkey", *Cross Cultural Management: An International Journal*, Vol. 13, no. 4, pp. 277–295 <http://dx.doi.org/10.1108/13527600610713396>.
29. Ngan, S. C., 2013. The impact of politically-connected executives in fraudulent financial reporting : Evidence based on the H. *African Journal of Business Management*, vol. 7, no. 18, pp. 1875–1884. Retrieved from <http://doi.org/10.5897/AJBM12.530>.
30. Platt, H. D., & Platt, M. B., 2002. Predicting corporate financial distress: reflections on choice-based sample bias. *Journal of Economics and Finance*, 26(2), 184–199.
31. Robinson, T., Hennievian, G., Henry, E., Broihahn, M., 2009. *International Financing Statement Analysis*. Canada: John Wiley & Sons, Inc., Hoboken, New Jersey.
32. S. Munawir, 2007. *Analisis Laporan Keuangan, Edisi Empat*. Yogyakarta: PT. Liberty.
33. Siregar, R.I., & Fauzie, S., 2012. Analisis Manfaat Rasio Keuangan Dalam Memprediksi Financial Distress Pada Perbankan (2007-2012). *Jurnal Ekonomi Dan Keuangan*, vol. 2, no. 12, pp. 716–726.
34. Sjahrial D. (2014). *Manajemen Keuangan Lanjutan*. Mitra Wacana Gramedia.
35. Skousen, C.J., Smith, K.R., & Wright, C.J., 2009. Detecting and predicting financial statement fraud: the effectiveness of the fraud triangle and SAS No 99. Retrieved from <http://ssrn.com/abstract=1295494>.
36. Sofyaningsih, S., & Hardiningsih, P., 2011. Struktur Kepemilikan, Kebijakan Dividen, Kebijakan Utang Dan Nilai Perusahaan. *Dinamika Keuangan Dan Perbankan*, vol. 3, no. 1, pp. 68–87.
37. Thomas Robinson, Hennievian Greuning, Elaine Henry, Michael Broihahn. 2009. *International Financing Statement Analysis*. Canada: John Wiley & Sons, Inc., Hoboken, New Jersey.
38. Ugurlu, M., & Aksoy, H., 2006. Prediction of corporate financial distress in an emerging market: the case of Turkey. *Cross Cultural Management: An International Journal*, vol. 13, Issue 4, pp. 277–295, retrieved from <http://dx.doi.org/10.1108/13527600610713396>.
39. Ujijantho, M. A., & Pramuka, B. A., 2007. Mekanisme corporate governance, manajemen laba dan kinerja keuangan. *Simposium Nasional Akuntansi X*, 10.
40. Venkatasalam, S., 2016. Financial Distress Situation of Listed Malaysian Shipping Companies from 2008 to 2014: Using Altman's Z-EM Score. *International Research Journal of Applied Finance*, vol. 7, no. 5, pp. 53–63.
41. Waznah, A., Alma, N., & Mohd, Z., 2015. Earnings Management: An Analysis of Opportunistic Behaviour, Monitoring Mechanism and Financial Distress. *Procedia Economics and Finance*, vol. 28, (13-14 April), pp. 190–201. Retrieved from [http://doi.org/10.1016/S2212-5671\(15\)01100-4](http://doi.org/10.1016/S2212-5671(15)01100-4).
42. Widarjo, W., & Setiawan, D., 2009. Pengaruh Rasio Keuangan Terhadap Kondisi Financial Distress Perusahaan Otomotif. *Jurnal Bisnis Dan Akuntansi*, vol. 11, no. 2, pp. 107–119.
43. Wardianto, K. B., 2013. Pengujian Pecking Order Theory Pada Non-Bank Financial Institution (NBFIs) Di Indonesia. *Administration Journal*, vol. 1, no. 1.
44. <http://www.rmml.co/read/2018/02/05/325579/Kumpulkan-Bukti-Tambahan-Jaksa-Geledah-Bank-Mandiri>
45. <http://bisnis.liputan6.com/read/2277114/skandal-terungkap-ceo-toshiba-mundur>

Received: 31/08/2017

1st Revision: 30/09/2018

Accepted: 02/10/2018

Author's declaration on the sources of funding of research presented in the scientific article or of the preparation of the scientific article: budget of university's scientific project

А. Н. Аді, З. Баридван, Е. Мардиати
Університет Бравіаж, Маланг, Індонезія

КОРЕЛЯЦІЯ У ФОРМІ ПРОМІЖНОЇ ЗМІННОЇ МІЖ РЕНТАБЕЛЬНІСТЮ, ЛІКВІДНІСТЮ, КРЕДИТНИМ ПЛЕЧЕМ, КОРПОРАТИВНИМ УПРАВЛІННЯМ ТА ТЯЖКИМ ФІНАНСОВИМ СТАНОМ АБО ШАХРАЙСТВОМ ІЗ ФІНАНСОВИМИ ЗВІТАМИ

Фінансова звітність може відображати ефективність управління компанією, якщо працівникам довіряють. Будь-яка державна компанія зобов'язана виставляти у вільному доступі свій щорічний фінансовий звіт. Було розглянуто як проміжну змінну взаємозв'язок між рентабельністю, ліквідністю, кредитним плечем і корпоративним управлінням щодо шахрайства у фінансових звітах і фінансовим лих. Ґрунтуючись на даних Асоціації сертифікованих експертів із питань шахрайства (ACFE) 2016, фальсифікація фінансовою звітністю постійно зростала, починаючи із 2012–2016 років. Це означає, що у безлічі компаній була мотивація до шахрайських дій із фінансовою звітністю. У цьому дослідженні у фінансовій кризі розглядалися проміжні змінні стосовно факту фінансового шахрайства. Кількісні оцінки проводилися на основі використання теорії шахрайства з діамантами. Дане дослідження підтвердило наявність взаємозв'язку між фінансовими труднощами з величиною рентабельності, кредитним плечем, кількістю акціонерів понад 3 % і директором. Дослідження показало, що чим вище прибутковість компанії, тим менший ризик фінансових труднощів. Спираючись на дослідження, можна дійти висновку, що компанії з фінансовими труднощами схильні фальсифікувати фінансову звітність.

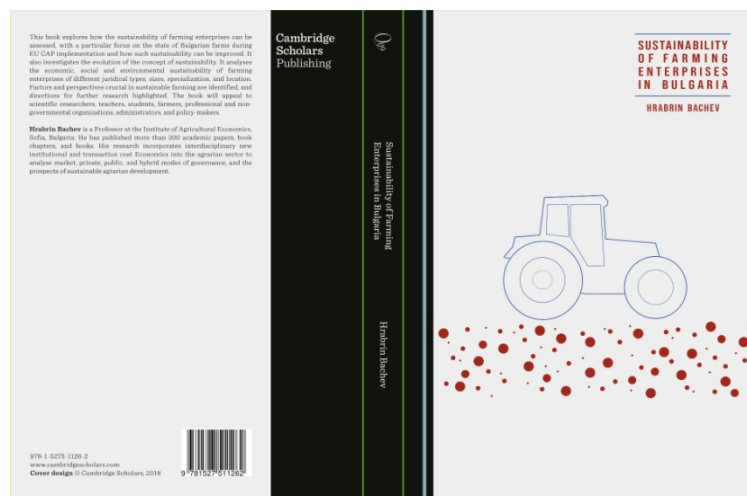
Ключові слова: шахрайство у фінансовій звітності; рентабельність; ліквідність; кредитне плече.

А. Н. Аді, З. Баридван, Е. Мардиати
Університет Бравіаж, Маланг, Індонезія

КОРРЕЛЯЦИЯ В ФОРМЕ ПРОМЕЖУТОЧНОЙ ПЕРЕМЕННОЙ МЕЖДУ РЕНТАБЕЛЬНОСТЬЮ, ЛИКВИДНОСТЬЮ, КРЕДИТНЫМ ПЛЕЧОМ, КОРПОРАТИВНЫМ УПРАВЛЕНИЕМ И ТЯЖЕЛЫМ ФИНАНСОВЫМ ПОЛОЖЕНИЕМ А ТАКЖЕ МОШЕННИЧЕСТВОМ С ФИНАНСОВЫМИ ОТЧЕТАМИ

Финансовая отчетность может отображать эффективность управления компанией, если работникам доверяют. Всякая государственная компания обязана выставлять в свободном доступе свой ежегодный финансовый отчет. В этом исследовании была рассмотрена в качестве промежуточной переменной взаимосвязь между рентабельностью, ликвидностью, кредитным плечом и корпоративным управлением в отношении к мошенничеству в финансовых отчетах и финансовым бедствиям. По данным Ассоциации сертифицированных экспертов по мошенничеству (ACFE) 2016, фальсификация финансовой отчетностью постоянно возросла, начиная с 2012–2016 годов. Это означает, что у множества компаний имелась мотивация к мошенническим действиям с финансовой отчетностью. В этом исследовании финансовое бедствие рассматривалось промежуточной переменной до факта финансового мошенничества. Количественные оценки производились на основе использования теории мошенничества с бриллиантами. Данное исследование подтвердило наличие взаимосвязи между финансовыми трудностями с величиной рентабельности, кредитным плечом, числом акционеров более 3% и директором. Исследование показало, что чем выше прибыльность компании, тем меньше риск финансовых трудностей. Основываясь на исследовании можно заключить, что компании с финансовыми трудностями склонны фальсифицировать финансовую отчетность.

Ключевые слова: мошенничество в финансовой отчетности; рентабельность; ликвидность; кредитное плечо.

Book title: Sustainability of Farming Enterprises in Bulgaria

Author: Hrabrin Bachev

Publisher: Cambridge Scholars Publishing

Published: August 1, 2018

Hardback: 230 pages(A5)

Language: English

ISBN (10): 1-5275-1126-X

ISBN (13): 978-1-5275-1126-2

Around the globe understanding and assessment of sustainability of farming enterprises is among the most topical academic and practical issues. At the current stage of development and reformation of European agriculture the question about the level of sustainability of different types of farming enterprises is particularly topical during implementation of the European Union Common Agricultural Policy (EU CAP). Despite that, still there is no consensus on "what is sustainability of farming enterprises", "what is the relation between farm and agrarian sustainability", "which are the critical factors of farm sustainability", and "how to evaluate sustainability level of farming enterprises". There are numerous suggested and used frameworks for sustainability assessment applying an "universal" approach to "faceless" farming enterprises, without taking into consideration their environment. A great number of these assessment systems is practically unused by the farmers and managerial bodies due to difficulty in their understanding and application.

Recently published book "Sustainability of Farming Enterprises in Bulgaria" by one of the biggest academic publisher in the world comes to respond to the great theoretical and practical needs for modern understanding and assessment of sustainability of farming enterprises. It is among the few in-depth studies trying to give comprehensive insight on sustainability of farming enterprises in the contemporary world. The monograph is a result of long-term research done by an internationally recognized expert in the area – Professor Hrabrin Bachev of the Institute of Agricultural Economics in Sofia, Bulgaria.

In this book the author suggests a practical and holistic approach for assessing sustainability of farming enterprises in the conditions of EU CAP implementation in Bulgaria. He extends his previous research on agrarian governance and sustainability, incorporates the latter developments in the area, and suggests an interdisciplinary, holistic and practical approach for assessing sustainability of farming enterprises. Particularly, he successfully includes a "new" important governance and institutional aspects in the overall sustainability assessment. Well-elaborated system for assessing sustainability of farming enterprises for the specific Bulgarian conditions includes 12 principles, 21 criteria, and 45 indicators, and reference values. Presented novel approach is more comprehensive, easy to understand and facile to use in everyday managerial practice than other available systems in the country and internationally.

Furthermore, the author goes beyond traditional theoretical analyses or assessments based on few aggregate indicators, and applies his approach in a large scale empirical study in Bulgaria. The first of its kind evaluation is made on integral, governance, economic, social and environmental sustainability of farming enterprises of different juridical type, size, production specialization, and ecological and geographical location in the country. That study is based on original micro socio-economic, behavioral, environmental, etc. data collected from the managers of 190 "typical" farms of different type and location.

The employed hierarchical framework allows not only assessing better sustainability level but also easily identifying critical components enhancing or compromising the aspect's and overall sustainability of farming enterprises of diverse type. Thus, it is responding to the urgent practical needs of decision makers at various managerial levels – from farm up to the policy making. What is more, the wide and comprehensive field investigation has let to specify major economic, behavioral, technological, social, institutional, political, ideological, international, etc. factors for farm enterprises sustainability, and foresee realistic perspectives for farming development in Bulgaria. Consequently, directions for further research as well as for amelioration of farm management and public intervention in the sector are elaborated in great details.

The book contributes significantly to the field deepening theoretical framework for understanding and assessing farm sustainability, increasing the assessment precision and operationalizing the assessment system, evaluating the actual sustainability level of farming enterprises of different type in Bulgaria, and suggesting effective directions for improvement of farm management and public intervention for sustainable development of the sector. The text is also well illustrated with around 70 figures and tables, while the reference list contains large amount of major sources in the sustainability studies and assessment. All that speaks for itself for the book's research and informative value, good figuration and modern presentation.

All data and findings in the book are presented in an excellent and meeting the high academic standards way. At the same time, book is written in popular and an easily understandable by non-professionals style. That makes the study interesting for reading by a large audience from narrow specialists and experts, researchers, educators, students, farmers, businessmen, administrators, policy makers, professionals, non-governmental and international organizations, to consumers, victims, and public at large.

The book contains a preface, introduction, three parts with nine chapters, conclusions and recommendations as well as lists of illustrations and tables.

In the first part of the book "Framework for Understanding and Assessing Sustainability of Farming Enterprises" evolution of the sustainability "concept" as an alternative ideology, a new strategy, a system characteristic, a constantly evolving category, etc., and the major approaches for sustainability assessment of farming enterprises are discussed. On that base a

more adequate definition of farming enterprise's sustainability is suggested as "the ability of a particular farm to exist in time and maintain in a long-term its governance, economic, ecological and social functions in the specific socio-economic and natural environment in which it operates and evolves". Particular emphasis is made on justification of a "new" governance aspect of farm's sustainability and on the approach for its integration in the system of assessment of sustainability of farming enterprises. After that, a specific for the contemporary conditions of development of Bulgarian agriculture framework for assessing sustainability of farming enterprises is proposed including a system of adequate principles, criteria, indicators, and reference values.

The second part of the book "Level of Sustainability of Bulgarian Farming Enterprises" presents a large scale approbation of suggested framework for evaluating the overall, governance, economic, social and environmental sustainability of farming enterprises of different juridical type, size, production specialization, ecological and administrative locations in Bulgaria. The aspect and the integral sustainability levels of farming enterprises of different type as well as the shares of farming enterprises with different sustainability levels in each category are profoundly analyzed.

The third part of the book "Factors and Perspectives of Sustainability of Farming Enterprises in Bulgaria" identifies the important ideological, economic, behavioral, educational, technological, institutional, political, international, etc. factors enhancing or deterring farming enterprises sustainability in Bulgaria, and estimate the perspectives of sustainable farming in the country.

The book ends with conclusions and directions for further research in the area and for incorporation of suggested system of assessment in the process of improvement of farming enterprises management and forms of public intervention in the sector.

The study has found out that the overall sustainability of Bulgarian farming enterprises is at a good level, with superior levels for environmental and social sustainability, and close to the border with a low level for governance and economic sustainability. The governance and economic sustainability of farming enterprises are low because of the fact that the governance efficiency and financial stability of holdings are low which are further determined by the low comparative efficiency of short-term inputs supply in relations to alternative organizations, and the unsatisfactory profitability of own capital and overall liquidity of farms. Simultaneously despite that the overall environmental sustainability is relatively high, the preservation of agricultural lands and the biodiversity are relatively low because of the insufficient application of recommended irrigation norms, a high level of soils water erosion, and lowered number of wild animals on farm territory.

Furthermore, there is a great variation in sustainability levels of farming enterprises of different type and location. With the best overall sustainability are companies, cooperatives, and enterprises with a big size, holdings specialized in pigs, poultry and rabbits, with lands in protected zones and territories, and those located in non-mountainous regions with natural handicaps, and in South-Central region of the country. On the other hand, holdings which are predominately for subsistence and mix livestock are with a low sustainability.

There is also a great variation in the share of farming enterprises with different sustainability levels as every forth farming enterprise in the country is with a low sustainability and a little more than 4% are unsustainable. For the physical persons more than a third are with a low sustainability or unsustainable at all. Every forth of the sole traders is with a low overall sustainability, like 15% of the cooperatives, and 6% of the companies. For holdings predominately for subsistence more than a half are with a low sustainability or unsustainable, similarly to around a third of enterprises with a small size and 24% of those with a middle size. As many as 43% of the enterprises with mix-livestock are with a low sustainability and 14% are unsustainable, similarly to the enterprises specialized in vegetables, flowers and mushrooms, where 41% are with a low sustainability and 5% unsustainable. As many as 40% of all enterprises in the South-West region are with a low sustainability or unsustainable, similarly to 37% of those in the North-West region and 32% in the North-East region. A huge number (38%) of holdings in the mountainous regions with natural handicaps are with a low overall sustainability or unsustainable, similarly to 35% of those located in the mountainous regions and every third one in the plain-mountainous regions.

Factors which stimulate to the greatest extent the actions of Bulgarian farming enterprises for improving governance sustainability are: access to advisory services, professional training of manager and hired labor, personal conviction and satisfaction, positive experience of other farms, available innovations, financial capability, private contracts and agreements, and registration and certification of products, services, etc. Factors for improving economic sustainability are: market demand and prices, received direct state subsidies, market competition, financial capability, participation in public support programs, possibilities for benefits in present moment, possibilities for benefits in near future, tax preferences, possibilities for benefits in longer-term, and integration with the buyer of product. Factors for enhancing social sustainability are: personal conviction and satisfaction, social recognition of contribution, immediate benefits for other persons and groups, community initiatives and pressure in the region, access to advisory services, policies of the EU, and existing problems and risks in the region. Factors for increasing environmental sustainability are: existing problems and risks in global scale, official regulations, standards, norms, etc., existing problems and risks in the region, and policies of the EU.

Currently the national and European mechanisms of regulation and support, which affect to the greatest extent economic sustainability of the most Bulgarian farming enterprises are: direct area based payments, national tops ups for products, livestock, etc., modernization of agricultural holdings, green payments, and support to semi-market farms. At the same time, the impacts of national and European policies on governance, social and environmental sustainability of Bulgarian farming enterprises is found to be relatively weak.

This book presents quite well findings of a "study in progress" summarizing the large body of "current knowledge" and giving readers a better picture about the state of farming enterprises sustainability in Bulgaria. Nevertheless, the snapshot sustainability assessments are rarely precise having in mind dynamic changes in socio-economic, market, institutional, natural, and international environment in which farms operate. The assessments precision could be also questioned since it is entirely based on "subjective" estimates of managers rather than incorporating other relevant information from the field tests and surveys, statistical and other data, expertise of professionals, etc.

However, above does not diminish the good academic and practical value of the book. Having in mind the enormous demand for such assessments and the huge progress made by the author, the book gives a good insight on modern understanding, levels and factors of sustainability of Bulgarian farming enterprises at current stage of development. What is more, well-elaborated approach could be easily adapted and used by farmers and other interested parties in the country and abroad. This work is a must read and further expands previous studies of Hrabrin Bachev and other scholars in that important and rapidly evolving area.

EXTENDED ABSTRACT IN ENGLISH AND REFERENCES (IN LATIN): TRANSLATION / TRANSLITERATION / TRANSCRIPTION

I. Vakhovych, Doctor of Sciences (Economics), Professor
ORCID 0000-0003-1129-203X,
I. Kondius, PhD in Economic, Associate Professor
ORCID 0000-0003-3416-7506
Lutsk national technical university, Lutsk, Ukraine
DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2018/200-5/1>
p. 6-12

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES TO FORECAST LABOR POTENTIAL OF A REGION

A pressing problem is applying such an approach to the system of managing processes of reproduction, formation and use of labor potential in a territory, which could allow attaining a sufficiently high level of economic development. Assessment and forecasting can be the instruments ascertaining an opportunity to increase GDP as a result of more efficient use of labor resources.

The purpose of the study is to explore a possibility of using models designed to forecast the potential of labor resources in the regions of Ukraine in real conditions of a medium-term perspective.

The object of the study is labor resources and the subject is a forecast of labor potential in a region.

Achievement of the set goals includes analytical determination of the factors influencing formation and use of labor potential; studying the methods of the structural complex category of labor potential; carrying out a research, which will serve as the information base for designing a simulation model and further forecasting of the primary indicators and integral indexes of the level of labor-resource potential in Lviv region.

A regression analysis was used to study the level of a regional labor potential as an integral system, forecast some demographic, economic, environmental and educational indicators in Lviv region. The method of extrapolation of trends was used, to determine tendencies towards changes in the indicators of development over time and describe the actual average trend in changes of analytical indicators of the time rows.

1. Ricardo D. Compositions. The beginning of political economy and tax taxation. T.1 / D. Ricardo. – M.: Gorlizdat. 1955 – 339 pp.
2. Marx K. Capital. Criticism of political economy. T. 3, Kn. 3. The process of capitalist production, taken as a whole. Ch. 2 / K. Marx; published under ed. F. Engels – M.: Politizdat, 1978. – p. 509-1082. – Note: with. 995-1016. – Decree. names: with 1017-1030. – Prev. decree: with. 1052-1078. – Decree: with. 1031-1051.
3. McConnell K.R. Economics: Principles, Problems and Politics / KP McConnell, SL Bru // Per. from the 14th English ed. – M.: INFRA-M, 2003. – XXVI, 972 p.
4. Economic Encyclopedia: in three volumes. T.3 / Redcorn: S.V. Mocherny (ed.) And others. – K.: Publishing Center "Academy", 2002. – 952 p.
5. Strumilin S.G. Problems of Planning in the USSR / S.G. Strumilin; Acad Sciences of the USSR. – L.: Acad. Sciences of the USSR, 1932. – 541 pp.
6. Kostakov V. Intensification of the use of labor potential / V. Kostakov, A. Popov // Socialist labor. – 1982. – No. 7. – p. 61.
7. Sergeeva G.P. Labor potential of the country / G.P. Sergeeva, L.S. Chizhov – M., 1982. – 325 p.
8. Onikienko V. Methodological bases of estimation of the level of socialization of the labor market of Ukraine / V. Onikienko // Regional aspects of development and placement of productive forces of Ukraine: Sb. sciences works of the department of management of labor resources and placement of productive forces. Tang – Whip 9. – Ternopil: "Economic Thought", 2004. – P. 11-15.
9. Vrublevsky V.K. Developed socialism: labor and scientific and technological revolution. Essays on the theory of labor / V.K. Vrublevsky – M., Publishing house is watered. liters, 1984. – 238 p.
10. Bekturov S.U. Questions of the methodology of studying the labor potential of a society / S.V. Bekturov // Research of labor potential: Sat. scientific tr – Moscow: IE of the USSR Academy of Sciences, 1997. – P. 23-30.
11. Kolosova R.P. Labor potential of industry. – M: Publishing-house of Moscow State University, 1987 – 164 p.
12. Lukinov I.I. Some Problems of Reproduction and Use of Labor Potential // Sots. labor. – 1981. – No. 8. – p. 101-110.
13. Pityulich M.I. Labor potential of the region: strategy of development and functioning / Pityulich M.I., Biben M.I., Miklovoda V.V. – Uzhgorod: Carpathians, 1996. – 139 p.
14. Dolishniy M.I. Social-labor potential: theory and practice / Dolishniy M.I., Zlupko SM, Bandur S.I.; [ed. M.I. Dolyshne, S.M. Zlupka]. – K.: View of "Scientific thought", 1994. – Ch. I. – 264 p.
15. Pirozhkov SI Labor potential in a demographic dimension / SI I. Pyrozhkov; National Academy of Sciences of Ukraine, Institute of Economics. – K.: Science. opinion, 1992. – 180 p.
16. Genkin B. M. The Economics and Sociology of Labor / B.M. Genkin. – M.: Publishing group NORMA-INFRA, 1998. – 384 pp.
17. Goddess D.P. Fundamentals of Labor Economics: Teach. manual [for the studio. higher tutor closed.] / D. P. Goddess, O. A. Grishnov. – K.: Knowledge-Press, 2000. – 313 p.
18. Shevchuk L.T. Medical and social aspects of labor potential use: regional analysis and forecast / L.T. Shevchuk – Lviv, 2001. – 489 p.
19. Gerasimchuk Z.V. Theoretical and applied principles of forecasting sustainable development of the region: [monograph] / Z.V. Gerasimchuk, I.S. Kondius – Lutsk: Supermarket, 2010. – 412 p.
20. State Service of Statistics of Ukraine Electronic resource. – Mode of access: www.ukrstat.gov.ua
21. Pakulin A.A. Improving the effectiveness of planning for the development and enhancement of the market potential of the region / A. A. Pakulin, G.S. Pakulin, S.I. Tarasenko / Bulletin of the Economy of Transportation and Industry No. 55. 2016. – 109 p. DOI: <https://doi.org/10.18664/338.47:338.45.v0i55.83456>

N. Grazhevskaya, Doctor of Sciences (Economics), Professor
 ORCID iD 0000-0002-6654-8760,
 I. Shemahina, Economist
 Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine
 DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2018/200-5/2>
 p. 13-19

PRIORITY OF INSTITUTIONAL FACTORS ENSURING EFFICIENT PERFORMANCE OF THE UKRAINIAN BANKING SYSTEM

The article examines major challenges facing the bank-based structure of financial market and its current status in the Ukrainian economy. The Ukrainian financial market is characterized by an increasing share of distressed assets of commercial banks, low level of public trust in financial institutions, increased liquidity risk, fragmentation and extremely low capitalization. The research ascertains the key factors that strengthen and improve Ukrainian market of banking services at the present stage of modernization of the national economy. Regression analysis was used to assess the effect of the household income, inflation index and index of financial market development on the level of bank deposits and the obtained results prove that the institutional determinants including the level of public confidence in financial institutions have a strong impact on the amount of household deposits. The study identifies major instruments of macroeconomic policy to improve institutional environment that may: increase performance of banking system in Ukraine; provide open access to information about financial institutions and effective monitoring of their activity; develop infrastructure of financial market on the principles of balance of interests of economic actors, consumers of financial services, financial intermediaries and the state; prevent a threat of tax evasion through transactions with financial instruments by establishing effective mechanisms that prevent running Ponzi schemes; identify, prosecute or penalize fictitious issuers of securities; reduce illegal monetary circulation; contribute to implementing international standards of electronic workflows in activities of government bodies and sector regulators, etc.

1. Bazylevych V.D., 2012. Kontseptualizatsiya mehatrendiv ekonomichnoho rozvytku v konteksti hlobal'nykh vyklykiv suchasnosti. Paradigm shifts in the economic theory of the twenty-first century, pp. 11-15.
2. Virchenko V.V., 2009. The influence of economy and institutional control on the national financial market development efficiency. Visnyk of Taras Shevchenko National University of Kiev, №109, pp. 47-51.
3. Economic and financial index of Ukraine // Database of NBU. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36728.
4. Financial stability report by the National bank of Ukraine. June 2018. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=71475860>.
5. Karlin M.I., 2012. The problems of financial market functioning and investment safety of Ukraine. Banking, № 3, pp. 54-65.
6. Complex program of Ukrainian financial sector development till 2020 by the NBU Administration Decision from 18.06.2015. №391. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=18563297>.
7. Konina M., 2016. The modern state of Ukrainian financial market and the ways of its improvement. Ekonomichnyy diskurs, 2, s. 183-192.
8. Krupka M.I., 2001. Financial-credit mechanism of innovation Ukrainian economy development, 608 pp.
9. Lutsishin Z.O., 2016. Bank sector of Ukraine: real state and development prospects. Economy and management organization, №4, pp. 112-124.
10. Lutyi I.O., 2011. Bank institutions under the globalization of the financial services market, 357 pp.
11. Macroeconomic and monetary summary pf NBU. URL: <https://tsn.ua/groshi/ukrayinci-zberigayut-na-depozitah-u-bankah-pivtrilyona-griven-1153776.html>.
12. Oparin V.M., 2005. The financial system of Ukraine (theoretical-methodological aspects): monography, Kiev, 240 pp.
13. The main indexes of Ukrainian banks functioning. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=34661577>.
14. Database of Ukrainian statistic Public service. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/oper_new.html.
15. The Ukrainian save a half of the trillion hryvnas on the bank deposits, 2018. URL: <https://tsn.ua/groshi/ukrayinci-zberigayut-na-depozitah-u-bankah-pivtrilyona-griven-1153776.html>.
16. Shevaldina V.G. The influence of macroeconomic factors on the forming of Ukrainian population deposits. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2014_1_53.
17. Sheludko V.M., 2004. The main directions of the Ukrainian bank system development under the processes of the market transformation. Visnyk of Taras Shevchenko National University of Kiev, №70, pp. 24-27.
18. Shkolnik I.O., 2008. The Ukrainian financial market: real state and development strategy: monography, Sumy, 348 pp.
19. Akerlof G., 1970 The Market for Lemons: Qualitative Uncertainty and Market Mechanism. Quarterly Journal of Economics, vol. 84, p. 488-500.
20. Fabozzi F., Modigliani F., 2008. Capital Markets: Institutions and Instruments. F.: Prentice Hal, 768 p.
21. Fama E., 1988. Dividend Yields and Expected Stocks Returns. Journal of Financial Economics, vol. 22, p. 3-25.
22. Fama, Eugene F. French, Kenneth R., 1993. Common Risk Factors in the Returns, Stocks and Bonds. Journal of Financial Economics, vol. 33 (1), p. 3-56. URL: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.139.5892&rep=rep1&type=pdf>.
23. Markowitz H. Portfolio Selection, 1952. Journal of Finance, vol. 7, p. 77-91.
24. Markowitz, H.M. Market Efficiency: A Theoretical Distinction and So What?, 1995. Financial Analysts Journal, vol. 61 (5), p. 17-30. URL: <https://www.cfapubs.org/doi/pdf/10.2469/faj.v61.n5.2752>.
25. Mirrlees J.A. Private Risk and Public Action: The Economies of the Welfare State URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0014292194000463>. DOI: 10.1016 / 0014-2921 (94) 00046-3.
26. Scholes Myron S. Global Financial Markets, Derivative Securities and Systemic Risks URL: <https://dokumen.tips/documents/global-financial-markets-derivative-securities-and-systemic-risks.html>.

27. Smith, Vernon L., 1980. Relevance of Laboratory Experiments to Testing Resource Allocation Theory. In Kmenta, Jan; Ramsey, James B. Evaluation of Econometric Models: Academic Press. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/6837858.pdf>.

28. Tobin, James. Nobel Lecture: Money and finance in the macro-economic process URL: http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/economic-sciences/laureates/1981/tobin-lecture.pdf.

29. The Global Competitiveness Report 2017-2018. URL: <http://www3.weforum.org/docs/GCR2017-2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2017-2018.pdf>.

Y. Kaliuha, Doctor of Economics, Professor
ORCID iD 0000-0001-9057-7476

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine,
O. Gerasymenko, Senior Lecturer
ORCID iD 0000-0002-4511-4306

National State Tax Service University of Ukraine, Kyiv, Ukraine
DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2018/200-5/3>
p. 19-26

ASSESSMENT OF MUSEUM ITEMS

The expediency of assessment of museum items on the basis of the degree of exclusiveness (scientific and historical, scientific and artistic, and other scientific and informative value) is substantiated. The approaches to assessment of museum items (as a part of the heritage assets) in national and international accounting standards for the public sector are investigated. Proposals concerning the application of valuation at initial cost in Ukraine are substantiated. In case of its absence one should recognize fair value instead of conditional one. Museum items that are not assessed on the reporting date and do not meet the recognition criteria should be disclosed in the off-balance sheet accounting by the symbolic value with subsequent disclosure in the Notes to the financial statements.

- Butinets, F.F., 2000. Theory of accounting. Zhytomyr: ZhITI, 640 p.
- UNESCO World Report on Culture, 2000. Cultural Diversity: Conflict and Pluralism. Paris: UNESCO, 416 p.
- Gerasimenko, O. M. 2016. Investigation of the essence of the assets of the inheritance as a category of the terminological apparatus of accounting. Technological audit and production reserves, 6/4 (32), pp. 4–9.
- Indutny, V.V. 2009. Estimation of cultural monuments. Kyiv: SPD Molyar SV, 537 p.
- Ministry of Culture and Arts of Ukraine, 1998. Instruction on the procedure for determining the valuation and insurance value of the Museum Fund's Museum monuments [online] Available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0496-98> [Accessed 31 August 2018].
- IPSAS 17. Property, plant and equipment, 2001 [online] Available at: <https://www.ifac.org/system/files/publications/files/ipsas-17-property-plant-2.pdf> [Accessed 31 August 2018].
- Krolevets, S. Museum Items. Cost, score, price. [online] Available at: <http://vuam.org.ua/uk/>.
- Kuderskaya, N.I., 2015. Administrative and legal regulation of the protection and preservation of material cultural heritage in Ukraine. Ph.D.
- Lord, B., Lord, G.D., 2002. Management in the museum business. Moscow: Logos, 256 p.
- Medvedev, M.Yu., 2001. General theory of accounting: natural, accounting and computer methods. Moscow: Business and service, 752 p.
- National Accounting Standard in the Public Sector 101 "Presentation of Financial Statements", 2009 [online] Available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0103-10> [Accessed 31 August 2018].
- National Accounting Standard in the Public Sector 121 "Fixed Assets", 2010 [online] Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1017-10> [Accessed 31 August 2018].
- National Standard No. 1 "General Principles of Appraisal of Property and Property Rights", 2003 [online] Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1440-2003-%D0%BF> [Accessed 31 August 2018].
- Hassan, A.G. Ouda., 2014. Towards a Practical Accounting Approach for Heritage Assets: An Alternative Reporting Model for NPM Practices. Journal of Finance and Accounting, vol. 2, No. 2., P.19-33. DOI: 10.12691/jfa-2-2-1.
- Heritage Assets GRAP 103: ASB, South Africa, 2008 [online] Available at: <http://www.asb.co.za/LinkClick.aspx?fileticket=ownCoJYOxzc%3d&portals=0> [Accessed 31 August 2018].
- Heritage assets FRS 30, 2009 [online] Available at: [http://frc.org.uk/Our-Work/Publications/ASB/FRS-30-Heritage-Assets-\(June-2009\)-File.pdf](http://frc.org.uk/Our-Work/Publications/ASB/FRS-30-Heritage-Assets-(June-2009)-File.pdf) [Accessed 31 August 2018].
- Platonov, B.O., 2013. Fundamentals of valuation activity. Kyiv: NAKKKIM, 227 p.
- Rules of accounting in public institutions, 2010 [online] Available at: http://adilet.zan.kz/eng/docs/V100006443_ [Accessed 31 August 2018]
- On Export, Import and Return of Cultural Property, 1999 [online] Available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1068-14> [Accessed 31 August 2018]
- On museums and museum affairs 6 1995 [online] Available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/249/95-%D0%B2%D1%80> [Accessed 31 August 2018]
- On the evaluation of property, property rights and professional appraisal activity in Ukraine, 2001 [online] Available at: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2658-14/page2> [Accessed 31 August 2018]
- Recommendations of the parliamentary hearings on the theme: "The strategy of the reintegration into Ukraine of the temporarily occupied territory of the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol: problem issues, ways, methods and methods", 2016 [online] Available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1602-19> [Accessed 31 August 2018]
- Sokolov, Ya.V., 2000. Fundamentals of Accounting Theory. Moscow: Finance and Statistics, 496 p.

24. Standard 17 – Heritage Asset: CNOCP, 2013 [online] Available at: <http://www.economie.gouv.fr/files/files/directions_services/cnocp-en/opinion/board_opinion/2013/Opinion-n-2013-03-Standard-17.pdf> [Accessed 31 August 2018]
25. Tamoykin, M. Yu., Tamoykin, I. Yu., Tamoykin, D. M., 2013. Doctrine of Thermal Power Station in the sphere of circulation of cultural values [online] Available at: <<http://www.tamoykin.com/uploads/1/9/0/6/19062735/-2013r.-pdf>> [Accessed 31 August 2018]
26. Tamoykin, M., 2012. Material culture in danger. "2000", 23 (609), pp. 4-5
27. Tangible fixed assets FRS 15, 1999 [online] Available at: <<http://www.frc.org.uk/images/uploaded/documents/FRS%2015.pdf>> [Accessed 31 August 2018]
28. Federal Standard of Accounting for public sector organizations "Fixed Assets" [online] Available at: <https://www.minfin.ru/en/document/?group_type=&q_4=&DOCUMENT_NUMER_4=257&M_DATE_from_4=&M_DATE_to_4=&P_DATE_from_4=&P_DATE_to_4=&t_4=1195438747&order_4=P_DATE&dir_4=DESC##ixzz5KHunulPB>
29. Economic Dictionary [online] Available at: <http://mirslovarei.com/content_eco/GOMBERG-LEV-IVANOVICH-1866-1935-1105.html> [Accessed 31 August 2018]

M. Kovbatiuk, PhD in Economics, Professor
ORCID ID 0000-0002-1149-6537,
V. Shevchuk, PhD in Economics
ORCID ID 0000-0001-7121-598X
State University of Infrastructure and Technologies, Kyiv, Ukraine
DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2018/200-5/4>
p. 26-32

INTEROPERABILITY MECHANISM BETWEEN TRANSPORT ENTERPRISES AND EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN OPERATION OF A VEHICLE-LOGISTIC CLUSTER

In the paper organizational economic mechanism of interaction between transport enterprises and higher education institutes in transport and logistics cluster has been suggested. This mechanism is based on the interaction model between transport enterprises and higher education institutes. New requirements for specialists on the transport services market cause the need for new relations formation between transport enterprises and higher education institutes. Therefore, training of highly specialized workers for transport and logistics cluster entities is possible only if there is effective interaction between enterprises and educational institutions. Comparative analysis of the interaction model was carried out between these entities before their entering to cluster and in cluster structure. It is defined that as a result of interaction between transport enterprises and higher education institutes in transport and logistics cluster, educational institutions could be supported by enterprises (funding, internship) and enterprises would hire qualified employees which level meets their needs. The study defined main goals of investigated objects in transport and logistics cluster, their distribution of the levels and establishment of links.

1. Scott, A.J., 1988. New industrial spaces: Flexible production organization and regional development in North America and Western Europe. London, Pion Ltd.
2. Bilorus, T., 2015. Methodological tools for organizing the process of staff search and selection. Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, Vol. 7, pp. 20-29. DOI: [dx.doi.org/ 10.17721/1728-2667.2015/172-7/3](https://doi.org/10.17721/1728-2667.2015/172-7/3).
3. Burdonos, L.I., 2018. Organizational and economic mechanism of management of higher educational institutions of Ukraine. University Economic Bulletin. Collection of scientific articles of scientists and post-graduate students, Vol. 37/1, pp. 7-12. DOI: [10.5281/zenodo.1220572](https://doi.org/10.5281/zenodo.1220572).
4. Voynarenko, M.P., 2011. Clusters in the institutional economy: monograph. Khmelnytsky, KhNU, Triad-M Ltd., 502 p. (in Ukrainian).
5. Gritsenko, S.I., 2007. Strategy of the advanced development of transport and logistics clusters in Ukraine. Marketing in Ukraine, No.2, pp. 56-60.
6. Zhuk, I.P., Drozdowska, L.A., 2013. Cluster approach in education process optimization of Ukraine. Bulletin of Odesa I.I. Mechnikov National University, P. 18, Vol. 3/1, pp. 151-154.
7. Kaleniuk, I., Kuklin, O., 2015. Risk management in higher education Ukraine. Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, Vol. 5, pp. 23-28. DOI: [dx.doi.org/ 10.17721/1728-2667.2015/170-5/4](https://doi.org/10.17721/1728-2667.2015/170-5/4).
8. Kanishchenko, N.G., 2006. Clusters in the national competitiveness. Bulletin of KNU. Series Economics, Vol. 85, pp. 14-16.
9. Karpenko, O.O., 2015. Innovation-integration paradigm of clustering the transport and logistics enterprises. Business inform, No. 10 (453), pp. 209-214.
10. Karpenko, O.O., 2013. Innovation-integration paradigm of enterprise development on the principles of clusterization: monograph. Kyiv, LLC "SIC GRUP UKRAINE", 272 p. (in Ukrainian)
11. Kirilov, Y.E., 2013. Clustering as a tool to improve the competitiveness of national economies in a globalizing. Effective economy, No. 12. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2608>.
12. Korchagina, N.A., 2009. Educational clusters as a basis for increasing the competitiveness of educational institutions. Pre-Caspian journal: management and high technologies, No. 3 (7), pp. 78-84.
13. Kuts, N., Dziurma, V. Model of transport and logistics cluster for Volyn region to develop regional transportation system. Available at: http://av.lntu.edu.ua/attachments/article/248/%D0%94%D0%B7%D1%8E%D0%BC%D0%B0_%D0%92.pdf.
14. Menshenina, I.G., Kapustin, L.M., 2008. Clustering in the regional economy: monograph. Ekaterinburg, UGEU Publishing House, 154 p. (in Ukrainian).
15. Onishko, S.V., 2010. The rule of regulation of clustering economics is the stresses of the national industrial models. Current issues of economics, No. 11, pp. 55-61.
16. Palyvoda, O., Plavan, V., 2016. Assessment of synergies in forming of cluster organizational structures. Economic Annals-XXI, No. 158(3-4(2)), pp. 48-51. DOI: <https://doi.org/10.21003/ea.V158-11>.

17. Polyakova, A.M., 2009. Globalization transport and logistics systems in the world economy. Bulletin of Economics and Transport Industry UkrDAZT, Vol. 26, pp. 32-34.
18. Porter, M., 2005. Competition. Moscow, Publishing house "Williams", 608 p. (in Russian).
19. Sych, Ye.M., Boyko, O.V., 2013. Cluster-logistic model of development of the national market of transport services. Problems of improving the efficiency of the infrastructure, No.36. Available at: <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/PPEI/article/view/6731/7522>.
20. Sych, Ye.M., Boyko, O.V., 2013. Logistic-cluster approach to the development of the transport market. Bulletin of Chernihiv National University of Technology, No. 1 (64), pp. 91-103.
21. Sych, Ye.M., Boyko, O.V., 2013. National cluster policy to ensure the competitiveness of the country in the market of transport services. Strategy of development of Ukraine, Economics, sociology, law, No. 3. Available at: <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/SR/article/view/7026/7853>.
22. Smirnov, I.G., 2012. Transport and logistic clusters in the EU and the integration of the Ukraine in this structure. Available at: http://ea.donntu.edu.ua/bitstream/123456789/19844/1/66_Smirnov.pdf.
23. Smirnov, I., Shmatok, O., 2012. Formation of transport and logistic clusters in the EU: the Ukrainian context. Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Vol. 60, pp. 14-19.
24. Sokolenko, S.I., 2004. Clusters in the global economy. Kyiv, Logos, 848 p. (in Ukrainian)
25. Chupaylenko, O.A., 2013. Development of transport-logistics cluster in Ukraine. Available at: http://publications.ntu.edu.ua/visnyk/28_2013/535-544.pdf.
26. Chupaylenko, O.A., 2014. Cross-border transport and logistics clusters and cross-border associations in Ukraine. Available at: http://publications.ntu.edu.ua/upravl_proect/2014_14_tech/266.pdf.
27. Yavorsky, O.E., 2008. Educational cluster as a form of social partnership of the technical school and enterprises of the gas industry: author's abstract dis. for obtaining a scientific degree of a candidate of pedagogical sciences: 13.00.01. Kazan, 25 p.

T. Nagachevska, PhD in Economics, Associate Professor

ORCID iD 0000-0002-5771-1925,

O. Prygara, PhD in Economics, Associate Professor

ORCID iD 0000-0002-8444-819X

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2018/200-5/5>

p. 33-41

MODEL OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF A MODERN ENTERPRISE

The article explores nature and types of models for enterprise innovative development and presents their comparative analysis. The approach is proposed to build up the innovative model of enterprise development by integrating internal and external environmental factors of the enterprise. The sources of innovative ideas in the context of the internal environment are found at the links of the chain of value creation at the enterprise, as well as within the external environment. The study exposes ways of using advantages of the developed innovative infrastructure for the effective organization of the innovation process at an enterprise. Practical recommendations are made for the enterprises to model and improve their organizational mechanisms of innovation activity aimed at enhancing economic development.

1. Godin Benoit, 2006. The Linear Model of Innovation: The Historical Construction of an Analytical Framework. Science, Technology & Human Values, 2006, 31, pp.639-667. DOI: <https://doi.org/10.1177/0162243906291865>.
2. Rothwell Roy, 1994. Towards the Fifth-generation Innovation Process: International Marketing Review, Vol.11, No 1, 1994, pp.7-31. DOI: <https://doi.org/10.1108/02651339410057491>.
3. Tidd, J., Bessant, J. and Pavitt, K., 2005. Managing innovation: Integrating technological, market and organizational change, 3rd edition. John Wiley & Sons. – 602 p.
4. Porter M. E., 1985. Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance. – New York: Harvard Business Review, p.38.
5. Bosch Group of Companies Website. – Source: <http://www.bosch.ua/language1/for-journalists/press/innovation-automotive/index.html>.
6. Boldyreva L.M. Innovations in logistics: theoretical-methodological and practical aspects. – Source: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Ekonk/2011.../1_2011.pdf.
7. Innovation alliances. Research in Germany.- Source: <http://www.research-in-germany.de/research-landscape/rpo/networks-and-clusters/41832/10-3-innovation-alliances.html>.
8. Science parks of Ukraine. – Source: <http://mon.gov.ua/activity/innovacijna-diyalnist-ta-transfer-texnologij/naukovi-parki/pro-naukovi-parki.html>.
9. Science Parks Kyiv Taras Shevchenko University. – Source: <https://scp.knu.ua/ua/pro-korporatsiiu>.
10. About technological parks. – Source: <http://mon.gov.ua/activity/innovacijna-diyalnist-ta-transfer-texnologij/iii.-texnologichni-parki/pro-texnologini-parki.html>.
11. Industrial parks in Ukraine. – Source: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=6463d3ba-aa13-4e54-8db9-0f36642c43d9&tag=IndustrialniParkiVUkraini>.
12. Innovative Management: Textbook for Academic Baccalaureate / S.V.Maltsev [and others], edited by S.V.Maltseva. – M.: Yurayt Publishing House, 2014 – 527 pp.
13. The Global Innovation Index 2017. – Source: <https://www.globalinnovationindex.org/gii-2017-report>.
14. Bazhal Yu.V. Bazhal Yu. M. The Development of Innovation Activity in the Knowledge Triangle "State – Universities – Industry" / Bazhal Yu. M. // Economics and prognostification. – 2015. – № 1. – С. 76-88. – Source: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econprog_2015_1_8.

15. Ilyashenko S.M. Management of Innovative Development of Industrial Enterprises: Monograph / S. M. Ilyashenko, O. A. Belovodskaya. – Sumy: University book, 2010. – 281 c.
16. Marketing/ Starostina A.O., Goncharova N.P., Krykavsky E.V. and others; ed.by Starostina A.O.- K.: Znannya, 2009. – 1070 c.
17. Fedulova L.I. Conceptual Principles of the Formation of the Innovation System of Enterprises / L.I.Fedulova // Actual Problems of Economics. – 2014. – No. 10. – P. 195-205.- Source:http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2014_10_26.
18. Chervanov D.M., Zhylynska O.I. Innovations and Competitiveness: Mechanisms of Influence on the Micro- and Macro-economic Levels // Innovations and Competitiveness: Problems of Science and Practice: monograph / under the constituents. Ed. Dr. Econ. Sciences, prof. Kyzyma M.O., Dr. Econ. Sciences, prof. Ponomarenko V. S. Kh.: V.D."INZHEK", 2012.
19. Nagachevskaya T.V. Modern Trends in Management of Innovations in the International Economy / Nagachevskaya T.V. // Bulletin of the Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economy. – 2000. -№. 43.- p.6-10.
20. Prygara O., Yarosh-Dmitrenko L. Innovation Strategy of an Industrial Enterprise: Marketing Aspect // European Applied Sciences. Germany, 4 (2), 2013, – pp. 114-115.
21. Ustyomenko M.V. International clusters in raising the innovative level of economic activity of business entities / Ustyomenko M.V. // Bulletin of the Taras Shevchenko National Taras Shevchenko University of Kyiv / Taras Shevchenko Kyiv National University. Economy. – 2015. -№ 173.- p. 59-65. DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2015/173-8/9>

S. Sardak, Doctor of Sciences (Economics), Associate Professor
 ORCID iD 0000-0002-4716-3355
 Oles Honchar Dnipro National University, Dnipro, Ukraine,
 S. Radziyevska, PhD in Economics, Associate Professor
 ORCID iD 0000-0002-3680-7952
 State University for Infrastructure and Technology, Kyiv, Ukraine
 DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2018/200-4/6>
 p. 41-50

PROSPECTS FOR UKRAINE IN REGIONALIZATION AND GLOBALIZATION PROCESSES

Ukraine's participation in the regionalization and globalization processes is realized by concluding bilateral and multilateral agreements. Taking into account Ukraine's signing the Association Agreement with the EU, Ukraine's prospects are viewed as the extension of Ukraine's integration relations with the countries and unions that have already signed the corresponding agreements with the EU. The lists of Ukraine's and the EU's agreements, offered in the Regional trade agreements information system of the WTO, are analyzed. The EU has concluded over forty agreements with the countries of Europe, Asia, North America, Latin America, Africa while Ukraine has concluded eighteen agreements with some European and Asian countries.

The analysis of official statistics data shows decline in Ukraine's export of goods and growth of the EU's export of goods. The analysis of Ukraine's export of goods in various directions over the period 2000–2017 reveal that some Asian countries, and India in particular, are characterized by better dynamics in comparison with the other regions.

The authors suggest to examine the possibility of strengthening Ukraine's position on the markets of the Asian countries paying special attention to the cooperation with rapidly growing China, as well as participation in its global initiative "One belt, one road" since the Asian region continues to demonstrate the best import dynamics in the world economy.

The importance of capturing new markets in the countries of North and Latin Americas, Africa is also underlined.

The problem of Ukraine's successful integration requires not only economic, but also geopolitical research.

1. Bulatova, O.V., 2012. Regional component of the global integration processes: monograph, Donetsk, Donetsk National University, pp. 386.
2. Sidenko, V.R., 2011. Globalization – European integration – economic development: Ukrainian model. In two volumes. Kyiv, Fenix Publ. Volume 2: European integration and economic development; National Academy of Sciences of Ukraine; Institute for Economics and Forecasting, pp. 448.
3. Filipenko, A.S., 2007. Global forms of economic development: past and present, Kyiv, Znannya Publ., pp. 670.
4. Regional policy of the European Union: textbook. Ed. by Victor Chuzhykov. Kyiv, Kyiv National Economic University, 2016, pp. 495.
5. Development of the modern forms of the international economic integration in the beginning of the 21st century: monograph / Shnyrkov O.I., Filipenko A.S. Zablotska R.O.; Ed. by Shnyrkov O.I., Kyiv, Kyiv University Publ., 2016, pp 415.
6. Export strategy of Ukraine. Strategic trade development road map 2017-2021 by the Cabinet of Ministers of Ukraine. 42 pp. [online]. Available at: www.kmu.gov.ua
7. World Trade Organization. Regional trade agreements information system [online]. Available at: <http://rtais.wto.org>
8. Trade and Development Report 2016. Structural transformation for inclusive and sustained growth, 2016 by UNCTAD, New York and Geneva, pp. 97-117.
9. EUROSTAT. Development of international trade in goods, EU-28, 2006-2017 [online]. Available at: www.ec.europa.eu
10. Hladkov, I.S., 2016. Foreign trade of the EU: trends during sanctions [online] Vlast Journal. Vol. 12. pp. 32-39.
11. Radziyevska, S.O., 2016. The impact of globalization on the transformation of foreign trade relations of Ukraine. The Economist, Vol.5, May. pp. 23-29.
12. Foreign trade of Ukraine in goods and services in the 2017, 2018 [online] State Statistics Service of Ukraine. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>
13. Export. Export strategy of Ukraine. Road map of strategic development of Ukraine 2017-2021. Ministry of economic development and trade of Ukraine. 19 pp.
14. Foreign trade of Ukraine, 2018 [online] State Statistics Service of Ukraine. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>
15. Koshoviy, S.A., 2017. Ukraine and China: on the way to new bilateral relations. Ukraine – China. Issue № 1. pp. 22-29.

16. Gerasymchuk S., Poita Yu., 2018. Ukraine-China after 2014: a new chapter in the relationship. Opportunities and prospects, obstacles and risks, Kyiv, Friedrich Ebert Stiftung, 16 p.
17. Trade and Development Report, 2017. Beyond Austerity: Towards a Global New Deal, 2017. Report by the Secretariat of the United Nations Conference on Trade and Development, New York and Geneva, p. 8.
18. The analytical report to the Annual Message of the President of Ukraine to the Parliament of Ukraine "On the internal and external state of Ukraine in 2017". Kyiv, National Institute for Strategic Studies, 2018. pp. 928.
19. Press office of the Ministry for Agrarian Policy and Food of Ukraine [online]. Available at: <http://minagro.gov.ua/node/21521> minagro.gov.ua/node/21521
20. Sardak, S.E., 2016. Potential of ASEAN economic development. Eastern Europe: economy, business and governance. Issue 5. pp. 41–44.
21. Kharlamova G., 2017. 2030 Outlook for Ukraine: safety for the future. Bulletin Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics. Issue 190, pp. 51-56. DOI: [dx.doi.org/ 10.17721/1728-2667.2017/190-1/8](https://doi.org/10.17721/1728-2667.2017/190-1/8)
22. Pyrozhkov S.I., Khamitov N.V., 2017. Ukrainian society on its way to consolidation. Bulletin National Academy of Sciences of Ukraine. Issue 11, pp. 43-52.
23. Horbulin V.P., 2017. The world hybrid war: Ukrainian forefront, Kharkiv, Folio Publ., pp. 496.

A. Sokolovska, Doctor of Economics, Professor

ORCID iD 0000-0002-1022-8215

SESI "Academy of Financial Management" of National Academy of Sciences
and Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv, Ukraine

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2018/200-5/7>

p. 50-57

FUNDING SCIENCE IN UKRAINE: DIRECTIONS FOR CHANGE

The article explores ways of reforming mechanism of funding science in Ukraine and substantiates the requirement to grant subsidies for research and development to the universities on the base of top ranks in research, technical and innovative activities. Basic funding of academic science and research should be improved by splitting the fund structure into a fixed and variable part, which will be determined by the National Academy of Sciences on the base of assessing effectiveness of the academic institutions. It is proposed to ensure a gradual increase of the variable part of funding from 10 to 30% of the total amount and allocate it among institutions according the formula based on the indicators of research activity. In order to increase the competitive funding of science through the National fund of researches of Ukraine, the ways are suggested to improve tax incentives for attracting voluntary contributions of legal entities and individuals to the budget of the Fund.

1. Danylyshyn, B. 2018. Ukrainian science: a chance for a revival. Mirror of the week, vols. 18-19 [online]. Available at: https://dt.ua/SCIENCE/ukrayinska-nauka-shans-na-vidrodzhennya-278213_.html.
2. Steen, J. 2012. Modes of Public Funding of Research and Development: Towards Internationally Comparable Indicators. OECD Science, Technology and Industry Working Papers, 2012/04 [online] Available at: <http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/5k98ssns1gzs-en.pdf?expires=1516188090&id=id&accname=guest&checksum=E158C382F723A7074505804ED8A02DF4>.
3. Lepori, B. 2017. Analysis of National Public Research Funding (PREF). Handbook for Data Collection and indicators production [online] Available at: https://rio.jrc.ec.europa.eu/en/file/11246/download?token=_PuudgGN.
4. Jonkers, K., Zacharewicz, T. 2016. Research Performance Based Funding Systems: a Comparative Assessment [online] Available at: <https://rio.jrc.ec.europa.eu/en/file/9514/download?token=-8JG6aKx>.
5. Popovych, O. 2017. So what needs to be reformed in the scientific and technological sphere of Ukraine? [online] Commons. Available at: <https://commons.com.ua/uk/tak-sho-zh-treba-reformuvati-v-naukovo-tehnologichnij-sferi-ukrayini/>.
6. Bulkin, I. 2017. Who and how finances science in Ukraine in the 21st century [online] Commons. Available at: <https://commons.com.ua/uk/kto-i-kak-finansiruet-nauku-v-ukraine-v-xxi-veke/>.
7. Bulkin, I. 2017. The scale of the crisis in financing scientific and technical activities in Ukraine [online] Commons. Available at: <https://commons.com.ua/uk/masshtaby-krizisa-nauki/>.
8. Lebeda, T. B. 2012. Funding of science in Ukraine: statistical approach. Problems of science, vol. 12, pp. 1-6.
9. Sokolovska, A. M., Petrakov, Ya. V. 2018. Foreign models of science funding. Finance of Ukraine, vol. 2, pp. 48-71.
10. Strikha, M. 2016. Financing university science: between the risks of stagnation and unpredictability. Mirror of the week, vol. 1091 [online] Available at: https://dt.ua/SCIENCE/finansuvannya-universitetskoyi-nauki-mizh-rizikami-stagnaciyi-i-neperedbachuvanosti-_.html.
11. For financing of the National Fund of Research should go 40% of the total budget for science, – the deputy head of the Scientific Committee Kolehuk. n.d. [online] CensorNet. Available at: https://ua.censor.net.ua/news/3067956/na_finsuvannya_natsfodu_dosliden_maye_yity_40_vsogo_byudjetu_na_nauku_zastupnyk_golovy_naukovogo.
12. Strikha, M., Hrynevych, L. 2017. Ukrainian science in the European "mirror": the necessary postword. Mirror of the week, vol. 1126 [online] Available at: https://dt.ua/SCIENCE/ukrayinska-nauka-v-yevropeyskomu-dzerkali-neobhidnapislyamova-_.html.
13. On scientific and technical activities 848-VIII of 26 November 2015 [online] Verkhovna Rada of Ukraine. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/848-19/page5>.
14. Implementation of research and development in Ukraine in 2017: report [online] State Statistics Service of Ukraine. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publnauka_u.htm.
15. Scientific and innovative activity of Ukraine. Statistical Collection. 2017 [online] State Statistics Service of Ukraine. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publnauka_u.htm.
16. The procedure for conducting state attestation of institutions of higher education in relation to the carrying out of their scientific (and technical) activities 652 of 22 August 2018 [online] Cabinet of Ministers of Ukraine. Available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/652-2018-%D0%BF>.

17. Methodology for evaluating the effectiveness of scientific institutions of the National Academy of Sciences of Ukraine 75 of 15 March 2017 [online] National Academy of Sciences of Ukraine. Available at: <http://www.nas.gov.ua/legaltexts/DocPublic/P-170315-75-1.pdf>.

18. Worldwide Tax Summaries [online] PwC. Available at: <http://taxsummaries.pwc.com>.

19. Draft Law amending the Tax Code of Ukraine to promote the development of public and charitable activities in Ukraine 3789 of 20 January 2016 [online] Verkhovna Rada of Ukraine. Available at: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=57694.

I. Tsyutsyak, Lecturer
ORCID iD 0000-0003-3751-1325,

A. Tsyutsyak, Lecturer
ORCID iD 0000-0001-9458-1341

King Danylo University, Ivano-Frankivsk, Ukraine
DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2018/200-5/8>
p. 57-66

STRATEGIC CONTROL OVER THE EFFECTIVE USE OF EQUITY CAPITAL BY ASSESING INDICATORS OF THE DERIVATIVE BALANCE SHEET

The article exposes essence of strategic control and highlights the need for its identification in the system of internal control. A methodology is developed to draw up a derivative balance sheet and use its data in the strategic control system. The study establishes a procedure for assessing quality of the strategic management decisions that are taken on the base of the analysis of derivative indicators. The study outcomes can be of use for practitioners and researchers investigating company's internal control, the teachers and students dealing with economics and management.

1. Tsyutsyak I.L., Tsyutsyak A.L., 2017. Control as a management function: definition, classification and main objectives. Journal "Statistics, account and audit", 3(66), pp. 14-21.

2. Bobyak, A.P., 2011. Company's owners' equity as an economic category and its accounting reflection. Problems of Theory and Methodology of Accounting, Control and Analysis: International Book of Papers, 1 (19), pp. 55-58.

3. Vivchar O.Yo., 2009. Property asset as financial source of functioning of enterprise. Scientific Bulletin of UNFU, 19.5, pp. 146-150.

4. Korolyuk T.M., 2005. Own capital accounting and the analysis of its impact upon investment attractiveness of the join-stock companies, pp. 22.

5. Nuzhna O.A., 2012. Equity of agricultural enterprises: interpretation, classification, structure. Collection of works 'Economic Sciences. Accounting & Finance series'. Lutsk National Technical University, 9 (33), pp. 498-507.

6. Sadovska I.B., 2012. Accounting and information support in the management of the equity capital of agricultural enterprises. Collection of works 'Economic Sciences. Accounting & Finance series'. Lutsk National Technical University, 9 (33), pp. 207-213.

7. Sopko V.V., 2006. Accounting of the capital of the enterprise (property, liabilities). Monograph, pp. 312.

8. Bardash S.V., 2013. Organizational and legal identification of internal control in the private sector of economic. Journal of Zhytomyr state technological university. Series: economics, 4, pp. 3-9.

9. Grinev A.V., 2013. Strategic management in the marketing management system of the enterprises of the machine-building complex. Bulletin of Kharkiv Polytechnic Institute "KhPI", 46(1019), pp. 92-96.

10. Klimov A.V., 2015. Theoretical and methodological foundations of strategic accounting. Electronic scientific edition "Efektivna ekonomika", 12, pp. 1-5.

11. Rakinsky A.P., 2010. Strategic management as a means of developing the activities of the current head of state authority. Theory and practice of public administration: a collection of scientific works DRIDU NAPA. DRIDU NAPA., 1, pp. C. 22-32.

12. Yakymchuk L.M., Chubaj V.M., 2012. The nature, tasks and principles of implementation of the strategic control at an enterprise. Economic sciences. Series: Accounting and finance, 9(3), pp. 513-520.

13. Brukhansky R.M., 2014. Methods of conducting strategic financial accounting at enterprises: engineering aspect. Accounting and auditing, 8, pp. 18-28.

14. Evstafeva E.M. Bogaty D.V., 2013. Analysis of modern techniques of formation of prospective financial information and reporting system of management accounting profit organizations. International Accounting, 48(294), pp. 2-17.

15. Koryagin M.V., Kutsyk P.O., 2016. Problems and prospects of the development of accounting reporting. Monograph. Lviv: LKA, 276 p.

16. Koryagin M.V., Kutsyk P.O., 2015. Essence and peculiarities of formation of strategic accounting on the basis of accounting engineering. Accounting and auditing, 7, pp. 26-33.

17. Kutsyk P.O., Ostapyuk N.A., 2017. Organization of operational and strategic controlling in integrated accounting system. Technology audit and production reserves, 3/4 (35). pp. 24-29.

18. Herasymovych I.A., 2017. Mechanisms and Tools of Accounting and Financial Engineering in Enterprise Management. Accounting and finance, 1, pp. 25-32.

19. Frolova L.V., Alekseeva N.I., 2013. An improvement of mechanism of realization of administrative decisions on enterprise. European Vector Of Economic Development, 2, pp. 234-243.

A.N. Adi, Magister,
 Z. Baridwan, Doctor of Philosophy in Accounting,
 E. Mardiaty, Doctor of Philosophy in Accounting
 Brawijaya University, Malang, Indonesia
 DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2018/200-5/9>
 p. 66-74

PROFITABILITY, LIQUIDITY, LEVERAGE AND CORPORATE GOVERNANCE IMPACT ON FINANCIAL STATEMENT FRAUD AND FINANCIAL DISTRESS AS INTERVENING VARIABLE

Financial statement can show the company management performance after human resource trust. Each public company is obligated to reveal the annually financial report. This research examined correlation among profitability, liquidity, leverage and corporate governance to financial statement fraud and financial distress as mediation variable. Based on the Association of Certified Fraud Examiners (ACFE) 2016, the financial statement fraud continuously grew from 2012-2016. It means that there were more companies having financial statement fraud motivation. In this research, financial distress had been a mediation variable before the financial statement fraud event. This research applied quantitative research using the fraud diamond theory. This research proved that there was an impact of profitability, leverage, shareholder > 3% and directors quantity to financial distress. This research showed that the higher company's profitability, the lower financial distress company risks. Based on the research, companies that had financial distress would tend to do the financial statement fraud.

1. Aghghaleh, S.F., Iskandar, T.M., & Mohamed, Z. M., 2014. Fraud Risk Factors of Fraud Triangle and the Likelihood of Fraud Occurrence: Evidence from Malaysia. *Information Management and Business Review*, vol. 6, no. 1, pp. 1–7.
2. Ainul, W., Wan, A., Razali, M., & Arshad, R., 2014. Disclosure of corporate governance structure and the likelihood of fraudulent financial reporting. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, vol. 145, pp. 243–253. <http://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.06.032>
3. Amendola, A, Maria L.R., Luca S., 2014. An analysis of the determinants of financial distress in Italy: A competing risks approach. *International Review of Economics and Finance*, doi:10.1016/j.iref.2014.10.012.
4. Amirya, M., & Atmini, S., 2008. Determinan Tingkat Hutang Serta Hubungan Tingkat Hutang Terhadap Nilai Perusahaan: Perspektif Pecking Order Theory. *Jurnal Akuntansi Dan Keuangan Indonesia*, vol. 5, no. 2, pp. 227–244.
5. Andreas, Tanjung, A.R., & Sentosa, H., 2009. Pengaruh Financial Distress Dan Corporate Governance Terhadap Rekayasa Laporan Keuangan. *Economic Journal*, vol. 17, no. 2, pp. 38–50.
6. Association of Certified Fraud Examiner. 2016. *Report to The Nations On Occupational Fraud and Abuse*. ACFE. Retrieved January 3, 2016, retrieved from www.acfe.com.
7. Bhama V, Jain P.K, Yadav, 2015. Does firms' pecking order vary during large deficits and surpluses? An empirical research on emerging economies. *Procedia Economics and Finance* 30, pp. 155 – 163. doi: 10.1016/S2212-5671(15)01279-4.
8. Beneish, M.D., Charles M.C. Lee, D. Craig Nichols, 2012. Fraud Detection and Expected Returns. <http://ssrn.com/abstract=1998387>.
9. Bisogno M. and De Luca R., 2015. Financial Distress and Earnings Manipulation: Evidence from Italian SMEs. *Journal of Accounting and Finance*, ISSN: 2249-3964 & E-ISSN: 2249-3972, Vol. 4, Issue. 1, pp. 042-051.
10. Dalnial, H., Kamaluddin, A., Sanusi, Z.M. and Khairuddin, K.S., 2014. Accountability in financial reporting: detecting fraudulent firms. *Journal of Advanced Management Science*, vol. 2, no. 1. doi:10.1016/j.sbspro.2014.06.011.
11. Eisenhardt, K.M., 1989. Agency theory: An assessment and review. *Academy of management review*, vol. 14, no. 1, 57-74.
12. Farida, K., Sri R, Akhmad N.H., 2015. The Determinant of Financial Distress on Indonesian Family Firms. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, vol. 219, pp. 440 – 447.
13. Febrina, P., 2010. Penyebab, dampak, dan prediksi dari financial distress serta solusi untuk mengatasi financial distress. *Jurnal Akuntansi Kontemporer*, vol. 2 no. 2, pp. 191-205.
14. Government regulations No.24 of 98 about Information annual financial company.
15. Gruszczynski Marek, 2004. Financial distress of companies in Poland. *International Advances in Economic Research*, vol. 10, no. 4.
16. Hanafi, Mamduh M., and Halim, A., 2005. Analisis Laporan Keuangan, 2th ed, Yogyakarta: STIE YKPN.
17. Hapsari, E.I., 2012. Kekuatan Rasio Keuangan Dalam Memprediksi Kondisi Financial Distress Perusahaan Manufaktur Di BEI. *Jurnal Dinamika Manajemen*, vol. 3, no. 2, pp. 101–109.
18. Harahap, L., & Wardhani, R., 2012. Analisis Komprehensif Pengaruh Family Ownership, Masalah Keagenan, Kebijakan Hutang, Corporate Governance dan Opportunity Growth Terhadap Nilai Perusahaan.
19. Iman, M., Zakaria, A., & Nindito, M., 2011. The Influences Of Micro And Macro Variables Toward Financial Distress Condition On Manufacture Companies Listed In Indonesia Stock Exchange In 2009. *International Conference on Humanities and Social Sciences*, vol. 3, pp. 1–12.
20. Jensen, M.C., & Meckling, W.H., 1976. Theory of the firm: Managerial behavior, agency costs and ownership structure. *Journal of financial economics*, vo. 3, no. 4, pp. 305-360.
21. Kanapickiene, R., & Grundiene, Z., 2015. The Model of Fraud Detection in Financial Statements by Means of Financial Ratios. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, vol. 213, pp. 321–327. Retrieved from <http://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.11.545>
22. Law, P., 2011. Corporate governance and no fraud occurrence in organizations. *Managerial Auditing Journal*, vol. 26, no. 6, pp. 501–518. Retrieved from <http://doi.org/10.1108/02686901111142558>.
23. Lehmann, E., & Warning, S., 2004. Governance Structures, Multidimensional Efficiency and Firm Profitability. *Journal of Management and Governance*, vol. 8, pp. 279–304.
24. Li, H., Wang, Z., & Deng, X., 2008. Ownership, independent directors, agency costs and financial distress: evidence from Chinese listed companies. *Corporate Governance*, vol. 8, no. 5, pp. 622–636. Retrieved from <http://doi.org/10.1108/14720700810913287>.
25. Manzanegue M, Alba Maria Priego, Elena Merino. (2015). Corporate governance effect on financial distress likelihood: Evidence from Spain. *Spanish Accounting Review*. Retrieved from <http://dx.doi.org/10.1016/j.rcsar.2015.04.001>.

26. Mardiana, A., 2015. Effect Ownership, Accountant Public Office, and Financial Distress to the Public Company Financial Fraudulent Reporting in Indonesia. *Journal of Economics and Behavioral Studies*, vol. 7, no. 2, pp. 109–115.
27. Miglani S, Kamren A, Darren H., 2015. Voluntary corporate governance structure and financial distress: Evidence from Australia. *Journal of Contemporary Accounting & Economics* vol. 11, pp.18–30.
28. Mine Ugurlu, Hakan Aksoy, 2006. "Prediction of corporate financial distress in an emerging market: the case of Turkey", *Cross Cultural Management: An International Journal*, Vol. 13, no. 4, pp. 277–295 <http://dx.doi.org/10.1108/13527600610713396>.
29. Ngan, S.C., 2013. The impact of politically-connected executives in fraudulent financial reporting : Evidence based on the H. *African Journal of Business Management*, vol. 7, no. 18, pp. 1875–1884. Retrieved from <http://doi.org/10.5897/AJBM12.530>.
30. Platt, H.D., & Platt, M.B., 2002. Predicting corporate financial distress: reflections on choice-based sample bias. *Journal of Economics and Finance*, 26(2), 184-199.
31. Robinson, T., Hennievan, G., Henry, E., Broihahn, M., 2009. *International Financing Statement Analysis*. Canada: John Wiley & Sons, Inc., Hoboken, New Jersey.
32. S. Munawir, 2007. *Analisis Laporan Keuangan, Edisi Empat*. Yogyakarta: PT. Liberty.
33. Siregar, R.I., & Fauzie, S., 2012. Analisis Manfaat Rasio Keuangan Dalam Memprediksi Financial Distress Pada Perbankan (2007-2012). *Jurnal Ekonomi Dan Keuangan*, vol. 2, no. 12, pp. 716–726.
34. Sjahrial D. (2014). *Manajemen Keuangan Lanjutan*. Mitra Wacana Gramedia.
35. Skousen, C.J., Smith, K.R., & Wright, C.J., 2009. Detecting and predicting financial statement fraud: the effectiveness of the fraud triangle and SAS No 99. Retrieved from <http://ssrn.com/abstract=1295494>.
36. Sofyaningsih, S., & Hardiningsih, P., 2011. Struktur Kepemilikan, Kebijakan Dividen, Kebijakan Utang Dan Nilai Perusahaan. *Dinamika Keuangan Dan Perbankan*, vol. 3, no. 1, pp. 68–87.
37. Thomas Robinson, Hennievan Greuning, Elaine Henry, Michael Broihahn. 2009. *International Financing Statement Analysis*. Canada: John Wiley & Sons, Inc., Hoboken, New Jersey.
38. Ugurlu, M., & Aksoy, H., 2006. Prediction of corporate financial distress in an emerging market: the case of Turkey. *Cross Cultural Management: An International Journal*, vol. 13 Issue. 4, pp. 277 – 295, retrieved from <http://dx.doi.org/10.1108/13527600610713396>.
39. Ujiyantho, M.A., & Pramuka, B. A., 2007. Mekanisme corporate governance, manajemen laba dan kinerja keuangan. *Symposium Nasional Akuntansi X*, 10.
40. Venkadasalam, S., 2016. Financial Distress Situation of Listed Malaysian Shipping Companies from 2008 to 2014: Using Altman's Z-EM Score. *International Research Journal of Applied Finance*, vol. 7, no. 5, pp. 53-63.
41. Waznah, A., Aima, N., & Mohd, Z., 2015. Earnings Management: An Analysis of Opportunistic Behaviour, Monitoring Mechanism and Financial Distress. *Procedia Economics and Finance*, vol. 28, (13-14 April), pp. 190–201. Retrieved from [http://doi.org/10.1016/S2212-5671\(15\)01100-4](http://doi.org/10.1016/S2212-5671(15)01100-4).
42. Widarjo, W., & Setiawan, D., 2009. Pengaruh Rasio Keuangan Terhadap Kondisi Financial Distress Perusahaan Otomatif. *Jurnal Bisnis Dan Akuntansi*, vol. 11, no. 2, pp. 107–119.
43. Wardianto, K.B., 2013. Pengujian Pecking Order Theory Pada Non-Bank Financial Institution (NBFIs) Di Indonesia. *Administration Journal*, vol. 1, no. 1.
44. <http://www.rmml.co/read/2018/02/05/325579/Kumpulkan-Bukti-Tambahan,-Jaksa-Geledah-Bank-Mandiri>.
46. <http://bisnis.liputan6.com/read/2277114/skandal-terungkap-ceo-toshiba-mundur>

INFORMATION ABOUT AUTHORS (META-DATA)

Вахович Ірина Михайлівна – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Луцький національний технічний університет, Луцьк, Україна.

Контактна інформація: 0992286778, (0332)785566; irina-vaxovitch@lntu.edu.ua.

Кондіус Інна Степанівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Луцький національний технічний університет, Луцьк, Україна.

Контактна інформація: 050-642-92-13, innastk@ukr.net.

Вахович Ирина Михайловна – доктор экономических наук, профессор, заведующий кафедрой финансов, банковского дела и страхования, Луцкий национальный технический университет, Луцк, Украина.

Кондиус Инна Степановна – кандидат экономических наук, доцент кафедры финансов, банковского дела и страхования, Луцкий национальный технический университет, Луцк, Украина.

Vakhovych Iryna – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Head of Department of Finance, Lutsk National Technical University, Lutsk, Ukraine.

Kondius Inna – PhD in Economic, Associate Professor, Head of Department of Finance, Lutsk National Technical University, Lutsk, Ukraine

Гражевська Надія Іванівна – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економічної теорії, макро- і мікроекономіки, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна.

Контактна інформація: 050-690-03-46, ngrazhevskaya@univ.net.ua.

Шемахіна Ірина Вадимівна – економіст, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна.

Контактна інформація: 063-633-94-95, ira_904@ukr.net.

Гражевская Надежда Ивановна – доктор экономических наук, профессор, заведующая кафедрой экономической теории, макро- и микроэкономики, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина.

Шемахина Ирина Вадимовна – экономист, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина.

Grazhevskaya Nadiia – Doctor of sciences (Economics), Professor, Head of the Department of Economics, Macro- and Microeconomics, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine.

Shemahina Irina – economist, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine.

Калюга Євгенія Василівна – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри обліку та оподаткування, Національний університет біоресурсів та природокористування України, Київ, Україна.

Контактна інформація: 097 595 65 50, 044 526 18 99, e-mail: kalygae@ukr.net.

Герасименко Ольга Миколаївна – старший викладач, кафедра бухгалтерського обліку, Національний університет державної фіскальної служби України, Київ, Україна.

Контактна інформація: 067-969-34-63, e-mail cina@ukr.net.

Калюга Евгения Васильевна – доктор экономических наук, профессор, заведующая кафедрой учета и налогообложения, Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины, Киев, Украина.

Герасименко Ольга Николаевна, старший преподаватель кафедры бухгалтерского учета Национального университета государственной налоговой службы Украины, Киев, Украина.

Kaliuha Yevheniia – Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Accounting and Taxation of National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

Gerasymenko Olga – Senior Lecturer, Department of Accounting, National State Tax Service University of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

Ковбатюк Марина Володимирівна – кандидат економічних наук, професор, завідувач кафедри теоретичної та прикладної економіки, Державний університет інфраструктури та технологій, Київ, Україна.

Контактна інформація: 050-353-61-49, mvkov58@gmail.com.

Шевчук Владислава Олегівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки, Державний університет інфраструктури та технологій, Київ, Україна.

Контактна інформація: 097-518-15-51, wladka@ukr.net.

Ковбатюк Марина Владимировна – кандидат экономических наук, профессор, заведующий кафедрой теоретической и прикладной экономики, Государственный университет инфраструктуры и технологий, Киев, Украина.

Шевчук Владислава Олеговна – кандидат экономических наук, доцент кафедры теоретической и прикладной экономики, Государственный университет инфраструктуры и технологий, Киев, Украина.

Kovbatiuk Maryna – PhD in Economics, Professor, Head of Department of Theoretical and Applied Economics, State University of Infrastructure and Technologies, Kyiv, Ukraine.

Shevchuk Vladyslava – PhD in Economics, Associate Professor of Department of Theoretical and Applied Economics, State University of Infrastructure and Technologies, Kyiv, Ukraine.

Нагачевська Тетяна Володимирівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародної економіки та маркетингу, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна.

Контактна інформація: 067-977-19-29, 5ntv@ukr.net.

Пригара Ольга Юріївна – кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародної економіки та маркетингу, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна.

Контактна інформація: 050-386-26-70, olgaprygara@gmail.com.

Нагачевская Татьяна Владимировна – кандидат экономических наук, доцент кафедры международной экономики и маркетинга, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина.

Пригара Ольга Юрьевна – кандидат экономических наук, доцент кафедры международной экономики и маркетинга, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина.

Nagachevska Tetiana – PhD in Economics, Associate Professor, Department of International Economics and Marketing, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine.

Prygara Olga – PhD in Economics, Associate Professor, Department of International Economics and Marketing, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine.

Сардак Сергій Едуардович – доктор економічних наук, доцент, професор кафедри економіки та управління національним господарством, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Дніпро, Україна.

Контактна інформація: +38-066-289-47-31, dnus@ukr.net.

Радзієвська Світлана Олександрівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки, Державний університет інфраструктури та технологій, Київ, Україна.

Контактна інформація: +38-050-907-39-67, svitrad98@ukr.net.

Сардак Сергей Эдуардович – доктор экономических наук, доцент, профессор кафедры экономики и управления национальным хозяйством, Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара, Днепр, Украина.

Радзиевская Светлана Александровна – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры теоретической и прикладной экономики, Государственный университет инфраструктуры и технологий, Киев, Украина.

Sardak Sergii – Doctor of Sciences (Economics), Associate Professor, Professor of Economics and National Economy Management Department, Oles Honchar Dnipro National University, Dnipro, Ukraine.

Radziyevska Svitlana – PhD in Economics, Associate Professor, Department of Theoretical and Applied Economics, State University for Infrastructure and Technology, Kyiv, Ukraine.

Соколовська Алла Михайлівна – доктор економічних наук, професор, заступник директора НДФІ ДННУ "Академія фінансового управління" НАН і МОН України, Київ, Україна.

Контактна інформація: м. Київ, б-р Дружби Народів, 38, тел.(044) 277-51-20, 066-443-76-49, sokolovska_alla@ukr.net.

Соколовская Алла Михайловна – доктор экономических наук, профессор, заместитель директора НИИ ГУНУ "Академия финансового управления", Киев, Украина.

Alla Sokolovska – Doctor of Economics, Professor, Deputy Director of SESI "Academy of Financial Management" of National Academy of Sciences and Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

Цюцяк Ігор Любомирович – старший викладач кафедри обліку і оподаткування, Університет Короля Данила, Івано-Франківськ, Україна.

Контактна інформація: 050-615-81-22, ihor.tsiutsiak@gmail.com.

Цюцяк Андрій Любомирович – старший викладач кафедри обліку і оподаткування, Університет Короля Данила, Івано-Франківськ, Україна.

Контактна інформація: 050-213-14-09.

Цюцяк Игорь Любомирович – старший преподаватель кафедры учета и налогообложения, Университет Короля Данила, Ивано-Франковск, Украина.

Цюцяк Андрей Любомирович – старший преподаватель кафедры учета и налогообложения, Университет Короля Данила, Ивано-Франковск, Украина.

Tsyutsyak Igor – Lecturer, King Danylo University, Ivano-Frankivsk, Ukraine.

Tsyutsyak Andriy – Lecturer, King Danylo University, Ivano-Frankivsk, Ukraine.

Albert Adi N. – Magister, Economic Faculty, Brawijaya University, Malang, Indonesia.

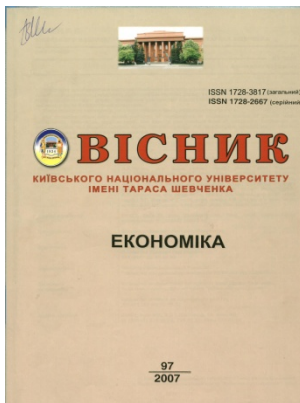
Контактна інформація: albertadi@ymail.com.

Zaki Baridwan – Doctor of Philosophy in Accounting, Economic Faculty, Brawijaya University, Malang, Indonesia.

Контактна інформація: zakibarid1@yahoo.com.

Endang Mardiaty – Doctor of Philosophy in Accounting, Economic Faculty, Brawijaya University, Malang, Indonesia.

Контактна інформація: mardiaty_e@yahoo.com.

Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка – це рецензований, цитований у міжнародних наукометричних базах науковий журнал, що видається із 2017 року шість разів на рік і присвячений дослідженням в економічній сфері.

Журнал видається з 1958 року

Атестовано

Вищою атестаційною комісією України. Постанова Президії ВАК України № 241 від 09.03.16

Зареєстровано

Державною реєстраційною службою України. Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 19866-9666ПР від 29.04.13

Засновник та видавець

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет".

Свідоцтво внесено до Державного реєстру

ДК № 1103 від 31.10.02

Адреса видавця: 01601, Київ-601, б-р Т. Шевченка

Індексується в таких міжнародних наукометричних базах та депозитаріях:

РИНЦ (E-Library), Science Index, Ulrich's Periodicals Directory, Google Scholar, RepEc, Socionet, Index Copernicus (ICV 2017 = 100), CyberLeninka, OCLC WorldCat, CrossRef, J-Gate, Microsoft Academic Search, Bielefeld Academic Search Engine (BASE), Registry of Open Access Repositories (ROAR), The Directory of Open Access Repositories (OpenDOAR), IDEAS, EconPapers, CiteFactor (indexed), Maksymovych Scientific Library of Taras Shevchenko National University of Kyiv, National Library of Ukraine Vernadsky, DOAJ, ProQuest, CitEc, RedLink, Infobase (India), Researchbib (Japan), MIAR (Spain) (ICDS = 6,5), Directory of Research Journals Indexing (DRJI), Social Science Research Network, Scientific Indexing Services, Open Academic Journals IndexGIGA Information Centre, Thomson Reuters ESCI (under evaluation), Cabell's (pending), Scopus (under evaluation) etc.

DOI префікс: 10.17721 (з 2013)

Редакційна колегія Вісника КНУ імені Тараса Шевченка(серія "ЕКОНОМІКА") схвалює ті рукописи, що відповідають загальним критеріям значущості в даній предметній галузі:

- оригінальні статті з фундаментальних і прикладних досліджень;
- тематичні дослідження;
- критичні відгуки, огляди, думки, коментарі й есе.

Проблематика:

- актуальні проблеми економіки й економічної теорії;
- менеджмент;
- маркетинг;
- міжнародна економіка й економічні відносини;
- облік, аудит та оподаткування;
- фінанси, банківська справа та страхування;
- підприємництво, торгівля та біржова діяльність;
- економіко-математичне моделювання та інформаційні технології в економіці.

Запрошуємо науковців до співпраці!

Статті збираються на постійній основі.

Тексти приймаються чотирма мовами:

українською, російською, англійською та німецькою.

Приймаємо файли на e-mail: visnuk.econom@gmail.com

або через форму на сайті: <http://bulletin-econom.univ.kiev.ua>

Наукове видання

ВІСНИК
КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ЕКОНОМІКА

Випуск 5(200)

Редактор І. Кирницька

Оригінал-макет виготовлено Видавничо-поліграфічним центром "Київський університет"

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей. Редколегія залишає за собою право скорочувати та редагувати подані матеріали.

Формат 60x84^{1/8}. Ум. друк. арк. 10,5. Наклад 300. Зам. №218-8982.
Гарнітура Arial. Папір офсетний. Друк офсетний. Вид. № Е5.
Підписано до друку 10.11.18

Видавець і виготовлювач
Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет"
01601, Київ, б-р Т. Шевченка, 14, кімн. 43
☎ (38044) 239 3222; (38044) 239 3172; тел./факс (38044) 239 3128
e-mail: vpc_div.chief@univ.net.ua; redaktor@univ.net.ua
http: vpc.univ.kiev.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1103 від 31.10.02